

afgewende ondergang

H. TE MERWE

Afgewende ondergang

H. TE MERWE

AFGEWENDE ONDERGANG

1965

N.V. DRUKKERIJ - UITGEVERIJ „DE BANIER“ - UTRECHT

Hoofdstuk 1

DONKERE WOLKEN

„Ho!”

Gijs Korevaar trekt aan de leidsels en zijn paard gehoorzaamt het bevel. De kar staat stil voor „De vergulde Hooywagen”, vlak bij de Kansepoort. Gijs klimt van de bok en bindt zijn paard vast aan één van de ringen, die aan de muur van de taveerne zijn aangebracht. Een jongen komt naar buiten — kijkt vragend naar de boerman. Maar deze schudt het hoofd.

„Niet nodig, Tijmen — zegt hij — Ik ga zo dadelijk op huis aan”.

Nee, dan hoeft Tijmen in de voederkrib voor de deur geen haver of hooi te gooien en het paard te laten vreten. Hij loopt om de wagen heen en verdwijnt in de smallesteeg tussen de taveerne en „De gecroonde lely”, de Brouwerij naast aan.

Het is gemakkelijk, als een taveerne en een brouwerij aan elkaar grenzen.

Waar de jongen heengaat, boezemt de boer niet het minste belang in; hij heeft zin in een hartige dronk. Het is kil, huiverig weer — de hele dag al, en een mens wordt koud tot op de boten als hij een paar uur aaneen op de voermansbank van een boerenwagen zit. En dat heeft Korevaar gedaan. Moeten doen. In de morgen is hij van zijn boerderij in Blokland weggereden, met een paar mud tarwe. Eerst naar demolen — daar heeft hij laten malen.

Veel tijd heeft hij daar niet nodig gehad: er waren hem geen anderen vóór en er stond een straffe wind. De molenaar kon hem dadelijk helpen. Nog hoort Gijs het suizend zwaaien van de molenwieken.

Bart Verheyen heeft getracht een praatje te maken met zijn klant, maar dat is niet bijzonder gelukt. Korevaar gaf wel antwoord, maar dat antwoordgeven was er naar. „Ja” of „nee”,

al naar het nodig leek. Soms ook „ja” als „nee” nodig was en omgekeerd. Hij was niet in de stemming voor een uitvoerig gesprek. En toen het koren gemalen was, heeft hij de zakken meel zo gauw mogelijk opgeladen om ze verder te brengen. Naar Gorkum moesten ze, naar Pleun Sijmensz., de bakker in „De dry harde bollen”. Daar heeft hij het meel afgeleverd — heeft afgerekend — en het geld goed geborgen in zijn beurs. Dan weer op huis aan. Maar als hij op de bok zit en door de Westwagenstraat rijdt, voelt hij de kou en de kilte ineens veel sterker dan te voren. Dat komt zeker, doordat het sjuouwen met de zakken hem heeft verhit. En door de warmte in de bakkerij.

Hij rilt als hij de wind voelt, die recht de straat in hem precies tegen waait. Als hij het uithangbord met „De vergulde hooywagen” er op heen en weer ziet schommelen aan de ijzeren stang, waarboven een gebogen, halfontbladerde tak is gestoken, komen de roep tot het paard en de ruk aan de teugels tegelijk. „Een vers vat aangestoken”, betekent de tak. De tak, die dienst doet als krans.

Een kroes bier en een lekker vuur zullen deugd doen!

De boer stapt de taveerne binnen. Er zijn niet veel gasten: een paar voerlui, een handwerksgesel en twee, driesoldaten van het garnizoen zitten aan de bierbank. Ze praten luidruchtig, met veel zware woorden. Korevaar schenkt hun niet veel aandacht — hij neemt een zit dicht bij het vuur, dat onder de schouw brandt. De warmte doet hem goed; hij schurkt zich behaaglijk. „Een kan bier”, zegt hij tegen de waard, die naar hem toe komt. Sijmen Goossens kent hem; de boer uit Blokland komt hier vaker. „Bredaas zeker?” En zonder antwoord af te wachten gaat Goossens voor het bestelde zorgen. Hij neemt een flapkan en houdt die onder de tap van het vat, dat in een hoek op een paar schragen ligt. Het bier stroomt er in — het schuimt over de rand. Het gezicht daarvan doet Korevaar zijn dorst sterker voelen; met de ogen volgt hij het doen van de waard. Deze pakt van de toog een tinnen kroes en komt opnieuw naar de Bloklander.

Hij schuift een laag tafeltje aan, schenkt in en zet kan en kroes voor Korevaar neer. Lang blijft de kroes niet staan: Gijs neemt haar op en ledigt haar in één teug. Dan veegt hij zich met de rug van de hand de lippen af en zegt: „Dat doet een mens goed” „Dat dóet het”, beaamt de waard. „En een mens heeft een hartige dronk vaak nodig”.

„Voorals een dag als vandaag”, stemt de boer in. Hij wil

Sijmen gaan vertellen waaróm. Hij heeft het de hele morgen voor zich gezien: de stal thuis, met het vee. En de blaarkop, die zo lusteloos leek. Met doffe ogen stond te kijken — af en toe rilde. Gijs heeft het daar helemaal niet op. Hij heeft er Teeuw, zijn zoon, bij geroepen en samen hebben ze het beest verzorgd. Zo goed en zo kwaad dat ging. Vers stro — drinkwater..... Ja, wat kan je meer doen? Als Gijs niet met de tarwe had weg gemoeten.....

Onderweg op de wagen heeft hij zich voorgehouden, dat je niet dadelijk het ergste hoeft te denken en dat het misschien meevallen zal met de ziekte van de blaarkop. Het heeft geholpen. Maar niet veel. Je weet dat je je zelf iets probeert wijs te maken. En doordat je dat weet, lukt het maar slecht!

Toch is hij in „De vergulde hooywagen” afgestapt. Om de kilte en de dorst. En ook — maar is hij zich dat wel klaar bewust? — om zijn onrust te onderdrukken. Zijn gedachten zijn thuis bij het vee, en als de waard beweert, dat de mens vaak een hartige dronk nodig heeft, is dat net precies het woord dat hem er toe brengen zal te vertellen, waarom hij vandaag zo'n dronk gebruiken kan.

Het komt niet tot dat vertellen. De deur van de taverne gaat weer open en een nieuwe gast komt binnen. Een dagelijkse gast. Meester Borman, de chirurgijn. Hij doet zijn lange mantel af en hangt die over een stoelleuning. De breedgerandeviltlen hoed legt hij op de zitting. Dankijkt hij rond naar een plaats. Er is er één aan het tafeltje van Gijs Korevaar en die neemt Borman.

„Een glas warme Spaanse wijn, Sijmen”, ordonneert hij.

De waard gaat het verlangde halen en daarmee is voorlopig voor Gijs Korevaar de kans verkeken hem deelgenoot te maken van zijn zorg om de blaarkop.

Borman kent de boer niet, met wie hij nu aan de taveernetafel zit. Maar dat is voor hem geen beletsel een gesprek te beginnen, want Borman is een gezellige praatvaar, die met iedereen overweg kan.

„Koud vandaag”, zegt hij, en wrijft zich de handen, „Je loopt te rillen in je mantel”.

Gijs knikt. „Ik zit op de bok, da's nog erger. Als je loopt, ben je tenminste in beweging”.

„Waar kom je vandaan, huisman?”

„Van Blokland. Een stijve rit”.

De waard brengt de wijn. Vóór hij het gesprek met de boer voortzet, neemt Borman een teug. Dan zegt hij: „Ja”.

Hij wacht even, vraagt dan: „Hoe staat het bij jullie?”

Gijs begrijpt de onverwachte vraag niet dadelijk — dan, zijn gedachten vol nog van zijn zieke koebeest, antwoordt hij: „Niet best. Ziekte onder het vee”.

„Zo” — zegt de ander — Zo, véél gevallen?”

Ja, dat weet Korevaar niet. Hij heeft vanmorgen onder zijn eigen beslag ziekte ontdekt, maar daarom hoeven andere boeren nog geen zieke beesten te hebben.

„O”, zegt de chirurgijn. „Dus met „onder het vee”, bedoel je „onder mijn vee”. Hij stelt dat vast, alsof daarmee was uitgemaakt, dat die veeziekte niet zo erg is als je uit de woorden van de boer zou opmaken.

„Da’s al erg genoeg”, beweert Gijs Korevaar. Hij heeft gelijk. Voor zover het hem en zijn veebeslag betreft.

„En de mensen?” vraagt Borman verder.

Gijs kijkt hem aan: de mensen? Hoe komt de ander tot deze vraag?

„Meester Borman is stads-chirurgijn” licht Goossens in. „Hij heeft meer verstand van mensenziekten dan van wat het vee allemaal kan mankeren”.

Nou, van zieke mensen in Blokland heeft Gijs niet bijzonder gehoord. D’r zal best iemand kiespijn hebben of verkouden zijn met het natte weer van de laatste dagen, maar zo iets gaat vanzelf over.

„Een boer let meer op zijn vee dan op zijn volk”, meent Borman ietwat schamper.

Korevaar haalt de schouders op. Wat doet hem een schimp-scheut van een stadsmens? Zulke lui weten niet hoe belangrijk beesten zijn voor een boer.

De chirurgijn neemt opnieuw een teug — hij draalt even met het neerzetten van zijn glas. Hij draait het aan de voet tussen de vingers, alsof de kleur van de wijn zijn volle aandacht heeft. Maar zo is het niet. Zijn gedachten zijn bij iets heel anders. Die gedachten spreekt hij uit als hij zijn roemer neerzet.

„Ik kom net van een zieke vandaan”, zegt hij langzaam. „En die bevat me niet”.

Sijmen Goossens hoort iets bijzonders in de toon, waarop dat gezegd wordt. Onrust.

„Hoe dan niet?” wil hij weten.

„De verschijnselen staan me niet aan. De zieke — je kent hem wel, Goossens, Berend Snoeck — heeft hoge koorts. Hij lijdt hevige dorst en zijn mond is zo droog als een leren lap”.

„Breng hem dan hier. Goossens heeft uitstekende middelen tegen een droge keel”.

De grap — als je het een grap kunt noemen — is grof. En meester Borman kijkt de boer afkeurend aan. Ziekte is geen ding om gekheid over te maken. Zeker niet als het de ziekte is, waar hij in dit geval voor vreest.

„Waarvoor vreest sinjeur dan?” wil Goossens weten.

„Pokken”.

Dat ene woord doet de beide mannen schrikken; trekt de aandacht van een paar anderen aan de bierbank. Die wenden het hoofd en volgen het gesprek nu openlijk.

„Mogelijk vergis ik me”, zegt Borman, „Ik hoop het”.

Ze horen wel, dat hij meer vreest dan hoopt.

„Als de meester gelijk krijgt. . . .” begint één van de voerlui. Hij maakt de zin niet af, en dat hoeft ook niet. Ze weten allemaal wat hij bedoelt. Ze weten allemaal hoe benauwend erg het is, als de ziekte zich verspreidt. Ze kennen de verhalen, die hun vaders en moeders er over hebben gedaan — van jaren terug. En ze weten óók van de pest, die vóór vijf jaar in de stad en de streek heeft gewoed. Geen familie haast waar geen dode te betreuren was. Als nu weer. . . .

„’t Zou bar en bar erg wezen”, mompelt de voerman voor zich heen. Hij heeft vijf jaar geleden een zoon verloren.

„En als er dan nog oorlog komt”, zegt één van de soldaten. Ja, daar gaan ook al geruchten over. Lodewijk van Frankrijk is van plan de Republiek aan te vallen, zeggen ze. Maar er zijn nog genoeg mensen, die aan die praat weinig geloof hechten. De Fransman zal zich wel tweemaal bedenken eer hij begint: hij heeft in ’68 netjes bakzeil moeten halen toen hij de Zuidelijke Nederlanden veroveren wilde. Bakzeil móeten halen voor de Republiek en haar bondgenoten Engeland en Zweden.

„Jawel”, zegt de soldaat. „Jawel. Maar daarom wil hij juist zijn haren terughalen, begrijp dat goed. Een kerel als Lodewijk laat zo iets niet op zich zitten”.

„Willen wèl, maar hij moet ook kunnen”, beweert de waard. Het lijkt, dat hij tracht daarmee zichzelf en de anderen wat gerust te stellen. „Net zo min als Frankrijk in ’68 tegen drie, vier staten op kon, kan het dat vandaag”.

„Weet jij, of die staten het vandaag nóg met elkaar eens zijn, Goossens? Karel van Engeland is zo betrouwbaar als een valse munter. En wie weet wat Zweden doet?” zegt meester Borman.

„Ja, weten — weten”, mompelt de herbergier.

„Hoe kun je dat als gewoon burger nu precies? Je weet niet eens wat de Generale Staten in Den Haag en Lange Jan, de raadspensionaris, onder elkaar bekokstoven”.

„Wat de heren wijzen, moeten de gekken prijzen”, spot een soldaat. „En hoe zou je er achter kunnen komen wat de hoge heren in andere landen van plan zijn? Of Zweden, of Engeland ons niet in de steek zal laten?”

Gijs Korevaar drinkt zijn laatste slok bier. Dat gepraat over wat Frankrijk en Engeland en Zweden al of niet zullen doen, kan hij niet volgen. Hij begrijpt er niet veel meer van dan dat Goossens en Borman en de anderen er óók niet veel van begrijpen. Nou, laten ze er dan niet over redeneren! Die kerel met zijn „wat de heren wijzen, moeten de gekken prijzen” is nog zo gek niet. Al schijnt hij vechten zo erg niet te vinden. Nou ja, daar is de vent soldaat voor; hij verdient er zijn geld aan. Met een boer is dat anders. Die wordt van een oorlog nooit beter. Overigens is het zover nog niet. En vóór er in de Alblasserwaard gevochten wordt.

Gijs staat op; hij zal eens naar Blokland terugrijden. Voorlopig maakt hij zich meer bezorgd over de blaarkop dan om Lodewijk van Frankrijk. En ook — ja, dat ook, al duwt hij die gedachten terug — om wat de stadschirurgijn zei van pokken. Hij betaalt, groet het gezelschap en gaat naar buiten. Maakt daar zijn paard los en klimt op de bok.

„Vort bles!”

Hoofdstuk 2

GEEN DUIVELSKUNSTEN!

De wagen ratelt de Westwagenstraat door, de Haarstraat in en door de Arckelpoort de stad uit. Op huis aan.

„Ik had wat eerder moeten opstappen”, mompelt Korevaar, als hij buiten de stad is gekomen. Hij kijkt naar de lucht: die is dichter bewolkt dan daarstraks — er kon wel eens regen komen. En het is donkerder dan anders om deze tijd van de dag. Je kunt al merken dat de dagen beginnen te lengen — het is goed een maand ná Kerst — maar een bedekte hemel maakt de winterdag haast een uur korter. Het zal de vraag wezen, of hij nog met licht de boerderij bereikt. Was die meester Borman niet gekomen met zijn verhaal over de pokken en had die soldaat zijn mond gehouden over oorlog....

Maar als het gesprek over zulke dingen loopt, ja, dan blijf je onwillekeurig luisteren en meepraten.

De weg is niet al te best: door de regen van de laatste dagen staat er in de wagensporen, in kuilen hier en daar, water. Dat geeft nu niet erg zolang je voldoende zien kunt, maar eer het een half uur verder is, wordt het zicht bezwaarlijk. Korevaar zet zijn paard aan — toch durft en wil hij niet meer rijden dan een lichte draf. Hij moet uitkijken waar hij rijdt — soms botst de wagen, als één van de wielen in een kuil schiet. Telkens zet de voerman zich schrap om niet van de bok te schokken; het menen eist al zijn aandacht. Misschien is dat maar goed, want zo heeft hij geen tijd om te denken over de onprettige dingen, die hij in de taveerne heeft gehoord.

Als hij zijn hoeve nadert wordt de weg meer bekend; vraagt ze minder van zijn aandacht. Dan komt de zorg voor de blaarkop, voor zijn vee, weer boven. Dan ziet hij de gelagkamer weer voor zich, de chirurgijn, de soldaten. Jawel, zo lang het bij praten blijft over ziekte en over oorlog heb je nog geen last

— maar wie zal zeggen of die dingen niet gaan komen? Hij is blij als hij de bomen ziet, die op het erf voor zijn woning staan en het gelige schijnsel dat door het lage venster van de hoeve valt. De vrouw heeft vandaag de kaarsen vroeg aangestoken — dat zal wel nodig wezen, want als het buiten diepe schemer is, is het in huis donker.

De hoeven van het paard kloppen dof op de weg; de wielen van de wagen dokkeren in hun naven. Het geluid is blijkbaar binnen gehoord — als de kar het erf opdraait gaat de deeldeer open en komt er iemand naar buiten. Korevaar herkent de gestalte: Teeuw.

„Ben jij daar vader?” roept Teeuw. Hij wacht het antwoord niet af — wie anders zou er zo laat het erf op komen rijden? De wagen staat stil. Teeuw pakt het kopstel van de bles beet en zijn vader klautert van de voermansbank. Samen beginnen ze het paard uit te spannen en onder dat werk door informeert de boer naar de blaarkop.

Die is er niet best aan toe — veel zieker dan vanmorgen. En een paar andere beesten zijn ook niet helemaal in orde.

Daar schrikt Korevaar van: meer beesten ziek! Da's dan een erge ziekte. Als het maar geen veepest is! Hij zegt dat woord niet, alsof hij bang is dat de zaak er door verergeren zou.

Teeuw rijdt de wagen de schuur in; zijn vader stalt het paard. Dan gaan ze samen naar binnen. Er is een vuur onder de schouw en op de tafel branden — in lage kandelaars — een paar vetkaarsen. Dingena Korevaar is bezig met de avondkost; ze tilt juist de ijzeren kookpot van de ketelhaak. Als haar man en haar zoon binnen komen, kijkt ze om.

„Het maal is klaar”, zegt ze en zet de pot middel op tafel. „We zullen aanschuiven”.

Dat doen ze: vader en moeder, Teeuw en de andere kinderen. Teeuw mag — als zijn ouders — zitten; hij is de oudste. Een forse knaap. De anderen — Derck en Aai en Geurtje — moeten onder het eten staan.

Gijs bidt hardop. Als hij „amen” heeft gezegd, zeggen de drie kinderen hun tafelgebed. Dan begint het eten. Ieder scheidt uit de pot. Spek van eigen slacht en erwten van eigen teelt. Dingena wacht om iets te vragen tot de eerste honger is gestild; als Gijs aan tafel zit, heeft hij eerst voor niets anders aandacht dan voor wat de pot schaft. Maar na een poosje begint ze toch. Ze wil weten, wat haar man op de molen van Verheyen heeft afgeland en wat bij de bakker. En of er nieuws is in de stad.

Nee, veel nieuws heeft Gijs niet gehoord. Wel veel praat. In „De vergulde hooywagen”, vertelde de stads-chirurgijn van een zieke, die misschien de pokken heeft, en een paar andere lui hadden het er over, dat er mogelijk oorlog komt. Met Frankrijk.

Dingena kijkt verbaasd. Noemt Gijs dat geen nieuws? Verschrikkelijk nieuws is het.

Maar haar man schudt het hoofd. Dat van die pokken kan best niet waar wezen; die pillendraaier was zelf nog niet zeker van zijn zaak. En die oorlog — daar lopen immers al een poos geruchten over. „Die taveerne-praat is van geen het minste belang. Onder het gelag wordt zoveel gezegd”, beweert hij. Hij wil zijn vrouw geruststellen. Zoals hij dat zichzelf wil. Toch.... helemaal lukken doet het niet.

De schaal is intussen leeg gegeten en de vader zegt: „Derck, geef het Boek eens aan”.

Derck loopt naar de hoek van het vertrek, waar op een eikenhouten lezenaar de grote Keurbijbel ligt. Met glimmende, koperen hoeken en glimmende koperen klampen. Het boek is zwaar; de jongen heeft er een vracht aan. Hij komt er mee naar de tafel en legt het voor vader neer. Dicht bij een kaars.

Net wil Gijs de klampen loshaken, als buiten gerucht komt. Er wordt op de deur geklopt; er wordt aan de knop gemorreld. Teeuw staat op en doet de bovendeur open. Hij kijkt in de donkere avond. Regen waait hem in het gezicht. „Goed volk”, hoort hij zeggen. Hij ziet twee mannen, maar herkent de stemmen noch de gestalten.

„Wie?” vraagt hij.

Het zijn een paar zwervers. Met klagelijke stem vragen ze om een hap eten. Ze hebben de hele dag gelopen, ze zijn nat en koud en moe. Teeuw luistert zonder de onderdeur open te doen. Hij kijkt achterom, naar vader en moeder.

„Laat die mensen binnen komen, Teeuw”, zegt moeder Dingena. Ze heeft meelij met de arme drommels; het half-gehoorde verhaal van de treurige stem heeft dat gewekt.

Teeuw draait de onderdeur open en laat de zwervers in.

Wat aarzelend lopen ze op de tafel toe; kijken begerig naar de schaal.

Die is leeg. Dingena ziet dat kijken.

„Er is meer”, zegt ze. Ze wijst de twee een zit — gaat naar de schapraai. Daar ligt een stuk koud vlees; daar ligt een stevige boerenmik. Ze zet de spijzen op tafel. Snijdt plakken van het

vlees en dikke stukken van het brood. Reikt die aan de onverwachte eters.

„Dank je wel, vrouw”, zegt de één en zet zijn grage tanden in de boterham. Hij eet schrokkerig, de wangen bol. Zijn maat doet als hij. Geen van de beide zwervers bidt. Dingena ziet dat en ze schudt afkeurend het hoofd. Bedenkt dan verontschuldigd, dat de venten zeker uitgehongerd zijn. Maar goedkeuren dat ze vergeten te bidden, kan ze niet. Als ze nieuwe boterhammen klaar maakt en die aan de zwerver reikt, zegt ze: „Wij zijn hier gewend voor ons eten te bidden”.

De mannen kijken elkaar even aan — dan zegt de één: „We rammelden van de honger”. Hij neemt zijn vale, vilten hoed van het hoofd en zijn maat volgt zijn voorbeeld. Dan houden ze de hoed voor het gezicht. Bidden ze nu, of doen ze maar alsof? Dingena weet het niet en ze vraagt er ook niet naar. Waarom zou ze, als de kerels huichelen, hen ook nog tot liegen brengen? De bidhouding duurt niet lang.

„Jullie zijn gauw klaar”, zegt Gijs.

„Kort, maar krachtig”, antwoord één van de beiden. Een antwoord, dat de boer eigenlijk niet aanstaat. Maar hij gaat er niet op in. Hij begint met zijn vrouwen zijn zoon weer over het zieke vee. Zullen ze vannacht om beurten waken?

„Nou, zo erg is het niet”, meent Teeuw. Hij zal wel eens een keer gaan kijken, dat kan nooit kwaad; maar een hele nacht er bij blijven vindt hij niet nodig.

De etende gasten luisteren naar het gesprek. Is er ziekte onder het vee? Wat voor ziekte?

Korevaar haalt de schouders op: vanmorgen was er één koe niet in orde, nu zijn heter al meer. Maar wat precies de beesten mankeren, zou hij niet kunnen zeggen.

„Laat mij er eens naar kijken”, zegt de grootste van de twee. Hij heeft zijn maaltijd geëindigd; hij is verzadigd. 'n Lekker gevoel is dat, zo'n gevulde maag. Als hij nu nog de kans krijgt voor nachtverblijf hier

„Wat wou je er aan zien?” vraagt Teeuw.

„Och — dat weet je soms niet. D'r zijn meer middelen dan een boer bij de hand heeft”.

Meer middelen dan een boer bij de hand heeft? Hij denkt toch zeker niet, dat een zwerversgast een zieke koe beter behandelen kan dan een boer dat doet?

Ja, dat denkt hij. Dat kan hij. Als de boer wil.

Zie je, ze hebben hier stevige avondkost gehad, nu wil hij uit

dankbaarheid die blaarkop voor de boer belezen.

„Belezen?” Gijs Korevaar rekt het woord. Het is een onverwacht voorstel; misschien een ongedachte uitkomst. Belezen — je hoort er wel vaker van. En ze vertellen, dat het dikwijls helpt. Een dood koebeest betekent een flinke schadepost. Gijs weifelt.

Dingena weifelt niet. „Bij ons op de boerderij geen duivelskunsten”, zegt ze fel. „Wat jij, man?”

„Het zijn geen duivelskunsten”, verdedigt de zwerver zijn aanbod. „Je kunt er bij staan en zien wat ik doe”. Hij kijkt de boer aan; als zijn aanbod wordt aangenomen, moet dat door de boer gebeuren. De boerin doet het vast niet.

„Je hebt natuurlijk een toverspreuk of zo iets?” zegt Gijs half vragend. Hij is wel een beetje bunzig van wat de kerel voorstelt; en dat Dingena er niet van weten wil, legt ook gewicht in de schaal. Geen licht gewicht. Maar aan de andere kant: voor het behoud van een stuk vee doe je wat.

„Je zult me geen woord horen zeggen”, belooft de vent. „Brenge me naar de stal”.

Hij staat op — wil dadelijk gaan. Maar Teeuw mengt zich opnieuw in het gesprek. „Horen niet — best mogelijk. Maar wie zal zeggen wat je binnensmonds mompelt?”

„O zo”, valt Dingena bij. „Nee man, ik moet van dat gedoe niks hebben”.

De landloper wordt nijdig: die jonge vent en zijn moeder denken dus, dat hij ze wat voorliegt! Hij mag dan een arme drommel wezen — lui die hem te eten hebben gegeven, bedriegt hij niet. Doch hij is slim genoeg om zijn nijdigheid niet te laten bemerken. Het is nat en koud en donker buiten, en waarom zou je door ruzie je kans op droog en warm onderdak verspelen? „Als de boer er zó over denkt”, zegt hij. „Ik wil mijn hulp niet opdringen. Ik wou alleen maar laten zien, dat ik dankbaar weet te zijn”.

„Dat geloven we van je. Allemaal”, zegt Korevaar. „Maar dat belezen — nee, doe dat liever niet”.

„Mij best dan”. De vent gaat weer zitten. Even is er zwijgen in het vertrek. Je hoort de wind buiten en het gekletter van regen tegen het venster. Bar weer. Om geen hond naar buiten te jagen. Gijs Korevaar maakt de klampen los van de Bijbel, die nog voor hem ligt. Hij slaat het zware boek open — bladert. Dan begint hij te lezen. Langzaam eentonig. De anderen luisteren. De zwervers ook. Dingena kijkt naar hen onder dat luisteren. Het lijkt wel, of de aandacht van die kerels meer gemaakt dan echt

is. Ze zitten met strakke gezichten, maar hun ogen staan onverschillig. Of verbeeldt ze zich dat omdat ze de rechtzinnigheid van die twee niet vertrouwt na wat er over dat belezen is gepraat? Duivelskunsten uitoefenen en oprecht naar het Woord luisteren kan toch niet samengaan?

Haar man heeft het kapittel ten einde gelezen en sluit de Bijbel. Hij vouwt de handen en dankt. Onder zijn danken kijkt Dingena naar haar gasten. Ze kan dat niet helpen, al weet ze dat het oneerbiedig, dat het verkeerd is. Maar ze wil weten hoe die lui zich houden. Dat valt mee: ze zitten eerbiedig, de hoed voor het gezicht. Dan sluit Dingena de ogen en probeert het dankgebed van haar man te volgen.

Als de vrouw, geholpen door Mijntje, de boenmeid, de tafel heeft afgeruimd, zegt ze: „En nu, Aai en Derck en Geurtje naar bed”.

De kinderen gehoorzamen onmiddellijk. Ze kleden zich uit en klauteren in de hoge bedsteden, die in de wand zijn aangebracht. De jongens duiken in de ene en het meisje in de andere. Ze willen nog even praten, maar daar komt niets van in. Moeder doet de bedsteedeuren dicht en dan moet het met het gepraat afgelopen zijn.

„Die liggen lekker”, zegt één van de landlopers.

„Wat jij Joost”.

„Lekker”, beaamt Joost. „Ik wou, dat wij zo'n plekje hadden voor vannacht”.

Dat is een vraag om onderdak en zo begrijpt Dingena het ook. Kijk, ze moet niets hebben van de kunsten, de duivelskunsten, die die kerels kunnen, en daarom eigenlijk ook niet veel van de venten zélf. Maar je kunt ze toch niet de donkerte en de nachtkou in sturen — zeker niet met dit hondeweer. Het is christenplicht zulke arme drommels onderdak te verlenen.

„Een bedstee hebben we niet voor jullie”, begint ze.

Joost laat haar niet uitspreken. Hij valt haar snel in de rede.

„Met een hoekje in het hooi zijn we al meer dan tevreden”. verzekert hij.

En zijn maat bevestigt: „Meer dan tevreden”.

„Dat hebben we”, zegt Gijs. „Kom mee”.

Zo komen ze toch in de stal. In het voorbijgaan zien ze de beesten daar — nou, die zijn knap ziek. Vooral dat ene. Maar over belezen wordt niet meer gesproken. Als de boer het niet hebben wil — alla, dan niet

Korevaar wijst hun de hooizolder — daar kunnen ze slapen. In

het hooi is het warm; ze moeten maar een flinke pluk over zich heen trekken.

Dat zullen ze, daar kan hij op rekenen.

Het lijkt alsof Gijs Korevaar even aarzelt, even treuzelt eer hij weggaat. Zou hij toch nog willen — de vrouw is er niet bij nu — dat ze proberen zijn beesten beter te maken? Ze vragen daar niet naar — en Gijs zegt er geen woord over. Hij weet zelf niet wat hij wil. Hoopt hij, dat die ene het toch doen zal? Straks, als ze alleen gelaten zijn? Of is hij bang, toch bang voor die belezerij? Duivelskunsten, zegt Dingena. En hoe ze die gebruiken.

Als hij terugloopt, bedenkt hij, dat het hem liever geweest was als die zwervers zijn hoeve voorbij waren gegaan. Ja, waarom zou hem dit eigenlijk liever zijn geweest?

In de nanacht is Teeuw een keer in de stal wezen kijken. Met een kaarslantaarn. Niks bijzonders te zien. De blaarkop is nog ziek — zeker dan daags te voren zou je zeggen — de andere koeien zijn ook nog niets beter. Van de hooizolder komen snorkende geluiden; Joost en zijn maat — hoe zou diè heten? — slapen als ossen. Gelukkig maar; Teeuw heeft het niet op zulke kerels. Moeder had gelijk, groot gelijk, toen ze van dat belezen niets weten wilde. Je moet je niet inlaten met toverkunsten — da's goddeloos en gevaarlijk. Als vader toegelaten had wat die vent wilde — en als dan de blaarkop eens genezen zou zijn? Want dat kón, daar is Teeuw van overtuigd. Wat moest je dan tegen de burens zeggen? En . . . wat zouden de burens zeggen? Het dorp? En de dominee? En de kerkeraad? Als je toverij en duivelskunsten op je hoeve toelaat? Dat geeft last en ellende — je wordt er op aangekeken en er naar behandeld. Dan willen de lui niet meer met je vandoen hebben. . . . De lui. . . . ook Bart Claessen niet, de vader van Swaentje. En Swaentje zelf? Nee, wat die kerels wilden en gelukkig niet mochten, is goddeloos en gevaarlijk.

Als hij — weer op zijn slaapstee nasoest over de zaak, weet Teeuw niet wat hij het ergste vindt: goddeloos of gevaarlijk. Gijs Korevaar is 's morgens de eerste, die in de stal komt om naar zijn beesten te zien. Buiten begint het licht te worden; in de stal heerst nog half-donker. Toch ziet Gijs dadelijk het ergste: de blaarkop ligt bewegingloos met uitgestrekte, stijve poten. Dood. De boer loopt naar de ladder, die naar de hooizolder voert. Het luik staat open. Hij roept. Geen antwoord. Hij luistert — roept nog eens. Geen geluid. Wat slapen die kerels vast! Maar

ze moeten wakker — ze moeten weg. Ze kunnen eerst nog een maal eten krijgen — de vrouw is al bezig pannekoeken te bakken — en dan ziet hij ze graag verder trekken.

Hij klimt de ladder op en steekt het hoofd door het luikgat. „Hela! Slaapkoppen!”

Geen antwoord. Hij gaat de hooizolder op — geen mens is er te zien! Weg! De kerels zijn weg! Wat heeft dat te betekenen? Waarom hebben ze zich stiekem uit de voeten gemaakt?

Korevaar klautert terug naar beneden; loopt naar waar de blaarkop ligt. Hij onderzoekt het beest nauwkeurig. Nee, een wond is niet te ontdekken; doodgestoken is het dier dus niet. En toch.....

Hij gaat terug naar het woonvertrek. De vrouw heeft al een schaal vol pannekoeken en is druk bezig er nog meer te bakken. De bakgeur hangt in de schemerige ruimte. Dingena keert zich om als haar man binnenkomt. Ze heeft juist een koek klaar en laat deze uit de pan op de stapel glijden, die op de schaal ligt. „De blaarkop is dood en die kerels zijn verdwenen”, zegt Gijs. Zijn stem is hard.

De vrouw houdt de houten pollepel boven de beslagpot, maar ze schept geen beslag op de koekepan.

„En de andere beesten?” vraagt ze.

„Ziek, erger dan gisteren, zou ik zeggen”.

„En die zwerversgasten weg?”

Zoekt ze verband tussen het één en het ander? Gijs weet dat niet — Gijs weet niet of hij zelf zo'n samenhang vermoedt.

Mijntje aarzelt niet op dat punt. Ze is bezig de kinderen aan te kleden en ze luistert onderwijl — vanzelfsprekend — naar wat de boer en zijn vrouw praten. Ze is dadelijk klaar met haar oordeel; de blaarkop dood — de schooiers weg — voor haar is de zaak duidelijk.

„Dat hebben die venters gedaan”, zegt ze fel. „Dat is vast en zeker”.

Dingena Korevaar durft die bewering niet voetstoots voor waarheid aannemen. Mijntje moet voorzichtig zijn met wat ze daar zegt. Je moet je evennaaste niet zo maar beschuldigen.

„Je evennaaste!” Mijntje snuift verachtelijk. „Zulke schooiers — zulke ondankbare schooiers!”

Dat bezorgt haar een terechtwijzing van de boer. Het ware rare kerels, dat kan wezen — maar een christenmens mag maar niet dadelijk een ander beschuldigen en veroordelen.

„Een ander christenmens, bedoelt de boer?” vraagt Mijntje. Ze

vindt lui, die zich met duivelskunsten ophouden, helemaal geen „andere christenmensen”. Dat zegt ze niet, maar je kunt het horen uit de toon van haar vragen.

De boerin laat het beslag van de pollepel in de koekepan lopen — het sist. Ze zet de pan te vuur en wijdt zich weer aan het bakken. Ze geeft geen antwoord op wat de boenmeid onuitsproken beweert. De boer weet niet of hij Mijntje al dan niet gelijk moet geven.

Hoofdstuk 3

ZIEKTEN ONDER DE MENSEN EN HET VEE, EN....

Het is in de stal van Gijs Korevaar bij dat ene dode beest niet gebleven. En de ziekte is niet tot die ene stal beperkt gebleven. Op haast alle boerderijen in Blokland en in de omgeving van Blokland is vee aangetast: in Hoornaar, in Slingeland, in Noordeloos, in Goudriaan, door de hele Waard heerst de veepest. De boeren staan machteloos. Ze wenden de oude middelen aan, van vader op zoon overgeleverd, maar die helpen geen zier. Vilders komen de dorpen en de hoeven langs. Ze vragen of er dode beesten zijn en willen dan de huiden kopen.

„In Gorkum heerst de pokziekte”, vertelt een vilder uit die stad bij Gijs Korevaar op de boerderij. Hij heeft daar een paar dode koeien gekocht. Voor een habbekrats.

„Erg?” vraagt Gijs. Het is nu al weer een week of twee geleden, dat hij in „De vergulde hooywagen” met meester Borman zat te praten.

„Het wordt erger”, zegt de vilder. Jacob Erkelens heet hij; uit de Kwekelstraat. „De chirurgijns hebben het druk”.

Zelf draagt hij aan een koord om de hals een holle hazelnoot met kwikzilver gevuld. Probaat middel tegen de pesten de pokken, heeft men hem verzekerd.

„Geloof je dat?” vraagt Dingena.

„Och”, weifelt de vilder, „ik denk maar zó: kwaad kan het in geen geval”.

Dat is de boerin niet met hem eens. Het mag dan volgens hem geen kwaad kunnen, zij gelooft dat het kwaad is, zo'n tovermiddel.

Jacob Erkelens schokschoudert: „De boerin moest eens weten, hoeveel lui zo'n ding dragen. Of een penning?”.

„Een penning”, herhaalt de boerin smalend. „Jawel, een pen-

ning. Met een paaps beeld er op — Maria of een heilige. Zie je wel?"

Maar Erkelens beweert, dat dat een heel onderscheid maakt. Wat hij draagt, is een geneesmiddel, dat weet iedereen. Die penningen, ja die vindt hij ook bijgeloof. Hij zal tenminste nooit zo'n scapulier om zijn nek hangen.

„Ik laat liever de meester komen”, zegt de boer. „En nog liever heb ik hem niet nodig”.

Nou, dat is te begrijpen. En het is te hopen, dat de pokken hier niet komen. Dat ze ook in de stad maar gauw verdwijnen. Al is daar, naar ze zeggen, niet veel vermoeden op.

Ze zijn het met elkaar eens, de boer en de boerin en de vilder, dat het kwaaië tijden zijn. Ziekte onder de mensen en het vee, een kwakkelwinter en een kletsnatte januarimaand — waar moet dat naar toe?

„Om dan nog niet eens te spreken over de komende oorlog”, zegt Erkelens.

„De komende oorlog”, zegt hij, alsof hij er van overtuigd is, dat oorlog vast en zeker komt. Gijs Korevaar hoort het — toen in „De vergulde hooywagen” hadden de mannen het over oorlogsgeruchten. Is de kans op vechten dan zo toegenomen? Ja, wat zal Erkelens daar op zeggen? Hij weet vanzelf ook niet, wat de koeriers van de Staten aan de burgemeesters en de vroedschap komen boodschappen. Al is het een feit, dat de laatste weken wel drie keer een koerier in Gorkum is geweest. Maar heeft de boer niet gehoord van Baltus Muys, die man uit Goudriaan?

Gijs Korevaar kijkt van die vraag op. Wat bedoelt Erkelens? Gijs kent Muys natuurlijk wel. Goudriaan is niet ver weg en Muys heeft een goede maand geleden nog in Blokland gewerkt. Glazen ingezet in de kerk. Een eigenaardige kerel, dat is waar, iemand, die thuis is in de Schrift en daar graag over praat. Op een andere manier dan de dominee — dat is óók waar. Hij heeft meestal een eigen uitleg van allerlei moeilijke teksten. Maar daar heeft Korevaar niet bepaald veel aandacht aan geschonken. Hij heeft genoeg zorgen aan zijn hoofd over zijn boerderij en zijn vee. En hij houdt niet van diepzinnig gepraat, waar geen mens veel van begrijpt.

„Verkeerd”, zegt Jacob, „glad verkeerd. Wat Baltus Muys verkondigt, is voor iedereen te begrijpen”.

„Heb jij dan met hem gesproken? Begrijp jij hem dan?”

Nee, gesproken met Muys zoals de boer dat bedoelt, heeft Erke-

lens niet. Gehoord heeft hij Muys wel. Laatst op een maandagmarkt in Gorkum. Daar was de glazenmaker zo maar begonnen te spreken. Te profeteren eigenlijk.

„Profeteren?” Dat vraagt Dingena — in barre verbazing. En Teeuw, die er bij is komen staan, deelt haar gespannen belangstelling.

De vilder ziet dat en het doet hem goed. Want wat Baltus Muys verkondigt, heeft indruk op hem gemaakt. Op meer mensen dan op hem alleen trouwens. In de stad is er lang en breed over gesproken, en heel wat lui geloven dat Muys de waarheid weet en zegt.

„Wát zegt hij dan?” wil Teeuw weten.

Jacob Erkelens leunt tegen de stalwand en gaat uitvoerig uit de doeken doen wat voor boodschap Muys brengt. Wat Muys de mensen vóórhoudt.

Onder zijn vertellen knikt Dingena telkens instemmend. Als het zo is zoals Erkelens zegt, dan heeft de man uit Goudriaan groot gelijk. Die houdt de mensen hun zonden voor; die beweert, dat ze veel te veel zich bekommeren om geld en goed. En onverschillig zijn voor het goede. Dat ze liegen en drinken en vechten, en meer in de taveerne zitten dan in de kerk. Hun zonden schreien ten hemel en het strafgericht zal niet op zich laten wachten.

Dingena verbleekt — het is zo. De mensen maken zich druk over de slechtetijden en over hun bedrijf; ze vergeten maar al te vaak hun misdrijven, en schijnen zich niet te bekommeren over hun ziele-zaligheid. En dat in deze dagen! Nu je om zo te zeggen iedere dag zélf de pokziekte kunt krijgen. En dan zal het openbaar komen — dan helpt je al het geld en goed niet, dat je hebt geërfd en bijeengeschaapt.

„Ieder die de pokken krijgt, hoeft er nog niet aan te sterven”, zegt Gijs Korevaar bedachtzaam.

Nee, dat is wel zo; maar het kán toch.

En dan moet een mens bereid wezen. Waar of niet?

„Wáár!” zegt Teeuw.

Hij heeft het gesprek met aandacht gevolgd; vooral wat die steeman vertelde over Baltus Muys.

Teeuw praat niet veel — zeker niet over geloof en sterven. Daarom kijkt zijn moeder bij dat éne, zwaarwichtig woord op. Hij ziet die blik, en meteen maakt hij een eind aan dit gesprek.

„Moeten de beesten gevild?” vraagt hij aan Erkelens.

Deze is verbaasd over die plotselinge wending en de duidelijk andere toon.

„Ja. Het is mij alleen om de huiden begonnen, dat weet je”.

„Kom mee dan”.

Ze gaan de stal in. Teeuw loopt naar de hoek, waar de bles staat, maakt het paard los en gespt het kartuig aan. De vilder bindt een paar touwen aan de poten van een dood koebeest en aan het zwenghout en het paardetuig.

„Vort Bles”.

Het kadaver wordt de stal uitgesleept, het erf op. Daar wordt het gevild. Met een tweede koe gaat het net zo. Jacob Erkelens maakt van elke huid een bundel; slaat daar een touw om. Ziezo, zijn zaken zijn hier klaar. Voorlopig tenminste — volgende week zal hij nog eens komen horen. Hij gooit de verse huiden op zijn kar en rijdt weg.

Teeuw brengt de gevilde kadavers een eind buiten het dorp; daar is een stuk weiland aangewezen als belt. Er liggen al meer gevilde, dode dieren, en als de boerenzoon met zijn paard aankomt, vliegen zwarte vogels op. Kraaien en raven, die zich hier tegoed doen.

De jonge man slaat geen acht op de gevleugelde vreters — hij laat de bles het dode beest bij de andere slepen, maakt het touw los en gaat terug.

Een tweede vracht halen.

Wat de vilder uit Gorkum heeft verteld en gezegd, heeft dieper indruk bij hem nagelaten dan je oppervlakkig merkt. Hij praat er niet over met vader of moeder, maar het blijft hem toch in de kop mieren. Het drukt hem. Die dreiging van de ziekte en dood, van oorlog en ellende. Want al is het gesprek dan in hoofdzaak gegaan over veepest en pokken, hij heeft maar al te goed óók onthouden, wat Erkelens over een komende oorlog zei. En over Baltus Muys, die dat allemaal oordelen, rechtvaardige oordelen noemt. Die nog groter rampen en ellende schijnt te voorspellen.

Het werk van de korte winterdag is gedaan en Teeuw loopt vóór de avondpap nog even de weg op. Naar de kant van het dorp. Achter zich hoort hij hoefslagen naderen. Hij kijkt om; een ruiter. De man rijdt een stevige draf; zonder groeten gaat hij de boerenzoon voorbij.

Teeuw ziet aan de kledij: een statenbode, een koerier. Bij de eerste huizen van het dorp wordt de draf wat ingehouden; zou de ruiter daar rusten willen? De boerenzoon stapt wat steviger door: een statenbode weet en vertelt mogelijk nieuws.

De koerier heeft stilgehouden bij de taveerne, maar afgestegen is hij niet. Hij heeft om bier geroepen en juist als de jonge boer dichtbij is, komt de waard naar buiten met een kroes in de hand. Hij reikt die omhoog naar de man te paard. Deze neemt ze en ledigt ze in één teug. Dan — terwijl hij de kroes teruggeeft — vraagt hij de kortste weg naar Gorkum.

„Moet sinjeur daar wezen?” vraagt de waard weerom.

„Nee ik moet naar Schoonhoven en daarom vraag ik de weg naar Gorkum”.

Erg vriendelijk klinkt dat niet en als de ruitèr geen klant geweest was, zou Koert Jaspers zich hebben omgekeerd en hem hebben laten staan. Wie snauwt nu een man af, die een behoorlijke vraag doet? Maar de ruitèr is een klant en daarom geeft de herbergier de gewenste inlichting.

Teeuw blijft bij de mannen staan — als Jaspers klaar is met zijn aanwijzingen en de ruitèr zich recht zet in het zadel om verder te rijden, legt hij de hand op diens knie. „Weet sinjeur nieuws?”

De koerier schudt ontkennend het hoofd. Niet meer dan wat je overal kunt horen vertellen; de brieven die hij overbrengt, heeft hij natuurlijk niet gelezen.

„Wat kun je dan overal horen?” vraagt Teeuw. „Hier in Blokland is niet „overal” en je hoort hier weinig”.

Nou — dat de kans op oorlog toeneemt. Met Frankrijk. De Staten doen hun best om oorlog te voorkomen, maar ze schijnen zelf niet te geloven dat het hun lukken zal. Lodewijk van Frankrijk versterkt zijn legers aan de grenzen in Frans-Vlaanderen, en daarom nemen de Staten-Generaal ook meer troepen in dienst. „Laat je ook aanwerven”, raadt de koerier lachend. „Jongkerels als jij zijn in het leger welkom”.

„Dank je”, wijst Teeuw af. Hij weet niet of de lachende aansporing gemeend is; hij weet dat wel van de afwijzing.

De ruitèr klakt met de tong. „Vooruit, peerd!” Hij rijdt verder. „Geen prettig nieuws”, wil Koert Jaspers een gesprek met de jonge Korevaar beginnen.

„Nee”, zegt deze. „Niet prettig en geen nieuws. Dit wisten we al”. Hij gaat terug; het zal tijd wezen op huis aan te doen. Wat die koerier heeft verteld, mag dan geen nieuws zijn — het maakt toch Teeuws gedachten somberder. Aan de avonddis is hij zwijgzaam en als het eten is afgelopen, staat hij dadelijk op. „Ik wil nog een amerijtje naar Swaentje”, zegt hij.

Dat is goed. Swaentje Claessen en Teeuw zijn een paar — als er

niets tussenkomt zullen ze vóór de komende herfst hijliken. Soms vraagt Dingena Korevaar zich af, of die twee eigenlijk wel bij elkaar passen; Swaentje is vrolijk en opgewekt. Teeuw rustig en stil. . . . Erg rustig en erg stil. Maar ze mogen elkaar al van toen ze kinderen waren, en de weerszijdse ouders hebben dat graag gezien. „Gelijk met gelijk pleegt allerbest te paren”, zegt Vader Cats, en „gelijk met gelijk” is hier het geval. Bart Claessen, Swaentjes vader, heeft haast evenveelland onder de ploeg als Gijs Korevaar en hij melkt niet meer dan twee koeien méér.

Teeuw stoot de deeldeur open. „G’navond saam”, groet hij. „Zo Teeuw”, groet Bárt Claessen terug. „kom d’r in”.

Een overbodige nodiging, want de jongen is immers al binnen. Hij loopt naar de tafel toe, waar de drie omheen zitten: vader Bart, moeder Bettekee en Swaentje. Naast het meisje is plek; Teeuw neemt een stoel en gaat daar zitten.

„Gerrit niet thuis? vraagt hij.

„Ja, Gerrit is thuis, maar hij voelde zich vanmiddag niet lekker en daarom is hij vroeg in de veren gekropen”.

„Zo”, zegt Teeuw; en nog eens: „zo”. Hij weet niet dadelijk meer te zeggen; al dènk hij wèl meer. Als je in deze dagen hoort dat iemand niet helemaal in orde is, denk je onmiddellijk aan erge narigheid. Al noem je het schrikwekkende woord niet. „Misschien valt het mee” zegt moeder Claessen. Je kunt horen dat ze bezorgd is.

„Hoezo?” vraagt Teeuw.

„Och. . . .” Vrouw Claessen aarzelt; haar man, forser, zegt: „Het zou kunnen zijn. Je hoort zoveel tegenwoordig”. „Dus jullie zijn ergens bang voor”. Teeuw vermijdt nog het woord, dat ze alle vier in gedachten hebben.

„Bang. . . . bang. . . . Het valt misschien mee”.

Bart herhaalt de woorden van zijn vrouw en ze klinken niet hoopvoller dan daarnet.

„Niemand in het dorp heeft het nog, zover ik weet”, zegt Swaentje.

„Maar in de stad moet het erg wezen, beweerde Erkelens vanmiddag”, vertelt de jonge Korevaar.

„Erkelens? Die vilder uit de Kwekelstraat?” informeert de boer.

„Ja, Hij heeft twee dode beesten bij ons gekocht”.

Ze zwijgen weer. Swaentje is bezig met een bombazijnen broek van haar broer — ze zet een lap op de knie. Haar naald gaat stroef door het dikke goed en ze heeft er al haar aandacht bij

nodig. Dat schijnt tenminste. Maar haar gedachten zijn bij wat er werd gezegd en bij Gerrit, die mogelijk de pokken onder de leden heeft. Ze legt haar werk neer en staat op. „Ik ga es even bij Gerrit zien”, zegt ze. Teeuw kijkt weifelend naar haar: als Gerrit de ziekte heeft. . . . Toch durft hij haar niet tegenhouden. Maar moeder Bettekee doet dat wel.

„Blijf jij maar hier — ik ga wel even”.

Ze voegt de daad bij het woord en gaat het vertrek uit. De drie wachten zwigend. Dat wachten duurt lang — het duurt altijd lang als je in spanning zit. Swaentje heeft haar verstelwerk weer ter hand genomen, ze zit gebogen en de gele schijn van de kaars glanst over haar haar. Bart Claessen trommelt met de vingers van de rechterhand op de tafel — hij is meer ongerust dat hij wil laten blijken. Hij zoekt naar een ander onderwerp van gesprek. Natuurlijk is dat gemakkelijk te vinden, want Teeuw heeft het daarnet ook over hun dode beesten gehad. Maar het lijkt wel of Bart zijn gedachten op niets anders kan en durft richten dan op de ziekte van zijn zoon. Hij ademt op als zijn vrouw weer binnenkomt. Hij kijkt naar haar gezicht. Dat staat gelukkig niet zorgelijk.

„Hij sliep half”, zegt ze. „Jammer, dat ik hem wakker heb gemaakt. Ik geloof dat-ie niet meer heeft dan een stevige verkoudheid”.

„Gelukkig”, zegt Bart. „Dan is-ie met een dag of wat weer op de been”.

„Als het niet méér dan een verkoudheid is”, meent Teeuw. Hij is niet zo gauw overtuigd en zijn denken is de hele tijd al somber geweest. Hij vindt, dat Claessen wel wat erg gauw gerustgesteld schijnt te zijn. Swaentje hoort in zijn toon de twijfel en dat prikkelt haar een beetje. Teeuw moet nu niet de stemming drukken.

„Jij ziet alles zwart vanavond”, zegt ze verwijtend. Ze heeft zijn stemming al dadelijk aangevoeld toen hij van Erkelens vertelde. Goed, het is een schadepost als je twee beesten missen moet en het kan best wezen, dat in de stad de ziekte erg is — maar daarom hoef je nog niet dadelijk te doen of er geen andere ziekte meer bestaat dan pokken. Gerrit kan morgen best weer in orde zijn.

„Zeker, dat kan”, geeft Teeuw toe. „En ik hoop het van harte. Maar er is meer dan de ziekte”. En als ze alle drie vragend naar hem kijken, begint hij te vertellen, wat hij over Baltus Muys heeft gehoord.

Maar dat is hier helemaal geen nieuws. Bart Claessen kent die geruchten en verhalen ook al. Alleen — hij hecht er niet veel waarde aan, aan wat die glazenmaker uit Goudriaan verkondigt. De vent deed beter, zich bij zijn werk te houden in plaats van stad en land af te reizen met zijn zogenaamde profetieën. De lui de kop op hol maken, dat doet hij, en heus, dat is niet nodig. De tijden zijn al zorgelijk genoeg!

„Juist dat bewijst, dat Muys gelijk heeft”, voert Teeuw tegen. Hij kan zich niet ontworstelen aan de indruk, die het verhaal van Erkelens op hem heeft gemaakt en hij gaat breed zitten om te betogen, dat er toch maar pest en pokken zijn, en dat er oorlog gaat komen. Swaentje ziet dat. Zij weet dat haar vrijer koppig kan zijn als een muilezel wanneer hij eenmaal begint; en ze weet ook, dat haar vader moeilijk tegenspraak kan verdragen. „Misschien heeft Erkelens overdreven”, zegt ze. „Je kunt feitelijk niet goed oordelen over wat die man beweert, als je hem zelf niet hebt gehoord”.

„Dat zou ik best willen”, zegt Teeuw. „En als ik de kans krijg, doe ik het ook”.

„Wacht dan tot zolang”, bromt Bart Claessen. „Wat mij betreft, duurt het tot sint juttemis”.

„Dan hebben we voorlopig nog de tijd”, meent moeder. „En vader kan er dan nog een paar nachtjes over slapen, of hij mee zal gaan om te luisteren of niet”.

Dat is een duidelijke zinspeling op het feit, dat moeder Betteke het voor vanavond laat genoeg vindt. De jongelui begrijpen dat ook zo en Teeuw staat op om naar huis te gaan. Swaentje loopt met hem mee naar buiten — ze staan nog een poos op het donkere erf.

Als het meisje in het vertrek terugkomt, liggen haar ouders al achter de bedsteedeuren.

Hoofdstuk 4

EEN BOETEPREDIKER, MAAR.....

Het weer is de laatste weken zachter geworden. De wind heeft de lucht schoongewaaid en langs een lichte voorjaarshemel drijven slechts hier en daar een paar wolkjes. Teeuw heeft het paard voor de tentwagen gespannen en hij komt het erf van de Claesens oprijden. Swaentje en hij zullen vanmiddag op stap: er is feest in Hoornaar en daar gaan ze samen naar toe. Vér is het niet, maar de jongelui vinden het prettiger met het gerij te gaan dan te lopen.

Als ze Hoornaar binnenkomen, is het al druk. Er zijn heel wat lui uit de dorpen in de buurt gekomen — je zou zeggen: meer dan anders. Komt dat, omdat de mensen er eens uit willen zijn in deze sombere dagen? Omdat ze afleiding, verstrooiing willen zoeken en eens aan wat anders willen denken dan aan ziekte en oorlog? Je zou het wel zeggen, want de stemming is al dadelijk uitgelaten. Gewild uitgelaten. Je hoort roepen en lachten: Je hoort schreeuwen en gieren. Eigenlijk staat dit hele uitgaan Teeuw maar matig aan, en had Swaentjeer niet op aangedrongen, dan was hij net zo lief thuisgebleven. Maar goed: hij heeft het meisje haar zin gegeven en de korterit heeft hem in wat opgewekter stemming gebracht. Doch zodra ze Hoornaar binnenrijden en het lawaaierige feestrumoer horen, zakt die stemming. Hij rijdt naar de dorpskerk en spant uit. En dan hoeven ze niet eens ver te zoeken naar vermakelijkheid. Want de waard heeft een paar ganzen beschikbaar gesteld voor het ganstrekken en de pret is op een stuk land achter zijn taveerne in volle gang.

Tussen twee wilgen is een touw gespannen; daar hangt een gans met saamgebonden poten aan, de kop omlaag. Een paar boerenzoons op het ongezadeld paard rijden er om beurt onderdoor — grijpen naar de hals van het krijsende dier en trachten

de kop af te rukken. Het gejoel van de kijkers overstemt haast het schelle schreeuwgeluid van het gemartelde dier. Aanmoedigend geroep, spottend gelach als er wéér iemand niet in slaagt de kop los te scheuren — gillen van een meisje, dat nog op tijd kan uitwijken voor een zwaar boerenpaard, dat door zijn berijder in grappig bedoelde dreiging in haar richting wordt gedreven, het vormt alles met elkaar een kakofonie van geluiden, die opzwevend werkt op de meeste feestelingen. Swaentje kijkt dadelijk geïnteresseerd toe — daar komt Hans Berkel, een jonge kerel uit Minkeloos. Swaentje kent hem heel goed — en het heeft niet aan Hans gelegen, dat de kennis niet is verdiept. Maar Swaentje voelde meer voor Teeuw en sedert heeft ze Hans nog meer op een afstand gehouden dan vroeger al. Als hij in matige draf tussen de bomen doorrijden zal, waar de gans gillend en spartelend hangt, ziet hij Swaentje en Teeuw en het is duidelijk, dat hij er nu vooral alles op zet, om de kop te veroveren. Swaentje kijkt gespannen toe en zelfs Teeuw heeft een ogenblik belangstelling.

De ruiter slaagt er in het dier bij de nek te grijpen, maar hij kan de kop niet losrukken: zijn hand glijdt af langs de met zeep ingesmeerde hals.

„Mis!” schreeuwt Teeuw Korevaar. Hij gunt zijn vroegererivaal de strop van harte. Hans neemt de kreet schijnbaar nogal goedmoedig op; hij schokt met de schouders en als hij terug komt rijden, houdt hij zijn paard vlak naast de twee uit Blokland in. „Probeer jij het me te verbeteren”, zegt hij tegen Teeuw, en je weet niet precies of het een kameraadschappelijke uitnodiging is of een bedekte uitdaging.

„Ik heb geen paard hier”, weert de jonge Korevaar af. Maar dat voorwendsel wordt hem ontnomen. Door Hans en door Swaentje. Want de één biedt hem het beest aan, dat hijzelf berijdt, en de ander beweert dat hij toch best het paard kan nemen, dat ze voor de tentwagen hebben en dat in de stal van de taverne staat. Nou, dan neemt Teeuw liever zijn eigen dier; hij kent het beter — dat is de reden die hij zegt; en hij wil geen dienst aannemen van Hans — dat is de reden, die hij niet zegt. Hij loopt naar de stal en komt evenlater te paard terug. Hans staat met Swaentje te praten en als ze Teeuw zien komen, roept Hans: „Vooruit man! Laat zien wat je kunt!”

Dat is Teeuw van plan en hij drijft zijn rijdier in de richting van het gespannen touw. Maar van terzijde komt een andere ruiter aangedraafd: een forse boerman op een zwaar paard.

Even maar werpt hij een blik op Teeuw — dan jaagt hij zijn beest aan, duwt Teeuw met paard en al opzij en rent vóór hem uit onder het touw door. Hij grijpt de gans — een felle ruk.... Plotseling is het krijsen van de vogel verstomd; uit de drom van kijkers gaat een brullend gejuich op.

Teeuw kijkt naar de winnaar, die de bloederige kop triomfantelijk in de hoogte steekt en dan smalend roept: „Dacht jij me dat af te winnen, Korevaar? Dan moet je vlugger zijn, man?” „Als jij me niet opzij had geduwd....” begint Teeuw verontwaardigd, maar de ander valt hem in de rede: „Jou opzij geduwd? Och vent, jij kwam net aan toen ik moest rijden. Jij wou vóór mij, maar dat zat je niet glad. En het was je recht niet ook”.

„Mijn recht niet? Dus jij wou beweren, dat ik me niet aan de regels houd? Dat ik oneerlijk speel?”

Hij is nu tot vlak bij de winnaar gereden. Hij kent hem wel: Ariën Biesheuvel, die dicht bij het Pinkeveer woont. Een drieste kerel; een buitenbeentje ook in de buurtschap! Want Ariën is rooms en daardoor staat hij een beetje afzonderlijk onder de boeren en boerenzoons. Maar bang is hij niet — zeker niet. Hij kijkt de jonge Korevaar na diens laatste vraag recht in het gezicht en zegt luid: „Ja, dat wou ik beweren. En dat heeft iedereen hier kunnen zien!”

Die opmerking is fout — niemand is er bepaald happig op om de partij van Biesheuvel te nemen tegen de zoon van Gijs Korevaar. En bovendien is iedereen niet overtuigd, dat Ariën gelijk heeft.

Teeuw kijkt uitdagend rond, en als er werkelijk niemand de partij van Biesheuvel neemt, dringt hij zijn paard tot vlak naast dat van zijn tegenstander en doet een greep naar de ganzekop. Maar dat zit hem niet glad — Ariën is blijkbaar op zoiets verdacht geweest en houdt de vogelkop hoog boven zijn hoofd. Teeuw grijpt voor de tweede keer, onder geroep en aanhitsen van de omstanders. Hij mist ook nu; dan — hoe het komt zou hij zelf niet kunnen zeggen — pakt hem opeens een onberedeneerde woede en zijn volle vuist treft Biesheuvel voor de borst. De man wankelt op zijn paard, maar hij herstelt zich en tast naar het scherpe boerenmes, dat in een leren schee aan zijn gordel hangt. Waarschuwend geschreeuw! Het is overbodig, want Teeuw heeft de beweging gezien, en eer de hand met het mes is opgeheven, heeft de jonge Korevaar zijn paard een zijsprong laten maken, waardoor hij buiten het bereik van het

dreigende wapen is gekomen. Hij hoort een hoge gil — hij herkent de stem. Het is die van Swaentje. En even plotseling zwakt ze af. Hij tast ook naar zijn mes, maar met minder wilde beweging als Ariën deed — hij zal er niet mee aanvallen; hij trekt het alleen ter verdediging. Biesheuvel weet dat niet, ziet dat niet. Die ziet alleen dat de ander óók een mes stotensgereed heeft. Maar hij laat zich daardoor niet afschrikken — integendeel, een messengevecht lokt hem. Doch niet te paard; als er gesneden zal worden, dan naar de regels van het spel.

„Wil je bekkesnijden?!” roept hij. „Graag! Maar dan op de grond, zoals de gewoonte is!”

Een snijpartij is voor de boeren een feest; een bekkesnijderij hóórt naar goede gewoonte bij elke kermis en elk volksvermaak.

„Ja! Ja!”

„Biesheuvel heeft gelijk!”

De kreten klinken dooreen — Ariën Biesheuvel heeft met zijn mestrekkerij en zijn uitdaging een goede beurt gemaakt. Hij mag dan niet veel vrienden hebben onder de omstanders, voor een kerel, die bereid is het mes te trekken voor wat hij zijn recht acht, hebben ze een ruwe waardering. Teeuw weet dat; Teeuw zou er zelf niet anders over denken. Hij kijkt naar waar Swaentje en Hans staan; hij ziet in de ogen van zijn meisje angst.... Maar ze doet geen enkele poging om hem te weerhouden; daarvoor is ze te veel dochter uit de streek. Als Teeuw de uitdaging weigert, maakt hij zich tot de spot van de hele omtrek.

Teeuw is niet van plan te weigeren; hij geeft geen antwoord op de uitdaging van zijn vijand, maar hij laat zich van het paard glijden en met het mes in de hand wacht hij tot ook Ariën op de grond staat. Hij hoeft niet lang te wachten.....

De twee kampers staan tegenover elkaar, elk gewapend, elk met scherpe blik iedere beweging van de ander opnemend. Ineens schiet de rechterarm van Biesheuvel vooruit — het mes flikkert. Met een snelle zijstap ontwijkt Teeuw het wapen; dan — voorovergebogen — zoekt hij loerend naar de kans om op zijn beurt te snijden, te steken..... Hij heeft voor niets en niemand aandacht dan voor het gevecht en de tegenstander; hij kan ook nergens anders aandacht aan geven, want daar zou zijn vijand ogenblikkelijk gebruik van maken. Hij merkt niet, dat er ergens in de ommestand achter hem ruimte wordt gemaakt om een man door te laten; hij ziet die man niet.

Een angstwekkende figuur: een onbewerkt schapenvel over de

schouders geslagen; een ruwe lap, een soort zak, om het middel gebonden; barrevoets en rond het magere, bleke gezicht lange, verward-neerhangende lokken. In het gelaat de ogen: fel, fanatiek, dwingend. . . . In verbazing en bang ontzag wijken de mannen en de vrouwen voor hem — tussen de verbijsterde mensen door gaat hij met een paar grote passen op de vechtenden toe. Biesheuvel ziet hem het eerst: hij richt zich recht op en de hand met het mes hangt hem slap langs het lijf. Teeuw merkt de veranderde houding van zijn tegenstander; hij verwondert zich daarover en kijkt verrast om. Op hetzelfde moment voelt hij zich bij de pols gegrepen, voelt hij die pols omwringen. . . . zijn mes valt op de grond. Hij heeft een fors woord op de lippen, maar dat woord blijft ongesproken. De aanblik van de man, die hun gevecht onderbreekt, boeit hem en verschrikt hem. Hij weet onmiddellijk dat deze man Baltus Muys is, al moet hij even nauwlettender zien om de glazenmaker te herkennen — als bij ingeving weet hij met de boeteprediker te doen te hebben.

Met een heftig gebaar duwt Muys de boerenzoon een eind terug, verder van Biesheuvel weg. Die wijst hij met een gebiedende handbeweging te blijven waar hij is — geen bekkesnijderij, geen gevecht!

„Laat af!” Fel klinkt het dwingende gebod. Teeuw waagt het niet zich te bukken om zijn mes op te rapen, en Ariën bergt zijn wapen langzaam in de schede. „Is dit een tijd, om als dollen feest te vieren en als wilde dieren elkaar naar het leven te staan?”

„Naar het leven staan”, herhaalt een boer uit de ommestand smalend. „Geen denken aan, man. Een eerlijke bekkesnijderij, meer niet. Hij is ontstemd over de onverwachte stoornis en over het nu gemiste schouwspel. Want je hoeft niet lang te kijken, om te zien, dat de twee kampers hungevecht niet zullen voortzetten. Baltus Muys ziet de spreker aan. „Een eerlijke bekkesnijderij, zeg je? Ja, zo praatte ik er vroeger ook over, maar de Heere heeft mij beter doen zien. Hij heeft mij Zijn wil en Zijn voorne men geopenbaard”.

De forse, zelfverzekerde toon trekt de mensen; ze denken niet meer aan de vechtpartij; ze drommen naderbij en zien vol verwachting naar de profeet, naar het fanatieke gelaat van de profeet. Het schijnt alsof deze van de indruk die hij maakt, weinig opmerkt; in stijgende vervoering spreekt hij. Een luidklinkende, sombere stem. Hij geselt de ongebondenheid waar-

van hij getuige is; een ongebondenheid, die uit vrees voortkomt, meer dan uit vrolijkheid.

„Jullie proberen je aan de donkere gedachten te onttrekken, die je de dagen en de nachten vervolgen! Je meent, dat drinken en schreeuwen en vechten je de dreigende ellende zullen doen vergeten. Maar ik zeg jullie: je voorgewende vreugde is vervloekt! Hoort het Woord des Heeren: „Ik zal uw feesten in rouw, en al uw liederen in weeklage veranderen; en op alle lenden een zak, en op alle hoofd kaalheid brengen; en Ik zal het land stellen in rouw, als er is over een enige zoon, en deszelfs einde als een bittere dag”. Is er de rouw al niet? De rouw over de doden, die vallen door de gevreesde ziekte? Méér zullen er vallen; in de steden zijn de huizen vol vrees en dood, en op de dorpen zullen dood en vrees evenzeer komen. Met pestilentieslaat de Heere het vee, met onvruchtbaarheid zal hij de aarde slaan. Geen oogst zal meer in de schuren komen! Want oorlog zal deze landen treffen en de doden zullen onbegraven liggen langs de wegen. Veiligheid zullen jullie zoeken en nergens vinden. Want de Heere is er met Zijn oordelen en zwaarder zullen die worden, omdat niemand zich bekeert! De koning uit het zuiden zal deze landen overheren en zijn legers zullen vernietigen wat de velden geven aan vrucht. Dood en verderf zullen komen en geweeklag zal er zijn! Dan zal er gezocht worden naar ontkoming, maar niemand zal die vinden. Doet boete en laat af van goddeloosheid”.

Een enkele omstander tracht met een spottendelach zich aan de greep van de striemende woorden te onttrekken; tracht met een luid: „Hou je mond, ongeluksprofeet!” de geestdrijver tot zwijgen te brengen. Vergeefs. De lach wordt niet overgenomen. Ze sterft weg in een ontzet zwijgen. En het schimpende woord wekt verzet. Een paar mannen dringen zich vóór de spottende spreker, duwen hem achteruit en leggen hem het zwijgen op. Een vrouw begint hysterisch te snikken. Baltus Muys ziet dat, hoort dat. Zijn stem wordt indringender, ze klinkt over de hoofden en valt tussen de luisterenden.

„Zwaarder dagen zullen nog komen. Daarom: laat af van wereldse ijdelheid; jaagt niet naar genot en bezit. Maar zoekt het heil van uw zielen.

Bedrijft rouw en komt tot inkeer.

Laat de werken na van elke dag — er gaat een einde komen aan de dagen. Nóg zijn er de dagen: het is nog de tijd van genade. Zoekt die genade en aanvaardt ze. Ontvlieft de toe-

komende toorn — trekt uw hart af van de dingen van deze wereld en zoekt verzoening met God.

Geen gedachten aan zaaiing en oogst mogen u meer bezighouden. Er zal geen oogst meer wezen onder de dreigende en komende oordelen. Bereidt u om in het oordeel en de ondergang God te ontmoeten”.

Swaentje heeft geluisterd; geboeid, ontzet. Ze wil weg; weg van dit gebroken feest, van deze verschrikkelijke profeet. Ze trekt Teeuw aan de mouw: „Ga mee!”. Maar Teeuw schudt het hoofd; hij is door de verschijning van Muys gegrepen, hij wordt door diens woorden vastgehouden. Ze raken hem diep: is hij niet schuldig aan wat de boeteprediker de mensen verwijt? Hij had niet mee moeten gaan naar Hoornaar, niet mee moeten doen aan het ganstrekken, aan het feestrumoer. En hij had zich zeker niet moeten laten verlokken tot een messengevecht.

Muys heeft gelijk: de oordelen zijn op aarde en niemand heeft het recht zich daaraan te onttrekken, en wie dat toch tracht te doen, maakt zijn schuld alleen maar groter en roept zwaarder straf over zijn hoofd.

Hij kijkt naar Biesheuvel. Die staat rustig en onverschillig rond te zien. Hij lijkt helemaal niet onder de indruk van wat Baltus Muys verkondigt; er ligt een minachtend lachje op zijn gezicht. Wonderlijk; dat lachje irriteert de jonge Korevaar en even voelt deze aanvechting om het met de volle vuist weg te slaan. Hij doet het niet.

„Ga mee”, hoort hij Swaentje weer zeggen. Voor de tweede maal weigert hij met een onwillige beweging. Ariën heeft het gebaar van Swaentje en haar vraag begrepen; heeft hij ook de gedachten van Teeuw geraden? Geraden wat de gebalde en weer onspannen vuist van de boerenzoon beduidde? Met een vlakke stem, alsof het hele geval eigenlijk de moeite niet waard is, zegt hij: „Ik zou haar maar haar zin geven, Korevaar. Dit is geen praat, die een jent kind kan aanhoren”.

Juist dat gewild-onverschillige treitert Teeuw. Maakt hem eensklaps weer woedend. Hij vergeet zijn gedachten van zoëven en snauwt: „Het is praat, waar een paapse beeldendienaar bijzonder goed naar moet luisteren”.

Een vlammend rood vliegt Biesheuvel naar de wangen; hij wil een scherp antwoord geven, en het is helemaal niet onmogelijk dat de twist tussen de twee opnieuw, en nu heftiger zal oplaaien. Maar vóór Ariën weerwoord geven kan, heeft Muys zich tot de roomse boer gewend.

„Ben jij een beeldendienaar? O ja, ik herken je. Jij bent Ariën Biesheuvel van het Pinkeveer. Met jullie paapse superstitie brengen jullie de vloek en de straf nog zwaarder over dit land! Schande over de regenten, die zulke afgoderij oogluikend toelaten! Die mee schuldig staan aan de komende ondergang! Een ondergang, die bewerkt zal worden door de paapse Lodewijk uit het paapse Frankrijk!”

Biesheuvel laat zijn onverschillige houding varen. Hij richt zich met een ruk recht en zegt koud en snijdend: „Ik dacht, dat je daarnet beweerde dat God met oordelen kwam”.

„Hij kan daar een paapse koning voor gebruiken”, roept Muys. „Hij zal daar een paapse koning voor gebruiken”.

In zijn opgewonden vervoering weegt Baltus zijn woorden niet; het triomfantelijke antwoord van Biesheuvel verwacht hem een ogenblik.

„Dan zou je zeggen, dat die koning een werktuig van God is, en dan zou ik, als ik jou was, met wat meer eerbied over zijne katholieke majesteit van Frankrijk spreken”.

Uitdagend kijkt Biesheuvel naar Muys, naar Korevaar — Hij kan veel hebben, maar als ze aan zijn overtuiging komen, als ze de moederkerk en één van haar grootste voorvechters aanvallen, zwijgt hij niet! Is hij onmiddellijk bereid partij te nemen en partij te geven. Met het mes, waar hij naar tast, ter aanval en verdediging.

Geen van beide is nodig.

„Het werktuig zal verbroken worden als het zijn dienst gedaan heeft”, profeteert Muys met overslaande stem, en Teeuw valt hem bij: „De oordelen zullen de goddelooste mensen het meest en het eerst treffen”.

„Laten we dat afwachten”, spot de man van het Pinkeveer. „En voor jullie hopen, dat twee halfgare profeten niet goddelozer zullen worden geacht dan een trouw zoon van de heilige moederkerk”.

Maar nu is hij toch te ver gegaan. Onder de omstanders zijn er verscheidenen, die wel de durf van Biesheuvel bewonderen als hij tegen Muys en Teeuw ingaat, doch het niet kunnen verkroppen dat de man openlijk partij kiest voor Rome en Frankrijk; voor de paus en de Franse koning.

„Landverrader!” schreeuwt de boer, die zo straks tegenover Muys het bekkensnijden heeft verdedigd. „Zwijg, of we zullen je mores leren”.

Hij dringt dreigend op Biesheuvel toe. Een paar anderen schij-

nen hem te willen bijspringen. Ariën ziet dat hij tegen een overmacht zal komen te staan, en vindt het geraden een vechtpartij te ontwijken. Waarom het mes te trekken, als je vooruit weet dat je het onderspit zult delven?

„Een landverrader ben ik niet”, zegt hij. „Al ga ik naar de mis”.

„Wat niet is, kan komen”, beweert de boer, maar hij blijft toch staan waar hij staat.

„Het feest is bedorven”, zegt de waard, die met spijt het verloop van de twist, het verlopen van zijn kans op nering heeft gevolgd. Toch — in een poging om het vermaak weer op gang te brengen — stelt hij voor: „Laat ik een tweede gans ophangen! Komt, mannen, wie doet de eerste rit?”

Maar niemand geeft op de uitnodiging antwoord; de meesten keren zich af en lopen langzaam naar hun paard, hun wagen. Een kleine groep blijft om Muys geschaard staan; Teeuw onder hen.

De glazenmaker kijkt naar hen, kijkt naar de weggaanden. Dan schudt hij het hoofd.

„Het Woord wordt verworpen”, zegt hij dof. „Maar het zal in vervulling gaan”.

„Het wordt niet verworpen”, zegt Teeuw. „Het zal doorwerken en ze zullen tot inkeer komen. Ze zullen boete doen en zich afkeren van hun zonden”.

Hij ziet immers hoe ze verslagen zich hebben afgewend, de feestvierders, die de striemende woorden hebben gehoord. Hebben aanvaard, denkt hij. Hij neemt Swaentje bij de arm en loopt naar de stal, zijn paard aan de teugel meevoerend. Muys komt naast hen lopen.

„Waarheen, Korevaar?” vraagt hij.

„Naar huis”.

„Naar Blokland?”

Teeuw knikt zwijgend.

„Dan ga ik met je mee”.

Hij vraagt niet of dat goed is; hij vraagt niet of er voor hem een plaats is op de tentwagen. Dat neemt hij als vanzelfsprekend aan.

Swaentje neemt hem van terzijde op, terwijl hij naast haar gaat. Ze heeft onder zijn spreken al naar hem gekeken, met een mengeling van vrees en afkeer — nu hij zo dicht bij haar loopt, ziet ze duidelijker de fanatieke uitdrukking van zijn gezicht. Ze heeft hem vroeger wel gekend — als hij in het dorp kwam om zijn

glazenmakerswerk te doen. Een keer is hij bij haar vader op de boerderij geweest — er moesten een paar ruiten worden hersteld in de kleine ramen, die op de weg uitzien. Toen had hij op haar de indruk gemaakt van een wat stille, in zichzelf-gekeerde man, en het gesprek dat vader met hem had, herinnert ze zich nog wel. Vandaag kan ze er zich méér van te binnen brengen dan eer — dat komt natuurlijk doordat ze zijn spreken van daarstraks heeft gehoord. Nu ze er over nadenkt, weet ze, dat hij indertijd ook al over de lichtzinnigheid van het volk en over de zucht naar rijkdom en bezit heeft gesproken. Heeft gezegd, dat het zó niet langer kon doorgaan; dat zó de straffen niet zouden uitblijven.

Vader heeft hem gelijk gegeven, al weet ze nog dat hij beweerde dat Muys de dingen overdreef.

En dat laatste vindt vader ongetwijfeld nu nog. Als ze hem vertelt wat er vanmiddag in Hoornaar is voorgevallen.....

Vader heeft immers iets in die zin gezegd op de avond, dat Teeuw bij hen thuis over de ziekte en over Muys heeft gepraat. Die avond, toen hij zo somber was gestemd en in een gewone verkoudheid van Gerrit al dadelijk de dodelijke ziekte vermoedde. Dat vermoeden is — gelukkig — niet bewaarheid.

Intussen is het paard ingespannen en Teeuw helpt haar op de wagen. Muys hoeft hij niet te helpen; die klimt er zonder verder vragen op en gaat achterin zitten. Het lijkt haast, of hij liever heeft dat de lui niet zien dat hij meerijdt. Swaentje lacht zachtjes bij de gedachte, die haar invalt: voor een boeteprofeet is meerijden eigenlijk ongepast. Veel te gemakkelijk en deftig. Profeten in schaapsvachten en haveloze lorren behoren te lopen. De rit naar huis is verre van opgewekt. Muys zwijgt achterin — en Swaentje kan niet nalaten te overleggen, dat zij graag zou hebben dat hij dat in Hoornaar óók had gedaan. Hij heeft haar middag bedorven..... Of nee — hij niet alleen. Biesheuvel heeft er ook een flink deel schuld aan. En Hans..... En..... zijzelf? Als zij niet met Hans gepraat had? En waarom deed Teeuw zo, zo..... ongewoon? Zo ongelijk? Zie hem nu op de voermansplaats zitten! Hij kijkt strak voor zich uit en heeft geen woord voor haar. Eén keer lijkt het als wil hij een gesprek beginnen met de glazenmaker — hij keert zich al half om, maar bedenkt zich dan blijkbaar en hervat zijn staren naar.....

Ja, waarnaar? Ziet hij dingen als waarover Muys heeft gesproken? Verbeeldt hij zich, dat er oorlog is en dat de soldaten de

streek afstropen? Of denkt hij aan de veepest, die bij de Korevaars nog meer beesten heeft geëist en die ook bij hèn op de boerderij is gekomen? Die in de streek hoe langer hoe meer zich verbreidt?

Ze stoot hem aan, om hem uit zijn gedachten te halen.

„Zeg eens wat”.

Hij kijkt op. „Wat moet ik zeggen? Je hebt alles zelf gehoord”. Daar heb je het dus: hij is met zijn gedachten nog bij wat die ongeluksprofeet heeft verkondigd. Die ongeluksprofeet, die zij nu meenemen naar Blokland.

„Vader zal daar anders over denken dan jij”, beweert ze, in een behoefte om zich te verdedigen tegen wat ze als een donkere dreiging voelt.

„Hij kan tot beter inzicht komen”, geeft Teeuw terug, en opeens voelt ze zich hulpeloos en teleurgesteld. Maar ze zet zich wilskrachtig over dat gevoel heen; ze perst de lippen op elkaar. Nee, nu wil ze met haar jongen niet verder over deze dingen praten. Nu niet, met die vent achter in de wagen. Die vent, die zich elk ogenblik in hun gesprek kan mengen en die op Teeuw duidelijk indruk heeft gemaakt. Maar als ze thuis zijn.... Als vader meespreken kan en Teeuw zijn vader. Want van die verwacht ze hulp.

En terwijl ze dat bedenkt, herinnert ze zich de houding van de meeste boeren vanmiddag in Hoornaar. Herinnert ze zich wat Teeuw net zei: „Hij kan tot beter inzicht komen”. En haar moed zakt.....

Teeuw rijdt eerst naar de boerderij van de Claessens; daar zet hij Swaentje af. Nee, hij blijft niet nog even praten, zoals hij anders altijd doet; hij gaat naar huis, want hij heeft een gast. „Een gast?” vraagt moeder Bettekee verwonderd. Maar haar dochter zegt: „Dat vertel ik u wel, moeder”.

Ze neemt afscheid van haar verloofde — veel korter en veel minder innig dan anders. Haar zinnen staan niet naar „innigheid”, en al was dat zo..... Ze is niet zeker van Teeuws stemming op dat punt, en ze is wel zeker van Muys z'n ongewenste aanwezigheid. Wie weet wat die kerel zou menen te moeten zeggen, wanneer hij een afscheid van twee gelieven zag!

Ze wacht niet eens tot het gerij van het erf af is met naar binnen gaan — ze duwt haar moeder de deur in. Helemaal tegen haar gewoonte. Moeder merkt dat met verwondering en vraagt — half boos: „Wat is er? Mankeert er iets aan?”

En dan vertelt Swaentje.....

Bij de Korevaars is de verwondering niet minder groot wanneer Teeuw zijn zonderlinge gezelschap helpt uitstappen en hem mee naar binnen brengt. Gijs Korevaar herkent de man onmiddellijk, ondanks zijn vreemde kledij en zijn verwaarloosd uiterlijk.

„Jij hier, Muys?” zegt hij. „Kerel, wat zie je er uit!”

„Zeg dat wel!” verbaast Dingena zich.

De glazenmaker neemt ongevraagd, ongeweigerd een stoel. Hij gaat zitten, en zegt: „De uiterlijke dingen gaan voorbij. De tijd nadert”.

Mijntje zet de handen in de zij, kijkt met eerlijke afkeer naar de schapepels en de lappenzak, die de man om het middel draagt, en beweert: „Die twee landlopers laatst zagen er heel wat christelijker uit”.

Die opmerking is vernietigend — Dingena herinnert zich dat de boenmeid indertijd Joost en zijn makker niet als christenmensen wilde beschouwen. Maar zo op het eerste gezicht kan ze haar dienstbare geen ongelijk geven. Zo op het eerste gezicht; vrouw Korevaar heeft te veel over Muys gehoord en te veel over Muys gedacht om openlijk Mijntje bij te vallen. Maar goed ook! „Mijn uiterlijk heeft meer van dat van een christenmens dan jij denkt”, zegt deze, en hij kijkt de meid scherp en bestraffend aan. „Al die mooie en dure kleren, waar de mensen zich mee omhangen, zijn onchristelijker dan wat ik draag”.

„Dure kleren?” De stem van Mijntje is vol verwondering en afkeuring. Ze strijkt met de hand over haar boezelaar: nee, die is niet zo mooi en zeker niet duur. Wat meent de vent?

Baltus Muys hoort de afkeer in haar stem; het afwijzende, het vijandige. Teeuw hoort dat ook en hij verwacht dat de profeet fel en scherp zal antwoorden. Dat gebeurt niet. Muys wacht even eer hij antwoord geeft; dan zegt hij rustig: „Mijn opdracht is niet om twist te zoeken. Mijn opdracht is de mensen te wijzen op de toekomstige toorn. Op de oordelen, die er reeds zijn en die zich zullen vermenigvuldigen”.

Dat is taal, die moeder Dingena toespreekt — ze kijkt vragend de man aan.

Dat is taal, waar Gijs Korevaar wat bunzig van is; hij houdt niet van zulke zware woorden in de mond van een doodgewone ambachtsman. Dat zijn dingen, die je aan de dominees moet overlaten als ze het Woord bedienen en hun kudde weiden.

Hij zegt dat: „Ieder zijn taak, Baltus. Laat de dominees preken en hou jij je bij je eigen werk”.

Muys schudt het hoofd, heftig en nadrukkelijk. Wat Korevaar daar zegt, is helemaal verkeerd. De dominees verwaarlozen hun werk. Ze hebben geen oog voor deernis van de dagen. Ze zien in de ziekte en de veepest geen oordelen; ze denken dat het wel erg is — natuurlijk denken ze dat — maar dat daardoor gewaarschuwd wordt voor de komende dag, nee, daar hebben ze geen weet van.

„Jij dan wel?” vraagt Gijs.

Dingena vindt de vraag ongepast, lasterlijk haast, en Teeuw doet de mond al open om zich in het gesprek te mengen. Maar hij hoeft dat niet.

„God spreekt door deze oordelen”, zegt Muysfel, „en ik ben geroepen om de mensen daarop te wijzen”.

De felheid van de boetevoorspelling treft Gijs toch; ze doet hem een ogenblik zwijgen. En van dat zwijgen maakt Muys gebruik om door te gaan; om zijn boodschap te verkondigen. Nog zwaarder bezoeken zullen de landen treffen, en wee wie niet bereid zal wezen als ze komen! Wie dan nog voor niets anders aandacht en tijd zal overhebben dan voor werk en vermaak. Want de vruchten van zijn werk — een rijke oogst en een groeiende veestapel — zullen hem niet te beurt vallen. Alle aardse rijkdom gaat voorbij; schrik en vrees zullen de zondaars aangrijpen als de dagen van vergelding gekomen zijn. De geestdrijver is in het vuur van zijn spreken opgestaan en zijn stem klinkt dreigend door het vertrek. Teeuw luistert met klimmende instemming. Dingena voelt een beklemmende eerbied voor de man en zijn woorden; zelfs Gijs Korevaar komt onder de indruk. Mijntje niet. Ze ziet met enige verbazing, dat de boer en de vrouw geloof slaan aan wat die glazenmaker, die zijn vak in de steek heeft gelaten, hier zit te verkondigen. Ze ziet ook dat de kinderen met angst naar de kerel kijken. Moet je ze daar zien, die drie schapen! Geurtje snapt natuurlijk nog niets van alles wat Muys beweert, maar de sombere stem van de vent en zijn dreigende toon maken haar doodsbenauwd.

Derck en Aai begrijpen er al meer van; ze staren met stomme ontzetting naar de man, die zulke vreselijke dingen voorspelt. Alsof ze bang zijn, dat die dingen morgen aan de dag zullen gebeuren.

„Man”, begint Mijntje verontwaardigd. „denk eens aan die schapen en” Ze komt niet verder; Dingena legt haar het zwijgen op.

Maar de boer heeft naar de kinderen gekeken; ja, Mijntje heeft

gelijk: de stumpers zouden er wat van krijgen als ze nog langer naar zulke taal moesten luisteren.

„Je kunt misschien gelijk hebben, Muys”, zegt hij. „Maar Mijntje heeft zéker gelijk. Laten we er over ophouden”.

„Ik mag er niet over ophouden — ik ben ertoe geroepen en ik zal mijn roeping vervullen”, zegt Baltus fanatiek.

Maar daarmee is hij bij Korevaar aan het verkeerde kantoor. Gijs is gewend, dat op zijn boerderij en in zijn huisvertrek zijn woord wordt gevolgd en gehoorzaamd. Door zijn huisgenoten — Dingena inkluis — en door zijn gasten. En hij is niet van plan die regel te laten doorbreken, ook niet door iemand, die beweert een geroepen profeet te zijn.

„Dat doe je dan maar op een andere tijd”, zegt Gijs. „Nu wil ik, dat er een eind komt aan dit gepraat”.

Baltus Muys hoort aan de toon, dat het zijn gastheer ernst is; hij ziet dat de boerin er niet aandenkt haar man tegen te spreken, en ook Teeuw blijft zwijgen.

„Een andere tijd?” zegt hij. „Als jullie een andere tijd gegund wordt”. Het lijkt een dreiging — en juist daarom maken zijn woorden weinig indruk op Korevaar. Die lacht even en vraagt dan: „Zo'n haast zit er toch niet achter, wel? Of verwacht je, dat dat allemaal vanavond nog gebeurt?”

„Vader!” roept Teeuw verschrikt. Hij kijkt naar Muys; wat zal die zeggen of doen?

Maar Muys is ineens ingezakt; hij geeft geen weerwoord en staart naar de vlammen onder de schouw. Het onverwachte zwijgen, de plotselinge stilte wekken een vreemd gevoel, een beschaamde huivering. De kinderen raken het minst onder de indruk — Geurtje waagt zich naar moeder en pakt haar boezelaar beet. Half wegschuilend in de plooiën en met een verstolen blik naar de vreemde, die zo luid en zo veel heeft gepraat, fluistert ze: „Geurtje honger”.

Het is een kinderlijke opmerking en een nuchtere werkelijkheid; ze roept moeder Dingena terug tot de gewone, dagelijkse dingen. „We gaan zó eten, mijn hartelap”, zegt ze. „Mijntje, maak jij het avondbrood klaar?”

Dat zal Mijntje doen en Gijs en Teeuw gaan naar de stal om de beesten, die nog over zijn, te melken. Ze doen hun werk zwijgend, al zijn beider gedachten vol van wat er is gepraat. Als de laatste koe is gemolken en ze de emmers met melk naar de deel dragen, vraagt Teeuw: „Wat zegt u van die man, vader?” „Er steekt veel waars in wat hij beweert, maar of hij nu juist

geroepen is . . . ? En wat hij zegt over niet meer werken, omdat we de vrucht van ons werk niet meer zullen oogsten Zie je, eerst was ik wel wat onder de indruk, maar later

„Omdat hij niet zweeg, toen u hem dat beval”, waagt Teeuw een opmerking.

De vader glimlacht daarom, maar Teeuw ziet dat niet. Het is schemerig en vaders hoofd bevindt zich juist in de donkere schaduwstreep van een stutbalk. Maar vaders stem hoort Teeuw wel: „Zie je — toen hij begon over dat niet-meer-werken, toen kon ik niet laten me af te vragen, of dat nou profetie was of luiheid”. Gijs wacht niet af wat zijn zoon daarop zeggen zal; hij neemt zijn emmers op en loopt naar de deel. Teeuw komt achter hem aan. Hoofdschuddend. Dat vader zulke dingen zegt! Dat vader de woorden van Muys niet aanvaardt! Wat Swaentje vanmiddag zei van h  r vader, geldt dus ook voor de zijne: Vader zal daar anders over denken dan jij. Hij herinnert zich zijn eigen antwoord: Hij kan tot beter inzicht komen. Maar als dat vader Korevaar betreft, is Teeuw er niet zo h  el zeker van.

Baltus Muys heeft die nacht onderdak gekregen op de hoeve van Gijs Korevaar. Waarom ook niet? Mijntje heeft natuurlijk helemaal geen stem in het kapittel gehad toen Teeuw er over begon, en de boer heeft geen gastvrijheid willen weigeren. Dingena heeft die gastvrijheid dadelijk willen toestaan, al is het waar, dat ze voor de haveloze profeet een schuwe vrees voelde. Maar haar ontzag voor de man, die een boodschap aan de mensen uit de Waard en eigenlijk aan alle mensen beweert te hebben, heeft het van haar schroom gewonnen en zo heeft Mijntje een bed voor de boeteprediker moeten klaarmaken. Ze heeft het met sterke tegenzin gedaan — als je het haar had gevraagd, zou ze nog liever voor Joost en zijn kameraad hebben gezorgd dan voor Muys. Ze weet niet precies wat ze tegen de vent heeft; hij is een christenmens, die helemaal niet over van die duivelskunsten praat als die twee zwervers indertijd. Integendeel, hij praat over niets anders dan over de boodschap, die hij beweert van Godswege te hebben. Maar Mijntje heeft het toch niet op hem begrepen. Misschien juist   m die boodschap. Want diep in haar hart durft ze die toch niet als mallepraat te verwerpen. Het is dan toch maar zo, dat ziekte en dood door de streek gaan. Dat ze toenemen. En voor dood en ziekte is Mijntje meer benauwd dan ze durft toegeven.

En als ze de volgende dagen hoort van wat Muys zegt en doet, als ze hoort en ziet hoeveel volgers hij krijgt

Muys spreekt overal. In de huizen, waar hij komt; in de taveerne, waar hij heengaat — niet om een pot bier te drinken, maar om te waarschuwen tegen herbergbezoek en dronkemanspret; langs de weg, waar hij iedereen aanhoudt, die hij tegenkomt en die maar naar hem luisteren wil. . . .

En dat zijn er veel! Een enkeling mag dan proberen met een luid woord en een ruwe lach de boodschap af te wijzen — dat woord klinkt dikwijls te ruw en die lach te gewild, om er de kwalijk verborgen onrust niet in te horen.

De invloed van de boetprofeet begint duidelijk merkbaar te worden; er zijn verscheidene manspersonen, die de prediker einden-vergezellen; die wat hij verkondigt verder dragen. Die naar zijn woord beginnen te doen. Of beter: dienaar zijn woord weigeren nog iets te doen. Die het werk laten liggen. Heel wat akkerland blijft onbewerkt liggen; geen ploeger en geen zaaier komt er op. Het zal immers wezen naar het woord van de profeet, dat niemand de vrucht zal oogsten van wat er dit jaar zal worden gezaaid!

Op de hoeve van Korevaar zijn harde woorden gevallen. Tussen Teeuw en zijn vader. Toen de jonge man de eerste morgen met Muys meetrok en de boerderij in de steek liet, heeft Gijs daar geen woord over gezegd. Wel tegen Dingena — maar de vrouw trok dadelijk de partij van haar zoon en beweerde, dat het goed was als Teeuw zijn gedachten richtte op de dingen van de toekomst. De nabije toekomst. Toen heeft Gijs grimmig gelachen: de nabije toekomst is voor hem het werk, dat ligt te wachten, en de zorg voor land en vee. Maar goed — laat de jongen dan één dag met die preker meetrekken, als het dan maar uit is. Dan zal het ook wel uit wezen, want langer dan één dag zal Muys zeker niet blijven. Gijs heeft dat 's avonds gezegd, toen zijn zoon en zijn gast na een dag van zwerven en preken en praten weer aan de haard zaten. Kort en gebiedend was zijn woord.

„Wie mij verjaagt, moet zelf de gevolgen dragen”, heeft Muys daarop geantwoord. „Maar bedenk wat het is, een geroepene onderdak te weigeren”.

„Je hebt onderdak”, wedervoer Korevaar. „Je huis staat in Goudriaan en daar heb je ook je werk”. Gijs vraagt zich niet meer af, of hij bij de gewezen glazenmaker te doen heeft met profetie of met luiheid; hij is tot de overtuiging gekomen, dat de luiheid de hoofdzaak is. Hij heeft dat gezegd — tot schrik van de vrouw, tot verontwaardiging van Teeuw, tot felle grim-

migheid van Muys. Die is onmiddellijk opgestaan. Geen ogenblik langer wil hij blijven onder één dak, waar zó over hem en zijn roeping wordt gesproken. Waar zijn boodschap zó wordt geminacht en verworpen! Dreunend heeft zijn stem door het lage vertrek geklonken — zó dreigend, dat Dingena er hevig van is geschrokken en zelfs Mijntje verslagen keek.

De vrouw heeft een poging gewaagd, de verontwaardigde godsgezant te weerhouden.

„Gijs, haal geen oordeel over ons”, heeft ze gestameld, en Teeuw heeft gezegd: „U weet niet wat u doet, vader. U verjaagt een man die beter is dan één van ons. Een man, die....”

„Die de zoon opzet tegen de vader!” heeft Gijs geroepen.

„Laster en leugen!” heeft Baltus Muys geantwoord. „Niet ik zet de zoon tegen de vader op, maar hier geschiedt wat geschreven staat: „De vader zal tegen de zoon verdeeld zijn en de zoon tegen de vader”. Het woord der waarheid maakt scheiding.

Even heeft Gijs Korevaar gezwegen; dan.... Dingena kent haar man; als de aderen aan zijn slapen opzwellen is een uitbarsting te wachten. Ze heeft het hoogrood gezien, dat hem naar het voorhoofd is gestegen. Ze heeft haar hand op zijn arm willen leggen, maar Gijs heeft die hand afgeschud. Hoog heeft hij zich opgericht en met een gebiedend gebaar heeft hij naar de deur gewezen. Woorden zijn niet nodig geweest: Muys heeft hem begrepen. Muys heeft niet begrepen, met welk een geweldige inspanning van kracht de boer zich heeft gedwongen tot zwijgen... „Ik ga”, heeft Muys gezegd. „Maar de vloek over deze daad zal niet uitblijven”.

Hij heeft zich naar de deur gewend — en Teeuw is achter hem aangegaan. Maar dat heeft de vader niet geduld: „Blijf”.

Geen woord méér. Het deed de zoon stilstaan; het deed Baltus omzien. Toen heeft Gijs er bij gevoegd: „Als jij dan zo machtig goed thuis bent in de Schrift, dan weet je ook wat het vijfde gebod zegt”.

„Dat weet ik”, heeft Muys geantwoord. En Teeuw heeft die woorden opgevat als een bevel. En wat het bevel van zijn vader niet zou hebben bereikt, doet het woord van de boetprofeet; de jonge man zet zich weer aan de haard en ziet zwijgend hoe zijn meester het vertrek verlaat. Hoort, hoe hij van de hoeve weggaat. Teeuw volhardt in dat zwijgen. Tegen zijn vader; tegen zijn moeder; tegen de huisgenoten. Hij doet zijn werk stug en met klaarlijkkelijke tegenzin, maar... hij doet het.

De avond na het weggaan van Muys stapt Teeuw na de avond-

maaltijd de deur uit; hij moet ergens zijn hart luchten. En aarzelend gaat hij naar de hoeve van Claessen; gaat hij naar Swaentje. Aarzelend, want hij weet niet hoe ze hem zal ontvangen. Of liever: hij weet dat ze hem géén gelijk zal geven in zijn geschil met vader. Even komt er weifeling in zijn hart; is in dat geschil het gelijk wel aan zijn kant? Maar die gedachte schudt hij van zich af: Muys heeft het wóórd gesproken en bewijst niet alles dat Muys gelijk heeft? Zijn er niet de oordelen Gods? Spreken die niet een overduidelijke, waarschuwendende taal? Wee, wie die taal weigert te horen; wee, wie die waarschuwingen in de wind slaat.

Als hij bij de Claessens komt, zit ook Gerrit aan de tafel. „Ha, Teeuw”! begroet deze hem. „Kom je eens buurten?”

„Zoals je ziet”. Het komt er stroef uit; de vrolijke toon van de vraag schampt af tegen zijn donkere, gedrukte stemming. Zijn gezicht blijft strak.

„Man, je kijkt of jij de oordelen komt aanzeggen”, gaat Gerrit door.

Swaentje ziet naar haar broer; wil deze met de prediking van Muys de spot drijven? Waar Teeuw bij is? Ze kan zich dat niet indenken. Gerrit verwerpt de verkondiging van Muys niet, dat weet ze.

Ze hebben immers over de glazenmaker en zijn boodschap véél gepraat — wie heeft dat niet in de contreie? Iederéén is er vol van. En bij dat praten heeft Swaentje niet gemerkt dat haar broer de boodschap van Muys niet telt. Eer het tegendeel.

„Hoe bedoel je?” wedervraagt Teeuw. Ook hij weet blijkbaar niet goed wat Gerrit met zijn opmerking wil.

„Ze zeggen, dat jij nogal met die glazenmaker ophebt”, zegt Gerrit. „En naar je gezicht te oordelen, kon je weleens van plan zijn, met hem mee te trekken de Waard door”.

„Dan zou hij hier kunnen beginnen”, waagt Swaentje een opmerking. Ze is schertsend bedoeld, maar de jonge man neemt ze niet als zodanig op.

„Als dat nodig is. . . .” zegt hij.

Het is niet nodig. Ze weten immers best welke boodschap Muys brengt, en ze zijn er verre vandaan, die boodschap te verwerpen. Ze mogen dan nog niet zó overtuigd zijn als Teeuw, dat de man het bij het rechte eind heeft — dat er veel waarschuult in zijn woorden, willen ze wel toegeven.

Zelfs vader Claessen staat veel minder afwijzend er tegenover dan eerst. Hij heeft Baltus in de taveerne horen praten en hij

heeft over wat deze verkondigt met anderen gesproken, die de man hebben gehoord — nee, wat die kerel uit Goudriaan de mensen voorhoudt, is niet dadelijk te verwerpen. Hij mag dan een beetje uitzonderlijk doen en hij moest misschien meer aan de dominees overlaten — wat hij beweert is in alle gevallen het aanhoren en het overdenken waard.

Dat is andere taal dan Teeuw van zijn eigen vader gehoord heeft, en het doet hem goed. Hij komt wat uit de sombere eenzelligheid, die hem de hele dag heeft gedrukt. Hij begint te vertellen. Van wat Muys heeft gesproken bij hen thuis; van het geschil tussen Muys en zijn vader, en van de manier waarop Muys hun hoeve heeft verlaten. Heeft móeten verlaten. Je hoort aan zijn wijze van vertellen, dat hem dat nog steeds hoog zit. „Misschien zou ik wat minder kras zijn opgetreden”, beweert Bart Claessen. „Muys bedoelt het in elk geval goed”.

Die uitdrukking is Teeuw te slap; Muys bedoelt het niet goed, Muys doet het goed. Als je geroepen bent, als je weet dat je profeteren moet, heb je geen keus. Dan heb je eenvoudig te gehoorzamen; de roeping te volgen en te volbrengen. Als hij — Teeuw — zijn zin had gedaan, was hij meegegaan met Baltus. Swaentje schrikt daarvan. Meer nog om de toon waarop haar jongen het zegt, dan om zijn woorden. Want die toon is van een dreigende beslistheid.

„Je haalt je dergelijke dingen maar niet in je hoofd”, zegt ze.

„Dat haal je je niet in je hoofd; dat moet je”, zegt Teeuw.

Maar dat zijn moeder en vader Claessen niet met hem eens; een goed zoon behoort te luisteren naar zijn ouderwoord.

„O zo”, dikt Swaentje aan. Ze knikt er nadrukkelijk bij met het hoofd. De jonge Korevaar geeft geen antwoord. Het heeft hem al voortdurend een onbevredigend gevoel gegeven, dat hij Muys alléén heeft laten gaan, doch hij kan en wil dat hier niet zeggen. Er mieren zoveel gedachten door zijn hoofd — de hele dag al. Hij kan ze niet klaar ordenen; hij weet er geen weg mee. Er is de angst, de onbestemde vrees. Door de zware tijden en de dreigende geruchten; door de donkere prediking van Muys niet minder. Vrees voor een komend einde. Doodsgedachten zijn daaronder, en... hij vréést de dood. Kon hij door een beslissende daad, een boetende daad die vrees maar overwinnen! En die boetende daad — kan dat niet zijn het verlaten van zijn ouderhuis, om mee te trekken met de profeet en mee met hem de mensen op de komende ondergang te wijzen? Ze mee op te roepen tot inkeer en tot ontvlieden van alle wereldse vermaak en be-

geerte? Géén waarde heeft werlds werk om bezit meer: alle bezit is immers ten ondergang gedoemd! Zoals het land ten ondergang gedoemd is. Wat voor waarde heeft nog hoeve en vee en akkerwerk? Wat voor toekomst heeft hij nog te wachten in dit met ondergang bedreigde land? Of. . . . is het waar, wat vader zegt, dat Muys beter deed zich bij zijn werk te houden en zich niet in te beelden een bijzondere roeping te hebben om de mensen het oordeel aan te zeggen? Maar die laatste overlegging gooit Teeuw van zich af. De wilde gestalte van de profeet en diens woorden hebben een te diepe indruk op hem gemaakt; diens onheilspellende taal laat hem niet los. Nee, Baltus Muys hééft een opdracht; Baltus Muys moet zijn boodschap brengen. Hij ziet de man voor zich, met zijn fanatieke, gebiedende ogen. Die vergist zich niet. . . . Alles gaat voorbij; niets van wat door de dagen en jaren zeker bezit scheen te zijn, zal blijven. Het heeft geen zin daar nog langer aan te hechten, daar nog langer voor te werken. „Wee, wie huis aan huis trekken, akker aan akker trekken”, heeft Muys de woorden van de Schrift aangehaald en het heeft Teeuw scherp getroffen. Want: wilde hij niet een huis bouwen en akkers bewerken? Als het najaar gekomen zou zijn? Een huis voor hem en Swaentje? Het najaar! Wie zal zeggen of het najaar nog wel aanbreken zal, en of de akkers nog wel vrucht zullen geven? Muys weet dat dit niet het geval zal wezen. Muys verkondigt dat met onvervaarde beslistheid. En Muys spreekt de waarheid. De hem geopenbaarde waarheid. Teeuw voelt dat; Teeuw is daarvan diep overtuigd. Maar. . . . dan is het dwaasheid, dan is het zonde om aan de trouwdag te denken. Hoe staat er geschreven? „Zij aten, zij dronken, zij namen ten huwelijk, zij werden ten huwelijk gegeven, tot de dag op welke Noach in de ark ging, ende zondvloed kwam en verdierf ze allen”.

Wee, wie dat woord in de wind slaat!

Als Teeuw hierover denkt, benauwt hem een nijpende schrik. Maar hij kan er niet toe komen deze dingen uit te spreken. Zeker hier niet, waar zulke woorden zouden worden verworpen. Door Swaentje allereerst. Door haar ouders zeker ook. Het meisje ziet zijn verwarde besluiteloosheid. Ze begrijpt die niet, maar ze wordt beklemd door de vreemde houding van haar verloofde. Het is haar als dreigt er een onbekend, een onuitsproken gevaar. Ze kijkt Teeuw onderzoekend aan; een vraag ligt op de lippen. Die vraag wordt niet uitgesproken. „Ik wil van Muys geen kwaad zeggen”, hoort ze de stem van

haar vader. „Maar de man is wel héél fel. Het zijn moeilijke tijden, da's waar; of het allemaal zó komen zal als hij beweert, is een andere vraag”.

„Hij kan jullie het geloof niet geven”, zegt Teeuw, en zijn stem is ineens veel matter. „Maar ik geloof, dat hij duidelijk in de toekomst mag zien”.

Bart Claessen haalt de schouders op; zomin Baltus hem het geloof geven kan, zomin is Bart in staat de jonge Korevaar in diens geloof aan de woorden van de ongeluksprofeet te doen wankelen. Daarom begint hij over een ander onderwerp — over het werk en over de oogst en over wat na de oogst zal gebeuren. Daar luistert Swaentje met verademing naar; dat hoort Teeuw met weifelende tegenzin. Want wat na de oogst gebeuren zal naar afspraak en overeenkomst — daar wil hij niet aan denken.

Nu niet. En waarschijnlijk nooit meer. Want dat zal immers niet gaan zoals ze hebben verwacht. Het wordt geen tijd van huwen en een eigen huis betrekken; het wordt een tijd van rampspoed en ondergang. En het is zaak, in die tijd te zorgen voor ontkoming, voor redding van eigen en anderer ziel. . . .

Teeuw volgt de woorden van zijn aanstaandschoonvader niet; zijn gedachten zijn vervuld met dat andere, dat dreigende. . . . Waarom luisteren ze hier niet naar de boodschap; waarom willen ze niet luisteren? Nee, ze willen van Muys geen kwaad zeggen; maar ze laten hem praten en ze doen of wat hij zegt niet méér waarde heeft dan gewoon gepraat in de buurten. Hij voelt tegenzin in zich opkomen. Tegenzin. . . tegen wat of tegen wie? Hij vraagt zich dat niet af, maar als hij weggaat is hij nog even alleen als toen hij kwam. Het is alsof hij buiten het verband van de vertrouwde kring is komen te staan.

De man uit Goudriaan blijft met zijn onheilsprediking door de streek trekken. Dan is hij hier, dan daar. Hij is gezien en gehoord in Hoornaar en Blokland, in Noordeloos en Nieuwpoort; hij moet geweest zijn in Ameide, in Meerkerk. En zijn woord brengt opschudding, brengt verslagenheid en verdeeldheid. Steeds meer mensen komen er, die aan zijn prediking geloof hechten; er komen er ook, die van zijn prediking niets willen weten. Die afwijzend en vijandig tegenover hem staan. Gesprekken over hem ontaarden vaak in twisten. Laat hij zich bij zijn glazenmakerswerk houden en het preken overlaten aan de dienaren, die daartoe geroepen zijn. Maar Baltus' medestanders willen juist van dat laatste niets weten. Wat dienaren! Ontrouwe huurlingen zijn ze, die van vredespreken en geen gevaar

zien. Zeker, ze zeggen wel, dat de tijden zwaar en vol onheil zijn — en hoe zouden ze dat niet zeggen? Want dat is duidelijk voor iedereen, die oren heeft om te horen.

Maar ze hebben geen ogen om te zien, die nalatige predikers. Om te zien, dat de oordelen steeds dichterbij naderen. Zijn er niet de tijdingen over toenemende oorlogstoebereidselen van de paapse, Franse koning, die trawant van de anti-christ? Nemen de staten al niet maatregelen om het land te verdedigen? Ja, nu het te laat is! Na jaren, waarin alleen werd gedacht aan handelsvoordeel en regentenmacht. Waarin Lange Jan en zijn kornuiten de prins uit het geliefde Oranjehuis hebben achteruitgezekt en van zijn rechten hebben laten verstoken blijven. Ze worden bang, de De Witten en hun kliek. Ze hebben de prins kapitein-generaal gemaakt — voor één veldtocht. Omdat ze niet anders konden en niet anders durfden. Maar ze deden het met tegenzin, daar kun je zeker van zijn. Ze houden de macht in eigen hand, zolang en zoveel ze kunnen. En het zal niets uithalen — de naderende ondergang is niet tegen te houden. Muys durft dat zeggen — openlijk en luid. Waarom doen de dominees dat niet als hij? Waarom nog langer naar de kerk gegaan, als daar de waarheid niet meer wordt verkondigd en je die waarheid onverbloemd op de wegen en in de taveernen horen kunt, waar Baltus Muys zijn profetisch woord spreekt?

Het is te zien in de diensten 's zondags. Leger dan ooit zijn de kerken. Maar buiten de kerken zijn de velen, die daar bijeenkomen, waar Muys verschijnt, waar Muys spreekt.

Teeuw wil ook buiten de kerk blijven. Doch daar wil vader Gijs niet van horen. Dat wil ook Swaentje voorkomen. Wat ze vroeger nooit deed, doet ze nu. Wachtte ze eerder tot Teeuw kwam om haar te halen voor hun gezamenlijke kerkgang, nu komt ze naar de hoeve van de Korevaars, om hem zo te noodzaken met haar mee te gaan. Hij doet dat — al merkt het meisje, al weet Dingena, dat Teeuw alleen meegaat omdat hij de moed nog niet vindt om ronduit te weigeren.

Het is een grauwe zondagmorgen in april. Laag hangen de grijze wolken over het polderland en een kille wind maakt, dat de mensen die buiten komen, huiveren in hun wijde mantels. Toch komen er veel; het is immers kerkdienst vanmorgen! Gijs Korevaar gaat met zijn vrouw en de drie jongere kinderen óók op — naar oude, vaderlijke gewoonte. Hij staat er op, dat zijn huisgenoten ter kerke gaan op de vastgestelde tijden, en dat Mijntje thuis is gebleven, komt alleen doordat je een boerderij

nu eenmaal nooit alleen laat. Teeuw zal ook komen; die is naar de Claessens om Swaentje te halen; nu de trouwdag nadert, heeft Gijs er geen bezwaar tegen, dat de beide jongelui niet elk met eigen huisgenoten, maar samen met één van de twee gezinnen naar de kerk komen. Toch kijkt hij vandaag meer dan eens de kerkweg af; in de laatste tijd is hij er telkens weer niet zeker van, zijn oudste zoon onder het gehoor te zullen zien. Teeuw kan soms onverschillig en oneerbiedig spreken over de kerk en de verkondiging daar; hij heeft het zelfs ééns bestaan om scherp over de preek van dominee De Prado uit te vallen! Maar dat is hem slecht bekomen; zoals vader Korevaar toen de jongen op diens plaats heeft gezet! Hij had geen enkel weerwoord! Achteraf heeft Gijs zich afgevraagd, waarom Teeuw toen zweeg. Was dat mogelijk omdat Teeuw ongelijk had gezien en had begrepen, dat dominee De Prado wel degelijk het Woord recht sneed? Maar zijn houding en zijn zich gedragen na die scherpe vaderlijke terechtwijzing maakten die laatste veronderstelling onwaarschijnlijk. Dan dan kon het wezen, dat de jongen het nutteloos vond, zijn mening tegenover zijn vader te verdedigen. Dan was zijn zwijgen bewijs van een verbeterd kop-pigheid, en bleef er de kans, dat op een goede of kwade dag Teeuw de kop in de nek zou gooien en — wie weet — zou weigeren langer mee te gaan naar de kerk; misschien zelfs met die profeterende glazenmaker mee zou rondtrekken.

O, voor niets ter wereld zou Gijs Korevaar over deze vrees met iemand gesproken hebben; zelfs met Dingena niet. Want die vrees was overdreven, probeerde hij zichzelf wijs te maken; Teeuw was een veel te goed zoon om zoiets te doen. En Swaentje was er ook nog Maar het lukte Gijs Korevaar niet, zijn vreemde beduchtheid helemaal te onderdrukken, en het was telkens een opluchting voor hem wanneer hij Teeuw met de Claessens, met Swaentje op het kerkpad zag.

Kijk, daar komen de twee aan — gelukkig. Al kun je op het gezicht van Teeuw zijn tegenzin lezen, en al is het duidelijk aan Swaentje te bespeuren, dat ze een minder prettig gesprek hebben gevoerd. Zou Teeuw getracht hebben, het meisje tot zijn zienswijze over te halen? Haar hebben gevraagd, met hem buiten de kerk te blijven vanmorgen?

Gijs weet het niet en Gijs zal het niet te weten komen. Naar zoiets wil hij Swaentje niet vragen; over zoiets zou je met Teeuw misschien woorden, harde woorden krijgen. En dat wil de vader vermijden; de jongen is zo prikkelbaar, zo onberekenbaar

tegenwoordig, dat een hooglopend twistgesprek best de aanleiding zou kunnen worden, dat de vrees, die Gijs Korevaar nooit geheel heeft kunnen onderdrukken, wordt bewaarheid.....

De Korevaars hebben de kerk bereikt. Moeder Dingena en de kinderen gaan dadelijk naar binnen. Korevaar zelf blijft nog buiten. Hij voegt zich bij één van de groepjes mannen, die — naar aloude gewoonte — tot kort voor de dienst op het plein om de kerk de dingen van het dorp en van de dag bepraten. Opwekkend is de praat niet vandaag. Ze is dat trouwens in de voorbije weken zelden of nooit geweest. De verwoestende ziekte, zowel die onder de mensen als die onder het vee, mag dan wat afnemen; nog steeds hoor je van nieuwe gevallen, hoor je van wéér doden. De dreiging van de oorlog schijnt steeds dichterbij te komen, en het is van ouds geweten en ondervonden, dat in oorlogstijd de boer het meest van allen te lijden heeft.

Waarbij dan in dit uitzonderlijke jaar nog komt de angstaanjagende prediking van Baltus Muys! Er zijn er, die proberen de profetieën van de glazenmaker met een schouderophalen en een paar minachtende woorden af te doen. Die het hebben over „luiheid” en „geestdrijverij”. Maar zij zijn in de minderheid. De meesten denken er anders over. Niet, dat zij nu alles voetstoots aannemen wat Muys verkondigt, maar een stuk waarheid steekt er toch wel in. En jemoetereens op letten, hoeveel lui de voorspellingen en de boetpredikaties van Muys voor ernst nemen! Je hoort telkens van die en van die, die de kerel dagen lang volgen om hem te horen; je hoort van lui, die hun akkers laten liggen zoals ze liggen, omdat de „profeet” immers beweert, dat er geen oogst meer zal zijn.... En denkeens aan de jongkerels, die — uit angst misschien voor de dreigende dood door de rondwarende ziekte — zich in gewillige onverschilligheid aan allerlei losbandigheid overgeven! De taveernen zitten voller dan de kerken, dat kun je voor je ogen zien!

Bedachtzame oudere boeren schudden het hoofd; het loopt mis met heel veel bewoners van het land.

Gijs Korevaar luistert, zonder aan het gesprek deel te nemen. Waarom zou hij? Hebben die beslagen mannen geen gelijk? Hij ziet het in zijn eigen gezin.

„De dominee”, zegt één van de boeren.

Het is zo; dominee De Prado komt uit de richting van de pastorie aangelopen. Langzaam en bedachtzaam. Als hij bij de boeren is gekomen, die op hem wachten, om dan, als hij in de kerkeraadskamer verdwenen is, hun plaatsen in het bedehuis te

gaan innemen, blijft hij staan. Hij groet vriendelijk, en als hij merkt dat bij zijn komst de gesprekken verstommen, zegt hij: „Laten we naar binnen gaan en onze zorgen aan de Almachtige opdragen. Hij zal ons troosten met Zijn Woord”.

Heeft de dominee te luid gesproken? Plotseling is er een stem, een hartstochtelijk klinkende stem.

„Hoort het Woord des Heeren! Niet, zoals ontrouwe dienaren dat verkondigen, maar zoals het is naar waarheid. Zoals ik het laat horen. Het woord van oordeel en boete!”

Baltus Muys staat op het kerkplein. Zijn vermagerde gestalte in de haveloze kleding richt zich dreigend op, zijn hand is bezwevend geheven. Maar vóór hij verder kangaan, is de dominee op hem toegetreden.

„Zwijg”, gebiedt deze. „Wie heeft jou aangewezen om oordelen aan te kondigen en ondergang te profeteren?”

Een ogenblik schijnt het als maken de woorden van de predikant indruk op de boetprofeet. Een ogenblik slechts. Dan kijkt hij de spreker aan met felle ogen.

„Wie heeft mij aangewezen, vraag je? De Geest spreekt in mij, en van Hem zijn mijn voorzeggingen. Land, land, hoor des Heeren Woord! Pestilentiën zullen er zijn, en oorlogen en geruchten van oorlogen! Zijn ze er al niet? De dood is in de vensteren geklommen — in jullie eigen huizen waart de ziekte ! En de legerscharen van de anti-christ maken zich op om dit afvallige land te vuur en te zwaard te verwoesten!”

Zijn dwepende, dreigende woorden slaan zijn toehoorders met stomheid — verwezen, vragend, angstig sommigen, zien ze elkaar aan. De Prado doet een stap naar voren. „Zwijg, valse profeet”, herhaalt hij zijn bevel van zoëven.

Maar de boeteprediker laat zich niet bevelen, laat zich niet het zwijgen opleggen.

„Zwijg zelf, ontrouwe herder”, schreeuwt hij, en zijn stem slaat over. „Jouw prediking van „vrede, vrede en geen gevaar”, wiegt de gewetens in slaap, en maakt dat deze arme schapen met een ingebeelde hemel ter helle varen”.

Er zijn intussen nieuwe kerkgangers naderbij gekomen; onder hen Teeuw en Swaentje. Getrokken, geboeid door wat zich hier afspeelt, gaat het meisje niet, zoals de jaren door in de streek passend wordt geoordeeld, de kerk binnen — ze blijft bij de mannen, in angstige spanning hoe dit zich verder ontwikkelen zal. Teeuw heeft haar arm losgelaten, hij schijnt het meisje helemaal vergeten te zijn. Hij kijkt van Muys naar de dominee,

zijn blik glijdt langs de verzamelde mannen. Daar ziet hij zijn vader.

Gijs Korevaar heeft zijn zoon zien komen, heeft gezien, hoe deze zich naar voren drong tot vlak bij de dweper. Maar op dit ogenblik denkt hij niet aan de gevolgen van wat hij doet. Eér dominee De Prado een verdedigend of veroordelend weerwoord kan spreken, plaatst Korevaar zich met een paar wijde stappen tussen hem en zijn belediger.

„Waag het niet, de dienaar van het Woord te beledigen”, zegt hij. Schijnbaar is hij kalm, maar in zijn stem ligt een donkere ondertoon. „Als er één man is, die de waarheid recht verkondigt...”

Hij krijgt niet de kans zijn zin te voltooien. Met een schrille lach, die klinkt als een dreiging, wendt Muys zich tot hem.

„Jij?” zegt hij. „Jij? Ik ken jou wel, Gijs Korevaar! Jij bent de man die mij, de profeet des Heeren, de deur hebt gewezen. Ik heb je toen gezegd, dat de vloek over die daad niet zal uitblijven en ik zeg je dat nogmaals. Wie zich verzet tegen het Woord der profetie, zal ondergaan.

De felle vloek maakt indruk — sommigen keren zich met een huivering af. Een enkele slaat aarzelend de weg in naar het dorp; zou het waar zijn, wat Baltus Muys zegt over de prediking van ontrouwe herders? Anderen dralen de kerk binnen; ze dwingen zich, zich af te keren van de man, die ondanks alles met zijn fanatieke woorden toch indruk op hen maakt.

Swaentje is naast Teeuw gekomen. „Kom mee”, dringt ze aan en wil hem meevoeren het bedehuis in. Maar hij schudt haar arm van zich af. Hij staat in tweestrijd; enerzijds zijn hem de woorden van Muys tegen zijn vader gericht, te hard, te striemend; anderzijds kan hij zich niet ontworstelen aan wat hij hun dreigende waarheid acht.

Dominee De Prado maakt een eind aan het onverkwikkelijk toneel. „Arme man”, zegt hij, en er ligt medelijden in de woorden. „Kom tot jezelf en bedenk hoezeer je dwaalt”. Hij wacht even en voegt er dan bij: „Ga met ons mee”.

„Nooit!”

De dominee kijkt niet meer om, loopt in bedwongen rust het kleine kerkgebouw binnen. De meesten volgen hem — dra is het plein zo goed als leeg. Tenslotte zijndaar nog slechts Muys en Teeuw. De laatste aarzelt, wat te doen. Dan zegt Baltus: „Wie niet haat zijn vader en moeder en vrouw en kinderen en broeders en zusters, ja ook zelfs zijn eigen leven, die kan Mijn

discipel niet zijn'. En zonder verder een woord loopt hij de weg op, die van de kerk afvoert.

Teeuw voert een korte, hevige strijd met zichzelf.

Hij ziet de weggaande man na — dan loopt hij langzaam, met gebogen hoofd naar de kerkdeur.

Hij kan de vloek, de dreigende vervloeking over zijn vader uitgesproken, niet aanvaarden....

Hoofdstuk 5

DAGEN VOL VREES

Jacob Erkelens komt het erf op van de hoeve van Gijs Korevaar. Hij heeft al verscheidene boerensteeën bezocht, en hij doet goede zaken. Want er zijn heel wat kadavers te koop; de veepest mindert nog niet. Toch kijkt Jacob niet opgewekt — integendeel. Daar is ten eerste het gevaar, dat je op de één of andere boerderij met pokken wordt aangestoken, en daar zijn ten tweede de geruchten en berichten, die hij hoort en gehoord heeft en verder vertelt.

Het gevaar van besmetting kun je niet ontlopen, dat is in de stad even zo groot als op een dorp, en je kunt de goede gelegenheid om voordelige zaken te doen niet voorbij laten gaan, al zijn de tijden nog zo miserabel. Misschien moet je juist om die miserabele tijden je best doen, zoveel te verdienen als je kunt; een mens weet nooit, hoe hij nog eens zijn geld nodig hebben zal. Daarom blijft Jacob, zolang hij kan, de dorpen in de omtrek van Gorkum afgaan.

Met de geruchten en berichten is het een ander geval. Die zijn benauwend, dat zijn ze, maar voorlopig is de zwarigheid, waar ze van spreken, nog ver van de deur. Al weet je natuurlijk niet, hoe lang het zo blijven zal. Volgens de zegslieden van wie Jacob dan hier, dan daar, zijn nieuws heeft, duurt het op z'n hoogst een paar dagen, zeg weken, en dan is de ellende tot in deze streken doorgedrongen.

De ellende, die door de Franse troepen wordt gebracht. Want dat is het voornaamste van de berichten, die de vilder rondvertelt: Lodewijk van Frankrijk heeft aan de Republiek de oorlog verklaard! En zijn bondgenoot, Karel van Engeland, eveneens. Het zeggen is, dat er nog meer oorlogsverklaringen zullen volgen, maar daar heeft Erkelens nog niets zekers over gehoord. Nou, hij vindt oorlog met twee vijanden al meer dan mooi ge-

noeg, en dat zegt hij er overal entelkens bij, als hij zijn verhalen doet.

Hij vertelt ook, wat er in Gorkum gebeurt; hoe het daar staat met de ziekte en dat meester Borman het bar en bar druk heeft; dat er gewerkt wordt aan de versterking van de stad en dat er een grotere bezetting wordt verwacht. Wat hij over Gorkum vertelt, maakt bij de boeren hier meer indruk dan zijn praten over oorlogsverklaringen en het oprukken van Franse troepen in het zuiden: Gorkum ligt dichterbij, de meeste boeren zijn er herhaaldelijk geweest om te markten of om vee of landbouwprodukten af te leveren, en velen van hen hebben er dan ook kennissen. In ruil voor zijn mededelingen over stedelijke gebeuren, hoort hij wat in de dorpen voorgevallen is.

Zo weet hij haarfijn wat er de laatste zondag bij de kerk is gebeurd. Ja, als die Baltus Muys in vuur geraakt, durft hij wat te zeggen! Al vindt Erkelens wèl, dat Muys te ver is gegaan met die vloekspreuk tegen Gijs Korevaar. Zo heeft hij het gezegd tegen de Bloklandse boer, die hem het eerst over dat geval vertelde, en al mocht die zegsman dan beweren, dat je niet moest vergeten dat Muys een profeet is, dat heeft Jacob niet van mening doen veranderen. Trouwens, het profeetschap van de Goudriaanse glazenmaker heeft hij niet hoog.

De Bloklander scheen daar een heel gesprek over te willen opzetten, maar ditmaal was Erkelens voor zo'n gesprek niet te vinden geweest: „Laat ieder over Muys denken wat hij wil, je overtuigt mekaar toch niet”.

Helemaal eerlijk is dat argument niet te noemen; meer dan eens immers praat Jacob wèl over Muys en de prediking van Muys. Al zijn hij en zijn gespreksmaat het over de man verre van eens. Maar Jacob wil naar Gijs Korevaar. Hij weet zelf niet precies waarom, maar nu hij heeft gehoord van die vloek en van Teeuw, die naderhand nog met Muys is blijven praten, is het net, of de Gorkumer naar de hoeve van Korevaar wordt getrokken.

Als hij het erf op komt, is daar geen sterveling te bespeuren. Ongewoon is zoiets natuurlijk niet; de mensen kunnen aan het werk wezen op het land of in de stal of in het huis. Toch is het ditmaal, als ligt er iets verontrustends in de verlatenheid van het erf.

Erkelens stapt op de deeldeur toe, opent die en roept naar binnen: „Volk!” Hij luistert — er komt geen antwoord. Dan roept hij nog een keer en loopt meteen de deel op. Daar is geen

leven te bespeuren; het vee is al een poos in de wei — voor zover het nog leeft — en waar zijn de mensen? Hij schuifelt met de voet op de vloer van harde aarde; als er dan nog geen teken van leven komt, stampet hij met de dikke stok, die hij bij zich draagt. Dat helpt, de boerin komt uit het achterhuis naar voren. Ze herkent de bezoeker en begrijpt, wat hij komt zoeken. Jammer genoeg zal hij vinden wat hij zoekt, want er zijn weer twee beesten doodgegaan.

„Waar de baas is?”

„Naar Claessen”.

Erkelens zou graag weten, wat Korevaar bij de aanstaande schoonouders van zijn zoon is gaan doen — vooral na de verhalen die hij over de zondagmorgen heeft gehoord. Hij heeft zo zijn eigen gedachten en vermoedens over wat daaruit zou kunnen voortkomen. Maar hij is wel zo verstandig, er met geen woord naar te vragen. Hij vraagt alleen, of het lang duren zal, eer Korevaar terug is. Ja, dat weet de vrouw niet precies. Maar hij kan hier wachten, en tegelijk uitrusten, als hij wil. . . . Is Teeuw er niet? Met die kan hij toch ook best over een paar dode dieren onderhandelen.

Dingena Korevaar geeft op zijn vraag naar haar zoon geen antwoord, een vreemde hoeft niet te weten dat de jongen de laatste tijd een tegenzin heeft in het werk; dat hij vaak wie weet waar heen trekt om achter Muys aan te lopen en dat daar al meer dan eens woorden over zijn gevallen. Het is altijd nog vroeg genoeg als de kwapraat dergelijke dingen rondvertelt. Of. . . weet deze steeman van die dingen al afen wil hij er haar over uithoren?

Omdat ze daar geen zekerheid over heeft, gooit Dingena het gesprek op iets anders. Ze biedt Erkelens een kroes melk aan en als ze die heeft ingeschonken en voor hem neergezet, vraagt ze wat hij voor nieuws uit de stad weet. . . . Hij vertelt, en onder zijn vertellen ziet hij, dat de indruk van zijn mededelingen op vrouw Korevaar groter is dan bij anderen. Hij ziet haar onderzoeken aan: wat kan de reden zijn?

„Dus dat er oorlog komt is vast en zeker?” vraagt ze.

„Dat er oorlog komt?” vraagt hij verwonderd weerom. Hij heeft pas van de oorlogsverklaring van Lodewijk verteld. „Er is al oorlog”.

„Dus wat Baltus Muys heeft voorspeld, is uitgekomen”, zegt ze. Zacht, als in zichzelf. Maar Erkelens heeft het gehoord en hij begrijpt. Haar vrees is de vrees voor de waarheid van Muys z'n

profetieën... Eén van die profetieën betrof haar man...

Jacob Erkelens is te verstandig om te laten merken, wat hij heeft begrepen — zelfs niet in een poging om haar gerust te stellen door te beweren, dat je heus geen profeet hoeft te wezen om al een poos gelèden tekunnen vermoeden dat er oorlog komen zou. Daar is immers al lang over gepraat in de taveernen, op de markten, in de trekschuiten — Hij begrijpt bovendien, dat het een betrekkelijk vreemde als hij is, niet past, zo zonder meer zich te dringen in de verzwegen moeilijkheden en vrezen van deze boerenvrouw. Als ze dat al zou toestaan en hem niet bij de eerste woorden die in die richting gaan, het zwijgen oplegt.

Hij drinkt zijn melk, blijft zwijgend naar buiten staren. De lust om te vertellen is hem vergaan — hij begrijpt slechts half waardoor. Na een poos kijkt hij tersluiks naar de vrouw. Die is aan huishoudelijke bezigheden gegaan; ze wil hem blijkbaar niet alléén laten wachten. Het zwijgen werd drukkend. Benauwender dan het afgebroken gesprek voor Erkelens geweest is. Daarom begint hij opnieuw een gesprek. Op zijn tocht hierheen heeft hij in Arkel een stuk of wat soldaten gezien met een werfofficier; je hoeft niet te vragen wat die in de contreie komen doen! Jacob vindt het maar een lee gezicht, die kerels in de streek; hij heeft nooit anders gedacht dan dat je soldaten bij voorkeur niet onder de boeren moet werven. Laten ze dat doen onder Duitsers of Luikerwalen of Ieren — het is toch haast nog nooit vertoond, dat Hollandse boeren de piek of het musket hanteerden. En hij voor zich gelooft ook niet, dat er veel jongkerels uit de dorpen dienst zullen nemen.

Vrouw Korevaar weet niet wat ze daar opzeggen zal. Gelukkig hoeft dat ook niet; er komen stappen over het erf en de deeldeer gaat open. De baas komt thuis. Met één oogopslag ziet Dingena, dat hij niet helemaal in orde is. Zijn gezicht is opdroestig en zijn stap lijkt wat onzeker. Heeft hij zich bij de Claessens opgewonden! Want daar is het gesprek zeker wel over Teeuw gegaan, schat ze. En dan zal het geen prettig gesprek geweest zijn; de jongen is de laatste tijd niet alleen thuis stug en stroef. Maar ze vraagt nergens naar in het bijzijn van de vreemde. Als Gijs de vilder ziet en groet, vertelt Dingena wat deze komt doen. „Ik zei al, dat ik de zaken desnoods met je zoon kan behandelen”, zegt deze. Hij is nieuwsgierig hoe Korevaar op die opmerking zal antwoorden, en die nieuwsgierigheid heeft gemaakt dat hij de onvoorzichtige woorden uitte.

„Als hij thuis is, waarom niet?” meent Gijs droogweg. Maar aan de toon hoort de Gorkumer, dat de boer over zijn zoon geen verdere opmerkingen wenst.

„In alle gevallen ben jij er nu”, en Dingena kijkt haar man aan. Die staat op — hij grijpt daarbij de leuning van een stoel vast, en zijn vrouw kan niet uitmaken of dat een loos gebaar dan wel noodzaak is.

„Loop even mee”, zegt Gijs.

De vilder staat eveneens op en de beide mannen gaan naar de schuur. Lang blijven ze daar niet; ze komen blijkbaar gauw tot overeenstemming. Doch als ze weer het erf opkomen, ziet de vrouw tot haar verwondering, dat de vilder alléén het paard voor één van de kadavers spant en dat haar man naar haar toekomt. Haar verwondering wordt angst. Wat heeft Gijs? Vanuit het achterhuis komt Mijntje de deel op; ze heeft Aai bij zich. De jongen heeft zeker bij haar gespeeld; of gekeken terwijl ze haar werk deed.

„Ha, vader”, roept hij, zodra hij zijn vader gewaar wordt. Maar niet als anders geeft de vader een vrolijk antwoord; het lijkt veeleer als is hem de jongen op het ogenblik te veel. Hij doet een wankelende pas naar binnen — grijpt steun zoekend met de handen om zich heen. Had Mijntje hem niet opgevangen, dan zou hij zómaar neergeslagen zijn!

Aai geeft een kreet van schrik. De vrouwen letten daar niet op — Dingena schiet de boenmeid te hulp en samen brengen ze de boer naar de zorgstoel. Met een zucht laat de boer zich daarin zakken.

„Wat nou?” Dingena bukt zich naar haar man over.

„Ik voel me beroerd”, zucht die. „Gloeiend heet en dan weer koud”. Hij sluit de ogen.

Bedremmeld komt Aai en paar stappen naderbij — de vrouwen kijken elkaar hulpzoekend aan. Dan vermant Dingena zich. Ze duwt haar zoontje terug. „Ga jij maar naar buiten, Aai”, zegt ze. „Ga maar es kijken, of je Teeuw kunt vinden”.

Met een verward-vragende blik op zijn vader gehoorzaamt het kereltje.

„We moeten hem in bed leggen”, ordonneert de boerin. Ze begint haar man de bovenkieren uit te trekken, terwijl Mijntje de deuren van de bedstee vast openzet. Dan ondersteunen ze samen de boer, als hij langzaam naar de bedstee wankelt.

Nog ligt hij niet goed en wel, als op het erf stemmen klinken. Die van Erkelens en die van Teeuw. De vilder is met het paard

teruggekomen van de belt en juist op het ogenblik dat hij het beest voor het tweede kadaver wil spannen, komt Teeuw aangelopen. Hij vraagt blijkbaar of Erkelens de dode koeien heeft gekocht, en maakt zich gereed hem te helpen bij het wegslepen van de tweede. Ze gaan tenminste getweeën deschuur in. Dingena, laat dat maar zo, doch als de beiden weer te voorschijn komen — dit keer heeft Teeuw de teugels van de bruine in handen — loopt ze naar buiten en roept haar zoon. Die gooit onmiddellijk de leidsel toe aan zijn maat, doch deze vangt ze niet op. Het ding valt op de grond en de bruin, een mak beest, blijft staan. Mèt de zoon komt ook de vilder, de vreemde, de deel op.

„Wat is er, moeder?” vraagt Teeuw. Hij ziet de vrees op moeders gezicht.

„Je vader is niet helemaal in orde”, antwoordt de vrouw.

„Ziek?”

„Misschien”, zegt Dingena, met een blik naar Erkelens.

Deze heeft de vraag van Teeuw gehoord; heeft daareven de boer gezien, met de boer gesproken. Voor zichzelf meent hij te weten wat er met de boer aan de hand is. De schrik slaat hem om het hart; is hier de besmetting ook al? En schroom voelt hij, alsof hij zich indringt in dingen, waar de betrokkenen hem buiten willen houden. Toch wil hij zijn hulp aanbieden; het zal nodig wezen dat de meester wordt gehaald. Doch vóór hij daar een woord over heeft kunnen zeggen, staat Teeuw al bij de deur.

„Ik haal de chirurgijn”, zegt deze. Hij wacht geen antwoord — de deur slaat achter hem toe.

Erkelens draait nog een ogenblik. Uit de bedstee komt zacht gekreun. Dat doet hem besluiten. „Ik ga maar”, zegt hij. In de nabijheid van zieken voelt hij zich in deze dagen lang niet op zijn gemak. Voelt hij zich niet veilig . . .

„Het beste ermee”.

Dingena hoort ternauwernood zijn woorden; ze is naar de bedstee gelopen en kijkt naar binnen. Het gelaat van Gijs schijnt haar roder, meer opgelopen dan daareven.

„Wil je drinken?”

Ze wacht geen weerwoord. Ze neemt een kroes. Mijntje neemt haar die uit de hand en vult ze onder de pomp met water. De dronk doet de zieke klaarblijkelijk goed; hij wil meer hebben. Maar dat durft Dingena hem niet te geven; hij gloeit erg en misschien is te veel koud drinken verkeerd. Ze wil wachten tot Teeuw met de meester terug is.

Mijntje haalt de kinderen, die nog buiten zijn. Het duurt even, eer ze ze alle drie gevonden heeft. Aai scharrelt ergens op het erf, hem heeft ze gauw genoeg; maar Derck en Geurtje moet ze zoeken. Ze vindt de twee aan de sloot, die achter het erf loopt, en zegt dat ze binnen moeten komen. Vertelt, dat ze zachtjes moeten doen, want vader slaapt.

„Nou al?” vraagt Geurtje verwonderd. „En het is nog licht”. Derck geeft geen weerwoord op de mededeling van de boenmeid; hij is oud genoeg om te vrezen, dat er iets ernstigs achter haar woorden schuilt. Rustig komen de twee achter Mijntje aan; zijgend eet Derck het brood, dat door moeder wordt klaargemaakt en als zijn jongere broer en zijn zusje onder het eten beginnen te praten, zegt hij: „Ssst!” Ze kijken hem vragend aan — zwijgen toch. Dan laten ze zich zoet naar bed brengen. Bedrukt om het ongewone.

De meester kijkt bedenkelijk als hij de zieke heeft onderzocht. Rust houden, dat is voorlopig het beste. Morgen komt hij terug en dan zal hij zien, of hij de patiënt kan aderlaten.

„Is het ernstig?” wil Teeuw weten. Zijn moeder waagde het niet, die vraag te stellen, maar nu die door Teeuw is gedaan, luistert ze gespannen naar het antwoord.

De chirurgijn haalt de schouders op — een meer rechtstreeks antwoord geeft hij niet.

De vrouw en de zoon blijven bezorgd achter

Jacob Erkelens heeft zijn mond niet kunnen houden. Hier en daar op boerderijen in de omtrek, waar hij die middag nog is geweest, heeft hij verteld dat Gijs Korevaar de ziekte heeft en één keer heeft hij zich niet kunnen weerhouden erbij te voegen, dat je toch niet weten kunt, of Baltus Muys niet meer weet dan een ander.

Een goed verstaander heeft maar een half woord nodig en de volgende dag al gaat het gerucht door het dorp, dat Gijs Korevaar doodziek is en dat Baltus Muys dat wel heeft voorspeld. Van dat gerucht horen ze op de hoeve van de Korevaars niets — zulke dingen worden in den regel niet gezegd tegen de lui, die er het meest onmiddellijk bij betrokken zijn. Maar het hoeft niet tegen Teeuw Korevaar gezegd te worden; hij herinnert zich de woorden van de profeet maar al te goed. En hij kan zich niet aan de vrees ontworstelen, dat er meer waarheid in de sombere voorzegging heeft gelegen, dan vader heeft willen toegeven en dan hem lief is. En weer komt er de strijd in zijn hart tussen zijn eerlijke gevoelens tegenover vader en zijn geloof in

de roeping van Muys en de waarheid van diens prediking. Het worden donkere dagen op de hoeve en de stemming is er één van doffe moedeloosheid. De meester is teruggekomen, hij heeft het hoofd geschud en over aderlaten sprak hij niet meer. Zeker, omdat hij het geval als hopeloos beschouwt, overlegt Teeuw bij zichzelf. Hij ziet, dat moeder er net zó over denkt, maar hij waagt het niet, met haar over de profetie van Muys te beginnen. Hij begint met geen sterveling over die voorzegging. Hoewel daar meer dan genoeg gelegenheid voor is. Hoewel hij als het ware daar telkens toe aangezet wordt. Want hij kan niemand spreken in het dorp, of zevragenhem belangstellend hoe het met zijn vader is. Telkens voelt hij achter die belangstelling de onuitgesproken vraag naar wat ze bij hem thuis van de woorden van Muys denken. Hij gaat daar niet op in. Hij hoeft dat trouwens niet, omdat geen mens ze onder woorden brengt.

Alleen één man spreekt openlijk over wat de glazenmaker heeft gezegd. Die man is dominee De Prado. Die heeft het druk in deze dagen; er zijn meer zieken in Blokland dan Gijs Korevaar; er zijn meer zieken in Blokland dan anders om deze tijd van het jaar. En dominee De Prado bezoekt ze trouw. Hij komt ook bij Korevaar. Nee, met deze zelf begint hij niet over de ongeluksprofetie. Met deze spreekt hij over andere dingen. Als deze ziekte is tot de dood, is Gijs Korevaar dan bereid om zijn God te ontmoeten?

Gijs knikt. Hij tracht zich in de kussens omhoog te richten om zijn antwoord duidelijk te geven. Hij valt, diep ademend terug, maar zijn stem is duidelijk verstaanbaar als hij zegt: „Dat ben ik, dominee. Dank zij Gods genade”.

Dat is een heletroost voor Dingena en voor Teeuw en ook voor Derck. Want Derck is oud genoeg om de draagwijdte van de vraag en van het antwoord te begrijpen. Maar Dingena wenst vurig, dat ze die troost niet nodig zal hebben. Dat haar man beter worden zal. Al weet ze, dat diens toestand eer verergert dan verbetert.

Al vreest ze....

Ze waagt het niet haar vrees en wat die vrees voedt, onder woorden te brengen. Dat is ook niet nodig. De dominee kent zijn schapen en weet van wat er is voorgevallen. Daarom zoekt hij niet naar een omzigtige inleiding. Hij begint rechtstreeks en onverbloemd over wat Muys, die geestdrijver, heeft geprofeteerd. Aan die woorden moet ze geen geloof hechten; door die

profeet mag ze zich niet haar vertrouwen laten ontnemen.

De vrouw luistert. De Prado ziet onderzoekend naar haar, doch op haar gelaat is geen ontspanning te lezen. Dan zwijgt hij; hij heeft gezegd, wat hij meent dat gezegd moet worden en wacht nu. Op wat zij antwoorden zal.

Het zwijgen brengt voelbare spanning. Dan komt in een fluistering haar woord: „Wat Muys zei over de oorlog, is ook uitgekomen”.

„Wat die glazenmaker over de oorlog zei, kon iedereen zeggen, die zijn oor te luisteren legde waar mensen bij elkaar waren”, beweert de predikant. „Daar hoeft u geen profeet voor te zijn”. „Nee”, geeft Dingena toe. Maar niet van harte, eer uit eerbied voor de dominee.

Teeuw doet zijn mond open als wil hij zich in het gesprek mengen, doch hij bedenkt zich en blijft stil.

De Prado ziet dat. Hij heeft wel gehoord, dat de jonge Korevaar aan de prediking van de glazenmaker geloof schijnt te hechten en vermoedt, dat de zoon weifelt in zijn overtuiging. Dat hij bevreesd is, zich tegen Muys uit te spreken, al moet zijn hart hem toch wel daartoe dringen. Daarom wil hij de jonge man helpen, die weifeling te overwinnen.

„Muys weet niet wat hij zegt”, wendt hij zich tot de weifelaar. „In zijn geestdrijfverij verkondigt de man dingen, die hij niet verantwoord kan”.

Maar de dominee vergist zich. Teeuw zwijgt niet uit ongewisheid — dat hij de mond sloot kwam voort uit zijn wil, moeder te ontzien. Doch nu de dominee hem blijkbaar er toe wil brengen Muys als een valse profeet te zien en dat openlijk toe te geven, schudt hij dat kinderlijk ontzien van zich af.

„Wat Muys voorzegt heeft, is uitgekomen”, zegt Teeuw met dof-fegrimmigheid. „Dat kan geen mens tegenspreken. Ook niet met de bewering, dat iedereen in de taveernen over oorlog kon horen praten”.

„Een goed christen gelooft geen warhoofd”, voert de predikant streng tegen.

Er flikkert iets in Teeuws oog.

„Wie het oordeel aankondigt, is geen warhoofd. Eerder, wie de ogen sluit voor de oordelen Gods en geen mond opendoet om de mensen te waarschuwen”.

„Jongen!” roept Dingena verschrikt.

Dominee De Prado is fel getroffen. Niet alleen persoonlijk voelt hij zich beledigd; hij is ook gekrenkt in zijn ambtsbesef.

„Jij vergeet, wie je voor je hebt”, zegt hij hoog.

„Dat vergeet ik niet — ik weet het maar al te goed”.

Het woord is scherp en bitter. Bitter van teleurstelling. Doch noch de predikant, noch de moeder proeft die bitterheid. Wel voelen ze de scherpte. Vóór evenwel één van hen een weerwoord heeft, loopt Teeuw met besliste stappen het vertrek uit; hij wil dit gesprek niet verder voeren. Om moeder niet. Om zichzelf niet. Want al verdedigt hij Muys uit overtuiging, naast die overtuiging leeft in hem een gevoel van verzet tegen diens woorden, diens vloekwoorden over vader

„En toch is hij een goede zoon”, verdedigt zijn moeder hem.

„Dat weet ik”, zegt de dominee. Hij méént dat; hij kent dit gezin immers al jaren. „Maar de invloed van die Muys”

Hij schudt het hoofd. Want op die invloed stuit hij niet alleen hier. Hij ontmoet ze overal, en het schijnt als is er geen keren aan. Als pakt het woord van de glazenmaker de mensen meer dan het woord van hun herder en leraar.

Op weg naar zijn pastorie is De Prado met zorg vervuld. Om de Korevaars, om zijn gemeente. Om land en om volk.

Hoofdstuk 6

DE BREUK EN HET GEBOD

Gijs Korevaar is gestorven. Niet langer dan een paar dagen heeft zijn ziekte geduurd en toen is het einde gekomen. Het einde; een slag voor zijn vrouw en zijn kinderen. Het zwaarst, naar het schijnt, voor Teeuw. Want die is nog stugger, nog eenzelviger geworden dan hij in de laatste tijd al was. Slechts de hoognoodigste woorden komen over zijn lippen. Verder zit hij stom in het woonvertrek en dwaalt hij zwijgend over het erf. Verder komt hij niet; het werk op de boerderij verwaarloost hij, en wanneer Mijntje en Derck de overgebleven koeien niet hadden gemolken, zou het vee zijn verkommerd. Moeders vragen, moeders opdrachten laat hij voor wat ze zijn.

Gijs Korevaar is begraven. Een schamele begrafenis is het geweest. De allernaaste familie, een paar buren en kennissen. Een kort woord van dominee De Prado. Die heeft verscheidene moeilijke begrafeningen moeten leiden in de kortst verlopen dagen, maar geen zo moeilijke als deze. Hij ziet de weduwe in de donkere deel, waar de dode in zijn kist is neergezet; hij ziet haar in haar smart en zorg nóg voor zich, wanneer hij, met de mannen die Gijs Korevaar de laatste eer komen bewijzen, bij de grafkuil staat op het kleine kerkhof. Daar is ook Teeuw, met strak-bleek, verbeter gelaat. Dat gelaat en de herinnering aan de vereenzaamde vrouw op de hoeve maken, dat de predikant moeizaam zijn woorden vinden kan; onder het spreken heeft hij gevoel machteloos te zijn tegen zoveel smart en verlorenheid. Hij tracht zich daar bovenuit te werken — het gelukt niet. Een worstelend gebed is in zijn hart, maar het is, als kan zich dat gebed niet omhoog heffen. Het is als een vleugellamme vogel, die op de aarde terug valt.

De kluiten ploffen op de kist, dof en donker. Even trillen de

mondhoeken van de zoon — dan beheerst hij zich met uiterste inspanning.

De mannen keren naar de hoeve terug. Naar het oude gebruik is daar het begrafenismaal aangericht.

Dingena heeft daarvoor gezorgd; ze wil daarmee nog haar man eren. Een smartelijkē eer. Nee, niemand zal kunnen zeggen, dat de weduwe van Gijs Korevaar niet alles doet, wat ze aan haar mans verscheiden en aan diens plaats in het dorp en de dorps-gemeenschap is verplicht. Toch is het, of er over het bijeen-zijn in de Korevaars-hoeve een andere sfeer hangt dan bij een begrafenismaal doorgaans het geval is. Tersluiks kijkt dan deze, dan die naar de oudste zoon, die nu naast zijn moeder het bestuur van de boerderij zal moeten voeren; wanneer je de deel-naamloosheid ziet, waarmee hij alles langs zich heen laat gaan, krijg je in dat besturen niet veel vertrouwen.

De stemming verandert pas langzamerhand, als de gesprekken zich van de dode afwenden en over de dingen van de dreigende dag beginnen. Claessen is gisteren nog in Gorkum geweest en vertelt van wat hij daar heeft gehoord en gezien. De stad wordt geproviandeerd en hij heeft horen zeggen, dat de bezetting zal worden versterkt. Trouwens; over versterken van het leger gaan meer geruchten. De werftram wordt geroerd en je kunt er op rekenen, dat vandaag of morgen de wervers ook in Blokland zullen verschijnen. Eén van de boeren heeft voor zeker horen vertellen, dat er al verscheidene jongkerels uit de contreien dienst hebben genomen, en hij noemt de naam van Hans van Berkel uit Minkeloos.

Teeuw hoort de naam; hij wendt het hoofd naar de spreker. Die ziet dat, en om de jonge man, die tot dan toe zwijgend erbij heeft gezeten, in het gesprek te betrekken, zegt hij: „Jij hebt onlangs immers ongenoegen met hem gehad in Hoornaar?”

„Nee”, antwoordt de jonge Korevaar kort. Verdere uitleg geeft hij niet. Dat hoeft ook niet; er zijn een paar mannen aanwezig, die het voorval in Hoornaar hebben meegemaakt. Eén van hen, Berend Terbrugge, zegt: „Nee, de ruzie liep tussen Teeuw en Ariën Biesheuvel”.

„Die bij het Pinkeveer woont?” vraagt een ander. Hij krijgt geen antwoord, want Berend gaat door: „Ik vertrouw die vent niet. Ik vertrouw geen enkele papist in deze dagen”.

Twee, drie mannen knikken instemmend, maar de praat gaat niet verder over de papisten en hun onbetrouwbaarheid. Want iemand noemt de naam van Baltus Muys. Die heeft toch aan

de ruzie tussen Teeuw en Ariën een eind gemaakt? En toen een heftige boetpredikatie gehouden?

Dingena schrikt. Over Muys moet hier niet gesproken worden — je weet niet, waar dat op uitdraaien zal! Ze schuift een schaal met brood en ham naar het midden van de tafel, noodt tot toetasten. De afleiding treft doel. Berend neemt nog een stuk, een paar anderen weigeren. Nee, het zal tijd wezen, dat ze naar huis gaan. Het loopt tegen melkenstijd.

Niemand tracht hen te weerhouden; Dingena zeker niet. Ze heeft deze maaltijd een beproeving gevonden — maar je kon het oude gebruik niet nalaten. Ze is dankbaar voor de komst van deze mannen, met hun komst eerden ze de overledene. Ze zal dankbaarder zijn voor hun gaan — vooral nu praat dreigt over Baltus. Gelukkig raakt die naam verloren in het opstaan en afscheidnemen van vertrekkenden.

Mijntje zet nog een nieuwe schaal met brood op, maar niemand neemt ervan. Ja het wordt tijd om te gaan. Handdrukken — woorden van goed-bedoelde troost.... Dan is de laatste buur vertrokken.

De zondag, volgende op de dag van de begrafenis, gaan de Korevaars de rouw in de kerk brengen. Gekleed in zwart tijgen ze gezamenlijk kerkwaarts. Teeuw is zijn verloofde niet gaan halen, en deze zondag is Swaentje evenmin op de hoeve van de weduwe Korevaar gekomen om met hem naar de kerk te gaan. Dat past niet.

Er zijn meer mensen op het kerkpad dan in weken het geval is geweest. Als ze het ziet, vraagt Dingena zich een ogenblik af of dat misschien wezen kan omdat het dorp zo meeleeft in haar verlies. Een ogenblik — want dan begrijpt ze, dat er een andere reden is voor de grotere opkomst. Er zijn immers de steeds dreigender wordende geruchten, en nu het oordeel en het gevaar angstwekkend naderbij komen, zoeken de mensen steun en troost in het Woord. Zoals zij voor haar smart diezelfde troost zoekt.

De mannen staan minder lang buiten dan anders; dominee De Prado ziet het plein nagenoeg verlaten wanneer hij aankomt. Hij gaat de kerkeraadskamer binnen en trekt zijn toga aan. Het luiden van de klok verstomt.

De predikant schrijdt met de kerkeraad door de deur, die naar de kerk leidt. Vanaf de kansel overziet hij de saamgekomenen. Zijn oog zoekt de weduwe Korevaar en haar kinderen. Hij vindt ze. Teeuw zit naast zijn moeder.

De Prado weet, dat ze naar overgeleverde gewoonte een bijzonder woord van troost van hem verwachten. Hij weet ook, dat hij dat woord vanmorgen niet spreken zal. Er is dringender, er is algemener nood dan de hunne; en in die algemene nood, die zij toch ook delen, moet hij troosten en sterken.

Hij leest zijn teksthoofdstuk — het verhaal van de afval der Israëlieten en hoe de Heere hen verlostte door de hand van Gideon.

„Maar de kinderen Israëls deden, wat kwaad was in de ogen des Heeren; zo gaf de Heere hen in de hand der Midianieten.... Toen riepen de kinderen Israëls tot de Heere”.

Zijn de Nederlanders niet als de Israëlieten uit Gideons dagen? Doen zij niet, wat in des Heeren ogen kwaad is? Om geld en goed bejveren zij zich; handel en handelswinst zijn voor de kooplieden van hoger waarde dan geloof en gehoorzaamheid aan Gods geboden, dan de winst van het eeuwige leven.

Werken de boeren niet om gewin? Een welvarend veebeslag, overvloedige oogsten; zijn dat niet de dingen, waarvoor zij zwoegen en slaven en die hen boven alles gaan? En toen God ziekte en pestilentie zond; hebben zij zich bekeerd?

„Ik weet beter; wij weten allen beter! Bij de verschrikking van de ziekte is de losbandigheid toegenomen; de taveernen zitten vol en op de kermissen zijn de feestvierders niet te tellen. Daar wordt gedronken en getwist; daar wordt de stem van Gods oordelen overschreeuwd door het getier en gelal, door het gevloek en getwist. Daar worden messen getrokken....

God neemt mensenlevens en doet de veestapel slinken. Maar nog is er geen bekering. Zwaarder oordelen zullen komen, zijn in aantocht! De legers van de paapse koning van Frankrijk rukken op naar onze gewesten. En wie zal hun weerstand bieden?” De stem van de prediker klinkt over de hoofden. Over veel gebogen hoofden. Is er geen ander woord in deze benauwenis?

„Toen riepen de kinderen Israëls tot den Heere”.

Waar berouw en schuldbekentenis zijn, waar bekering is, daar mag hulp en uitredding worden verwacht. Daar verwekt God Gideons mannen, die in Zijn kracht het volk aanvoeren, met en voor het volk strijden, dat volk verlossen. Heeft niet Willem van Oranje de Nederlanders verlost van het Spaanse juk? Willem van Oranje, die wist, dat God zijn schild was en zijn vertrouwen! Laat het volk zich bekeren! Bekeert u, allen en een iegelijk, en weer zal Willem van Oranje u gegeven worden om u te bevrijden van een haast overmachtige vijand. Maar:

bekeert u! Laat na uw schreeuwende zonden en uw verborgen zonden! Want er staat geschreven: Tot de wet en tot de getuigenis. Het zal zijn zo zij niet spreken naar dit woord, dat zij geen dageraad zullen hebben”.

Zwijgend schuifelen de kerkgangers naar buiten. En daar worden de gesprekken haast gedempt gevoerd. Ja, de dominee heeft gelijk. Er zijn er, die altijd dit hebben geweten; die beweren, altijd dit te hebben gedacht. Niemand vraagt, waarom ze er dan niet naar hebben gehandeld; waarom ze dan nooit anderen op verkeerde daden hebben gewezen. Ja, de dominee heeft gelijk. Teeuw blijft bij de kerkdeur staan; hij wacht op Swaentje. Moeder en de kinderen lopen door, naar huis.

Een eind achter hen aan komen de verloofden. Hun gesprek gaat moeilijk; Swaentje heeft onder de preek gevoeld, welke opmerkingen van de dominee haar jongen pijnlijk moeten hebben getroffen. Wat deed de man ook over kermis en vechtpartijen te beginnen? Ze verwacht, dat Teeuw daar een bittere opmerking over maken zal. Hij doet dat niet. Hij zegt heel iets anders. „Als Baltus Muys over Gods oordelen praat, is hij een warhoofd”, zegt Teeuw. „Nu doet De Prado het zelf”.

„De dominee doet het anders”, verdedigt Swaentje.

„Vind je?”

„Jij niet?”

„Veel verschil heb ik niet gehoord”.

Het gesprek stokt; het lijkt of beiden zich niet verder wagen. Ze hebben méér over deze dingen gesproken en het is als brengt het blijvende verschil in inzicht verwijdering. Swaentje voelt dat het scherpst — het kan haar bang maken. Teeuw voelt het ook, maar hem prikkelt het. Het maakt hem onzeker. Muys heeft gelijk, is zijn overtuiging, ondanks het feit dat de profeet dingen heeft gezegd die voor Teeuw pijnlijk zijn. De felle woorden tegen vader; de woorden over het huis-aan-huis-trekken en akker-aan-akker, over het huwen en ten huwelijk geven als in de dagen van Noach. De waarheid van wat de boeteprediker heeft gezegd, is reeds voor één van zijn voorzeggingen gebleken; Teeuw denkt met vrees aan wat komen kan, wanneer hij op de andere waarschuwing geen acht zou slaan. En toch kan hij nog niet het besluit nemen, dat die waarschuwing eist. Breken met Swaentje.... Hij heeft meer dan eens overwogen, dat hij daar toe zal moeten komen; hij heeft de moed nog niet gevonden. Hij vindt ze ook nu niet.

Zo lopen de twee naast elkaar in geladen zwijgen. En dan....

Een eind voor hen uit klinkt gejoel en geschreeuw. Honend geschreeuw. Daar-boven-uit een luide, dreigende stem. Maar die wordt overschreeuwd; het gejoel wordt luider. Teeuw verhaast zijn stap en Swaentje doet als hij. Ze wil hem niet verlaten; ze wil zien wat ginds aan de hand is.

Ze zien dat spoedig. Midden op de weg staat de opvallende figuur van Muys. Om hem heen springen jongens, opgeschoten jongens. Ze roepen scheldwoorden, spotwoorden. Eén van de jongens bukt zich en raapt een steen van de weg op. Gooit! De worp treft de profeet tegen de borst — een gejoel gaat op! Verontwaardigd keert de getroffene zich naar de knaap die gooide; heftig vaart hij uit tegen de rabauw, die het waagt een gezonde des Heeren te bespotten en te werpen met keistenen. Maar zijn wilde woorden schijnen geen kracht te hebben tegenover de overmoedige troep. Kijk, één uit de bende nadert de man van achteren en geeft hem een verraderlijke duw in de rug. Springt dan opzij.

Met een paar stappen is Teeuw bij de boosdoener. Hij heeft hem gezien en herkend, terwijl hij en Swaentje naderden: Derck! Hij vraagt zich niet af hoe de jongen, die met moeder uit de kerk huiswaarts ging, nog hier op de weg is; hij vraagt zich niet af, wat de jongen tot zijn daad drijft.

In plotseling, felle verontwaardiging geeft hij zijn broer een klinkende oorvijs, die de jongen duizelend terug doet deinzen, de armen beschermend omhoog gebogen.

„Waag het nog eens!” buldert Teeuw.

Derck kijkt schuw omhoog naar het boze gezicht van zijn broer; dan — driest om tegenover zijn kameraden te tonen, dat hij niet bang is en tegelijk terugwijkend omdat hij het is — schreeuwt hij: „Vader!” Dat éne woord . . .

Swaentje begrijpt: de pijn om het verlies van zijn vader doet de jongen de ongeluksprofeet haten.

Teeuw begrijpt óók. De pijn — niet de haat. Althans niet het gerechtvaardigde van die haat. Want bij hemzelf leeft de donkere vrees voor wat de profeet heeft voorzeggd. Toch maakt de kreet van zijn broer, dat hij zijn woede bedwingt.

„Ga naar huis”, beveelt hij kort. Derck kijkt naar zijn makkers, voor wie hij zich groot wil houden; kijkt naar Teeuw, die gebiedend de weg naar huis wijst. Naar Muys, die donker voor zich ziet. Dan gaat hij, met onwillige passen.

„Jullie ook”, en Teeuw Korevaar doet een stap in de richting van de jongenstroep, die in verbouwereerd zwijgen het gebeuren

heeft gevolgd. Een paar mopperen en mompelen. Dan zegt Swaentje: „Ga nu, jongens”.

Wat het gebieden van haar verloofde niet dadelijk heeft weten te verkrijgen, doet haar dringend verzoek. Dralend druipende knapen af; een enkele eerst, dan een paar anderen, eindelijk de laatsten. Nu staan ze nog met z'n drieën, Teeuw en Swaentje en Baltus Muys. Het meisje zegt: „Kom mee, Teeuw”. Ze wil weg van de man, voor wie ze een huiverende afschuw heeft. Maar deze let niet op haar woorden, hij eist de aandacht van haar verloofde voor zichzelf, voor zijn vraag: „Was die jongen je broer?”

Teeuw knikt toestemmend; Swaentje valt uit: „Dat weet jij best, Muys!”

Hij moet immers weten, dat Derck een zoon is van Gijs Korevaar, de glazenmaker is verscheidene malen bij de Korevaars geweest en heeft daar vast en zeker Derck gezien. Wat wil hij met zijn vraag aan Teeuw? Komt er opnieuw een ongeluksboodschap?

„Ik vermoedde het”, zegt Muys. „Maar ik had een zoon van Gijs Korevaar niet in zulk gezelschap verwacht. Bij spotters en schelmen”. Hij is gram om wat hem overkomen is, dat is duidelijk te merken, en Swaentje kan niet helpen, dat de gedachte haar door het hoofd vliegt: „Nu denkt de vent meer aan zichzelf dan aan zijn roeping”. Ze zegt dat niet; ze zegt wel: „De jongen heeft het moeilijk, Muys”.

Begrijpt de profetie haar bedoeling niet, of wil hij die niet begrijpen?

„Deze dagen zijn voor ons allemàal moeilijk. En ze zullen nog zwaarder worden. Want het woord der profetie wordt verworpen”.

„Dat bedoelt Swaentje niet”, komt Teeuw zijn verloofde te hulp. Omdat hij zijn broer in diens handelwijze heeft begrepen en soms eenzelfde gedachte koestert als die, welke Derck tot zijn vijandige spot en zijn vijandige daad heeft gebracht. Vader!

„Wat dan?” vorst Baltus.

„Derck weet van jouw woorden over vader. En hij geeft jou schuld!”

„En jij?” De vraag is fel. Teeuw voelt dat; maar hij wijkt niet. Noch voor de felle toon, noch voor de felle blik, waarmee de ander hem aanziet. En hij gooit er woorden uit, die stelliger klinken dan zijn overtuiging. „Ik weet, dat jij je zin hebt gekregen”. Dat is een beschuldiging. Daarin ligt de bewering, dat

de profeet de dood van Gijs Korevaar heeft begeerd. Waarom begeerd? Teeuw zou op die vraag geen antwoord durven geven. Wéét hij er een antwoord op?

De boeteprediker stelt ze niet. Hij wil niet redetwisten. Hij wil alleen getuigen; getuigen van zijn roeping en dus van zijn recht om te spreken, zoals hij deed en doet.

„Ik heb geen lust in de dood van een zondaar, maar daarin, dat hij zich bekeert en leeft”, zegt hij met de woorden van de Schrift.

Het klinkt Swaentje in de oren als lasterlijke aanmatiging. „Zwijg, man. Zulke dingen mag jij niet zeggen. Jij bent God niet!”

„Ik ben Zijn gezondene!” Heftig spreekt de geestdrijver, in dwepende overtuiging.

„Neel!” Scherp klinkt de afwijzing. Vecht ze voor de waarheid van een overtuiging of vecht ze om Teeuw voor zich te behouden? Het is haarzelf niet klaar.

„De uitkomst bewijst de waarheid van mijn woorden”, voert Muys haar tegen. „Wie dat niet erkennen wil, is ziende blind. Is verstokt en verhard. Wee, wie mijn waarschuwingen verwerpt en in de wind slaat! Want erger oordelen dan deze zullen komen”.

Hij verheft zijn stem als stond hij voor een menigte. Ze gaat luid over de landen. Ze slaan Teeuw in haar ban.

„Je gaat te ver Swaen”, zegt deze. „Jij vergeet, wie je voor je hebt”. Dat is woordelijk hetzelfde verwijt, door dominee De Prado enkele dagen geleden hém gemaakt — Hij denkt daaraan, als de klank van wat hij zegt tot hem doordringt — Hij duwt de herinnering weg.

„Dat vergeet ik niet. Zo min als ik vergeet, hoe jouw vader zaliger over Muys dacht”.

Baltus komt vlak voor haar staan. Hij wil weten. . . . „Wat dacht Gijs Korevaar van mij?”

„Dat het eer luiheid is dan roeping, waardoor jij je werk in de steek hebt gelaten en de streek doortrekt met je prediking”. Ze ziet het gelaat van de man vóór haar rood worden, vlammend rood. In zijn ogen flikkert het. Maar voor Muys en zijn toorn is ze niet bang — zeker niet op dit ogenblik. Nu ze het gevoel heeft, te moeten vechten voor het geluk van Teeuw en van zichzelf.

„En Teeuw z'n vader had gelijk. Jij zegt, dat je gezond bent — dat ben je niet! Je matigt jezelf dingen aan, die je niet toe-

komen". Ze grijpt Teeuw bij de arm: „Kom mee”.

Hij komt niet mee — aarzelend wat te doen, blijft hij staan. Muys ziet dat.

„Ga mee”, zegt hij ook. „Maar weet, dat je daarmee het oordeel niet ontlopen zult. Wie niet luistert naar mijn woord, wie zich niet bekeert, zal ondergaan”.

„Kom”, dringt Swaentje. „Weg van deze verschrikkelijke man”. „Door de vrouw is de man verleid”, en waarschuwend wijst de hand van Muys naar het meisje.

Maar nu is het Swaentje genoeg.

„Ga mee”, zegt ze. „En laat die vent voor wat hij is”.

„Weet wat je kiest!” Er ligt dreiging in de toon van Muys. Voor die dreiging zwicht Teeuw. Hij maakt zijn arm vrij uit de greep van Swaentje en als het meisje de kant oploopt van haar ouderhoeve, blijft hij staan.

Ze ziet één keer om. Een vragend omzien. Als hij geen beweging maakt om haar achterop te komen, keert ze zich af en loopt vastbesloten verder. Boos, omdat haar verloofde éér die dweper kiest dan haar...

Toch wacht Swaentje die hele zondagmiddag en zondagavond. Moeder heeft, toen ze alleen en vroeger dan andere zondagen thuis kwam na de kerkdienst, gevraagd waar Teeuw was. Ze heeft een ontwijkend antwoord gekregen. En meer begrepen dan de dochter vermoedde.

Ze voelt zich bedrukt. Moet bij alle narigheid en vrees van deze dagen nu óók nog dit komen? Ongenoege tussen Swaentje en Teeuw? De schande misschien van een afgebroken verkering? En de ellende daarvan voor het meisje? Want moeder Claessen weet heel goed hoe veel haar dochter wel van de jonge Korevaar houdt.

Teeuw heeft niet de moed gevonden om bij Baltus Muys te blijven en met hem mee te trekken. Muys heeft hem dat niet gevraagd trouwens — hij heeft begrepen, dat dit niet het juiste ogenblik is, zoiets van de jongeman te vergen. Wel heeft hij gezegd: „Jij hinkt nog steeds op twee gedachten; maar weet, dat niemand twee heren kan dienen. Je kunt niet met je hart aan de wereld en wereldsezaken hangen en toch het oordeel ontkomen”. De dreiging van de profeet heeft Teeuw een huivering over de rug doen gaan — maar hij heeft niet de beslissing durven nemen, die Muys ondanks diens woorden van hem schijnt te eisen. Het sterven van vader heeft hem dieper geraakt dan oppervlakkig aan hem is te merken; maar daarnaast is datzelfde

sterven reden, waarom hij het niet wagen durft zijn moeder en zijn broers en zus, om de boerderij, die door vader achtergelaten is, te verlaten. Zwiggend heeft hij zich omgekeerd en is de weg naar huis gegaan.

Zwiggend komt hij binnen. Moeder heeft haar zondagse rouwkleren uitgedaan en is bezig vlees en penen in de kookpot te doen voor het middagmaal. Mijntje komt van buiten met een armvol rijzen, die ze op het haardvuur werpt. Ze wacht tot de vrouw de kookpot gevuld zal hebben en wil die dan aan de ketelhaak boven het vuur hangen.

„Ben je alleen?” wendt Dingena Korevaar zich tot haar zoon. Ze laat de laatste peen in de pot vallen en blijft, de handen gesteund op het blad van de tafel, naar hem kijken. Naast haar zit op een stoel Derck.

De vraag van moeder — een vraag waarin op zichzelf niets steekt — maakt, dat Teeuw zijn wrevelige onrust scherper voelt. Hij geeft er geen antwoord op; hij wil dat schrijnende gevoel overschreeuwen. Hij ziet grimmig naar zijn broer.

„Dat is ééns en nooit weer”, zegt hij. Zijn stem klinkt hard en boos. Derck zwijgt. Zijn ogen zoeken moeder, als verwacht hij van haar hulp, bescherming. Dat maakt Teeuw feller. „Versta je!” duwt hij de jongen toe.

„Wat is er?” wil Dingena weten.

„Die aap van een jongen heeft Baltus Muys aangevallen. Op de weg. Met een stuk of wat van zijn kornuiten”.

Ja, dat is lelijk en verkeerd, dat vindt moeder Dingena ook. En ze zegt het — verwijtend. Naar Teeuw z'n zin niet verwijtend genoeg. Eigenlijk: niet scherp genoeg. Die kwajongen moet goed weten wat hij heeft gedaan. En wat hij voortaan heeft te laten. Als moeder dan te zacht optreedt naar Teeuws smaak, zal hijzelf Derck eens flink de wacht aanzeggen. Zo'n snotneus heeft meer eerbied te tonen voor een man als Muys!

„Een man als Muys....”, herhaalt Derck het gezegde van zijn oudere broer. „Je weet best, dat vader heel anders over die kerel dacht dan jij. En Swaentje moet evenmin iets van hem hebben”.

Swaentje! De naam treft Teeuw als een vlijm. Om de herinnering. Hoe heeft zij tegenover Muys gestaan? Gesproken! Hij ziet weer voor zich hoe ze wegging, toen hij niet kiezen kon tussen haar en de profet. Dat had Muys gezien en gezegd, en hij, Teeuw, had geen antwoord geweten. Maar nu weet hij het antwoord. Een waas komt voor zijn ogen. Van woede? Van smart?

Een golf van drift slaat in hem open wild gooit hij eruit: „Met Swaentje heb jij niks te maken en heb ik niks te maken! Maar heb het hart nog eens, dat je...”

Hij kan niet uitspreken; zijn moeder snijdt hem het woord af. „Zwijg! En bedenk wat je zegt!!”

Haar fors gebod slaat hem een ogenblik met stomheid. Maar brengt hem niet tot bezinning. Want achter zijn toorn en zijn drift leeft de angst. De angst voor het oordeel, dat naar het woord van Muys komen gaat. Dat er al is.

Die angst drijft hem tot een besluit, ondanks hemzelf.

Toch is zijn toon minder heftig, als hij zegt: „Dat bedenk ik. En dat heb ik al lang bedacht. Het is geen tijd om te huwen en ten huwelijk te nemen, precies zoals het in de Schrift staat en zoals Muys verkondigt. Daarom heb ik niks met Swaentje te maken en wil ik niks meer met haar te maken hebben”.

„Jongen!” Moeder Korevaar is verbijsterd door het onverwachte. Hoe kan Teeuw zoiets zeggen! En dat op een dag als vandaag!

„Jij hebt de rouw in de kerk gebracht”, komt Mijntje opeens zich in het gesprek mengen, „maar je bent zeker niet onder de indruk — anders zou je nu niet zó tekeer gaan”.

Ze bedoelt het goed — ze ziet immers hoe erg de boerin de dingen vindt, die Teeuw zegt en doet. Maar het pakt helemaal verkeerd uit. De trots van de boerenzoon komt bij de jonge man boven. Wat, zal een boenmeid, omdat ze toevallig in het vertrek mag zijn, zich bemoeien met familie zaken van haar broodheren?

„Jij vergeet je plaats”, grauwt hij. „Een meid heeft te zwijgen als wij spreken”.

„Ik”, begint Mijntje. Ze is niet van plan, zich door Teeuw zo te laten afsnauwen. Hij is de baas niet op de hoeve — zijn moeder is de gezegger. Aan haar ogen is duidelijk te zien, dat zijn harde hoge woorden haar verontwaardiging hebben gewekt. De felle blik, waarmee ze hem aanziet, maakt, dat hij zich als boerenzoon wil doen gelden. Hij overstemt haar — zijn stem dreunt als hij zegt: „Je bent hier de langstetijd geweest. Morgen kun je je biezen pakken”.

Maar hij heeft zich verrekend; zó laat de weduwe van Gijs Korevaar zich het bestier van de hoeve en de zeggenschap over knechts en meiden niet ontnemen.

„Geen denken aan”, zegt de boerin. „Mijntje blijft en jij zult een beetje moeten inbinden”.

Het is de slag in zijn gezicht; hij, de zoon, als een kleine jongen terecht gewezen tegenover een boenmeid!

„Goed. Maar dan ga ik”.

Het schijnt, dat hij de daad bij het woord wil voegen — hij doet een paar passen in de richting van de deur. Derck en Aai en Geurtje kijken angstig naar hem. Nog heeft hij de deur niet bereikt, als er de stem van zijn moeder komt. Ze vraagt niet waar hij heen wil, wat hij van plan is. Ze beveelt.

„Jij blijft. Die profeet van jou heeft je kop op hol gebracht, lijkt het wel. Maar daar komt hier niks van in. Jij blijft”.

Zelfs het herhaalde gebod schijnt geen invloed te hebben.

„Ik blijf niet”.

Dat zegt hij — toch loopt hij niet verder naar de deur. Wat verwacht hij?

Zijn moeder richt zich hoog op. Hij ziet niet hoeveel moeite haar dat kost. Hij weet niet hoeveel pijn hij haar doet. Hij ziet alleen haar rechte, bevende gestalte.

„Jij denkt, dat je luisteren moet naar die profeet van je. Maar ik zeg je; al is die vent ook honderdmaal een profeet, het gebod kan hij niet ongedaan maken. En dat gebod zegt: Eer uw vader en uw moeder. Je blijft”.

Heeft hij gehoord hoe haar stem trilde, ondanks haar poging om zich sterk te houden, toen ze zei: Uw vader en uw moeder? Vader is er niet meer . . . Hij buigt het hoofd; hij komt terug. En dof, in een moeilijke zelf-overwinning, mompelt hij: „Goed. Ik blijf. Omdat u het wilt”.

„Omdat gehoorzaamheid voor een zoon Goddelijk gebod is”, zegt de moeder. Dan is het, of haar sterkte verzwakt, haar gestalte verliest de stramme opgerichtheid. Ze is een oude vrouw, opvallend plotseling.

Hoofdstuk 7

IN DE BAN VAN DE DWEPER

Nu de dreiging werkelijkheid is geworden en de oorlog een feit, komt er een keer in de stemming onder de bevolking. Langzaam. De mensen in Blokland, met name de oudere, schrijven die keer in het begin toe aan de preek van dominee De Prado en aan de gesprekken, die hij op zijn huisbezoeken voert. Die huisbezoeken zijn veelvuldiger dan anders, de predikant beseft, dat er in deze dagen meer dan ooit behoefte is aan sterking en troost. Je ziet hem dag aan dag op pad; het schijnt, dat hij geen ogenblik meer in zijn studeerkamer doorbrengt. Al merk je daar niets van wanneer hij 's zondags op de preekstoel staat. Dan geeft hij doordachte preken; dan wijst hij niet alleen op de nood, maar ook op de hulp, die op het gelovig gebed mag worden verwacht. En met tal van voorbeelden uit de Schrift steunt hij zijn heenwijzen naar die hulp.

Maar daarmee is niet gezegd, dat iedereen daarop rekent! Lang niet. Een doffe moedeloosheid heeft zich van de mensen meester gemaakt. Zo diep zijn ze onder de indruk van het naderende onheil, dat ze zelfs niet meer pogen door lawaaierige feesten of bij kan en kroes hun angst te overschreeuwen. Er zijn er, die vroeger de spot hebben gedreven met Baltus Muys — die zwartkijker, die ongeluksraaf — en nu beweren, dat Muys het bij het goede eind heeft gehad. Altijd al. En ze laten hun werk liggen. Want het is duidelijk, dat werken geen zin meer heeft nu alles op een eind loopt.

„Ze volgen Muys meer in zijn luiheid dan in zijn boeteprediking”, mag de één of andere tegenstander van de profeet zeggen — de lieden die in zo'n opmerking worden gehekeld, trekken zich daar niets van aan. Zij zijn trouwens niet de meest overtuigde aanhangers en volgelingen van de gewezen glazen-

maker. Zij blijven in en om hun huis, en brengen de dagen door met klagen en nietsdoen.

Er zijn anderen. Mannen, die zeker niet zullen ontkennen, dat de toestand zeer en zeer ernstig is. Die weten, dat er een zware wijs zal opgaan, willen de Nederlanden de oprukkende vijanden met goed gevolg weerstaan. Maar die toch weerstand willen bieden. Dominee De Prado heeft niet voor niets op de uitredding gewezen, die Israël te beurt viel door de dienst van Gideon; hij heeft niet voor niets de naam van Willem van Oranje genoemd.

God en Oranje, hebben de Nederlanders niet reeds eerder hun hulp ondervonden? En er wordt gemompeld en gemord, al luidder gemord over Lange Jan en de regenten, die de zaken glad verkeerd hebben gedaan. Nu ja, er is een flinke vloot — maar wat begin je met schepen-van-oorlog tegen de legers van Lodewijk van Frankrijk? En waar zijn de Oranje-gezinde officieren gebleven, die indertijd in het landleger dienden? Ontslagen voor het grootste deel. En in hun plaats zijn kerels benoemd, die meer om de regentenfamilies dan om het volk zich bekommeren. Als er met het leger iets zal worden uitgericht, dan moet de Prins aan het hoofd; dan moeten de oude, betrouwbare officieren weer terug; dan moeten. . . . Ja, dan moet er zo veel!

Dat weten niet alleen de boeren en de burgers — dat weten de staten evenzo goed. Ze hebben Willem van Oranje al benoemd tot kapitein-generaal. Voor één veldtocht! Dat is iets, maar het is te weinig. Oranje moet groter macht hebben.

Bij de onrust en de angst komt ontevredenheid, komt een geest van verzet. Nog worden de eisen meer in onderlinge gesprekken naar voren gebracht, maar die gesprekken worden veelvuldiger en luider. Ze zeggen, dat in de steden hier en daar kreten zijn gehoord, die de verheffing van de Prins eisen. In Gorkum moeten er al opstootjes zijn geweest, wordt in de dorpen verteld. Wat daar precies van waar is, weet niemand in Blokland en in Hoornaar en in de buurtschappen. Maar de geruchten houden aan. Boeren, die in de stad zijn geweest, hebben het er over als ze 's avonds terugkomen. Vertellen bovendien, dat er sprake is van het oproepen van manschappen.

„Werven?” vraagt iemand.

Ja, werven ook. Natuurlijk. Maar daarbij oproepen van burgers en boeren uit stad en land. Wie weet, hoe gauw je verplicht zult worden dienst te nemen in het leger!

Nou, als dat is in een leger, waar Lange Jan en de staten over

te kommanderen hebben, voelt niemand er veel voor. Als de Prins de baas is, ligt de zaak anders.

En dan mag er worden betoogd, dat je vecht voor het land en voor de vrijheid, maar zolang de Prins geen stadhouder is, voelen de meesten voor dienstnemen niets.

Gerrit Claessen hoort natuurlijk van al die dingen. Hij weet, dat het allemaal erg belangrijk is, en toch.... Het is, of Gerrit de hele oorlog nog zó ver verwijderd vindt, dat hij voor dat gepraat weinig of geen aandacht heeft. Hij heeft zorg over iets, dat hem veel meer van nabij raakt. Of eigenlijk: dat zijn zuster van zeer nabij raakt. Teeuw Korevaar. Na diezondag, waarop ze alleen uit de kerk thuis is gekomen, heeft Swaentje niets meer van Teeuw gezien of gehoord. Het lijkt wel dat de vent haar opzettelijk uit de weg loopt. Ze is stil en teruggetrokken en noch moeder noch vader weet ze aannemelijk uitsluitsel te geven over de vraag, hoe het nu eigenlijk tussen haar en Teeuw staat. En dan besluit Gerrit, eens met z'n aanstaande zwager te gaan praten. Als je tenminste nog kunt aannemen, dat Teeuw je aanstaande zwager is.

Gerrit wil dat weten, voor zichzelf, veel meer voor zijn zuster. Hij overlegt met niemand wat hij wil gaan doen; met Swaentje niet eens.

Als hij naar de boerderij van de Korevaars stapt, is hij geladen. Is dat een manier van doen, dat optreden en dat wegblijven van Teeuw? Swaentje is toch zeker niet de eerste de beste! Een eerbare boerendochter is zij, en verbreking van trouwbeloften is een ding, dat je niet zonder meer laat passeren. De zoon van Bart Claessen voelt het gedrag van Teeuw Korevaar als een belediging. Een belediging voor Swaentje, maar net zo goed voor zijn ouders en voor hemzelf.

Hij treft Teeuw een eind vóór de boerderij. Daar slentert deze zo wat rond. Met het gezicht van iemand, die niet weet wat hij moet doen. En als Gerrit zonder omwegen begint over wat hem nu al dagen bezig houdt, luistert de ander schijnbaar onbewogen. Hij begrijpt wel hoe de stemming van Swaentjes broer, van Swaentjes familie moet zijn.

Maar begrijpt Gerrit dan niets van zijn overleggingen? Weet hij dan niet van de vloek, die is uitgesproken? Ziet hij dan niet voor ogen, dat Muys gelijk heeft? Steeds meer gelijk krijgt?

„Die kerel is gek”, zegt Gerrit fors, wanneer Teeuw over de voorzeggingen van Baltus Muys begint. „En jij niet minder!” „Nee”, geeft Teeuw terug. „Muys is niet gek”. Hij wacht even

en voegt er dan vermoed bij: „Ik wou, dat jij gelijk had”. Het woord en de toon waarop het wordt geuit, verwonderen de jonge Claessen. Zijn ze aanwijzing, dat Teeuw begint te wankelen in zijn geloof aan wat Muys verkondigt?

Hij doet zijn best de ander te overtuigen van het feit, dat de glazenmaker niet anders is dan een dolle geestdrijver. Iemand, die zich tot profeet opwerpt, maar zeker niet tot profeet is geroepen. Mannen met een rijp oordeel en een ervaren inzicht beweren dat immers ook? Hij noemt een paar namen, die van dominee De Prado in de eerste plaats. Doch die naam heeft een verkeerde uitwerking.

„De Prado is bang voor Muys, omdat Muys het Woord brengt zonder aanzien des persoons. Omdat Muys méér volk trekt op de kermessen en de dorpspleinen dan alle dominees bij elkaar in hun kerken”.

Teeuw windt zich op als hij dat zegt — en Gerrit kan evenmin kalm blijven. „Jij bent gek! Jij bent bezeten door die kerel!” Hij schreeuwt het bijna.

Eensklaps hervindt Teeuw zijn kalmte. Of bedwingt hij zich met haast bovenmenselijke inspanning?

„Als jullie niet gek zijn”, zegt hij.

Gerrit weet niet, of dat nu een beledigende afwijzing is dan wel een machteloos verweer.

In ieder geval begrijpt hij, dat het beter is dit gesprek te beëindigen.

„Wat moet ik aan Swaentje zeggen?” vraagt hij.

„Niets”.

Dat is een dwaas antwoord. Ze zal immers willen weten of Teeuw nog een boodschap voor haar had! Zegal misschien verwachten, dat hij terug zal komen.

„Niets?” herhaalt Gerrit het woord als een vraag.

„Nee. Ik heb haar niets meer te zeggen”.

Dit is een eind; dit is een belediging. Zo voelt Swaentjes broer het aan en woede slaat in hem onhoog.

„Dat is een gemene woordbreuk”, sist hij fel. Hij heft de hand op om die gek, die fielt een slag te geven midden in zijn slome gezicht — gelukkig bedenkt hij zich. Zonder een woord laat hij Teeuw staan en loopt met grote stappen naar huis terug. In zijn woede tracht hij zichzelf voor te houden dat Swaen blij wezen mag van zo'n vent af te zijn. Zo'n vent, even dwaas en even lui als die vermaledijde glazenmaker, achter wie hij aan loopt.

Hij slaagt er niet helemaal in, zich die overtuiging op te dringen. Het geeft natuurlijk gepraat in het dorp, wanneer bekend wordt, dat de jonge Korevaar gebroken heeft met de dochter van Bart Claessen. Lang gissen naar de reden hoeft niemand: de meesten menen wel te begrijpen dat Muys er achter zit, al zouden ze niet weten te zeggen op welke manier en waarom. Gerrit is niet karig met zijn mededelingen over het gesprek, dat hij en Teeuw hebben gehouden; hij meent dat aan de eer van de familie verplicht te zijn. Hoe beroerd hij het ook vindt voor de weduwe van Gijs Korevaar; tenslotte heeft haar zoon zijn zuster het affront aangedaan en hij ziet geen enkele reden de Korevaars te sparen, wanneer het om de naam van de Claessens gaat. Maar lang verwijlt de dorpsaandacht niet bij dit familiegeval. Er zijn dreigender dingen.

De schout heeft bevel gekregen te zorgen, dat een aantal jonge boeren voor het leger of voor schanswerk ter beschikking komt, en als hij ervan hoort, hoopt Gerrit dat Teeuw wel en hijzelf niet tot de aangewezenen zal behoren. Die hoop wordt maar ten dele vervuld; hij blijft vrij, maar Teeuw net zo goed. Wie wel tot de opgeroepen behoort? Hans Berkel. Niet, dat hem dat bijzonder treft — wat heeft hij per slot met Hans te maken? Hij kent hem — natuurlijk kent hij hem — en hij weet ook dat Hans indertijd een oogje op zijn zuster Swaentje had. Voor de rest is Hans Berkel voor hem een vreemde.

De avond vóór de opgeroepen naar Gorkum moeten, loopt Hans in het dorp. Niets ongewoons is dat, er komen vaak lui uit de Minkeloos in Blokland voor een dronk en een praat in de taveerne. Evenmin ongewoon is, dat Hans met hem een gesprek begint over de oorlog. Dat was te verwachten. En over de lui, die wel en die niet naar het leger moeten. Weet Gerrit, dat ze Ariën Biesheuvel hebben geweigerd? De schout had hem aangewezen, maar toen de officier, die de nieuwe manschappen monsterde, hoorde dat Biesheuvel rooms is, heeft hij gezegd de vent niet te willen hebben.

„Een voordeel als je paaps bent”, zegt Hans, en hij lacht. Geen prettige lach.

Gerrit geeft geen antwoord; hij heeft geen zin over de betrouwbaarheid of de onbetrouwbaarheid van de roomsen in deze dagen een boom op te zetten.

Hans verandert van onderwerp. Is het waar dat de verkering van Swaentje verbroken is? Dat heeft hij horen vertellen.

„Ze vertellen zoveel”, geeft Gerrit ten antwoord. Maar hij kan niet ontkennen, dat het praatje waar is.

„Zo”, zegt Hans. „Zo”. Meer niet. Maar Swaentjes broer krijgt de indruk, dat er achter dat simpele woord meer steekt.

„Onzin”, denkt hij, want hij meent de bedoeling van de ander te raden. En nu gooit hij het gesprek over een andere boeg. Weet Hans al waar hij heen moet?

Voorlopig naar Gorkum. Daar horen ze wel meer. Nou, als Gerrit eens in de stad komt, zal hij Hans opzoeken, belooft hij. En daar drinken ze een kroes bier op.

Gerrit komt in Gorkum — aan het eind van de week. Hij heeft er wel een boodschap, maar die zou evengoed uitgesteld kunnen worden. Dat heeft de jonge Claessen niet gedaan. Hij wil zelf wel eens in de stad zien en horen hoe de zaken staan.

Veel moeite kost hem dat niet. Als hij in „De vergulde hooywagen” uitspant en de gelagkamer binnenstapt, zitten daar verscheidene lui. Het is er niet zo vol als een paar weken geleden, lang niet. De taveernen zijn leger geworden naarmate de kerken voller werden, zo is het in de dorpen, zo is het in de stad. De paar gasten, die aan de bierbank zitten, zijn in een opgewonden discussie gewikkeld. Blijkbaar hebben ze een belangrijk verschil van mening. De Bloklander neemt de kroes bier, die de waard hem aan een tafeltje in een hoek heeft gebracht op, en zoekt een zit bij de pratende mannen. Hij vraagt niet of ze dat goed vinden, maar geen van hen neemt er aanstoot aan. Het lijkt haast of niemand erg in hem heeft.

Al gauw weet Gerrit waarover het meningsverschil loopt.

Eén van de gasten beweert, dat het onbegonnen werk is zich tegen de gevreesde legers van de Fransen te verzetten. Vooral niet nu Lodewijk bondgenoten heeft gekregen en Munster en Keulen ook aan de Republiek de oorlog hebben verklaard. Hij somt de voordelen op die de vijanden al behaald hebben. De Fransen zijn baas in de Rijnvestingen in het oosten: Orsoy Rijnberk, Burick en Wezel; ze hebben troepen gelegerd rond Maastricht en rukken op naar het Gelderse. De Munstersen hebben Groenlo genomen en de hele Achterhoek. En wat kan de Prins beginnen? Hij heeft te weinig troepen om de IJssellinie te houden, en je zult zien, dat met een paar weken, misschien wel met een paar dagen, heel Utrecht en Holland bezet zijn.

Maar de anderen willen van een capitulatie niet weten. Want dan kom je onder een paapse koning, en wat dat betekent, weet

iedereen die wel eens van Filips van Spanje gehoord heeft. Nee, als Prins Willem aan het hoofd komt, is de zaak nog lang niet verloren.

„Dat hopen jullie”, voert de eerste spreker tegen. Ja, dat hopen ze en dat zul je zien! Als het moet, kan immers de waterlinie in werking worden gesteld! Daar komt geen Fransman over, geloof dat maar.

Gerrit schrikt even op van die bewering over de waterlinie. Dan komt de hele boel onder water te staan — een schade, die je in geen jaren te boven komt! Maar hij zegt dat niet. Hij krijgt trouwens geen kans, want onmiddellijk roept er één: „Wat zou dat? Ik zeg maar, net als ze vroeger zeiden: beter verdrongen land dan verloren land”.

Sijmen Goossens, de waard, is erbij komen staan. Hij heeft geen partij gekozen in het twistgesprek tussen zijn klanten — dat doet hij overigens zo goed als nooit. Nu maakt hij toch een opmerking.

„Makkelijk gezegd als je zelf geen land hebt. Maar of de boeren er nèt zo over denken?” Hij kijkt naar Gerrit Claessen — die is boer.

„Als 't moet. . . .” zegt deze aarzelend. Hij is er lang niet zeker van dat alle boeren het met een inundatie eens zullen wezen.

„Zie je wel”, triomfeert de man, die vóór capitulatie is. „De boeren voelen er niets voor”.

Nee, zó heeft Gerrit het niet bedoeld of gezegd; als het behoud van het land met een onder-waterzetting gemoeid is. . . .

„Het land wordt toch niet behouden”, blijft de wankelmoedige beweren. „Wat zou de Republiek kunnen tegen drie, vier vijanden?”

Hij heeft luid gesproken. Je zou haast zeggen: om door geschreeuw kracht bij te zetten aan een bewering, die meer op angst dan op overtuiging gegrond is.

Vóór één van de anderen hem van antwoord dienen kan, gaat de deur open en komt een nieuwe binnen: meester Borman, de stads-chirurgijn. Deze heeft blijkbaar de laatste woorden van het gesprek gehoord; hij kijkt de kring rond.

„Wie beweert daar, dat de Republiek niets kan?” vraagt hij. „Ik”, en de man die aan de macht van de Nederlanden om zich met succes te weer te stellen, twijfelt, kijkt de pas binnengekomene onvervaard aan.

„Zo”, zegt Borman „jij? Nou, dan kan ik je vertellen dat je ongelijk hebt”.

Verbaasde, vragende blikken richten zich op de geneesheer. Want aan de toon van zijn stem is te horen, dat hij iets bijzonders weet.

Borman laat hen niet lang wachten. Hij komt regelrecht van het raadhuis, waar hij aan burgemeester verslag heeft gedaan van de stand van het aantal ziektegevallen in de stad. En daar heeft hij gehoord, dat de vloot van de heren Staten onder admiraal De Ruyter bij Solebay de gezamenlijke zeemacht van Frankrijk en Engeland heeft verslagen. Een bode uit Den Haag was net met de heugelijke tijding gekomen.

„Nou, wat zeg je nou?” duwt één van de mannen de twijfelaar triomfantelijk tegen.

„Wat ik zeg? Dat meester Borman wel goed ingelicht zal zijn en dat we het allemaal prachtig vinden als De Ruyter een overwinning behaalt. Maar met een zeeslag hou je geen landleger tegen”.

O nee, denkt hij dat? Nou, dan wil meester Borman hem dat wel eens een beetje uitleggen. Als de Engelsen en de Fransen die zeeslag gewonnen hadden, dan kon je er zeker op gaan, dat met een dag of wat vreemde troepen geland zouden zijn op de kust van Holland. Daar is nu geen kans meer op, want die slag bij Solebay heeft om zo te zeggen dat landleger tegen gehouden.

„Maar de Fransen en de Munstersen zijn er niet door uit het land gedreven”, houdt de ander zijn moedeloos verzet vol. Hij heeft gelijk — niemand kan dat ontkennen. Niemand ontkent het trouwens, het goede bericht betekent voor hen een opluchting na alle sombere tijdingen, die ze de laatste tijd hebben moeten horen.

En een vent, die die stemming van verademing bederft door zijn bangelijke zwartkijkerij, deed beter zijn mond te houden. Je zult eens zien: nu gaat het beter worden. Dit is een begin, en een hoopgevend begin, van het werk van leger en vloot.

De zwartkijker houdt zijn mond niet. Integendeel. Nu hij op eigen gezag geen instemming kan verwerven met zijn beweringen, haalt hij er ander gezag bij.

„Jullie schijnen te vergeten wat de profeet heeft verkondigd”, zegt hij.

Geen mens vraagt, wie hij met „de profeet” bedoelt — ze weten het immers allen. Maar.... ze beschouwen lang niet allen Baltus Muys als een profeet.

Als een week of wat terug die naam hier werd genoemd, waren

er veel meer lui die het woord van Muys als waarheid beschouwen. Het geloof aan de man en zijn zending is danig getaand. Gerrit wéét dat niet, want hij komt zeer zelden in „De vergulde hooywagen”. Toch ziet de Bloklander, dat niet meer dan een paar mannen waarde hechten aan de voorzeggingen van Muys, die hier in geding worden gebracht. Als die moesten uitkomen, wel, dan was die zeeslag, waar meester Borman tijding van bracht, toch zeker geen overwinning voor de Staatse vloot geworden? Dan zou . . .

Nu de naam Muys gevallen is, wordt het gesprek heftiger: aanhangers en tegenstanders van de profetische glazenmaker staan blijkbaar scherper tegenover elkaar, dan voor- en tegenstanders van landsverdediging.

Het lust Gerrit niet, de heftige woorden en wederwoorden over de roeping en de voorzeggingen van Muys aan te horen. Hij wil niet onheus wezen en het gezelschap, dat hem daar straks heeft aanvaard, botweg verlaten. Hij drinkt zwijgend zijn bier en kijkt zonder veel belangstelling door het venster naar buiten. Zo onttrekt hij zich onopvallend aan het gesprek en de kring en kan hij al gauw de taveerne verlaten.

Tijmen, de staljongen, ziet hem naar buiten komen.

„Naar huis, Claessen?” vraagt hij, en loopt al naar het paard en de wagen, die voor de taveerne staan. Gerrit schudt het hoofd.

„Nog niet, Tijmen. Heeft de bruine voer gehad?”

Ja, daar heeft Tijmen voor gezorgd — je kunt in de voederbak nog wat haverkorrels zien liggen.

Het beest heeft blijkbaar genoeg. Goed — Gerrit gaat de stad in en straks zal hij zijn gerij komen halen. Nee, lang blijft hij niet weg; het is niet de moeite waard het paard uit te spannen en in de stal te brengen.

Hij klopt het dier op de hals en loopt verder. De Westwagenastraat in. Hé, wie komt daar aan? Gerrit Claessen kijkt scherper; als dat niet Ariën Biesheuvel is! Gerrit heeft geen zin een praatje te beginnen; met een korte groet loopt hij de man voorbij. Doch wanneer hij een paar passen is gegaan, keert hij uit nieuwsgierigheid het hoofd om. Zo maar, om eens te zien waar de ander heengaat. Nou, Ariën doet in het geheel geen moeite, dat te verbergen. Waarom zou hij ook? Hij slaat de hoek van de Lombardstraat om.

Dat is een straat, waar Gerrit nog nooit geweest is. Als de boeren in Gorkum komen, komen ze meest niet verder dan de

voornaamste straten waar de winkels zijn. De Hoogstraat, het Mercktveld, de Langendijk. Maar zo'n zijstraat. . . .

Ariën ziet op noch om, en zonder eigenlijk te weten waarom, gaat Gerrit achter hem aan. Veel bijzonders ontdekt hij niet; de man van het Pinkeveer blijft staan bij een huis midden in de straat, laat de klopper op de deur vallen en wacht. Hij moet dus daar wezen. Niks bijzonders — ergens een bezoek brengen. Gerrit lacht zichzelf een beetje uit om zijn nieuwsgierigheid. Hij gaat terug.

Als hij weer in de Westwagenstraat is bedenkt hij, dat Ariën rooms is en dat de roomsen in Gorkum een kerk hebben. Niet openlijk, want dat is in de Republiek verboden. Maar een schuilkerk. Iedereen weet dat. Zoals iedereen weet, dat publieke godsdienstoefeningen voor de roomsen verboden zijn, maar dat ze wel degelijk gehouden worden. Als je betaalt, doen de heren van den gerechte wel een oogje dicht! Nog nooit heeft Gerrit Claesen daar groot bezwaar tegen gevoeld — vandaag is dat anders. Niet om die godsdienstoefeningen of om die schuilkerk, maar omdat hij het onberedeneerde gevoel heeft, dat je de roomsen nauwlettender in de gaten moet houden dan een paar maanden geleden. Lodewijk van Frankrijk is rooms, en het zeggen is, dat hij plan heeft de roomse kerk in de Nederlanden aan de macht te helpen. Dan zou het wel eens kunnen wezen, dat roomse Nederlanders hem eer als een helper dan als een vijand zien. Nee, nu hij verder de stad inloopt, zit het Gerrit niet helemaal lekker, een roomsete zien die naar zijn kerk gaat. Vandaag moet dat nog min of meer tersluiks — over een poos zou het kunnen wezen, dat een tersluikse kerkgang voor anderen bittere noodzaak is.

Kom, bekijkt hij de zaak nu niet erg somber? Hij heeft immers pas in de taveerne van de overwinning op zee gehoord? Hij dwingt zich te denken aan de preek van dominee De Prado en aan wat deze gezegd heeft over de Israëlieten, die uitgeholpen werden toen ze zich bekeerden.

Toch zou hij graag hebben geweten, of die Biesheuvel méér deed, dan biechten of mishoren daar achter die deur in de Lombardstraat.

Je kunt toch zien, als je op je gemak door de stad slentert, dat er minder gewerkt wordt dan een poos terug. Verscheidene werkplaatsen zijn gesloten en geregeld zie je groepjes mannen, die met elkaar staan te praten. Nou ja, dat kan vandaag wezen over de laatste, blijde tijding, die in de stad is gekomen. Neem

gerust aan, dat er meer mensen zijn, dan de stadschirurgijn die het gehoord hebben en dat ze zich hebbengehaast, de mare verder te vertellen. Gerrit verbeeldt zich zelfs, dat de meeste gezichten opgewekt staan. Of tracht hij zich dat wijs te maken?

Hij moet bij de wagenmaker wezen. Vader heeft gezegd, dat hij daar wel eens kan vragen, wanneer een nieuwe hooiwagen klaar wezen kan en wat die kosten moet.

Ze zijn onderhand aan een nieuwe toe; de oude kon vorig jaar nog maar ternauwernood mee.

De wagenmaker kijkt hem verbaasd aan — in de laatste weken is er niemand, die opdrachten geeft voor nieuw spul. En of hij een wagen binnen niet al te lange tijd klaar kan hebben? Ja en nee. Ja, wat betreft de gelegenheid om hem te maken — hij heeft zo goed als geen werk. Nee, wat betreft de mogelijkheid om het ding te bouwen. Zijn twee gezellen zijn al een poos niet aan het werk te krijgen, en eerlijk gezegd: zelf heeft hij ook niet veel zin. Waarom zou je je druk maken met werken? Wat je klaar maakt en wat je verdient, wordt toch vandaag of morgen door de Fransen geroofd!

„Die zijn er nog niet”, zegt Gerrit. De opmerking van de wagenmaker is een lelijke domper op zijn stemming na het overwinningsbericht.

„Nog niet, nee. Maar ze komen”, houdt de ander vol.

„Weet jij dan niet” begint de jonge Claessen.

„Van De Ruyter? Zeker weet ik dat; de hele stad weet dat op het ogenblik al, schat ik. Maar daarmee zijn de legers van Lodewijk nog niet de Republiek uit! Nee man, één zwaluw maakt geen zomer”.

„Op één zwaluw volgen er meer. Dat weet ik als boer beter dan jij”, werpt Gerrit tegen. Om er de moed in te houden. Niet bij de wagenmaker, want die heeft blijkbaar geen moed, maar bij zichzelf.

De man haalt de schouders op — wat hem betreft krijgt Claessen gelijk. Voorlopig lijkt het er anders bitter weinig op.

Maar die hooiwagen — kan hij zeggen, wanneer die klaar wezen zal?

Dus die opdracht gaat door?

Als ze het over de prijs en de tijd eens worden. Dan zal Gerrit er thuis met vader over praten, en dan hoort de ander vóór de week om is of de opdracht gegeven wordt.

Kosten ramen en een tijd schatten kan natuurlijk best. Al is dit keer het eerste makkelijker dan het tweede. Want het blijft een

vraag, of de gezellen bereid zullen zijn aan het werk te gaan. Dat laatste kan de boerenzoon niet goed begrijpen. 'e werk laten liggen -- wie doet dat nu? Als de boeren zo gek waren, zou geen mens meer iets te eten hebben eer de wereld een jaar ouder is. Hij gaat weg. Zijn zaken zijn hier voorlopig afgehandeld en het gepraat van de stadsman staat Gerrit eerlijk gezegd tegen. Zijn dat kerels!

Zal hij Hans Berkel nog opzoeken? Het is al ver na twaalven. Maar hij heeft het beloofd. Nou, toe dan maar. Even Hans de hand drukken.

Waar zou hij te vinden zijn? Jammer, dat Gerrit er niet aan heeft gedacht bij de wagenmaker te vragen. Licht weet die, waar je een soldaat zoeken moet. Maar dan weet een andere stadsman het net zo goed.

Gerrit houdt een voorbijganger staande — die licht hem in. Als hij naar de Doelen gaat — „hier deze straat door, dan het Mercktveld over en dan de Molenstraat in, je ziet de Doelen aan je rechterhand” — vindt hij daar wel een rotmeester of een sergeant, die hem verder terecht kan helpen.

Het komt zoals de hulpvaardige burger heeft gezegd: de Doelen is gauw gevonden en de eerste soldaat de beste, die Gerrit aanspreekt en naar Hans Berkel vraagt, is toevallig van hetzelfde vendel als Berkel.

Hij neemt de boer mee naar de soldatenverblijven, en daar zit Hans met een paar makkers te kaarten. Gerrit kijkt verwonderd op. Kaartspel is bij hem in het dorp iets, dat je aan landlopers en zwerversgasten overlaat — in een rechtzinnig boerengezin komt het niet te pas. Hij zegt er echter geen woord over en Hans is daar dankbaar voor. Wat zouden zijn kameraads lachen, als ze hoorden dat zijn kennis kaarten afkeurde! Hij laat het spel in de steek, ondanks het protest van de andere spelers, en loopt met Gerrit de tuin van de Doelen in.

Hoe het hem hier bevalt? Goed, zover dat kan. Want hij is niet voor zijn genoegen onder de wapens. Wanneer het niet moest, zou hij natuurlijk liever op de boerderij gebleven zijn. En hoe staat het in Blokland? Met Teeuw Korevaar? Is het waar, dat die met Swaentje gebroken heeft?

Ja, dat is waar. Gerrit vindt het een lage streek. Die Teeuw is gek. Gek gemaakt door Muys.

Hans stemt dat ijverig toe. Gerrit heeft groot gelijk, als hij er zo over denkt. En wat vindt Swaentje ervan? Die is zeker ook in haar wiek geschoten? Hans kan dat best begrijpen.

Maar het antwoord van Swaentjes broer stelt hem teleur. Rond-uit praat Gerrit er niet over wat zijn zuster van Teeuw zegt en denkt. Maar zoveel maakt de ander wel uit zijn woorden op, dat Swaentje over haar vroegere verloofde nog niets verkeerd heeft gezegd. Je bent iemand, met wie je op trouwen staat zo te zeggen, maar niet dadelijk vergeten.

„Dat komt wel”, beweert Hans. Hoopvol. Gerrit gaat daar niet op in — eerlijk gezegd twijfelt hij aan die bewering. Zeker in dit geval.

„Doe ze mijn groeten”, zegt Hans, als Gerrit aanstalten maakt om weg te gaan. Hij moet nodig op huis aan. „En zeg dat ik ze op kom zoeken, als ik de kans krijg er een dag tussenuit te knijpen”.

Gerrit belooft de boodschap te zullen overbrengen, al is hij voor zichzelf overtuigd, dat Swaentje niet bijster op dat bezoek van Hans gesteld zal zijn.

Wanneer hij op de wagen zit en de poort uitrijdt, hoopt hij, dat Hans géén kans zal zien naar Blokland te komen....

Hoofdstuk 8

TANENDE INVLOED

Ariën Biesheuvel is op het land aan het werk. Hij is bezig de rapen uit de grond te halen. Goed uitgegroeid zijn ze nog niet — natuurlijk niet. Daarvoor is het te vroeg in de tijd. Maar als waar wordt wat hij in de stad heeft horen vertellen, is het verstandig, nog van je land te halen wat je er van halen kunt. En hij gelooft wel, dat het stadsgerucht waarheid worden kan. Dat de inundatie zal worden gesteld. Hij is daar fel tegen: waarom moet de grond voor wie weet hoe lang bedorven worden door water; en waarom zou je de Fransen niet als overwinnaars erkennen? Hij weet opperbest, dat hij met die laatste overweging tamelijk alleen staat, met name hier in de Waard. In Corkum ligt dat even anders; daar zijn meer roomsen, en al willen die nu niet allemaal de Fransen helpen zodra ze dat kunnen — zich tot het uiterst tegen de invallers verzetten, vinden ze zeker niet gewenst. Hij weet dat van de pastoor. Want met die heeft hij over de oorlog en over koning Lodewijk gesproken toen hij onlangs in de stad is geweest. Waarom hij zo naar die dingen heeft geïnformeerd, weet de pastoor niet; Ariën heeft met geen woord gesproken over de achtergrond, die dit gesprek voor hem had. Hij weet trouwens nog niet precies, wat hij wil en zal en kan doen, als „het” zover is.

Hij weet wel, dat wat hem betreft de Fransen komen kunnen. Liever vandaag dan morgen. Eigenlijk heeft Ariën Biesheuvel het nooit kwaad en moeilijk gehad onder zijn streekgenoten. Ze weten dat hij rooms is — ze hebben hem behandeld als één van hen. Goed, zij kunnen naar hun kerk gaan in de dorpen waar zij wonen en hij moet naar de stad, elke keer als hij een mis wil bijwonen. Maar hij heeft nooit anders geweten en als hij er al eens over heeft gedacht.... nou ja, dan heeft hij het niet zo bijzonder erg gevonden. Hij weet natuurlijk wel, dat hij en

zijn geloofsgenoten als een soort tweede-rangs burgers worden beschouwd en behandeld; maar daar merk je meer van wanneer je in het leger dient, of in dienst bent van stad of gewest. Want dan breng je het niet ver, hoogstens word je luitenant of mag je een ondergeschikte betrekking bekleden.

Zoiets is, dat spreekt, pijnlijk en nadelig; doch hij heeft het nimmer aan den lijve ondervonden. En eigen ondervinding maakt altijd meer indruk dan het weten, dat anderen worden achteruit gezet.

Maar tegenwoordig heeft Ariën eigen ondervinding. Geen prettige. De lui in de buurten zijn anders tegen hem dan vroeger. Ze staan hem wel te woord, zeker wel. Maar er is iets in hun manier van praten en in hun manier van zwijgen, dat hem steekt. Vooral die manier van zwijgen. Meer dan eens is het hem overkomen, dat een gesprek werd afgebroken, wanneer hij er bijkwam, of dat het tamelijk opvallend over een andere boeg werd gegooid. Als je daar eenmaal erg in hebt, merk je het telkens en telkens weer. En soms is het gebeurd, dat er hatelijke dingen werden gezegd aan het adres van de roomsen, die je toch eigenlijk in de gaten houden moet. Omdat ze in hun hart een overwinning van de Fransen eer zullen wensen dan verafschuwen. Nou, daarin hebben ze, voor zover het hem betreft, gelijk. Ze hebben het er naar gemaakt door de jaren en ze maken het er tegenwoordig om zo te zeggen elke dag méér naar.

Hij zal wel oppassen, zoiets luid te zeggen. Maar 's avonds, thuis, als hij met zijn vrouw aan tafel zit, laat hij meer dan eens een bittere opmerking in die richting vallen. En als hij alleen is, vermeien zijn gedachten zich vaak in de naderende mogelijkheid van een ommekeer.

De stapel rapen wordt groter. Miserabel klein zijn ze nog — als rechtgeaarde boer vindt hij het jammer, ze nu al uit de grond te moeten halen. Maar hij bedenkt, dat de vervroegde, schrale „oogst” de komende mogelijkheid tot oorzaak heeft.

Hij richt zich op; je rug wordt stijf en pijnlijk van dat voortdurend bukken. Hij kijkt de weg af, die langs zijn land voert! In de verte komt iemand aan, Ariën herkent de kerel onmiddellijk; het is die gekke glazenmaker, die zichzelf voor profeet uitgeeft. De vent, die hem toen in Hoornaar zo allergruwelijkst heeft uitgemaakt! Maar dat koning Lodewijk van Frankrijk de Nederlanden zal veroveren, heeft de kerel toch goed voorspeld! Je zou haast gaan geloven dat hij meer weet dan een ander! De aanvankelijke juistheid van de voorspelling verzoent echter

Biesheuvel niet met het feit van Baltus' felle aanval op de paap-
sen in het algemeen en op hem, Ariën, in het bijzonder. Want die
scherpe vijandigheid heeft haar uitwerking niet gemist: de ver-
anderde houding van buren en boeren tegenover hem is begon-
nen na die dag in Hoornaar. Tenminste, wanneer hij dat bij
zichzelf heeft nagegaan in de verlopen weken, ziet Biesheuvel het
zo. Hij bukt zich en gaat verder met zijn werk. Het is beter, de
kerel niet te zien en hem rustig te laten voorbijgaan.

Doch Baltus Muys gaat niet rustig voorbij. Als hij een man op
het land aan de arbeid ziet, acht hij het zijn plicht en zijn roe-
ping, die man het nutteloze en goddeloze van dat werken aan te
zeggen. En dat het de paapse Ariën Biesheuvel is, die hij treft,
doet zijn dweepzieke ijver des te meer oplaaien.

Met grote stappen komt hij de akker op. Bij de boer blijft hij
staan. Die doet alsof hij de nieuwgekomene niet opmerkt —
trekt de knollen uit de grond en werpt ze op de hoop naast hem,
die stadig aangroeit.

Dat prikkelt de boeteprediker. Hij ziet er een minachten, een
verachten in van zijn profetisch woord.

„Wee, wie zich tegen het oordeel verzet”, roept hij. Hij rukt
Biesheuvel de raap, die deze juist boven de donkere aarde trekt
uit de handen en smijt ze ver weg.

Het bloed vliegt de boer naar het hoofd. Met een ruk recht hij
zich; zijn handen ballen zich tot vuisten.

„Wat let me. . . .” schreeuwt hij woedend.

Zijn woede verschrikt Muys niet.

„Vervloekt, wie het woord van waarschuwing in de wind slaat!”
zegt hij dreigend. „Wie het oordeel tracht te ontkomen!”

Dan lacht Biesheuvel. Schril en honend. „Welk oordeel? Het
oordeel dat over dit ketterse land komt? Man, daar hoef ik me
niet over te bekommeren — voor mij brengt Frankrijk de be-
vrijding”.

Hij gooit er in zijn onbedachte toorn meer uit dan hij eigenlijk
wil zeggen — hij geeft zijn gedachten meer bloot dan wijs is.
Het schijnt, als heeft de man uit Goudriaan daar geen erg in.
„Meen jij, Ariën Biesheuvel, dat het oordeel jou niet treft? Om-
dat je even paaps bent als de geweldenaar, die de Nederlanden
binnengerukt is? Hoor het woord des Heeren. Wee, wee het land
en deszelfs inwoners! Al deszelfs inwoners! Niemand zal ontko-
men! Het water zal de landerijen overstroom en het zwaard de
inwoners doden! Verderf en pestilentie zijn binnen de grenzen en
wie zal ze keren?”

Er schittert dweepziek vuur in de ogen van de profeet; luid is zijn stem. Even komt Biesheuvel onder de benauwende indruk van de bizarre verschijning en de striemende woorden. Even. Dan verzet hij zich daar tegen met heel zijn wilskracht.

„Ga weg, luie leugenaar!” buldert hij. „Of anders....” Met gebalde vuist komt hij dreigend een stap dichterbij — het schijnt dat hij zal toeslaan.

Zulk optreden is Baltus Muys niet gewend. Waar hij spreekt en profeteert, ontmoet hij vrees en angst, of schouder-ophalende spot. Maar bedreiging met lichamelijk geweld heeft hij van de kant van volwassenen nog nooit ondervonden. En jouwende en joelende jongens heeft hij altijd gezien als een bewijs van zijn profetschap. Is de profeet Eliza ook niet door overmoedige knapen nageschreeuwd en uitgescholden? Maar dit.... Hij weifelt — hij wijkt terug. Ariën ziet dat. Met grimmige voldoening. Het geeft hem wilde moed. Hij dringt dicht op Muys toe.

„Van mijn land af — van mijn land af! of ik góóí je de weg op!”

Dan gebeurt wat Ariën niet heeft verwacht; de boetprofeet gaat. Maar vanaf de weg, waar hij zich veiliger waant, dreigt hij toornig: „Oordeel en vloek ontloop je niet. Ontloopt niemand. Onthoud mijn woord!”

De boer zal dat woord onthouden. Niet omdat hij er voor vreest — hij veracht het. Maar omdat het gesproken is op een ogenblik, dat hij die kerel, die gek, heeft weggejaagd als een hond.

Het voorval op het land van Ariën Biesheuvel heeft Muys dieper geraakt, dan hij weten wil. Als hij zijn weg vervolgt in de richting van Blokland kost het hem moeite, er overheen te komen. Hij, een geroepen profeet, weggejaagd met schimpende woorden! Hij, een geroepen profeet, weggegaan als een bange wezel! Het treft hem in zijn zelfverzekerdheid; hij voelt het ook als ontrouw aan zijn roeping, dat wijken. Hij voelt het als schuld....

Zijn gespannen felheid verslapt; zoals hij daar nu voortloopt, is er niets in hem van de onvervaard prediker, die de mensen doet huiveren van vrees. Hij is een zonderling-uitziende, geslagen figuur. Triest....

Zo ontmoet hem Jacob Erkelens, die in Blokland geweest is voor zaken en nu terug gaat naar huis. Het ontredde in het uitzicht van Muys valt hem op. Eerlijk gezegd, boezemt het hem

niet veel medelijden in. Hij heeft het nooit erg op de man en zijn zogenaamde boodschap gehad, en sedert het sterven van Gijs Korevaar is dat geworden tot een met vrees gemengde afkeer. Waarbij de afkeer door de vrees is gewekt en gevoed. Doch na het bericht over Solebay is zijn angst minder geworden; alle voorzeggingen van Muys komen dus niet uit — en Jacob wil zich dwingen tot de overtuiging, dat ze helemaal geen waarde hebben. Het gezicht van de ontredderde figuur heeft iets geruststellends voor hem, al zal hij niet duidelijk hebben kunnen zeggen waarom. Zou Muys weten van de laatste nieuwsmaren? Hij houdt hem staande wanneer ze vlak bij elkaar gekomen zijn en vraagt er naar.

Ja, van de zeeslag heeft Muys gehoord in Schoonhoven — daar is hij gisteren geweest.

„En hoe was het daar?” wil Erkelens weten.

Muys kijkt hem aan zonder te antwoorden; wat bedoelt die vraag? Jacob legt uit. Of het in Schoonhoven is als in Gorkum. Of de burgerij daar de verheffing van de Prins wil.

In Gorkum wordt daarover gesproken. Binnenskamers, buiten, op straat en op de markt; in de taveernen en in de roeven van de trekschuiten. Sommigen dreigen met geweld als de heren van de vroedschap niet genegen zijn aan de Staten van Holland te berichten, dat ze het Eeuwig Edict willen intrekken en de Prins tot stadhouder verheven willen zien.

„En dan gaat het beter — daar kun je van op aan”, zegt de Gorkumer. Hij zegt het vaster dan zijn overtuiging is op dat punt, maar hij moet eens zien hoe de profeet er op reageert. Dat is heel anders, dan hij hoopt en verwacht. Baltus Muys schijnt plotseling iets van zijn geestkracht terug te krijgen.

„De Prins?” zegt hij. „De Prins? Er staat geschreven: „Vertrouwt niet op prinsen, op des mensen kind, bij hetwelk geen heil is”. God komt met Zijn oordelen en wat zou dan een mens?”

Een ogenblik is Jacob overbluft; het schriftwoord raakt hem. Dan herstelt hij zich.

„Ons vertrouwen is niet op een mens”, zegt hij. „Maar de Heere gebruikt mensen om uit te helpen. En Hij kan en zal de Prins van Oranje gebruiken, dat zeg ik je”.

Muys kijkt hem aan met een minachtende blik.

„Ben jij geroepen?” vraagt hij fel. „Heb jij het woord ontvangen zoals ik?” Hij voelt zich aangetast in zijn ontwijfelbare opdracht.

„Evengoed of evenmin als jij!” Het weerwoord is bits. Door

de weer opkomende vrees in het hart van Erkelens.

„Man, je weet niet, wat je zegt. Wat je vermeet te zeggen!”

„Wie van ons tweeën vermeet zich het meest?”

Scherp klinkt het. Erkelens heeft zijn vrees voor de waarheid van wat Muys beweert en verkondigt, overwonnen.

„Dat zal de uitkomst leren — en aan die uitkomst twijfel ik niet”. Daar is weer de verzekerdheid van de dweper — een verzekerdheid, die Erkelens mist.

„We zullen zien”, zegt hij, maar zijn toon is eensklaps mat. Hij laat de glazenmaker uit Goudriaan staan en vervolgt zijn weg. Op huis aan.

De ontmoeting met de Gorkumer heeft het zelfvertrouwen van Muys wat hersteld. Hij heeft duidelijk genoeg gemerkt hoe wankel diens laatste verweer was; tegen wie wéét geroepen te zijn, houdt niemand stand!

Een eind buiten Blokland loopt Teeuw Korevaar. Het zien van de jonge man, door hem als één van zijn volgelingen beschouwd, hergeeft Muys zijn zekerheid geheel. Zijn woorden zijn niet tevergeefs geweest; Teeuw Korevaar heeft er naar geluisterd en er naar gehandeld. Die erkent dat hij, Muys, een geroepene is.

Wanneer de boerenzoon de profeet ziet, is het als worden zijn voeten naar deze toetrokken.

„Waar ben je de laatste dagen geweest?” begint hij een gesprek.

„Ik ben door de streek getrokken en heb de boodschap gebracht”, antwoordt Baltus. Hij voegt er niet bij: „En ze hebben geluisterd, ze hebben gehoorzaamd”. Nee, dat voegt hij er niet bij.

Het schijnt, dat de ander de woorden niet in zich opneemt. Hij is daarvoor te veel bezig met wat hem persoonlijk is wedervaren”.

„Heb je gehoord...?” vraagt hij. Wat Muys gehoord moet hebben, zegt hij er niet bij; dat hoeft ook niet, want hij is begrepen.

„Je hebt recht gehandeld”, prijst de glazenmaker. „Het is geen tijd om aan huwen te denken.

„Nee”, zegt Teeuw. Maar het blijft bij dat éne woord. Het besluit, door Baltus geprezen, heeft wie het nam blijkbaar geen volle bevrediging geschonken.

„Waar ga je heen?” wil Muys weten. Met enige tegenzin bekent de jonge man, dat hij op weg is naar een kamp land, om te kijken hoe het met het gras staat. Er is van de winter natuurlijk hooi nodig. De mededeling wekt Baltus' verontwaardiging.

Is Teeuw ook als een halfslachtige? Wel gehoorzamen waar het niet-huwen betreft; ongelovig waar voorzegd is, dat er geen oogst meer zijn zal. Hoe lang hinkt Teeuw nog op twee gedachten? Je kunt de boodschap van een profeet, de voorzegging van het oordeel, niet voor de ene helft aannemen en voor het andere deel verwerpen. Wie werkt, gelooft niet geheel-en-al; wie werkt is als een ongelovige. En wie de weg geweten en niet gegaan zal hebben, zal met vele slagen geslagen worden! Maar sedert het gesprek na het uitjouwen van Muys door Derck en diens kornuiten, het gesprek waarin de glazenmaker zich vermat een woord uit de Schrift te gebruiken als was dat zijn woord, heeft Teeuw ogenblikken gehad, waarin hij van dergelijk gebruik van schriftwoorden zich twijfelend afvroeg of het geen misbruik was. „Zulke dingen mag jij niet zeggen, jij bent God niet”, heeft Swaentje toen gezegd — had zij mogelijk gelijk? „Ik weet niet, of de weg, die de Schrift bedoelt, dat is, wat jij verkondigt”.

Muys ziet hem verbaasd aan: wát hij verwacht mag hebben, dit niet. Hij verbaast zich nog meer, wanneer hij Teeuw hoort doorgaan: „Wel weet ik, dat er staat, dat je je vader en moeder eren moet”.

Het is, het gebod, dat moeder Dingena hem heeft voorgehouden toen hij Mijntje wilde ontslaan of zelf het huis verlaten. Toen heeft hij voor dat gebod gebogen, en hij buigt er nog voor. De tegenstand maakt Muys heftig. „En ik zeg je, dat wie vader of moeder liefheeft...”

„Maak je zin niet af, Baltus Muys”, waarschuwt Teeuw. Zijn stem klinkt hard, haast dreigend. „Je zou je bezondigen aan godslastering”.

„Zou een profeet lasteren?” Het is een schreeuw, de schreeuw van een verblind, door hartstocht gedreven dweper. „Een profeet, die de Geest heeft! Zou dat mogelijk zijn?”

Is dit een vraag of een antwoord? Teeuw weet het zelf niet. Maar wanneer de profeet zich woedend heeft afgewend en zonder omzien weggaat, is de jonge Korevaar minder dan ooit overtuigd van diens roeping en van de onaantastbaarheid van diens gezag.

Hoofdstuk 9

DE DIJKEN DOORGESTOKEN

In de dorpen van de Alblasserwaard is verslagenheid en opgewondenheid. Verslagenheid door de verbijsterende berichten die de ronde doen; bij Lobith zijn de Fransen over de Rijn getrokken. Er is hevig gevochten en tal van hoge Franse aanvoerders en voorname edelen zijn gesneuveld of verdronken — maar de overtocht is gelukt. Het zeggen is, dat een heel regiment Friese musketiers in de pan is gehakt en dat de ruitery maar ternauwernood kans heeft gezien te ontsnappen. Wat dat laatste betreft; ontsnapt is ze, want twee regimenten paardevolk zijn onder maarschalk Wirtz in Gorkum binnen gekomen en hebben daar het garnizoen versterkt. De maarschalk is nu bevelhebber van de vesting en hij moet gezegd hebben, ze tot het uiterste te zullen verdedigen.

Opgewondenheid. Want voor de verdediging van Gorkum en van heel Holland zal de inundatie worden ingesteld. Dat betekent, dat het overgrote deel van de Waard onder water zal komen. Een veel groter deel van Holland en Utrecht ook. Van Amsterdam af komt er een breed gebied onder-water-gezet land.... Jawel, de boeren horen dat — maar over dat brede gebied maken ze zich niet zo bar druk. Zewinden zich veel meer op over het feit, dat hun grond overstroomd zal worden; dat hun vee niet meer zal kunnen weiden. En hoe moeten de beesten van de winter in leven blijven? Want van ondergelopen land haal je geen hooi! Moet er nu bij ziekte en oorlog ook nog de ellende van hongersnood komen?

Er zijn er, die bezadigder taal spraken. Die begrijpen, dat er harde maatregelen moeten worden genomen om een overheersing door de vijand te voorkomen; om het voortrukken van die vijand tegen te houden. En dan vanuit het door water beschermde Holland die vijand te kunnen weerstaan en terugdrijven.

Hun overwogen woorden worden toornig overschreeuwd. Wie zal tegen de Fransen vechten, als de landzaten sterven van honger en van pest? Waarvoor zul je vechten, als je land wordt verzopen en je vee krepeert? Als je zelf met vrouw en kinderen niet weet waar je je bergen moet tegen het water? Neen geen inundatie. Geen inundatie!

De oproerige schreeuwers schijnen de meerderheid te hebben. Hun stemmen zijn het luidst; hun gebaren zijn wild.

Waar worden de dijken doorgestoken? Zij zullen dat doorsteken beletten! Als op een morgen in juni — een mooie, milde zomermorgen — een boerenzoon op een ongezadeld paard door de dorpen rijdt en roept, dat er gravers uit Gorkum op weg zijn naar de Zuider-Lingedijk bij Arkel, komen mannen en vrouwen de weg op. De ruiter hoeft zijn boodschap niet te herhalen — hij hoeft niet te wachten, om te zien of zijn woord uitwerking heeft. Hij doet dat ook niet; hij jaagt zijn beest aan om snel in verdere dorpen en buurtschappen te waarschuwen.

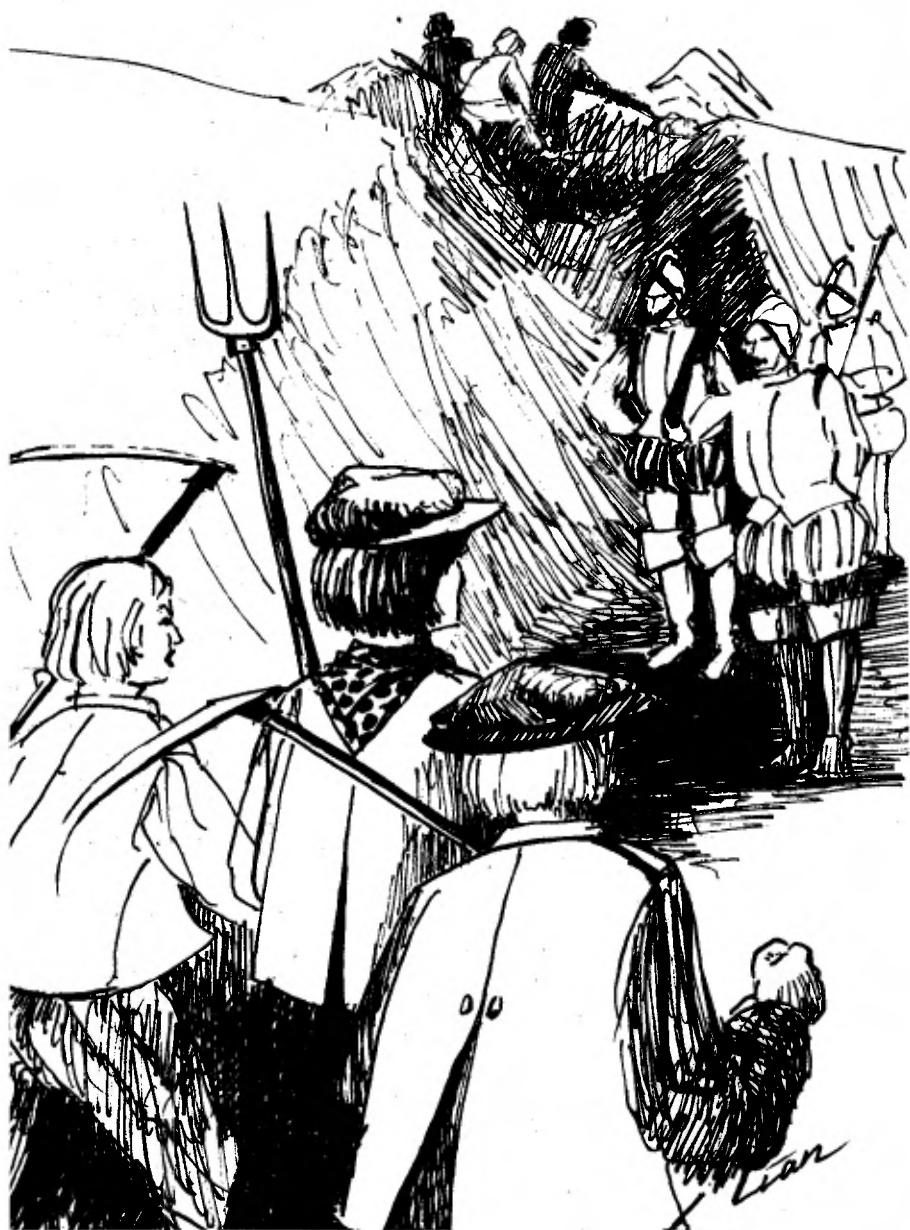
„Naar Arkel!” schreeuwt een jonge boer, die tot de meest felle tegenstanders van de voorgenomen onder-waterzetting behoort. Hij loopt zijn erf op — komt even later terug, een hooivork in de knuisten.

Ja! dat is het! Beletten, met geweld beletten dat je land en je hoeve er aan gaan! Het duurt niet lang, of er is al een tamelijk grote groep op pad. Met haastige stappen en verbeterde gezichten. Opgewonden en opwindend zijn hun woorden, hun kreten. „Kom mee! Naar de dijk! Die willen ze doorsteken!”

De bende wordt gaandeweg groter. Niet alleen mannen sluiten zich aan; je ziet er ook vrouwen onder. Sommige hitsen de opstandigen aan; andere lopen mee om te trachten hun man, hun broer van onberaden, dolle dingen te weerhouden. Bart Claessen is erbij, en zijn zoon Gerrit. En daar loopt Swaentje. Naast haar broer. Wat doet zij erbij? Bart Claessen is niet van plan zich tegen de soldaten en de gravers te verzetten; dat kun je zien, want hij heeft geen wapen meegenomen. Gerrit wel — die draagt een riek.

Maar om zo nodig Gerrit ervan terug te houden, die riek tegen de mannen uit Gorkum te gebruiken, hoeft zijn zuster niet mee. Dat kan zijn vader met meer gezag. Wil het meisje alleen maar zien? Zien wat er gebeurt, en of werkelijk het water zal worden binnengelaten in de vruchtbare polders?

De haastende troep komt voorbij de hoeve van Dingena Korevaar. Teeuw staat in de deur. Hij leunt tegen de post als raakt

hem niet wat er in het dorp en in de Waard gebeurt en gebeuren gaat. Achter hem is de gestalte van de boerin zichtbaar. Swaentje ziet hem; even voelt ze iets als een schrik. Dan wendt ze het hoofd af.

Teeuw heeft het meisje opgemerkt onder de drom. Ineens verlaat hem zijn gedwongen sloomheid. Hij moet mee — zien, wat Swaen doen zal; zien wat er gebeuren gaat. Hij hoort het roepwoord niet waarmee zijn moeder hem wil tegenhouden; hij voegt zich bij de achtersten van de troep.

„Ze willen de dijk doorsteken”, zegt grimmig de man, naast wie hij meestapt.

„Maar wij zijn er ook nog”, voegt een ander erbij.

Die ander is Ariën Biesheuvel. Hij draagt een zeis over de schouder. Een onbeschermd zeis — ze is onmiddellijk te gebruiken. Het valt Teeuw niet eens op, dat de paapse boer vandaag zich onder zijn dorpsgenoten heeft gemengd; dat was in de laatste tijd anders diens gewoonte niet. Omdat die dorpsgenoten hem ontweken, hem wantrouwden. Dat schijnt nu anders — ieder die zich verzetten wil tegen de doorsteek, wordt aanvaard. Tenminste door de felle tegenstanders.

Als de onordelijke troep in de buurt van de dijk komt, zien de voorsten dat er met het werk reeds een begin is gemaakt. Soldaten zijn geposteed aan de voet van de dijk, en op de dijk kruin zie je de gestalten van de gravers. Ze bukken — steken hun spaden in het dijklichaam — richten zich op — gooien in een regelmatige haast de opgespitste aarde ter zijde.

De troep aarzelt bij het zien van de dreigende wacht van soldeniers. Niet lang. Want een paar van de meest opgewonden verdedigers van grond en bedrijf dringen op — ze willen de dijk beklimmen om het werk te beletten. Een kort, heftig gevecht. Slagen vallen — hier en daar wankelt een boerman terug. Er klinken schrille kreten van vrouwen; driftige, donkere roepen van mannen. Eén van de soldaten valt — een forse stoot van een sterke vuist heeft hem geveld.

De sergeant, die het bevel over de dekkings-manschappen voert, roept een kort bevel: de musketten worden aangelegd.

Dan is er opeens een luide, kalme stem. De stem van iemand, die gewoon is veel mensen toe te spreken.

„Stil! Luisteren!” wordt er geroepen. Het rumoer neemt af, maar volkomen is de stilte niet.

„De dominee wil iets zeggen!” schreeuwt iemand. Teeuw ziet wie daar roept; hij kent de man niet. Het kan hem ook niet

schelen, wie het is — veel meer wil hij weten, van wie de eerste stem was. Kijk, daar klimt een man tot halverwege de dijk-glooïing. De sergeant laat hem geworden. Die weet zeker, wie hij voor heeft.

„Onze dominee”, zegt iemand dicht bij de jonge Korevaar.

„Jullie dominee?”

„Ja, dominee Grootveld, van Arkel”.

Een tweede figuur in stemmig zwart stelt zich naast de eerste. Dominee De Prado. Die moet met de Bloklanders zijn meegekomen, maar onderweg heeft Teeuw hem niet opgemerkt.

Wat gaat Grootveld zeggen?

„Mannen en vrouwen, ik begrijp jullie ontsteltenis. Het is hard, je land en je woning, je gezin en je bezit bedreigd te zien. Maar deze mannen volvoeren een bevel van onze wettige overheid. En dat bevel bedoelt ons te behoeden voor de vijand.

Voor vreemde overheersing. Met het water en achter het water zullen wij vechten voor onze vrijheid. Voor ons geloof!”

„Je kunt niet vechten tegen het oordeel!” schreeuwt er een.

„Je mag niet vechten!” een ander.

Twee, drie boeren proberen opnieuw tussen de soldaten door te dringen om de gravers te bereiken en hun werk onmogelijk te maken. Die gravers hebben de arbeid een ogenblik gestaakt — ze kijken van de soldaten naar de dreigende troep en enkelen van hen grijpen hun spaden steviger beet. Een spa is in een sterke hand een gevaarlijk wapen!

De opdringende mannen komen niet ver. Een schot klinkt en met een kolfstoot gooit een soldenier één van de drie dijk-beklimmers het talud af. Het forse optreden brengt ontsteltenis en woede. Felle kreten klinken op — dreigend gegrom ligt daar donker onder. Maar de aanvoerder van de soldeniers laat zich daardoor verstrikken noch weerhouden. Met een bevelend gebaar beduidt hij de gravers voort te gaan met hun werk — ze gehoorzamen. Dan kijkt hij koud en uitdagend naar de weifelende drom aan de dijkvoet.

Onder wie het dichtst bij de dijk zijn, heerst klaarblijkelijk enige verwarring. De omlaag-gestoten boer is overeind gekomen. Nijdig, wraakzuchtig ziet hij naar de sergeant, naar diens manschappen. Toch waagt hij het niet zijn klim te hervatten. Morrend blijft hij onder zijn makkers, die aarzelen als hij.

Het schot heeft niemand getroffen, was het alleen bedoeld om angst aan te jagen, of heeft de schutter zijn doel gemist?

„Geen verzet tegen de macht van de rechtmatige overheid, man-

nen en vrouwen'', vermaant dominee De Prado luid. „God bezoekt ons met Zijn oordelen — maar wanneer we ons tot Hem bekeren en ons vernederen onder Zijn slaande hand, is er bij Hem genade en uitredding''.

Zijn woorden hebben uitwerking — enkele mannen treden een paar passen terug; de bezadigden, die meegegaan zijn om zo mogelijk onherstelbare daden te voorkomen, vinden voor hun waarschuwing bij wie naast hen staan een minder onwillig oor. Teeuw Korevaar wacht. Waarop? Hij weet het niet. Hij is meegegaan, omdat hij de Claessens zag. Ook omdat hij dijk en polder wilde behouden zien. Want is het niet zo, dat de inundatie een pogen is om aan het oordeel te ontkomen? Het oordeel, dat naar het woord van Baltus Muys komen moet en dat door dit godvergeten volk verdiend is? In luidruchtige pret, in drank en dans hebben ze getracht het oordeel te vergeten. Toen is de oorlog gekomen en de overwinningen van de vijand. En toen... toen... Teeuw is eerlijk genoeg om bij zichzelf toete geven, dat er sedert een omkeer is gekomen. De kerken zijn voller geworden en de taveernen leger. Maar was die omkeer waarachtige bekering? Of was het alleen maar de angst, die zich op een andere manier uitte? Baltus Muys zou het laatste zeggen, weet hij. Zijn gedachten worden afgebroken. Er is een man naar voren gekomen — een man, die luid begint te spreken. Ariën Biesheuvel!

„Laat je niet ompraten, mannen! Laat je land niet verdrinken en je huizen verwoesten! Wat zal een stuk ondiep water de legers van Lodewijk van Frankrijk tegenhouden? Maar dat water zal wel ons allemaal arm maken. Bedelaars worden we, die het leven ternauwernood kunnen rekken. En wat voor een leven zou dat dan nog wezen?''

„In elk geval een leven in vrijheid en niet onder een paapse onderdrukker!'' roept Bart Claessen. Hij ergert zich tot in zijn nieren aan wat die Biesheuvel zegt. Die ruit de lui op met zijn geschreeuw over hun verloren land; die zet ze op tegen hun eigen overheden — zeker omdat hij maar al te graag bukt onder het gezag van een paapse koning!

„Lange Jan kan ons niet helpen!'' schreeuwt Ariën. „Jullie weet toch allemaal van de Rijnvestingen en van Lobith. De Fransen staan al in Utrecht!''

„Fransozenvriend!'' hoont de sergeant.

Ariën ziet om; hij heeft niet verwacht, dat die zich in de woordenwisseling zal mengen.

„Ik ben geen Fransozenvriend — verdedigt hij zich — Ik ben alleen maar een nuchter man, die weet wat voor ons boeren het beste is”.

„Jij vindt slaaf van Frankrijk het beste!” zegt dominee Grootveld heftig.

„Als de Fransen hier komen, dan wee onze vrouwen en dochters!” schreeuwt de man uit Arkel, die naast Teeuw staat.

De roep treft Teeuw; een eindje van zich af ziet hij Swaentje naast haar vader en haar broer. Een kille woede maakt zich van hem meester — hij denkt in dit ogenblik niet aan wat Muys heeft gezegd over niet-huwen. Wil die Biesheuvel alles opofferen om maar de paapse Fransen te zien komen? Rekent hij niet met het gevaar voor . . .

„De soldaten van Lodewijk zullen onze vrouwen en dochters met rust laten!” roept Ariën luid. „Ze zullen . . .”

Gejoel belet hem verder te spreken. En uit dat gejoel klinkt fel het scherpe woord: „Hij bedoelt met „onze vrouwen en dochters” de vrouwlui van de roomsen!”

Het is een beledigende beschuldiging — en ze treft dieper dan wanneer er geen grond van waarheid in lag. Want het is zo: Ariën Biesheuvel is in zijn hart overtuigd, dat in alle gevallen de roomse een betere behandeling kunnen verwachten van Lodewijks troepen dan de ketters. Nee, het lot van zijn dorpsgenoten laat hem niet koud; hij wenst hun niet het allerergste toe, en hij hoopt dat die kreet over vrouwenschennis werkelijk de zaak te erg heeft voorgesteld. Al vreest hij in zijn hart het tegendeel. Maar daar gaat het nu niet over; het gaat nu om het verhinderen van de dijkdoorsteek; om het drooghouden van het land en de veiligheid van volk en vee en hoeve. Hij wil dat nog weer eens duidelijk zeggen — hij gebaart om stilte, zodat hij kan worden verstaan. Maar hij heeft invloed verloren, dat is duidelijk. Als hij zich verstaanbaar maken wil, klinkt van verschillende kanten afwerend geroep — een luide stem is daarbovenuit hoorbaar: „Wij vertrouwen jou niet, Ariën Biesheuvel!”

De boer van het Pinkeveer keert zich naar de kant, vanwaar de stem komt; vóór hij heeft kunnen ontdekken wie geroepen heeft, is Gerrit Claessen tot vlak naast hem gedrongen: „Wat moest jij laatst in Gorkum bij jullie pastoor doen? In de Lombardstraat?” De onverwachte vraag — de beschuldiging, die erin ligt — het verbeterd gezicht van Gerrit; ze brengen hem in verwarring. Hij verbleekt. Hij zoekt naar verdedigende woorden. Zijn aarzelen en weifelen zijn voor de omstanders bewijzen, dat er van de be-

schuldiging van vriendschap voor de Fransen, de paapse Fransen, zeker wel iets waar is. Zelfs de felle tegenstanders van de inundatie, die eerst zijn medestanders waren, voelen er niets meer voor, zijn kant te houden. Ze zijn nog zeker niet verzoend met een onder-water-zetting; maar het doorsteken van de dijk te verhinderen met de bedoeling het de Fransen gemakkelijk te maken de Waard binnen te rukken — nee, dat willen ze evenmin. En dat wil Biesheuvel, geloven ze nu. Zag je hem niet verbleken bij de vraag van Gerrit Claessen?

De sergeant bemerkt de onzekerheid die zich van de meeste boeren meester maakt. Hij aarzelt niet. Hij duwt Biesheuvel en Claessen allebei weg — laten die kerels onder elkaar hun ruzie uitvechten. Hij moet zorgen, dat het werk hier gebeurt, waarvoor hij met zijn mannen en zijn gravers gekomen is.

„Wie probeert het doorgraven van de dijk te beletten, zal de gevolgen moeten dragen”, dreigt hij, en wijst veelbetekenend naar zijn manschap, die gereed staat om iedere verzetspleger te ontvangen. Warm te ontvangen.

Morrend nog zien veel boeren naar hem, naar zijn soldeniers. Dreiging met geweld roept weerspanning op.

De sergeant krijgt hulp.

„Mannen, keer terug naar jullie hoeven. Belet het werk hier niet. En ga je maatregelen nemen tegen het water dat komt”. Dominee De Prado ziet de saamgedromde dorpelingen aan — zijn blik gaat hun gezichten langs. Op die gezichten leest hij niet meer de stugge wil tot star verzet; hij leest er evenmin gereede gewilligheid op. Hij overlegt bij zichzelf; wisselt dan enkele woorden met zijn Arkelse ambtgenoot. Deze knikt — geeft hem de hand ten afscheid. En dan gaan de beide predikanten elk hun weg; de een naar Blokland, de ander naar Arkel. Hier en daar, als ze tussen het volk door lopen, zeggen ze een paar woorden, geven ze een aansporing. . . . Het helpt, het voorbeeld zowel als het woord: de mannen, de vrouwen trekken weg van de dijk, waar de gravers het werk, snel en ongestoord nu, voortzetten. Slechts enkele nieuwsgierigen blijven achter.

Een eindje vóór zich uit ziet Teeuw Swaentje gaan met haar vader. Waar is Gerrit? O, daar loopt hij — met een paar jonge mannen uit de buurt. Teeuw verhaast zijn schreden en haalt het groepje in. Hij voegt zich erbij.

„Jij ook hier?” vraagt één van hen, en de jonge Korevaar knikt zwijsend. Het is hem er niet om begonnen, een praatje te maken met deze kerels. Misschien met Gerrit? Het lijkt wel zo,

want als de anderen hen verlaten en haastig naar eigen hoeven gaan om maatregelen te nemen tegen het komende water, blijft hij naast Gerrit. Die ziet hem van terzijde aan; hij is Teeuw nog verre van vriendschappelijk gezind. Wat wil de vent van hem? „De dijk wordt doorgestoken”, zegt Gerrit. Niet omdat deze mededeling voor de ander nieuws is, maar omdat hij iets zeggen wil. Onverschillig wat.

„Ja. En Muys heeft gelijk gekregen”.

Het weerwoord verrast Gerrit enigszins. Hij begrijpt het niet dadelijk. Teeuw ziet dat. Verduidelijkt: „Hij heeft gezegd, dat het geen zin zou hebben, het land te bewerken — nou zie je...”

Er komt geen antwoord; Gerrit weet er zo gauw geen. Want steekt er niet een stuk waarheid in de opmerking? Al hoeft dat nog niet te betekenen, dat nu alle andere profetieën van Muys óók waarheid zullen blijken. Hoewel — het is niet te ontkennen, dat het er benauwend veel op lijken gaat. Maar de broer van Swaentje wil zich verzetten tegen die donkere gedachte; tegen de vrees, die ze bij hem wekt. Hij stapt verder zonder een onmiddellijk weerwoord — dan, na een poos zwijgens — zegt hij: „Ik was onlangs in de stad. Daar heb ik Hans Berkel gezien. Hij gaf me de groeten voor Swaentje mee”.

Waarom zegt hij dat? Wil hij zijn maat kwetsen? In ieder geval: zijn gezegde treft Teeuw. Met een ruk keert deze het hoofd naar Gerrit: „Zo”, zegt hij. „En waarvoor? Wat heeft Berkel met Swaentje te maken?”

De ander haalt de schouders op. Als weet hij het niet. Maar je hoeft geen scherp denker te wezen om het te begrijpen.

„Nou?” dringt Teeuw aan.

Dan moet Gerrit wel iets zeggen. Hij doet dat. Maar hij kiest met opzet een prikkelende vorm.

„Net zoveel als jij”, zegt hij. En na een korte pauze voegt hij erbij: „Voorlopig tenminste”.

Welke bedoeling ligt daarachter? Teeuw krijgt geen gelegenheid daarnaar te vragen, want ze zijn nu bij het toepad gekomen naar de boerderij van de Korevaars.

„Jij gaat zeker naar huis om te helpen bij het bergen van wat je bergen kunt. Het water komt — reken daar op”.

In de sloot langs de weg is te zien dat Gerrit met zijn laatste zeggen gelijk heeft; ze staat voller dan daarstraks en je kunt er op aan, dat met een uur of wat de landen blank zullen staan. Daarom loopt de jonge Claessen door — bij hem thuis zullen ze al wel een begin hebben gemaakt met veiligheidsmaatregelen,

en daarbij kan iedere hulp worden gebruikt. Of heeft Gerrit een anderen reden om het gesprek af te breken?

Dingena Korevaar is druk bezig, zoveel mogelijk goederen en voedsel naar de vloedzolder te brengen. Zereddertin de kamer en heeft dekens in de armen.

Mijntje komt juist de ladder af — die heeft een vracht nodig huisraad naar boven gesjouwd.

Ze vraagt niet, hoe het afgelopen is daar bij de Zuider Lingedijk; ze heeft er geen ogenblik aan getwijfeld, dat het roepen en dreigen en het lopen met zeisen en hooivorken niets zou uithalen. Ze is er, toen er sprake kwam van inundatie, onmiddellijk van overtuigd geweest dat die nodig is, en daarvan is ze nóg overtuigd. Evenzeer als ze heeft geweten, dat verzet tegen gewapende soldeniers dwaasheid is. En ze heeft de terugkerende mannen en vrouwen voorbij zien komen.

„De dijk gaat er aan!” heeft één van die geschreeuwd, toen hij de weduwe Korevaar op haar erf zag komen, en dadelijk is Dingena begonnen met het nemen van de nodige maatregelen.

Ze heeft zich kwaad gemaakt op Teeuw, die zomaar is weggehold — wat deed die zich met die oproerkraaiers te bemoeien?

„Haal de koeien uit het land”, beveelt ze, nu ze hem ziet.

Veel zijn dat er niet meer; de pest heeft onder het vee in de Waard en op de hoeve danighuisgehouden. Daarom is Dingena voor de paar, die zijn overgebleven, bijzonder bezorgd.

„En dan?” vraagt Teeuw.

„Dan zal ik verder zien”, zegt ze kort. „Wat je dan doen moet, hoor je wel?”

Heeft de slungel dan helemaal geen doorzicht?

Kan hij niet zelf begrijpen en beslissen, wat er gedaan moet worden.

Die moest nu eigenlijk de leiding op de boerderij overgenomen hebben. . . . Gelukkig, dat zij er is en bestuurt! Sedert Teeuw zijn oren heeft laten hangen naar wat Muys verkondigt, is de jongen onbruikbaar voor het werk.

Maar de vraag van ‘de jongen’ heeft een andere bedoeling dan zijn moeder meent. Hij wil niet weten, wat er voor hem te doen zal zijn, als hij met het vee terug komt. Hij bedoelt: „Geloof je, dat het oordeel tegengehouden kan worden, door met mensen en vee toevlucht te zoeken op een zolder?”

Het bevelende woord van zijn moeder doet hem gehoorzamen.

Hij gaat — hij komt met de dieren terug. Dan helpt hij verder mee. Maar de bedrijvigheid verlost hem niet van zijn kwellende gedachten.

Gedachten niet alleen aan de komende vervulling van de sombere profetieën, óók — veel meer — aan zijn gesprek met Swaentjes broer. Wat wil Hans Berkel met zijn „groeten” aan het meisje?

Hoofdstuk 10

NIEUWE BEPROEVINGEN

Door de brede bressen, die de graversploegen op verscheidene plaatsen in de dijken hebben gemaakt — langs de Linge, de Lek en de Hollandse IJssel — is het water binnen gestroomd. Het glanst onder de junizon als een wijde, deinende vlakte. De bomen steken er halve stammen en beloverde kruinen bovenuit; de hoeven en de dorpen spiegelen er in; de wegen, nat en donker, zijn nog begaanbaar, al is het bezwaarlijk, en alleen over de dijken is het verkeer onbelemmerd mogelijk. Hier en daar, waar een huizinge lager ligt, hebben de bewoners die moeten verlaten; ze zijn bij bloedverwanten of burens ingetrokken en wachten daar de loop der dingen af. Moedeloos — berustend — hoopvol, al naar hun aard en hun verwachtingen.

Sommige ingelanden zijn verder weggetrokken; naar de veiligheid, de betrekkelijke veiligheid van één der kleine steden aan de grens van het inundatiegebied. Betrekkelijke veiligheid. Want het water mag er dan voorlopig niet komen, die stadjes liggen waarschijnlijk eerder binnen het aanvalsbereik van de oprukkende Fransen. Maar er is de mogelijkheid, dat de oorlog eerder beëindigd wordt dan menigeen denkt. Want het zeggen is, dat de Staten onderhandelaars hebben gezonden naar het hoofdkwartier van de Franse koning, ergens in het Utrechtse. Wanneer die onderhandelingen slagen

De dagen zijn benauwend. De mensen zitten op hun vloedzolders; ze komen zo nodig in de benedenvertrekken van hun woningen om daar nog dingen te halen, die ze in de haast van het naarde-zolder-verhuizen hebben vergeten en die toch onmisbaar blijken. De vrouwen hebben de zorg voor de kinderen en de maaltijden; maar de mannen hebben geen werk en weten hun dagen ternauwernood te vullen.

Ze dalen van hun beveiligende zolders en lopen om hun hoeven;

ze wagen zich op de kleffe wegen en zoeken elkaar op om te praten. Over de verloren oogst; over de schrale voorraden, waarmee ze de herfst en de winter tegemoet moeten; over de geruchten, die dan de één, dan de ander heeft gehoord.

Want geruchten zijn er — al weet haast niemand waar ze vandaan komen.

Ze turen over de watervlakte, de boeren en de boerenknechts; ze kijken naar de lucht en wagen zich aan verwachtingen omtrent weer en wind. Want van wind en weer zal het afhangen of het water niet onrustbarend zal worden opgejaagd en niet alleen delanden dieper zal bedekken, maar ook de veiligheid der hoeven zal ondermijnen....

Gerrit Claessen is naar het dorp gegaan. Uit verveling. Uit nieuwsgierigheid. Er zijn weinig lui op de weg — een enkele buur, die, als hij wil proberen of hij iets aan de weet kan komen. Wat — dat is hun zelf niet heel duidelijk.

Gerrit maakt met deze en gene een praatje — nee, nieuws weten ze niet. Dan....

Over de weg, die tussen het water doorloopt in de richting van Gorkum, komt een troep soldaten. Wat zoeken die hier?

„Ze komen proberen jonge kerels te vinden, die dienst willen nemen”, veronderstelt er een. „Nu er op het land niet meer gewerkt kan worden....”

„Ze komen kijken, of er nog voedsel te vinden is — voor het garnizoen in Gorkum”, beweert een ander.

„Voedsel? We zullen zelf nauwelijks genoeg hebben”, weert een derde af.

Gerrit zegt niets; hij heeft de naderende soldaten scherp opgenomen en onder hen Hans Berkel ontdekt.

Hij loopt de krijgslieden tegemoet — begint met Hans een gesprek. De bevelvoerende sergeant ziet dat, maar waarom zou hij het beletten? Hij heeft voor de vervulling van zijn opdracht de medewerking van de boeren nodig, en waarom zou hij dan de eerste boer de beste, die één van zijn manschappen schijnt te kennen, tegen zich in het harnas jagen?

Zeker, wanneer het niet goedschiks gaat, zal hij kwaadschiks graan en vlees en dergelijke zien te krijgen ook! Maar geweld wil hij niet dan in uiterste noodzaak gebruiken.

Gerrit wil weten, wat de soldaten komen doen. Nu, daar is Hans helemaal niet geheimzinnig mee — hij heeft er geen enkele reden toe. Ze komen fourageren; er is zeker wel het één en ander te vinden?

„Je weet zelf wel beter”, zegt Gerrit. Dat is het hem nu juist. Als boer weet Hans best, dat er weinig te missen valt; weet hij eveneens, wat er zoal te vinden zal zijn. En dan moet hij als soldaat zorgen dat het gevonden wordt... Nee, Gerrit hoeft hem niet te vertellen, dat ze water is zelf hard en hard nodig zullen hebben — daar kun je vandaag geen rekening mee houden. De kerels, die vechten, moeten behoorlijk eten hebben; die kunnen en willen geen oorlog voeren met een lege maag! Hij hoopt maar dat er geen geweld aan te pas zal hoeven komen. Ellendig zou hij dat vinden.

De sergeant is bij de twee vrienden komen lopen; hun gesprek interesseert hem.

„We gaan niet weg met lege handen”, verzekert hij. Gerrit begrijpt dat.

„Dat zal niet hoeven”, zegt hij. „Al is het voor jullie misschien goed, dat je gewapend gekomen bent”.

De sergeant begrijpt hem; zijn gewapende manschappen zijn op zichzelf al een stevige drangreden om aan de eisen, die hij stellen zal en moet, te voldoen.

Maar als ze bij de eerste boerderij komen, die op hun weg ligt, begint hij niet met dreiging en geweld. Hij vertelt de boer, waarvoor ze gekomen zijn en vraagt, wat de man heeft en te missen heeft. Nou, wat hij heeft is — naar het zeggen van de boer — niet veel, en wat hij te missen heeft nog minder. De aanvoerder van de fourageerders laat hem uitpraten — „Zo, schiet er maar een handvol en een mondvol voor de soldaten van het Gorkums garnizoen over?” Je hoort aan de toon, waarop hij dat vraagt, zijn twijfel aan de juistheid van de boer zijn beweringen. Je hoort ook, dat hij zeker géén genoeg nemen zal met een handvol en een mondvol. Er moet méér komen. Want er is meer nodig. En... als je je op de eerste boerderij de beste met een kluitje in het riet laat sturen, en alles gelooft wat ze je op de mouw willen spelden, kun je ervan opaan, bij een volgende niet veel meer te krijgen.

„Wij betalen”, zegt de sergeant. Hij denkt misschien de huisman daardoor toeschietelijker te maken. Het lukt niet. Wat heeft een boer aan geld in deze barre tijd? Gouden ridders en dukatons kun je niet eten.

„Wij evenmin”, zegt de sergeant, en nu ligt er een onmiskenbare dreiging in zijn stem.

Hans Berkel mengt zich in het gesprek. Delui hier kennen hem, en mogelijk heeft zijn woord enige invloed. Hij zegt, dat er toch

wel iets méér aan voorraden wezen zal dan de boer woord wil hebben, en al begrijpt hij evengoed als de sergeant, dat de mensen moeten overhouden voor zichzelf en hun gezinnen, daartegenover moeten de boeren snappen, dat het hun plicht is mee te helpen in de strijd voor de vrijheid. Ze hoeven niet allemaal dienst te nemen, zoals hij, Hans, heeft gedaan, dat niet; maar voedsel leveren is een plicht, waar ze zich niet aan mogen en kunnen onttrekken.

Dat „kunnen” overtuigt de boer, dat het bittere ernst is met de eisen van de krijgslui, en hoewel met tegenzin, gaat hij de soldaten voor naar de schuur. Hij onderhandelt. Hij probeert, met hoe weinig zijn bezoekers — ja, hij ziet de komst van deze kerels echt als een bezoeking! — kunnen worden afgescheept. Hans probeert goedschiks zoveel mogelijk los te krijgen. Het lukt; ze komen tot overeenstemming, al is die van de kant van de huisman noodgedwongen.

Het onderhandelen heeft langer geduurd dan de sergeant lief is, en op de volgende boerderijen gaat het evenzo. Maar de man laat zich door Hans overtuigen dat het beter is goedschiks voedsel mee te nemen, dan kwaadschiks. Je weet nooit welke moeilijkheden de gezamenlijke boeren je in de weg kunnen leggen, en vechten met landgenoten, die je bovendien later wel weer nodig hebben zult, lijkt ongewenst.

Maar met dat al komen de soldeniers met hun fourageren deze dag niet klaar; ze zullen er de volgende dag óók aan moeten besteden. Wat betekent, dat er voor den nachtkwartier moet worden gevonden. Veel bezwaren levert dat niet op; de sergeant vordert in een paar hoeven onderdak voor zich en zijn mannen. Het wordt gegeven. Natuurlijk wordt het gegeven, omdat iedereen begrijpt, dat het anders zal worden genomen.

Zo komt Hans bij de Korevaars terecht, en hij vindt dat hij het met zijn kwartier lang niet slecht heeft getroffen. Als ze 's avonds om de tafel zitten, vraagt de vrouw hem naar alles en nog wat. Want Hans weet vanzelfsprekend veel nieuws. Hoe het in Gorkum staaten water van het leger en het vechten met de Fransen bekend is.

De nieuwbakken soldaat vertelt. Hij is zowat de hele tijd alleen aan het woord, de anderen luisteren meest. Af en toe vraagt iemand nadere bijzonderheden, en als Berkel er weet, vertelt hij ze er bij. Verscheidene keren weet hij ze echter niet. Hij is er niet bij geweest, moet je denken!

Dat de Prins met zijn troepen teruggetrokken is, zullen ze al wel

begrepen of gehoord hebben. Dat moest Oranjewel, na de overtocht van de Fransen bij Lobith. Hij had niet genoeg mannen om de hele IJssellinie te bezetten en te verdedigen, en als Lodewijk de kans ervoor gekregen had, zou het hele Hollandse leger, dat aan de IJssel lag, zijn afgesneden en misschien verslagen. Wie weet, was de Prins dan niet in handen van de Fransen gevallen! Daarom waren de Staatse troepen teruggetrokken, eerst op Utrecht, en toen nog verder, naar Holland.

Het hoofdkwartier van de Prins is nu in Bodegraven. Daar zullen de Fransozen niet gauw komen — de waterlinie, zie je. Die beschermt niet alleen het land, maar ook het leger.

„We hebben zoiets gehoord”, zegt Dingena Korevaar. „De dag ná die geschiedenis aan de Zuider-Lingedijk”.

Maar hebben ze óók gehoord van wat er in Den Haag is gebeurd? Van die aanslag op Lange Jan? Nee? Nou, het zeggen is, dat een paar jonge kerels op een avond geprobeerd hebben De Witt te vermoorden. Het is niet gelukt en één van de aanvallers is geapprehendeerd.

„Jammer”, laat Mijntje zich ontvallen, en je weet niet, of ze de ontkoming van De Witt, of de arrestatie van de aanvaller bedoelt. Ze krijgt trouwens de gelegenheid niet, dat erbij te zeggen, want de boerin kijkt haar bestraffend aan. „Foei, meid, je bezondigt je”.

Mijntje krijgt een kleur — het is niet prettig, bestraft te worden waar ze allemaal bij zijn, de kinderen inclusief.

Hans merkt haar verlegenheid en hij gaat gauw verder met zijn verhalen.

In Gorkum is het verre van rustig; heel wat burgers willen, dat de vroedschap zich vóór de verheffing van de Prins tot stadhouder verklaart. Er zijn al een paar maal relletjes geweest — tot nog toe hebben de heren regenten kans gezien ze de kop in te drukken. Maar maarschalk Wirtz schijnt niet van zins, zijn soldaten daarvoor te laten gebruiken, en of de schutterij de Oranjegezinden de baas kan blijven? Je kunt er van opanaan, dat de opstootjes eer zullen toe- dan afnemen.

„Heb jij meegedaan tegen die prinsenvrijden?”

En Derck kijkt de verteller gespannen aan. Hij zou vast niet meegedaan hebben. Of toch wel. Maar dan niet tegen, maar met de Oranje-klienten.

Nee, Hans heeft niet meegedaan. Hij heeft het niet hoeven te doen, omdat de maarschalk geen soldaten ter beschikking van de vroedschap kon stellen.

„En als de maarschalk wèl manschappen had willen geven?” vraagt de jongen verder.

Hans doet of hij de vraag niet hoort en vertelt andere dingen. Want ze moeten niet denken, dat er alleen in Gorkum om de Prins wordt geroepen. Dat is in andere steden vast net zo en je zult zien, dat de Staten van Holland vandaag of morgen moeten toegeven en Oranje stadhouder maken. Nou, en dan kan Holland niet achterblijven, al zouden De Witt en zijn kornuiten het nog zo graag willen.

Je hoeft niet meer te vragen; of Hans Berkel helpen zou om de opstootjes te onderdrukken je kunt aan wat hij zegt en de manier waarop hij het zegt duidelijk genoeg horen, dat hij voor de Prins is.

Teeuw heeft de hele tijd geluisterd zonder een mond open te doen. Het kan wezen, dat hij niet veel belangstelt in Jan de Witt en Willem van Oranje, en wat die doen of niet doen. Hij meent immers, dat het oordeel komt en doorgaat, ondanks alles wat mensen doen om zich er tegen te verzetten. Zó verklaart moeder Dingena zijn zwijgen.

Hans Berkel zoekt achter de zwijgzaamheid van Teeuw iets anders. Hij heeft onder-zijn-vertellen-door herhaaldelijk naar de jonge boer gekeken. Hij heeft de verbeterden-op-elkaar-geklemd lippen opgemerkt.

En... dat Hans zo druk heeft verteld en de hele tijd aan het woord is geweest, heeft nog een andere reden gehad, dan dat hij graag de mensen hier uitvoerig wil inlichten over wat er gebeurt en niet gebeurt. Zeker, hij heeft het met zijn kwartier niet slecht getroffen — maar een vervelend ding is er wel bij. Een erg vervelend ding. De verkering van Teeuw en Swaentje mag dan aan een eind zijn gekomen, Hans kan zich niet ontworstelen aan het gevoel, dat Teeuw hem vijandig gezind is. Hij ziet Teeuw en Swaentje weer voor zich, zoals zesamen op de kermis in Hoornaar waren, en hij herinnert zich opperbetwat er daar bij het gans-trekken is gebeurd. En, wie weet wat Gerrit Claesen heeft verteld over het gesprek, dat zesamen in Gorkum hebben gevoerd? Over de groeten, die hij aan Swaentje heeft laten overbrengen en zijn woord, dat hij ze zal komen opzoeken. Nou, bedenkt hij stug en trots, waarom zou hij dat niet doen? Teeuw mag dan gram wezen op hem, maar heeft de vent er eigenlijk reden toe? Toen Swaen indertijd Teeuw boven hem heeft gekozen, heeft hij zich daarbij neergelegd. Hij vond het beroerd, maar het was niet anders. En hij heeft — hoe zuur het hem

soms viel — geen enkele poging gedaan, het meisje van Teeuw af te troggelen. Nu staat de zaak anders, nu is Swaentje vrij. Teeuw heeft niets meer op haar te pretenderen. En als hij, Hans, zijn best doet haar te krijgen, kan geen sterveling daar iets van zeggen. Ook Teeuw Korevaar niet!

Eigenlijk zit Hans zich op te winden, zonder er zich klaar van bewust te zijn. Hij kijkt naar Teeuw en ergert zich aan de vent. Zoals hij daar zit met zijn strakke gezicht! Wat denkt de kerel nu? Hans zou dat graag geweten hebben — of... wat kan het hem eigenlijk schelen! Hij trekt zich van de hele Teeuw Korevaar niets aan. Hij zal doen, wat hij van plan is. Allang was. En zich vast heeft voorgenomen te doen, nu hij een avond in Blokland is.

Bruusk staat Hans op. „Ik loop nog even naar buiten”, zegt hij. Hij neemt niet eens de moeite een voorwendsel te verzinnen. De boerin kijkt hem na als hij het vertrek verlaat — mogelijk wil hij zijn makkers opzoeken of met desergeant praten. Er zal voor morgen licht het één en ander te regelen zijn, denkt ze.

Van het erf slaat Hans Berkel zonder aarzelen de weg in naar de hoeve van de Claessens. Hoe hij Swaentje te spreken moet krijgen, is hem nog niet duidelijk; dat hij haar te spreken zal krijgen, staat bij hem vast. Ondanks Teeuw Korevaar en diens strakke gezicht.

Hij heeft geluk. In de buurt van de Claessenhoeve ziet hij het meisje. Ze leunt tegen een oude pereboom en staart over het water. Het werk in huis is zeker gedaan.

„'n Avond”, groet Hans.

Swaentje schrikt op bij het horen van zijn bekende stem; met een kleine schok richt ze zich rechter.

„Hans”, zegt ze, en ze probeert haar stem doodgewoon te laten klinken. Het lukt niet helemaal; er trilt iets in.

„Heeft Gerrit je mijn groeten overgebracht?”

„Ja”

Hij komt dichterbij haar. „Ik had eerder naar Blokland willen komen, maar ik kon geen verlof krijgen”.

„Zal wel”, zegt Swaentje. En resoluut voegt ze erbij: „Maar zo erg is dat toch niet — je hebt hier geen kennissen, die niet zonder je kunnen, zou ik zeggen”.

Dat is duidelijk — pijnlijk duidelijk. Het meisje bedoelt haar antwoord ook zo. Sedert Gerrit haar van zijn gesprek met Hans heeft verteld, heeft ze geweten waarom deze haar wil opzoeken. Heeft ze geweten, dat ze van zijn bedoelingen niets hebben moet.

Een beste jongen is Hans en een flinke boer — maar ze houdt niet van hem. Ze houdt van Teeuw. Nóg. Al heeft die haar in de steek gelaten en al zijn haar ouders en haar broer daar heel niet over te spreken. Voor hen heeft Teeuw Korevaar afgedaan, en dat is haar meer dan eens gezegd. Maar wat anderen zeggen, heeft met je gevoelens weinig of niets te maken. Met je gevoelens voor een jongen tenminste. Niet met je gevoel. Dat kunnen ze met hun verontwaardigde opmerking over „zo'n kerel, die zijn oren laat hangen naar een dweper en een eerbaar meisje zonder reden de bons geeft" meer pijn doen dan ze misschien bedoelen. En als Hans denkt, dat ze maar dadelijk bereid is naar hem te luisteren, zal ze hem goed laten voelen, hoe hij zich daarin vergist. Hoe hij haar daarmee beledigt. Alsof zij een deerne is, die gauw de één vergeet, en even gauw bereid is naar de ander te luisteren.

Hans weet niet, welke gedachten haar de laatste tijd hebben bezig gehouden; weet niet, dat zijn komen en zijn spreken haar meer en meer afkerig maken.

Hij legt zijn hand op haar arm — ze trekt die met een onwillige ruk terug.

„Laat dat", bitst ze.

Een ogenblik is hij verbluft — een zo felle reactie heeft hij niet verwacht. Dan herstelt hij zich.

„Swaentje", zegt hij dringend, „je bent toch vrij?"

„Moei jij je daar niet mee, Hans Berkel. Wat gaat het je aan?"

„Wat het mij aangaat, dat jij vrij bent? Vraag je dat nog?"

„Ja. Met Teeuw en mij heb jij je niet te bemoeien".

Hij laat zich niet afschrikken.

„Het gaat me wel aan of je vrij bent of niet", houdt hij vol. Ze lacht. Kort en schrill.

„Gelijk heb je", zegt ze fel. Feller misschien dan ze wil. „Vrij ben ik. En vrij wil ik blijven. Tenminste van jou. Versta je!"

Hij verstaat haar — maar hij weigert haar te begrijpen. Haar afwijzing te begrijpen.

„Dat zeg je nu", voert hij haar tegen. „Maar als..."

Hij houdt plotseling stil. Op de weg komt iemand aan. Met besliste stappen. In de vallende schemer herkennen ze allebei Teeuw Korevaar. Die heeft de beiden gezien. Geen wonder overigens, want hij is Hans achterna gekomen, omdat hij met haast stellige zekerheid vermoedde, waar die heen ging; wat die zocht in de avond buiten. Als hij zijn vermoeden bewaarheid ziet, bruijst de drift in hem op.

„Wat moet jij hier, Berkel?” vaart hij woedend uit. „Wat moet jij met Swaentje?”

„Gaat het je aan?”

„Zij heeft niets met je te maken”.

„Met jou niet — met mij wel”, grauwt Hans weerom. Hij voelt, dat zijn zaak verloren is, maar hij wil niet opgeven. Hij wil vechten voor wat hij begeert.

„Nee”, zegt Swaentje. „Jij, Hans, jij hebt niets met mij te maken. Met mij niet en met Teeuw niet”.

Hij hoort de beide namen bij elkaar genoemd en het maakt hem bitter en boos. Die boze bitterheid doet hem alle overleg, alle berekening vergeten.

„Met jou niet en met Teeuw niet?” herhaalt hij haar woorden.

„Je doet, of jullie tweeën wel wat met elkaar te maken hebben”. Zijn bijtende uitval doet het meisje verstommen, maar Teeuw gooit er driftig uit: „Dat hebben we ook!”

„Dat zegt een vent, die haar heeft laten lopen”, hoont Hans.

„Een vent, die niet van plan is haar te trouwen”.

Het bloed vliegt Swaentje naar de wangen. Heeft Hans niet gelijk met wat hij daar beweert? Ze kijkt naar haar vroegere verloofde. Die is niet in het minst verward. „Dat zijn dingen, die jou niet aangaan en die jij niet begrijpt, Hans Berkel”.

„Die geen mens begrijpt!”

„Hoeft ook niet. Maar wat jij wel begrijpen moet, is dat je er verstandig aan doet te verdwijnen”.

Teeuw doet een stap in de richting van zijn rivaal en voegt er dreigend bij: „Eer ik mijn zelfbeheersing verlies!”

Hij tast naar het mes, dat in een schede aan zijn riem hangt. De ander ziet dat gebaar — een ogenblik lijkt het of hij zich daardoor eer geprikkeld dan beangst zal tonen. Een ogenblik — niet langer. Hij begrijpt, dat een vechtpartij hem geen voordeel geven kan. Zelfs al zou hij winnen, dan nog brengt ze Swaentje niet dichterbij hem.

„Bang ben ik niet voor je, Teeuw Korevaar”, zegt hij. „geloof dat niet. Maar met vechten wil ik geen meisje winnen”.

„Dat zou je niet kunnen, Hans”, zegt Swaentje rustig en vast. Ze voelt geen afkeer van de jongeman; het streelt haar tot op zekere hoogte, dat hij moeite om haar doet — maar houden van hem, zoals ze van Teeuw houdt. . . . „Ganu”, dringt ze aan. Dan gaat Hans Berkel zonder omzien. Geslagen en bitter.

Zonder één woord staan de twee een poos bij elkaar, de jongeman en het meisje. Swaentje wacht op wat Teeuw zeggen zal —

hij móet toch iets zeggen! Na wat hij er daarnet heeft uitgegooid: „Dat hebben we ook”. Dat heeft toch een betekenis! Schroom en trots beletten haar te vragen wat hij heeft gemeend — wat kan ze anders doen dan wachten?

Zoekend naar zijn woorden, begint de jongen: „Ik weet niet Swaen.... Die zondag heb ik je in de steek gelaten. Toen jij wegging bleef ik bij Baltus”.

Ze knikt — ze heeft die zondag niet vergeten; de herinnering is daar te pijnlijk voor. Ze zegt niet: „Waarom ben je dan later niet gekomen? Waarom heb je niet met mij gepraat over de dingen, die je wèl met Gerrit hebt besproken?”

Van dat gesprek weet ze — maar mogelijk was wat Gerrit ervan vertelde niet alles, niet nauwkeurig. Want Gerrit was gebeten op Teeuw; had geen goed woord voor hem over.

„Baltus heeft gelijk”, zegt de jongen, en hij doet dat om zichzelf te verdedigen. Hij mag in gedachten een heel enkele maal aan de waarheid en de juistheid van Muys' voorzeggingen twijfelen — hij heeft niet de moed, ze te verwerpen als van een overspannen dweper.

„Ik geloof van niet”, weerspreekt het meisje.

„Muys heeft gelijk”, herhaalt Teeuw koppig. Hij duwt daarmee eigen opkomende twijfel terug. Opzettelijk. „Het is geen tijd om aan trouwen te denken — het wordt nooit meer tijd daarvoor”.

„Teeuw!” Het woord is een kreet vol smartelijke verbazing.

„Nee, zo'n tijd komt nooit meer. Je ziet toch voor ogen hoe alles uitkomt wat Muys heeft voorgezegd? Omdat jij hem niet gelooft, daarom ben je verblind. Zoals er velen verblind zijn”.

Zijn twijfel schijnt overwonnen, zijn ogen gloeien door de hartstocht van zijn overtuiging.

„Maar ze zullen het zien, ze zullen het meemaken. Ze zullen in het oordeel omkomen!”

„Je raaskalt”, zegt Swaentje. „Je bent jezelf niet”.

„Meer mezelf dan één van jullie!”

„Je vergeet....”

Hij valt haar in de rede: „Ja, ik vergeet alles om het éne dat nodig is: zorgen dat het oordeel me niet onvoorbereid treffen zal”.

„Alles”, zegt Swaentje en ze proeft de bitterheid van het woord. De bitterheid omdat ze versmaad wordt ter wille van wat een opgeworpen profeet als waarheid verkondigt.

Ze keert zich van hem af en loopt het ouder-erf op. Ze ziet niet, dat Teeuw één gebaar maakt als wil hij haar tegenhouden;

ze heeft een gevoel, dat alles tussen hen beiden voorgoed voorbij is.

Maar achter haar strak-starende ogen branden tranen.

Teeuw ziet haar gaan — laat haar gaan. Dan keert hij zich af met een diepe zucht, hij heeft niet anders kunnen handelen dan hij deed, maar de scheiding doet pijn. Die zondag, toen hij haar liet gaan, was Muys bij hem; had Muys hem met zijn woorden geholpen en tegen gehouden. Toen had Swaen niet geweten, dat zijn achterblijven een breuk betekende, omdat zij geen van beiden zich duidelijk hadden uitgesproken. En een duidelijk, beslissend gesprek was hij later uit de weg gebleven. Gerrit had zo'n gesprek met hem gezocht en gevoerd — maar dat was minder pijnlijk geweest dan tegenover Swaen zelf zijn besluit te verdedigen en vol te houden.

Hij hoort de deur — ze gooit dienadrukkelijk achter zich dicht. Langzaam loopt hij naar huis.

Daar treft hij Hans niet. Zijn moeder kijkt vragend en verwonderd, wanneer hij alleen binnenkomt. Hij geeft geen uitleg en Dingena, als ze zijn gezicht ziet, vraagt dieniet. Samen wachten ze een poos of Hans nog verschijnen zal — het is laat wanneer ze naar bed gaan.

De volgende morgen, als de soldaten verder trekken zullen om in andere dorpen en op andere hoeven hun fourageren voort te zetten, komt Berkel vertellen, dat hij de nacht heeft doorgebracht in de schuur van de naaste boerderij. Hij zegt niet waarom, en niemand vraagt hem daarnaar. Teeuw niet, omdat hij weet; Dingena niet, omdat zij het vermoedt. Voor beiden is het een opluchting dat Hans gaat.

De zorgen van moeder Dingena zijn zwaarder geworden.

Hoofdstuk 11

ACHTER DE WATERLINIE

De slepende dagen in het overstroomde gebied zijn van een drukkende eenderheid. De vrouwen hebben in hun huizen het werk voor de verzorging van huisgenoten; voedsel moet gekookt en gereed gemaakt; kleding genaaid of hersteld. Zoveel mogelijk houden ze de zolders schoon, waar de mensen bivakkeren — maar dat is onbegonnen werk. Toch doen ze het met een koppige volharding; meer om het werk, dat bezighoudt en de gedachten verzet, dan om het resultaat ervan. Het resultaat is nog korter blijvend dan anders.

De mannen vinden weinig of niets te doen. Ze verzorgen net vee, dat in de huizingen is ondergebracht, ze versterken zo goed mogelijk muren en wanden — maar dat is allemaal geen dagvulling. Er zijn vele lege uren. Dan kijken ze uit over het rimpelende, deinende water; dan kijken ze naar de lucht om de weerskansen te berekenen; dan zoeken ze met hun blikken de horizon af om te zien, of er ergens iets bijzonders is te bespeuren. Een rode gloed — een donkere rook... Ze lopen naar buiten en gaan de wegen langs, de smalle wegen, die tussen het wijde water door leiden, en denken grimmig aan de schade, die hun landerijen is toegebracht; aan de verliezen, die ze lijden, en aan wat het worden moet als de oorlog duren blijft.

's Zondags zijn er maar weinig kerkgangers — de dorpskerk is ternauwernood half gevuld. Het is ook bezwaarlijk om daar te komen, met name voor wie verderaf wonen. Nee, onwil is het niet wanneer ze wegblijven, en onverschilligheid nog minder. Ze hebben de troost van het Woord nodig, meer dan ooit; en wie de dienst heeft bijgewoond, wordt bij zijn thuiskomst belangstellend gevraagd naar wat de dominee heeft gezegd.

Dominee De Prado ziet de half-volle kerk. Hij weet, dat er velen niet komen kunnen; hij hoort, hoe er velen toch begerig zijn

naar woorden van opbeuring, naar steun in hun angstige nood. Daarom trekt hij de hoeven en de daglonerswoningen langs. Dag aan dag is hij op pad; dag aan dag zit hij bij de mannen, de vrouwen, de kinderen in de bekrompenheid van hun verblijven. Ja, de tijden zijn zwaar en de vijand heeft grote, machtige legers. Ja, deze moeilijke dagen zijn dagen van oordeel en straf — maar als er berouw is en boete wil God mogelijk uitredden. „Het oordeel is onafwendbaar”, zegt Teeuw Korevaar, wanneer de predikant ook op de hoeve van de Korevaars van mogelijke uitredding spreekt.

Sedert de avond op het erf van de Claessens is Teeuw somberder geworden en eenzelviger. Hij heeft er geen vrede mee, dat tussen hem en Swaentje de band is verbroken. Al heeft hij dat zelf gedaan. Kon hij de moed maar opbrengen om naar haar toe te gaan en haar te zeggen, dat ze bij elkaar horen ondanks alles. Dat hij zijn woorden over niet-huwen terugneemt en dat ze zullen wachten op betere tijden. Hij durft niet in betere tijden geloven; de sombere profetieën van Muys zijn te diep in zijn hart gezonken, en de vrees voor hun verwerkelijking is bij hem te groot. Hij kan de herinnering aan de voorzegging, de vloek, die Baltus uitgesproken heeft tegen zijn vader, niet kwijt worden, niet overwinnen. Als een ban ligt die op hem en ze doet hem de woorden zeggen: „Het oordeel is onafwendbaar”.

Moeder Dingena verschrikt, nu ze haar zoon dat hoort zeggen tegen dominee De Prado. Ze wéét wel, ze weet pijnlijk zeker, dat haar jongen er zo over denkt, maar ze voelt het als een daad van weerspannigheid, dat hij met zijn donkere opmerking de dienaar des Woords vlakweg tegenspreekt. Gespannen ziet ze naar De Prado — ze hoopt toch ook dat deze het afwerende, het koppige-moedeloze zeggen weerleggen zal.

Ze ademt op als dominee dat doet. Nee, het is niet zo als die profeterende glazenmaker beweert. Het is niet zo, dat er in het oordeel geen ontferming zou wezen. God heeft geen lust in de dood van de zondaar, maar daarin, dat deze zich bekeert en leeft.

Nog veel meer zegt de predikant, doch Teeuw hoort dat nauwelijks. Hij heeft het woord: „Ik heb geen lust in de dood van de zondaar” eerder horen gebruiken. Door Baltus. Toen heeft Swaentje er zich tegen verzet; toen heeft ze gezegd, dat het godslastering was, zoals Muys het te pas bracht.

Heeft ze gelijk gehad? En heeft nu de dominee gelijk, die datzelfde woord gebruikt? Niet, om zichzelf te verdedigen, zoals Bal-

tus deed, maar om te troosten en de weg te wijzen naar de genade en de uitredding.

En weer komen twijfel en tweestrijd in hem op.

Zijn moeder begrijpt iets van zijn overleggingen — als de predikant weggaat, dringt ze er bij deze op aan, nog eens terug te komen. Ze zegt niet „om met Teeuwtepraten”, maar De Prado begrijpt haar onuitgesproken bedoeling. Hij belooft het, zeker dat hij het zal doen.

De volgende dagen komt er niets van een inlossing van die belofte. Er zijn te veel gebeurtenissen en berichten; er zijn te veel gezinnen, waar hij wordt verwacht. Nog is de pokziekte niet geweken, al wordt ze minder. Bij zieken moet hij de troost van het Evangelie brengen, en tweemaal moet hij een stervende bijstaan, een begrafenis leiden. Triest zijn die beide ter-aardebestellingen: slechts een kleine kring van huisgenoten en familieleden staat bij het graf in de door water omspoelde kerk.

En van buiten, van achter de waterlinie en van over de waterlinie komen tijdingen van oorlog en binnenlands gebeuren. De Fransen liggen tot aan de rand van het door de inundatie beveiligde gebied; benoorden de Lekdijk, tegenover Schoonhoven, Ameide, Tienhoven, Langerak, Lexmond en Vianen, ten oosten van de Diefdijk; ten zuiden van de Lingedijk bij Asperen, Heukelum en Gorkum.

De la Motte, één van de onderbevelhebbers van maarschalk Turenne, is met zijn troepen opgerukt vanuit Utrecht en heeft Gorkum opgeëist. Maar maarschalk Wirtz heeft de eis tot overgave afgewezen; hij heeft gezegd, de Fransen met kruit en lood te zullen ontvangen. En ze zijn niet gekomen. Uit vrees voor dat kruit en lood; uit vrees vooral voor een gevecht tegen de vesting, die door water is omringd. De drasse landen zullen de bewegingen der troepen belemmeren en de Hollanders zijn in het waterland beter thuis dan de beste Franse soldaat en weten er beter hun linies te vormen dan de knapste Franse legeraanvoerder. De la Motte trekt weg; hij gaat het beleg slaan voor 's-Hertogenbosch. Het gevaar voor de zuidelijkste verdedigingspost van de Waterlinie schijnt geweken. Is geweken. Voorlopig althans....

Een paar dagen later galoppeert een ruiter door de Waard. Hij komt van Gorkum en is op weg naar Bodegraven. Van de last, die hij overbrengt, maakt hij geen geheim; aan ieder die hij tegenkomt en die er naar vraagt, vertelt hij, dat in Gorkum de vroedschap heeft besloten er bij de Staten van Holland op aan te

dringen, de Prins tot stadhouder te verheffen. Hij moet dat bericht bij Zijne Hoogheid brengen in diens kamp te Bodegraven. Gorkum is niet de eerste stad, die een dergelijk besluit heeft genomen — heeft moeten nemen. Omdat de burgerij het wilde. De aandrang van de schutterij en de roerigheid van de burgers hebben de vroedschap tot haar besluit gebracht. Gedwongen. En zo is het gegaan in Dordrecht en in Rotterdam, in Gouda en in Amsterdam, in tal van Hollandse en Zeeuwse steden.

In Vere is het begonnen — de Staten van Zeeland hebben Zijne Hoogheid het stadhouderschap over hun gewest al opgedragen, en Holland zal volgen. Met één, met twee dagen.

Holland volgt: een prinsenuiter, de oranje-zwarte mantel kleurt als een belofte van overwinning, komt twee dagen later uit de richting Schoonhoven. Hij draagt de brief, waarin de Prins de Gorkumse vroedschap dankt voor de opdracht harentwege van de waardigheden, door zijn voorvaderen bekleed, en zijn spijt uitdrukt, dat de belangen van het land hem beletten in persoon naar Gorkum te komen om zijn dank te betuigen.

Maar het is dan toch „Oranje boven”, en nu het met de macht van Jan de Witt gedaan is, leeft de hoop op, dat de zaken van het benarde vaderland een keer ten goede zullen nemen. Zo denken blijkbaar de regenten er ook over; de onderhandelingen met Lodewijk, die namens de Staten gevoerd zijn door Pieter de Groot en enkele andere afgezanten, worden afgebroken. Neen, niet alleen omdat er weer hoop op ommekeer is; niet minder omdat de voorwaarden, door de Franse koning gesteld, voor de meerderheid in de Staten onaanvaardbaar zijn. Vooral Amsterdam, de machtige koopstad aan het IJ, heeft zich fors en vastberaden verzet tegen een vrede, die op onderwerping lijkt, en zal zijn geldelijke en diplomatieke hulpbronnen in zo ruim mogelijke mate ter beschikking stellen. De Nederlanden hebben hun vrijheid in een strijd van tachtig jaren niet bevochten om haar nu zonder verweer prijs te geven! Liever vechten tot het uiterste dan een schandelijke en schadelijke overeenkomst!

Als deze berichten in de Waard worden verteld, wekken ze verschillende reacties. De meerderheid van de bevolking is het met de genomen besluiten eens — doch er zijn ook mannen, die het dwaasheid vinden te blijven vechten voor wat zij een verloren zaak achten. Er zijn er, die de besluiten afwijzen, omdat ze in hun hart op een Franse overwinning hopen. Véél zijn er niet, die er zo over denken. Nog minder, die er zo over spreken. Want het is gevaarlijk wanneer je er rond voor zou uitkomen,

dat een Franse overwinning met je stille verlangen overeenkomt.

Eén van degenen, die de tijdingen betreffende de vastbeslotenheid om de oorlog voort te zetten, met spijt verneemt, is Ariën Biesheuvel. Toen de oorlog werd verklaard, heeft hij gehoopt dat ze kort van duur zou wezen en in een spoedige Franse overwinning zou eindigen. Dat zou immers betekenen, dat aan de achterstelling der roomsen een eind zou komen. Toen de inundatie werd gesteld, is zijn verwachting feller, ongeduldiger geworden. Want sedert die dag betekent het einde van de oorlog óók het einde van de onder-water-zetting.

Dan kan het land weer worden drooggemalen, en al is dan de kans op een oogst voor dit jaar verkeken — tegen het volgend jaar kun je toch wel rekenen op begraasbare weiden en bebouwbare grond.

Dat laatste, drooggelegde gronden, willen er meer. Boeren, die hun bezit en bedrijf stellen boven de vrijheid van het land, en menen dat het vee onder Franse heerschappij even goed zal gedijen als onder het Staatse regiem, en dat de veldvruchten er niet minder om zullen wassen als het land de opperhoogheid van de Zonnekoning erkent.

Ariën kent verscheidene mannen, die er zo over denken. Hij zoekt ze op. O, heel onopvallend komt hij ze tegen wanneer ze zich op de weg vertonen of hij ontmoet ze in de dorpsstaveernen. En hij past er wel voor op, tegen hen te zeggen, dat een Franse overheersing te verkiezen zal zijn. Daar praat hij niet over. Hij heeft het voortdurend over de schade, die het water veroorzaakt, en betwijfelt of de inundatie werkelijk nodig is. Als ze nodig is, dan is het de vraag of de heren in de stad er niet meer belang bij hebben dan de boeren. In ieder geval kun je er zeker van zijn, dat die heren er minder nadeel van ondervinden dan de veehouders en bouwboeren. En je kunt er van opaan, dat de lui uit de steden er niet over denken, een deel van de schade te dragen. Iets er van te vergoeden! Wie weet, hoeveel die Amsterdammers, die zo voor de voortzetting van de oorlog zijn, verdienen aan al dat vechten! Kooplui verdienen overal aan!

Ariën Biesheuvel vindt maar al te gereed gehoor. Ja hij heeft gelijk. Wat scheelt het een boer, wie in het land de lakens uitdeelt, als hij zijn akkers in rust kan bebouwen en zijn vee laten weiden?

Dan komt Ariën met een plan. Hij laat zijn stem dalen, wanneer hij daarover begint, en hij zorgt er goed voor, dat geen onge-

wenste luisteraar hoort wat hij zegt. Maar waarom kunnen ze niet zichzelf helpen? Nu staat het water nog niet hoog — maar als straks de herfst komt en de storm....

Ze moeten de sluisen sluiten; zij, de mannen, die van het water de meeste last hebben.

Hij overtuigt de één, hij haalt de tweede over, hij vindt bij een derde instemming. Hij lacht grimmig en tevreden in zichzelf, als hij langs de eenzame weg door het troosteloze watergebied naar zijn hoeve terugkeert. De schemer valt en ver weg klinkt de roep van een watervogel. Uit een hoeve, waaraan hij voorbij komt, hoort hij dof het geloei van een koe. Het stomme dier verlangt naar de vrijheid van de weide.... Maar morgenavond, morgen-nacht....

Over de Zouwendijk trekt een groep mannen. Het is laat in de avond en de weg is uitgestorven. Wie waagt zich nog buiten in het vallende donker, als één misstap kan betekenen dat je in het water terecht komt? Wie heeft nog buiten iets te doen in deze dagen, nu alle landwerk onmogelijk is geworden?

Toch zijn de mannen op hun hoede — speuren ze telkens rond, of er niet iemand is, die hen ziet gaan. Ze haasten zich. Want het is ver naar de sluis bij Ameide. Die willen ze dichtdoen, dan kan het Lekwater niet meer naar binnen stromen. En dan moeten de molens, die daar staan, in werking worden gesteld. Als de wind gunstig is, kunnen die heel wat water uitslaan.

„Er staat een wacht bij”, zegt één van de mannen.

Ariën haalt de schouders op; dat weten ze allemaal natuurlijk. Daar hebben ze mee gerekend: ze hebben immers dorsvlegels en zeisen bij zich! Bovendien, als een paar moedige mannen een begin maken met het sluiten van de sluisen en het droogmalen van het land, kun je er op rekenen, dat tal van boeren zullen komen om te helpen. En niet alleen bij Ameide; morgenochtend weet de hele Waard wat er bij de uitwatering te Ameide is gebeurd, en je zult zien — dan worden op meer plekken sluisen dichtgedraaid of dijkgaten dichtgeworpen.

Ja, dat hopen en vertrouwen de anderen ook.

Als ze dat niet deden, waren ze immers niet op pad gegaan!

De schemer heeft zich verdiept tot de lichte zomernacht, als de mannen het doel van hun tocht bereiken. Ze houden hun haastige schreden in: het is zaak, eerst te kijken of er bewaking is. Hoe sterk de bewaking is.

Eigenlijk valt dat tegen. Ze wisten wel, dat er sluiswachters en

molenaars zijn — maar lopen daar niet een paar soldaten op de dijk? En... zijn er mogelijk meer, ergens in de buurt? Ingekwartierd in de één of andere molen?

Ariën en zijn helpers overleggen. Nee, teruggaan zullen ze niet dan in uiterste noodzaak — alleen is het goed, van te voren te weten of die uiterste noodzaak er misschien al is. Die is er, wanneer de wachtsoldaten in tamelijk groot aantal aanwezig zijn.

Biesheuvel biedt aan, dat te onderzoeken. Hij gooit de dorsvleugel, die hij bij zich heeft, in het gras; zijn makkers verschuilen zich achter een schuurtje, naast de dichtstbijstaande molen. Dan slentert Ariën op de dijk toe en klautert de helling op. Als hij de kruin bereikt, ziet hem één van de twee soldaten, die er op wacht staan. Deze komt op hem toelopen.

„Goeien avond” groet de boer van het Pinkeveer zo onbevangen hij kan.

De soldaat groet terug — ietwat wantrouwend. Wat zoekt die vent hier zo laat? Niets — wat zou hij zoeken? Wat zou je hier vinden? In de eenzaamheid? Hij komt toevallig langs en dat is alles.

Van dat ‘toevallig’ schijnt de krijgsman niet veel te geloven; de Lekdijk is op dit punt nu niet bepaald een plaats, waar je langs komt. In ieder geval vindt de wachter, dat het geen plaats is waar de eerste boer de beste iets te zoeken heeft, en daarom geeft hij Biesheuvel tamelijk bars in overweging zo gauw mogelijk verder te gaan en te verdwijnen.

„Waarom zou ik?” vraagt Ariën slepend. Treiterend haast.

„Omdat ik het zeg”.

Ho wat — dat gaat zó niet! Een vrije boer laat zich in zijn eigen streek maar niet dadelijk door een doodgewone soldaat wegjagen. Al is die boer dan ongewapend en heeft die soldaat musket en degen!

„Ik roep mijn makker”, dreigt de soldenier.

Biesheuvel hoort dat goed: „mijn makker” zegt de ander; niet: „mijn makkers”. Dat lijkt er op, dat de bezetting van de wachtpost niet groot is.

„Al roep je ze allemaal”, zegt hij uitdagend.

Dat prikkelt de soldaat. Hij doet wat hij gedreigd heeft.

Hij roept. Dringt tegelijk op Biesheuvel aan. Die wijkt niet; een worsteling gaat hij niet uit de weg. Zeker niet! Want hij wil weten hoeveel man zijn tegenstander te hulp komen.

De soldaat heeft hem in de borst gegrepen en duwt hem naar de

kant van de dijkkruin. Hij wil hem naar beneden gooien. Dat lukt niet, doordat de boer zich hevig verzet. Hollende stappen komen nader; de te hulp geroepen makker! Nu zal Ariën het onderspit moeten delven, ondanks zijn krachtsinspanning. De beide wachters slepen hem voort, stap voor stap.

„Met nog geen zes man krijg je me hier vandaan”, hijgt Biesheuvel. Hij krijgt geen antwoord op die overmoedig-koppige woorden — en géén van zijn aanvallers roept om meer hulp. Daar begrijpt hij uit, dat er niet meer soldaten zijn hier; de eerste schildwacht heeft blijkbaar geen makkers buiten de te hulp geschoten tweede man.

En dan schreeuwt de tegenworstelende boer om bijstand! Hij heeft meer helpers dan zijn tegenstanders.

Hij verandert van vechtwijze. Probeert niet zich los te rukken en weg te komen — integendeel; hij houdt de soldaten vast zo stevig hij kan. Tot van achter de schuur zijn kameraads toeschieten. Twee, drie, zes potige boeren.

Het rumoer en geschreeuw van de vechtenden wekt mannen in de molens, in de sluiswachters-woningen. Dat zijn mannen, die in de streek thuishoren; die de boeren beter kennen dan de vreemde soldaten.

De soldaten zijn weldra overmand en van de boeren zijn er enkele, die — hun wapen dreigend in de forse knuisten — zich stellen tussen de aanrennende molenaars en sluiswachters en de groep, die de overwonnen soldaten in haar midden heeft.

„Wat moet dat hier?” roept een molenaar.

„Te hulp!” schreeuwt één van de gevangen soldaten, maar de ongewapende toelopenden aarzelen. Ze grijpen niet in in het geworstel — ze kunnen niet en ze wagen het niet.

„Laat die kerels los!” roept één van hen. Hij verwacht zelf niet, dat aan zijn roep gehoor gegeven zal worden — het gebeurt ook niet.

„Wie ons verhindert in ons werk, krijgt met een dorsvlegel!” dreigt Biesheuvel. Hij heeft de zijne teruggekregen van één van zijn makkers en heft ze omhoog. Dat maakt indruk — de te hulp gerende mannen blijven op behoorlijke afstand staan. Maar één van hen — hij was de laatstgekome — keert zich om en gaat zijn molenwoning binnen. Als wil hij niets met het hele geval meer te maken hebben.

De boeren vallen aan het werk. Een paar van hen hebben de soldaten gekneveld en blijven voor alle zekerheid hen bewaken. De anderen, Biesheuvel vooraan, beginnen de sluisdeuren te

sluiten, en als ze daarmee klaar zijn, spannen ze de zeilen van de molenwieken. Er is niet veel wind, maar toch genoeg om de molens in beweging te brengen.

Snel is die beweging niet; wakkert de wind niet aan, dan zal het lang duren, eer je enige val van het water kunt bemerken.

Ariën Biesheuvel ziet dat wel, en hij wordt ongeduldig.

Trouwens, er moeten meer sluizen dicht gedraaid en er moeten dijkgaten worden gestopt. Niet hier; hier in Ameide is de zaak voorlopig in orde. Maar op andere plaatsen. Waar anderen het moeten doen. Zoals de verwachting was dat gebeuren zou toen de plannen werden besproken.

Biesheuvel wil, dat een paar van zijn mannen zo spoedig mogelijk van de geslaagde vermeestering tijding gaan brengen langs de dijk, op punten waar het water nu nog vrij kan binnenstromen; dat ze andere Waardbewoners gaan opwekken, om te doen wat zij hier gedaan hebben.

Hij wijst er twee aan — kijkt ze even na, als ze zich weg haasten.

De watermolenaar, die het eerst aan is komen lopen en geschreeuwd heeft: „Wat moet dat hier?” komt naar Biesheuvel toe.

„Wat jullie doen is gekkenwerk”, zegt hij nijdig.

„Moeten de Fransen hier komen, als het water ze niet meer tegen houdt?”

„Het water moet weg”, zegt Biesheuvel grimmig. „En wat de Fransen dan doen of niet doen, kan me niet schelen”.

De man begrijpt méér dan Biesheuvel zegt.

„Verrader!” roept hij verontwaardigd. „Ik ken jou wel, Ariën Biesheuvel. En ik snap jou wel. Jij wil liever de roomse Fransen dan de rechtzinnige Hollanders!”

„Ik wil mijn land droog”, geeft de boer terug. De woordenstrijd neemt een onverwacht einde.

„Soldaten!” De waarschuwende kreet doet de mannen ophouden met hun twist, met hun werk. Een ogenblik is er een stilte, waarin alleen het geluid van de draaiende molens en het ruisende water wordt gehoord. Niet langer dan een ogenblik. Dan schreeuwt Biesheuvel: „Houdt je taai, mannen! Weest niet bang voor die kerels. Een zeis is meer waard dan een sabel!”

Hij heeft goed roepen. Misschien is het wel waar wat hij zegt van sabel en zeis, maar de soldaten hebben vuurwapens!

In looppas komen de krijgslui aan — naast de voorste man loopt de Molenaar, die zostraks naar huis gegaan is. Hij heeft de bezetting gealarmeerd in het dorp — nu komt er hulp voor

de verdedigers van de inundatie. Voor de sluiswachters en de molenaars, voor de twee geknevelde schildwachten.

Een paar boeren pakken hun wapens steviger beet, maken zich gereed tot verweer. Maar andere zien de naderende aanvallers — zien dat die zeker niet geringer in aantal zijn. En de houding van de ongewapenden, die door Biesheuvel en de zijnen op een afstand gehouden zijn, verandert. Ze voelen zich niet meer de zwakste partij: de hulp die nadert, geeft hun moed. Ze duwen de boeren weg van de sluis; ze jagen hen uit de molens, die ze dadelijk beginnen stil te zetten. Nu zijn de wachtsoldaten uit Ameide vlak bij hen — met de kolf van zijn musket slaat één van hen een boer neer, die dreigend zijn dorsvlegel zwaaide.

Een kort, hevig gevecht — de mannen die de inundatie willen ongedaan maken, geven hun aanvankelijk-geslaagd plan maar niet zó op. Maar ze zijn in de minderheid, ver in de minderheid. Woedend vechten ze en menige slag met hun dorsviegels, menige stoot met een riek is raak. Een soldaat zijgt gewond neer; een tweede bloedt. . . . Er zijn meer bloedende wonden. Aan weerszijden. Verbeterer wordt daardoor het vechten, feller de slagen en stoten.

„Hij is de raddraaier!” De sluiswachter die het roept, wijst naar Biesheuvel. Een paar soldaten springen op hem toe. Ariën verdedigt zich woest; in wilde drift slaat hij om zich heen. Hij slaagt erin, zijn aanvallers te doen deinzen. Maar hij ziet, dat ze opnieuw op hem indringen; hij begrijpt, dat hij de ongelijke strijd verliezen gaat.

Dan. . . . met een machtige zwaai van zijn vlegel maakt hij een ruime kring rondom zich vrij en rent met grote stappen tussen de twee soldeniers door de dijk af. Binnendijks, naar de Lek-oever.

Hij heeft geen tijd om óm te zien; om te kijken, hoe het zijn makkers vergaat. Hij holt voor zijn vrijheid! Achter zich hoort hij schreeuwen, hoort hij hijgen. Zijn vervolgers zijn dicht bij. Een schot knalt — de kogel suist langs hem.

„Niet schieten! Je zou ons raken”.

„Dat is één van de mannen, die hem achterna zitten. De vent heeft gelijk! Gelukkig voor Ariën heeft hij gelijk: er wordt geen volgend schot gelost.

„Sta!”

Jawel, kun je denken! De vluchteling jaagt verder, tot bij de waterkant. Daar, zonder een seconde te aarzelen, neemt hij een wijde sprong. Het water spat op — de vervolgers zien de drop-

pels glinsteren in het licht van de zomernacht. Ze houden hun loop in. Ze hebben geen zin, om eveneens in de rivier te duiken; laat de kerel ontsnappen, de sluis is weer in hun macht en de aanslag op de inundatie is mislukt. Dat is de hoofdzaak. Een boer gevangen nemen is minder belangrijk. Bovendien: er zijn verscheidene boeren gevangen genomen; hun vlegels en vorken liggen naast hen op de grond. Die kerels moeten mee naar de kommandant, die zal wel beslissen wat er met hen gedaan moet worden. Vooruit! En terwijl de soldaten met hun gevangenen naar het dorp marcheren, draaien de sluiswachters de sluisdeuren alweer dicht. De molenwieken beginnen langzamer te draaien — staan dra stil. De watermolenaars hebben hen stilgezet.... Ariën Biesheuvel is een eind uit de wal gezwommen. Hij kijkt naar de dijk, waar hij zoëven nog stond en vocht. Hij ziet schemerig gestalten. Ze bewegen zich door elkaar; een deel van hen stelt zich op en trekt af. Natuurlijk de soldaten met hun gevangenen, die naar Ameide gaan.

Andere gedaanten zijn bezig bij de sluis en de molens.

„Mislukt!”, mompelt de zwemmer grimmig. Hij gooit zich op zijn rug en houdt zich drijvende. Want de Lek over zwemmen — dat is voor hem te ver. Hij overlegt. Terugkeren, al zou dat wezen nadat ze allemaal verdwenen zijn daar ginds, is niet graden. Hij is herkend en jekunt ervan opaan, dat ze maar al te graag de aanstichter van de onderneming in handen zullen krijgen. Nee, voor hem is er geen veiligheid meer achter de waterlinie. Geen veiligheid meer, waar de Hollanders de baas zijn. Had hij maar een boot!

Hij richt het hoofd op en speurt de oever af. Dat valt niet mee: het doorbrekende morgenlicht is nog te zwak om hem in staat te stellen vèr te zien.

Toch moet er wel hier of daar een bootje liggen. Zijn kleren worden zwaar — blijft hij lang in het water, dan kan hij zich op den duur niet meer drijvende houden. Dan naar de kant!

Nog steeds op de rug zwemmend, laat hij zich een eind met de stroom meedrijven. Een heel eind. Tot hij meent, ver genoeg van de ongeluksplek af te wezen. Weer speurt hij de dijk af. Ja, de molens liggen een goed stuk achter hem en op de dijk ziet hij geen sterveling meer.

„Het moet!”, broemt hij binnensmonds.

Hij verandert van richting; nu zwemt hij niet langer evenwijdig met de dijk, maar schuin op de dijk toe. Hij komt aan de oever. Kruipt aan land.

Het water druipt hem uit de kleren, die kledderig aan zijn lichaam plakken. Hij let daar niet op; hij heeft belangrijker zorg. Een vaartuig!

Hij loopt de dijkvoet langs. Gemakkelijk gaat dat niet, want je kunt maar moeilijk lopen op het steile talud en hij moet zorgen, dat zijn hoofd en zijn schouders niet boven de dijk uitsteken. Je kunt nooit weten, of er niet nog naar hem wordt uitgekeken.

Een heel eind heeft hij gelopen — dan, als hij een flauwe bocht in de dijk achter zich heeft, ziet hij wat hij zoekt. Aan een lang meertouw deint een roeiboot op het water van de Lek!

Hij palmt het touw in; het vaartuig komt aan de kant. Hij klimt erin en maakt het touw los. Legt de riemen in de dollen. In de stille ochtend klinkt het riemgeplas rustig en regelmatig. De rivier glanst in het milde zomermorgenlicht. Langs de matblauwe hemel drijft een witte wolk.

Ariën Biesheuvel zet koers naar de overkant.

Hoofdstuk 12

GEEN VREDE

Hoe geruchten zich snel verspreiden en hoe ze in omvang toenemen! De dag is nog niet voorbij, of door de hele Waard weet om zo te zeggen iedereen dat er een poging is gedaan om de sluis bij Ameide dicht te draaien. Een grote troep boeren heeft er aan meegedaan en er is bloedig gevochten! Het zeggen is, dat er verscheidene doden zijn gevallen en dat de aanslag pas is verijdeld toen een vendel soldaten de wachters te hulp kwam. Ariën Biesheuvel — je weet wel, die roomse boer van het Pinkeveer vandaan — is de aanstichter en aanvoerder geweest. Wat er precies met hem gebeurd is, weet niemand met zekerheid. Hij moet gevochten hebben als een leeuw.... maar dat heeft hem niet geholpen. Het schijnt, dat hij in de Lek is gesprongen of gegooid — dat kun je uit de verhalen niet wijs worden. In elk geval hebben ze hem niet gevangen genomen en is hij evenmin op zijn boerderij teruggekeerd.

Dat laatste kan Koert Jaspers met stelligheid verklaren. Want die is in de loop van de dag bij het Pinkeveer geweest en heeft daar aan vrouw Biesheuvel haar man te spreken gevraagd. De vrouw was helemaal in de war, vertelt Jaspers. Ze stotterde en draaide om een antwoord heen. Nou, toen heeft Jaspers ronduit gezegd, wat er van Ariën in de buurten werd beweerd en verondersteld. Ze heeft hem verschrikt aangekeken bij het verhaal van het mogelijke verdrinken van haar man; je kon zien, dat ze bang was dat het waar zou wezen. Nee, thuis is Ariën Biesheuvel beslist niet.

Wat er óók beweerd wordt? Dat Teeuw Korevaar heeft meegedaan! Geen man die het waagt, naar de weduwe Korevaar te gaan om daar aan de weet te komen wat er van de praat over haar zoon aan is. Daarvoor hebben de boeren nog te veel eerbied voor Gijs' verscheiden en te veel meegevoel met de weeuw.

Verschrikkelijk, als de jongen met een vent als die Biesheuvel meedoet! Met zo'n verrader!

Gerrit Claessen hoort, wat er over Teeuw wordt rondverteld. Hij kan het wel geloven — een kerel als Teeuw is immers tot allerlei gekke streken in staat! Als je alleen maar bedenkt hoe hij Swaentje heeft laten zitten omdat hij zijn oren liet hangen naar die dwaas van een Muys. Want dat Muys meer een dwaas dan een profeet is — daar zijn delui in Blokland en Hoornaar en Minkeloos, de mensen langs de Giessen en de Graafstroom, langzamerhand allemaal van overtuigd. De grote aanhang, die hij een tijdlang in de Waard heeft gehad, is danig geslonken. Dat komt niet alleen doordat de dominees fel en scherp tegen de kerel hebben gewaarschuwd in hun preken en bij hun bezoeken op de hoeven en in de huizen; dat komt óók doordat de gang van zaken anders is dan hij heeft voorspeld. Zeker, de toestand is nog benauwd en benard, maar van een afwendbare ondergang, van een oordeel over het hele land en de hele wereld is geen sprake. Er zijn nederlagen geleden, dat kan niemand ontkennen, maar er is net zo goed weerstand geboden en de Fransen komen op het ogenblik niet verder. Ze staan voor de waterlinie en ze blijven er staan. En wie weet, wat de Prins zal doen en bereiken!

Gerrit hoort bij de lieden, die het felst tegen de invloed van Muys en diens woorden te keer gaan en wie nu nog aan de profetie van de glazenmaker vasthoudt, noemt hij een dwaas. Zo'n dwaas is Teeuw Korevaar, volgens hem, en van zo iemand kun je van alles verwachten. Nee, Gerrit vindt het vast niet onwaarschijnlijk, dat Teeuw meegedaan heeft daar bij de Ameider sluis. Hij vindt het voor zijn zuster beroerd, dat de vent de verhouding met haar heeft verbroken; je kunt goed merken, dat haar dat niet in de kouwe kleren is blijven zitten! Maar nu het gelopen is zoals het is gelopen, is hij blij, dat ze niets meer met zo'n kerel te maken heeft. Als hij naar huis loopt uit het dorp, maakt hij zich hoe langer hoe meer nijdig op Teeuw, en wanneer hij over het ondergelopen erf op de deel komt en langs de ladder omhoog klimt naar de zolder, waar de Claessens om de inundatie huizen, is hij er vast van overtuigd, dat Teeuw mee heeft gedaan met Biesheuvel en konsorten.

Zijn moeder en Swaentje zitten bij een openstaand luik, dat hun uitzicht geeft over het wijde waterland — ze hebben niets omhanden op het ogenblik. Zijn vader heeft een grote foliant voor zich liggen op de tafel: alle de wercken van den heere Ridder

Jacob Cats. Hij leest er in, maar met weinig aandacht. Lezen is voor boer Claessen een winterse bezigheid. Als er weinig werk is en de avond al vroeg dwingt om binnen te blijven, dan mag Bart Claessen de wijze en leerzame gedichten van vader Cats graag lezen — nu, in zomertijd, wanneer een rechtgeaarde boer verlangt naar werk en naar de geur en kleur van bloeiende weiden en akkers, kan de dichtelijke raadpensionaris hem eigenlijk weinig boeien. Hij kijkt op als hij zijn zoon ziet verschijnen. „Nog nieuws?” vraagt hij. Meer om in een gesprek afleiding te zoeken, dan omdat hij veel nieuws verwacht. Die verwachting wordt overtroffen. Zeker heeft Gerrit nieuws gehoord en hij haast zich te vertellen. Hij is fel verontwaardigd over wat hij van Teeuw Korevaar weet en al vertellende van de aanslag op de sluis, steekt hij zijn mening over die „gek”, die „dwaze drijver”, niet onder stoelen of banken. Meent die kerel soms, dat hij mee moet helpen om de profetieën van die dweper uit Goudriaan in vervulling te doen gaan? Het is gewoonweg schande, dat een boerenzoon zich op zo'n manier laat opheuen!

„Weet je zeker, dat Teeuw erbij is geweest?” vraagt zijn vader bedachtzaam. Want Bart Claessen voelt wel hoe zeer de boze woorden van Gerrit diens zuster moeten treffen.

„Je kunt ervan op aan”, beweert de zoon.

„Je kunt ervan opaan, dat hij niet heeft meegedaan”, valt Swaentje uit. „Zoiets doet Teeuw nooit”.

De felle uitval verbluft de jonge boer wel enigszins, maar hij laat zich niet uit het veld slaan.

Denkt ze dat? Nou, hij is vast van het feit overtuigd. En Swaen mag blij en dankbaar wezen, dat er tussen haar en die kerel niets meer bestaat. Het zou een schande voor de familie zijn, als een vent als Teeuw er in werd opgenomen!

„Kalm aan, jongen”, sust de vader, en moeder Bettekee beweert dat de naam Korevaar een goede klank heeft in het dorp en in de omtrek.

„Had”, zegt Gerrit. „Want de hele Waard zal schande spreken over wat Teeuw doet”.

Zijn vader deelt die overtuiging niet. Als het is, zoals Gerrit zegt, en als Teeuw heeft meegedaan, dan moet je nog bedenken, dat er meer lui zijn, die tegenstander zijn van het openzetten van de sluizen en het doorsteken van de dijken. Dat hoeven lang niet allemaal verraders te wezen.

„Hij is er zeker niet bij geweest”, houdt Swaentje vol.

„Vast en zeker niet”.

„Ij bent gek”, valt haar broer vinnig uit. Hij komt op voor zijn zuster als hij Teeuw aanvalt, en nouzal die meid de jongen nog verdedigen, die haar als een stoepmeid heeft afgezouten. Wie zó een eerbare boerendochter behandelt, is tot alles in staat! De woordenwisseling wordt heftig, vijandig haast. En het bevelwoord van de vader is nodig om er een eind aan te maken. Maar de stemming blijft gespannen, en bij het naar bed gaan is ze niet veranderd.

De volgende dag brengt een ramptijding. Bart Claessen hoort ze het eerst. Hij is na het morgenstuk een eind de weg opgelopen in de richting van het dorp en daar ontmoet hij Derck Korevaar. De jongen schijnt haast te hebben en wil de buurman met een korte groet voorbijlopen. Maar Claessen houdt hem staande en vraagt of Teeuw thuis is. Hij zegt niet, waarom hij dat vraagt: een bengel van een jaar of veertien, vijftien hoeft niet te weten wat een volwassen man met een schijnbaar onschuldige vraag bedoelt.

„Die?” zegt Derck, en er klinkt misprijzen in zijn woord. „Die zit de hele dag in huis en je kunt niets van hem gedaan krijgen”.

De opmerking is tamelijk eigenwijs voor een knaap als Derck; hij heeft ze ook niet van zichzelf. Hij heeft ze zijn moeder horen gebruiken. Meer dan eens in de laatste tijd.

„De hele dag?” vraagt Claessen terug. „De dag is nog maar net begonnen”.

„Nou, gisteren dan. En eergisteren”, zegt de jongen. Ongeduldig, want hij wil verder; hij moet voor moeder een boodschap brengen bij dominee De Prado.

„O”. Het antwoord heeft Claessen opgelucht. Het is duidelijk, dat er van de bewering, dat Teeuw meegeweest is naar Ameide, niet veel waar kan zijn. Voor Swaentje is hij daar blij om. Voor Teeuw en voor de weduwe Korevaar ook. Want Bart Claessen heeft nog altijd hoop, dat het tussen Swaen en Teeuw nog wel weer terecht zal komen. Je blijft toch niet altijd geloven aan wat een vent als Muys zegt. Vooral niet, als je ziet dat zijn profetiën niet uitkomen....

Derck wacht niet af wat de boer nog meer zal zeggen of vragen. „Ik moet voor moeder naar de pastorie”, zegt hij en loopt door. De ander houdt hem niet tegen. Hij weet wat hij weten wil. Zal hij naar huis gaan en vertellen, wat hij van Derck verstaan heeft? Overlegend draalt hij even — juist als hij tot een besluit schijnt te komen, hoort hij roepen. Hij ziet op. Een eind verder

komt Koert Jaspers aan, die hem met heftig armzwaaien wenkt. Bart gaat de waard tegemoet; wat heeft die? Hij hoort het gauw: een tijding, die alles behalve opwekkend is. Er is een ruiter bij de taveerne geweest, bezweet en bestoft, doodmoe en gejaagd, en is toen onmiddellijk weg gereden. Hij vertelde, dat de Fransen vanuit de richting Vianen de Waard zijn binnengedrongen. Met een flinke troepenmacht. Waar ze heen willen, kun je wel vermoeden: naar Gorkum natuurlijk. De afwijzing door maarschalk Wirtz een week of wat geleden — daar willen ze het niet bij laten zitten. Natuurlijk niet — wie zou dat ook hebben verwacht? Als ze Gorkum bezetten, kunnen ze daar de inundatie aftappen en dan . . . Holland binnenrukken, geloof dat! Staatse troepen onder Wolfert van Brederode, de vrijheer van Vianen, hebben gepoogd hen tegen te houden. Dat moet een hevig gevecht hebben gegeven; die ruiter was erbij geweest. De Fransen zijn de baas gebleven en Brederode is met zijn troepen teruggetrokken op Noordeloos.

„Op het kasteel?” vraagt Bart gespannen. Hij is onder de indruk van de tijding. Ze jaagt hem vrees aan. De vijand zo dichtbij. De Staatsen verslagen! Als de Fransen hen op de hielen zitten!

Gelukkig is dat het geval niet — tenminste nog niet, weet Jaspers. Die ruiter was op weg naar Bodegraven om de Prins het bericht te brengen, maar hij verzekerde, dat Brederode door geen vijand werd achtervolgd. Nee, bijzonderheden kan Koert hem niet geven. Je begrijpt toch zeker wel, dat een bode geen tijd heeft om een uitvoerig verhaal te doen! Het is al mooi, dat de man niet helemaal zijn mond heeft gehouden.

„Wanneer is dat gevecht geleverd?”

„Gisteren. Of liever: vannacht. Tenminste, als ik de kerel goed begrepen heb”.

Bart blijft niet langer praten: hij wil naar huis. Want hij heeft daar veel te vertellen. Wat hij van Derck heeft gehoord en van Jaspers.

Gerrit zwijgt als zijn vader het gesprek met Teeuws broer vertelt; hij kan dat natuurlijk niet tegenspreken en . . . hij wil dat ook niet. Dat hij de vorige avond zo tegen Teeuw van leer trok, was geweest terwille van Swaen — nu hij ziet, hoe dankbaar ze luistert naar wat vader aan de weet is gekomen, herhaalt hij zijn bittere aanvallen op Teeuw Korevaar niet. Maar hij kan er niet toe komen, zijn woorden van gister in te trekken en openlijk ongelijk te erkennen.

Als vader vertelt van het gevecht tussen de Fransen en de Staat-
sen onder Brederode, loopt hij dezolder op en neer. Hij kan het
eind van het verhaal nauwelijks afwachten.

Nog is vader niet klaar met zijn mededelingen, of Gerrit zegt:
„Daar wil ik meer van weten. Stel je voor, dat die ruiter niet
helemaal op de hoogte is geweest”.

„Dat is onzin”, beweert Swaentje. „Jaspers heeft immers zelf ge-
zegd, dat de vent het gevecht heeft meegemaakt!”

„Dat kan wel, maar je kunt geloven, dat hij al gauw naar de
Prins is gestuurd, en wie zal zeggen, wat er gebeurd is nadat
hij is weggereden? Best mogelijk, dat de Fransen na die tijd
toch nog verder hier op aan zijn gerukt. Dan zijn ze morgen in
het dorp!”

De zorgelijke veronderstelling maakte moeder Bettekee bang.
Als het zo zou wezen....

Bart probeert de vrouw haar angst uit het hoofd te praten,
maar het lukt hem niet. En als Gerritzegt, dat-ie naar Noorde-
loos wil om zelf te zien en te horen, hoe het daar staat en wat
er verder aan de hand is, houdt zijn moeder hem niet tegen.
Wel moet hij voorzichtig zijn, en als hij onderweg merkt dat er
gevaar is, niet verder gaan, maar dadelijk terug komen.

Dat belooft hij. Natuurlijk belooft hij dat, want als het wezen
zou zoals hij mogelijk acht, moeten ze zien zich in veiligheid te
stellen.

Bart Claessen zegt daar niets op. Hij zou niet weten hoe en waar
je veiligheid zou kunnen vinden wanneer de vijand werkelijk de
streek binnendringt. Maar laat Gerrit maar gaan — dan komen
ze tenminste meer te weten dan nu. Hij verwacht, dat zijn zoon
terug zal komen met de boodschap, dat de berichten van Jas-
pers juist waren en dat er geen onmiddellijk gevaar dreigt. Dat
zal de vrouw geruststellen. En.... hem zelf ook! Want er ligt
waarheid in de bewering, dat je niet weet wat er gebeurd is na-
dat de bode naar de Prins de troepen heeft verlaten.

Gerrit is niet de enige, die uit Blokland naar het kasteel van
Noordeloos trekt. Er zijn er nog een paar — ook dominee De
Prado. Als de jonge Claessen de predikant achterop loopt en
inhaalt, begint deze een gesprek. Over wat er pas gebeurd is.
Heeft Gerrit misschien bijzonderheden gehoord?

Dat hééft Gerrit en hij vertelt. Nee, daar is niets bij, dat de
dominee niet weet. Behalve dan wat zijn metgezel vertelt over
Teeuw Korevaar. Want dat kan Gerrit niet laten. Hij heeft dan
thuis zijn mond gehouden, toen vader vertelde wat hij van Derck

heeft gehoord, en op dat ogenblik vond Gerrit ook, dat het niet zeker was dat Teeuw heeft meegedaan. Maar nu hij hier, op weg naar Noordeloos, met de dominee loopt te praten over die dingen, kan hij een paar stekelige opmerkingen over Teeuw niet binnen houden. Hij beweert niet meer met dezelfde stelligheid van gister, dat die bij Ameide heeft meegedaan, maar hij zegt wel, dat hij het heeft horen zeggen. En dat het hem helemaal niet onwaarschijnlijk lijkt.

De predikant schudt het hoofd. Geloofst Gerrit dergelijke beschuldigingen? Tegen een Korevaar? Dat zijn degelijke, betrouwbare mensen, altijd geweest. Dat is bekend en geweten in de verre omtrek.

Gerrit wil het niet tegenspreken — moeder heeft gisteravond nog hetzelfde gezegd — maar dominee moet bedenken, dat Teeuw in de verlopen weken totaal veranderd is. Sedert hij luisterde naar . . . De Prado valt hem in de rede. Ja, hij weet wat Gerrit zeggen wil, en het is helaas waar dat Teeuw aan de voorzeggingen van Muys geloof hecht. Maar daarom hoeft het beschuldigende gerucht, waar Gerrit het over heeft, nog niet waar te wezen. De zoon van Gijs Korevaar is in de grond van de zaak een te flinke, eerlijke kerel om met een man als Biesheuvel samen te spannen en zich tegen de wettige overheid te verzetten.

Gerrit zwijgt — maar zijn zwijgen is geen toestemmen. Hij doet het uit achting voor de predikant — in zijn hart is hij nog lang niet van Teeuws onschuld overtuigd.

Noordeloos is in rep en roer dat merken ze als ze in de buurt komen. Je ziet op de weg hier en daar groepjes mensen, die druk en bedrukt praten. Uit luiken en vensters van vloedzolders kijken vrouwen naar buiten — ze wagen zich blijkbaar niet naar beneden en op het erf. Om de soldaten? Gerrit weet het niet, maar het lijkt hem wel waarschijnlijk.

Die soldaten zijn in onhandelbare stemming, merkt hij, wanneer de dominee en hij er een paar tegenkomen en van hen nadere bijzonderheden trachten te weten te komen. Nors en kort geven de kerels bescheid: ja, er is gevochten en ze hebben moeten terugtrekken. En wat de Fransen verder zullen doen, hoe kunnen zij dat weten? O, zijn de twee bang dat ze hier zullen komen? Nou, dan zijn zij niet de enigen. Maar voorlopig zal dat wel niet het geval wezen. Een kind kan toch zeker begrijpen, dat een vesting als Gorkum belangrijker is dan de hele Waard?

Bij het kasteel is het voller dan ergens anders in het dorp. Al van uit de verte zien de twee Bloklanders dat. Het schijnt dat

daar een oploop is. Er staan veel mensen; boeren en krijgslui. Je hoort een luide stem en daar tegenin geroep en geschreeuw. Nijdig geschreeuw. Dan ineens klinkt de stem daar weer bovenuit. „Muys”, zegt dominee De Prado. Hij heeft al gemeend de stem te herkennen; nu ze dichterbij zijn gekomen en de dichte drom hen niet meer belet de mantezien, die spreekt, herkent hij de profeet. Deze ziet er haast nog havelozer uit dan hij al deed; zijn kleding is nog meer verwaarloosd en gescheurd, en zijn haar hangt in ordeloze slierten langs zijn gelaat. Dat is vermagerd, de trekken komen scherp uit. Maar de ogen schitteren van dweepziek vuur.

„De oordelen zijn gekomen, jullie weten het allemaal. En ze zullen doorgaan! Niemand kan ze tegenhouden”. Hij kijkt naar een paar soldaten, die onder de luisterenden staan en naar voren zijn gedrongen. „Dat hebben jullie ondervonden toen je vluchten moest voor de vijand”.

„Overmacht!” roept een soldaat. Hij wil zich en zijn makkers verdedigen tegenover die boerenkinkels hier. Die moeten niet denken dat ze laf op de vlucht geslagen zijn. Zeker niet! Ze hebben hard gevochten en de Fransen hebben behoorlijke verliezen geleden. Maar tegen een overmacht kan niemand op. „Overmacht” schreeuwt Muys, en het klinkt bijtend minachtend. „Als de Heere met jullie was geweest, zou die overmacht niets hebben vermocht. Maar Hij heeft jullie moed en macht en kracht benomen. Vrees heeft jullie gegrepen en jullie harten waren als hazenharten”

„Hawaar!” Met een woedende kreet springt de soldaat naar voren. Dreigend heft hij de vuist. „Zeg dat nog eens, dat wij hazenharten hebben!”

„Laat Muys spreken!” wordt er geroepen. Het komt uit een groepje van enkele mannen, die dicht bij de glazenmaker staan. Gerrit keert het hoofd in die richtingen met enige verwondering ontdekt hij onder hen Teeuw Korevaar. Is dienu eerder op pad gegaan dan hij, of was Teeuw bij Muys? Heeft Derck dan maar wat gezegd tegen vader?

Gerrit krijgt de tijd noch de rust om met zichzelf tot klaarheid te komen over die vragen — Muys voelt zich kennelijk sterk door de nabijheid van medestanders, want op de uitdaging van de soldaat antwoordt hij: „Ik zal het nog eens zeggen. Omdat het de waarheid is. Jullie zijn als hazen gaan lopen, omdat jullie het hart in de schoenen was gezakt. Omdat...” Wat hij nog meer zeggen wil, gaat verloren in het woedend geschreeuw van

de soldaten, die de beledigende beschuldiging niet nemen. Wie van hen het dichtst bij Muys staat geeft deze een forse stoot voor de borst, zodat de aangevallene wankelt. Hij zwaait, zijn evenwicht zoekend, de armen door de lucht.... Teeuw springt toe en vangt hem op; houdt hem overeind.

Wat er dan gebeurt, kan Gerrit niet nauwkeurig zien, want eensklaps is er een vechtende, schreeuwende, warrelende bende. Soldaten en boeren zijn met elkaar slaags; boeren helpen de soldaten tegen andere boeren, die Muys verdedigen. Er flitsen messen; er flikkeren zwaarden.

Waar zoëven Baltus Muys nog te zien was, is nu een verwarde, woeste hoop, waar woedende kreten uit opstijgen. Gerrit ziet er het gelaat van Teeuw tussen worstelende gestalten — even slechts, dan verdwijnt het.

Dominee De Prado aarzelt niet. Met enkele besliste stappen is hij bij de vechtende kluwen; hij grijpt de eerste de beste bij de arm en trekt hem achteruit. De man verweert zich, maar als hij ziet wie hem uit het gewoelsleept, laat hij zijn tegenstand varen. „Houdt op, mannen!” Luid is de stem van de predikant, maar ze wordt door niet meer dan enkelen gehoord. De mannen zijn te verbeteren en te verbitterd. „Landzaten, die op elkaar aanval- len, terwijl de vijand in het land is! In plaats van eensgezind te zijn!”

De soldaat, die de twist met Muys is begonnen vangt het woord „eensgezind” op. Hij wéndt even het hoofd naar de predikant. „Wij laten ons niet voor lafaards schelden”, schreeuwt hij. Dan stort hij zich opnieuw in de vechtende drom.

De Prado is niet in staat, aan de vechtpartij een eind te maken. Zelfs de hulp van enkele boeren, die aan het woord van de dominee met hun vuisten kracht bijzetten, is daartoe niet in staat. Maar er wordt van andere zijde ingegrepen. Vanuit het kasteel komt een kleine troep soldeniers. Een vaandrig beveelt hen. Met de kolven van hun musketten en de schachten van hun lanssen slaan ze de verwarde kluwen vechtenden uiteen. Een bars bevel van de vaandrig werkt meer uit dan de dringende woorden van de predikant: de vechtende soldaten laten hun tegenstanders los en de worstelende boeren staken hun strijd. Ze treden terug — slechts een paar gestalten blijven op de plek van de strijd. Gewonden, die zich niet kunnen oprichten omterzijde te gaan. Onder hen Muys. Hij ligt tegen één van de stenen beren, die het hek van de oprit naar het kasteel dragen. Uit een wond aan zijn borst welt bloed — het kleurt zijn klerenflarden donker.

Teeuw knielt bijhem neer, steunt zijn hoofd.

„Verdiende loon”, zegt iemand grimmig.

„Da’s een oordeel, dat hij niet heeft voorspeld”, hoont een ander ruw.

Maar de harde woorden wekken geen weerklank; de mannen voelen huiverend ontzag voor de naderende dood. Want dat het met Baltus Muys ten einde gaat — géén, die dat niet ziet. De Prado buigt zich naar hem over. „Muys, kun je me verstaan?”

De stervende poogt een antwoord te geven, maar hij is daar niet toe bij machte. Niet meer dan enkele onverstaanbare klanken komen over zijn verblekende lippen.

De vaandrig en zijn manschappen vormen een beschermende ring om de trieste groep. Nodig is dat niet: niemand, die er aan denkt het gevecht te hervatten.

„Zoek vrede voor je ziel”, zegt de predikant dringend. „De vrede, die voor iedere berouwhebbende zondaar in Christus is te vinden”. Hij kijkt gespannen naar het gelaat voor hem. Hoort Muys wat hij zegt?

Plotseling richt deze zich in een laatste krachtsinspanning half op.

„Geen vrede”, zegt hij, en zijn stem is onverwacht krachtig. „Oordeel!”

Dan valt hij achterover — een korte snik....

Teeuw Korevaar ondersteunt een dode.

De vaandrig laat de nabijheid van het kasteel ontruimen; zijn mannen hebben daar niet veel moeite mee. Het lichaam van Baltus Muys wordt opgenomen en weggedragen. Ze zullen het naar Goudriaan brengen en daar zijn graf delven.

De gewonden worden geholpen; gesteund of gedragen worden ze naar hun huizen gebracht of — wanneer ze zo ver niet kunnen — opgenomen in hoeven vlakbij.

Op de terugweg naar Blokland loopt De Prado tussen Teeuw en Gerrit. Ze hebben niet veel woorden: elk is bezig met eigen gedachten. Met het einde van Baltus Muys. Met diens enkele stervenswoorden. Wat heeft de profeet er mee bedoeld? Heeft hij zijn voorzeggingen over land en volk er mee willen handhaven tot zijn laatste snik? Of waren ze de wanhopige erkenning van een man, die te laat tot de ontdekking kwam van eigen gerechtigte dwaling, van veronachtzaamd zieleheil?

Teeuw spreekt zijn weifelen over de betekenis van Muys’ woorden uit. Aarzelend. Want het sterven van Muys en de wijze

waarop heeft hem diep getroffen. Het brengt opnieuw de onzekerheid en de twijfel, die hem al eerder kwelden.

Gerrit is dadelijk met een antwoord gereed. Hij is overtuigd, dat de glazenmaker in zijn laatste ogenblikken gevoeld, geweten heeft, dat zijn prediking vals is geweest; dat zijn roeping inbeelding was.

Maar de Prado schudt het hoofd. Nee, zo hard en zo liefdeloos moet en mag een mens niet oordelen. Wie zal met zekerheid de bedoeling van Baltus Muys' laatste woorden vaststellen? En als je dat niet kunt — past het een christen dan niet, zich voor een veroordeling te wachten? Eerder te hopen, dat een zondaar genade heeft ontvangen?

De jonge Korevaar luistert met verwondering. Hij heeft zeker niet verwacht dat De Prado, die zich zo scherp tegenover de prediking van Muys heeft gesteld, op deze wijze over de dode spreken zou. Hij waardeert er de dominee méér om. Gerrit geeft geen weerwoord — hij mompelt iets binnensmonds.

De Prado hoort dat wel, maar vraagt niet wát de ander bedoelt. Hij wil geen onnodig en onnut twistgesprek.

Een eind blijven de drie zwijgen; dan begint Gerrit ineens over een ander ding. Hij beweert, dat het heel opvallend is, dat de aanval van de Fransen tegelijk is gekomen met de aanslag op de sluizen en de molens bij Ameide. Hij heeft indertijd niet geprobeerd te weten te komen wat Biesheuvel bij de Gorkumse pastoor heeft behandeld en besproken.

„Dat zou je ook niet te weten gekomen zijn”, valt De Prado hem in de rede. De opmerking is juist — en precies daarom doet Gerrit of hij ze niet hoort. Hij gaat rustig door: „.... en of hij daar nog vaker is geweest naderhand”.

Ja, dat geven de twee anderen toe: het zou wellicht van belang zijn als je dat wist. Dan kon je nagaan, of de roomsen verbinding met de Fransen zoeken. De vijand misschien helpen.... Want daartoe acht De Prado, hoezeer hij zich ook heeft uitgesproken tegen een hard en ongefundeerd oordeel over Baltus Muys, zijn paapse landgenoten best in staat.... Hij zou graag willen weten wat er van Biesheuvel geworden is. Is de man verdronken? Of heeft hij kans gezien ergens uit het water te kruipen? En waar zit hij dan? Wat doet hij dan?

Het zijn vragen, waarop ze het antwoord niet weten als ze in het dorp elk eigen woning opzoeken.

Hoofdstuk 13

DE VERRADER

Ariën Biesheuvel heeft zijn roeiboot een eind stroomafwaarts gemeerd aan de voet van de dijk. Hij is dicht bij Vreeswijk en hij overlegt, wat hem te doen staat.

Het eerste is, zijn kleren zoveel mogelijk te drogen; als iemand hem in zijn natte pak ziet en zich misschien herinnert, schoten te hebben gehoord in de verte, kan dat tot allerlei ongewenste vermoedens en vragen aanleiding geven. Maar de zon heeft nog niet genoeg kracht om zijn plunje snel te drogen — daar moet vuur bij te pas komen.

Hij klautert tegen de dijkhelling op en speurt naar links en rechts.

Er is gelukkig geen boerderij vlak in de buurt en nergens is iemand te zien. „Allicht niet”, denkt hij grimmig. „Geen man hoeft naar het land om te werken. Het land is geen land meer”. Binnendijks ziet hij op kleine afstand een stuk af wat wilgen — hun geknotte kronen steken boven het water uit. Hij loopt erheen en zoekt met de blik, of hij een paar droge takken kan ontdekken. Veel vindt hij er niet. Goed, dan moeten er een paar armvollen groene bij. Dat geeft wellast bij het doen ontvlammen en het wordt een rokerig vuur, maar een kat die in het nauw zit, is gedwongen rare sprongen te doen. De droge takken legt hij losjes op elkaar — zoekt dan in zijn zak naar tondeldoos en vuurslag. De tondel is vochtig — gelukkig niet nat. Misschien slaagt hij!

De vuursteen slaat tegen het staal — een vonk springt over. Ze dooft ogenblikkelijk. Nogeens! Weer mis.... Nijdig vloekt hij; hij móet een vuur hebben. De derde maal dat de vonk overspringt begint de tondel in een klein hoekje te gloeien. Hij blaast de gloed aan — ze verbreidt zich. Dan houdt hij er het dunste en droogste twijgje bij — blijft voorzichtig en aanhou-

dend blazen. Het lukt — er komt een kleine vlam. Een tweede twijgje — de vlam wordt groter. Behoedzaam bouwt hij een stapeltje droge rijzen en als de brand daar sterker in is geworden, waagt hij het, er groene takken op te werpen. Ziezo, een vuur heeft hij nu! Vóór hij zijn bovenkleren uittrekt, zoeken zijn ogen nog eens de omtrek af. Veilig!

Zo goed hij kan, wringt hij zijn natte wambuis en broek uit — de onderkleren houdt hij aan. Het is wel niet plezierig met nat ondergoed te lopen, maar die drogerij mag niet langer duren dan beslist noodzakelijk is. Hij wil zo gauw mogelijk verder, en hij kan verder wanneer aan zijn bovenkleren niet meer onmiddellijk te zien is dat hij te water heeft gelegen.

Hij gaat aan de windkant van het vuur staan, dan waait de rook niet tegen zijn goed en vermijdt hij grotendeels de brandreuk. Hij houdt de kledingstukken wijd uitgespreid, en vuur, wind en zon maken dat ze na een poos draagbaar-droog zijn. Hij trekt ze weer aan en begint dan te overleggen. Zijn kansen te wegen. Zal hij naar Vreeswijk gaan? Daar weten de lui natuurlijk nog niets van wat er in de nacht bij Ameide is gebeurd, al kan het wezen, dat ze schoten hebben gehoord. In Vreeswijk zal hij in de taveerne een ochtendmaal nemen en dan.... Ja, dan zal hij verder moeten zien. Kijken hoe de zaak er daar bij staat.

Met dit halve plan stapt hij langs de Lekdijk op het stadje aan. In de verte ziet hij de toren van de Vreeswijkse kerk en aan de overzijde de transen van het slot Batestein. Maar.... Dichterbij ziet hij iets anders. Daar komt een troep aan. Soldaten lijken het wel. Hij kijkt rond naar een kans om die soldaten te ontlopen. Groot is zo'n kans niet; je kunt geen binnenweg nemen, die van de dijk af het land in voert. Wat wegen en landerijen staan onder.... Er zit niet veel anders op dan onvervaard door te lopen, de komende soldeniers tegemoet. Hij doet dat en tracht daarbij een onopvallende houding aan te nemen. Het lukt — juist door de opzettelijkheid — slechts ten dele.

Maar.... als hij de mannen dichterbij genaderd is, ziet hij met Fransen te doen te hebben. Fransen: dat zijn voor hem geen vijanden. Zeker nu niet meer.

Zijn vijanden zijn veeleer de prinsensoldaten en de bewoners van de Waard, die de zijde van Oranje houden. Die zullen al wel rondverteld hebben, dat Ariën Biesheuvel van het Pinkeveer een verrader is. Een vent, die met de Fransen heult. En.... waarom ook niet? Waarom zal hij de kant van de Fransen niet

kiezen? In zijn hart heeft hij immers al lang op hun overwinning gehoopt — Waarom zal hij hen niet helpen die overwinning te behalen?

De sergeant, die de aankomende Fransen commandeert, heeft in de verte de boer gezien. Heeft zich afgevraagd wat die eenzame kerel op de dijk zoekt. Het kan wel een vent zijn die er op uitgestuurd is om zoveel hij kan te weten te komen over de Franse troepen en hun bewegingen. Na dat gevecht van gisteren.... Hij houdt de boer staande. Vraagt hem naar „vanwaar” en „waarheen”.

Ze hebben enige moeite om elkaar te verstaan, de Fransman en de Hollander, maar met behulp van gebaren en van een paar woorden Hollands, die de sergeant zich tijdens de veldtocht heeft eigen gemaakt, lukt het toch. En zo begrijpt de Fransman dat de Hollander ergens — Biesheuvel wijst met een wijf gebaar in de richting van Ameide — geprobeerd heeft de waterlinie af te tappen en dat hij maar ternauwernood aan de bewakers van de sluisen is kunnen ontkomen.

En zo begrijpt de Hollander dat er de vorige dag gevochten is. Nee, niet alleen het gevecht waar hij zelf zojuist van heeft verteld, maar gevochten tussen Franse en Hollandse troepen. De Hollanders zijn verslagen teruggetrokken. Toen zijn de Fransen verder gerukt naar een vesting — het wijzend gebaar van de sergeant in zuidelijke richting en de met uitheemse tongval gesproken naam geven Ariën de overtuiging dat hij Gorkum bedoelt. Maar de aanval op die vesting is afgeslagen. Of de bezetting gewaarschuwd was — door spionnen of zo — weet de sergeant niet; wel weet hij, dat een klein legertje de Fransen is tegemoet getrokken. Ja, een legertje — véél meer manschappen dan de Fransen hadden ingezet. Die waren niet meer dan een paar bataljons sterk. En voor deze overmacht hadden ze moeten wijken.

Biesheuvel laat dat maar zo, dat van die overmacht. Een soldaat verliest immers nooit doordat zijn tegenstander slimmer of dapperder is.

Hij vraagt of de soldaten, die hij heeft ontmoet en met wie hij nu staat te praten, op de terugtocht zijn.

Die vraag valt bepaald niet in goede aarde; een soldaat van koning Lodewijk van Frankrijk is nooit op de terugtocht. Of het moest zijn dat hij na de overwinning naar zijn kampement terugkeert.

De bravoer van de sergeant steekt Biesheuvel toch even. De ke-

rel hoort, naar zijn eigen verhaal, bij de troepen die voor Gorkum verslagen zijn, en wou-ie dan toch beweren dat een Franse soldaat nooit terugtrekt? Hij zegt dat niet; hij komt met een tweede vraag. Zijn de Fransen van plan Gorkum opnieuw aan te vallen?

De ander haalt de schouders op. Zo iets zou je aan de officieren moeten vragen. En waarom wil die boer dat weten?

Weer komt het wantrouwende vermoeden bij de sergeant op, dat hij met een spion te maken heeft. Dat hele verhaal over sluizen en molens en vechten met Oranjesoldaten kan wel eens niet anders zijn dan een knap verzinsel, om op die manier het vertrouwen te winnen.

„Gaat het je aan, of wij die stad nog eens aanvallen?“, vraagt hij bits.

„Misschien“, zegt Biesheuvel. En hij voegt erbij: „Kun je me niet naar de bevelvoerende officier brengen?“

Verbazing tekent zich op het gezicht van de sergeant. Hij keert zich naar één van zijn manschappen — een oudere kerel, die waarschijnlijk al meer veldtochten heeft meegemaakt en overlegt met hem in rad Frans. Dan kijkt hij de Hollander aan: „Waarom?“

De boer van het Pinkeveer bedwingt de neiging om nu op zijn beurt te zeggen: „Gaat het je aan?“

Want als hij de sergeant nijdig maakt, is er grote kans, dat deze hem niet meenemen wil. Zeker niet als vriend. Daarom zegt Ariën: „Ik kan misschien helpen met inlichtingen“.

„Ken je hier de streek?“ vraagt de ander. Ariën lacht. Natuurlijk kent hij de streek hier. Zo goed als zijn broekzak.

De sergeant praat niet meer; hij neemt de boer mee. Als de vent een spion is, is het een ezel van een spion. Want dan geeft hij zich zonder meer in de macht van de Fransen en de sergeant zal er wel voor zorgen dat de kerel niet uit die macht ontsnapt. En als de vent geen spion is, kan hij uitstekende diensten bewijzen. Want de Franse onderofficier mag zo pas tegenover Biesheuvel beweerd hebben, dat een eventuele nieuwe aanval op de stad een zaak van de officieren is en dat hij daar niets van afweet; zo is het niet precies. Hij weet drommels goed, dat er sprake is van een tweede poging om de vesting te overmeesteren. En als hij een gids meebrengt, die de streek op zijn duimpje kent... Hij ziet al een beloning in het vooruitzicht! Hij besluit, zijn tocht langs de dijk niet voort te zetten, maar naar Vreeswijk terug te keren. Daar is een groter onderdeel van

het Franse leger onder bevel van een kolonel — een deel van de troepen, die de vorige dag teruggeslagen zijn. Die rusten daar uit en worden opnieuw vechtklaar gemaakt.

De kolonel heeft zich in één van de mooiste huizen van het dorp ingekwartierd. Het is lang niet zo comfortabel als de adellijke woning, die hij in Parijs tot zijn beschikking heeft, maar een heel stuk beter dan de onderkomens waar je te velde vaak genoeg mee nemen moet.

Als de sergeant zich meldt met zijn Hollander — „gevangene” kun je niet zeggen — heeft de officier dadelijk grote belangstelling. Hij luistert naar het rapport van zijn ondergeschikte en begint dan de boer te ondervragen. Dat gaat vlotter dan het onderhoud tussen Ariën en de sergeant op de dijk, want er is een tolk beschikbaar

Ariën Biesheuvel begint met te vertellen dat hij een trouw zoon is van de moederkerk; dat hij daarom door zijn dorpsgenoten slecht is behandeld en dat hij hoopt dat Zijne Majesteit koning Lodewijk aan de achterstelling van de roomse kerk in de Republiek een einde zal maken.

De kolonel luistert met nauw bedwongen ongeduld naar de lange inleiding; hij gelooft het wel, dat die boer een getrouw zoon van de kerk is. Veel kan het hem niet schelen. Want hij kan zich moeilijk indenken, dat een man alleen om zijn kerk zich aan het gevaar blootstellen wil, door zijn landgenoten als verrader te worden gegrepen. Hij wordt opmerkzaam wanneer de Hollander verslag gaat doen van diens mislukte poging om de waterlinie af te tappen. Als dat waar is, kan de vent haast niet anders dan zijn diensten hier aanbieden. En het is te onderzoeken, of het waar is. De Franse posten ten noorden van de rivier, tegenover de uitwateringsplek, moeten dan schoten hebben gehoord en misschien hebben ze op andere manier iets van dat gevecht vernomen. Hij laat Biesheuvel gaan. Dat wil zeggen: de man mag het stadje niet uit en moet voortdurend in gezelschap van de sergeant blijven, die hem in Vreeswijk heeft gebracht. Verder is hij vrij — de sergeant krijgt zelfs opdracht te zorgen, dat hij eten krijgt.

Ze gaan samen weg, de militair en de boer, en als de eerste ergens een maaltijd voor de tweede laat klaarmaken, zorgt hij ervoor zelf óók niet te kort te komen.

Het onderzoek, dat door de kolonel onmiddellijk is gelast, levert betrekkelijk snel resultaat. De berichten van de boer schijnen waar te zijn: de posten hebben iets van een gevecht

vernomen. Ze hebben ook de molens, waar de kerel het over had, een ogenblik zien draaien. Het viel hun op, en ze begrepen niet waarom die molens weer zo gauw stilstonden. Het verhaal van Biesheuvel geeft daar een aannemelijke verklaring voor. Dan laat de kolonel de man weer bij zich komen. Het gesprek wordt nu in een heel andere sfeer gevoerd. Niet langer tastend en wantrouwend van de kant van de Franse bevelvoerder. Maar als met iemand, die vertrouwd wordt en als helper is aanvaard. Biesheuvel hoort, dat er een plan bestaat, opnieuw een poging te doen om de stad te nemen. Maar ditmaal niet door een open aanval; de bezetting is na de dag van gisteren natuurlijk extra op haar quivive. Nee, de vesting moet worden besloten en de aanval moet bij verrassing komen.

Er ligt een kaart op de tafel en de kolonel wenkt Ariën naderbij te komen. Hij wijst hem op de kaart waar Franse en waar Hollandse posten zijn en welke wegen onder water staan. Ariën heeft moeite om uit die kaart wijs te worden; zulke tekeningen komen in het boerenbedrijf niet te pas. Maar met enige inspanning en hulp lukt het toch; hij herkent in de lijnen en kruisjes en strepen de wegen en waterlopen, de plaatsen, de molens, de boerderijen, die er door worden voorgesteld. Maar hij krijgt de indruk, dat de kaart niet helemaal precies is. Dat de omvang van de inundatie er meer geschat dan verantwoord is getekend. Hij zegt dat en de kolonel haalt deschouders op. Hij snapt toch zeker wel, dat de Fransen geen kans hebben gehad om binnen de Hollandse linies nauwkeurige opmetingen te doen!

Ariën laat de opmerking voor wat ze is — hij heeft de situatie beter in het hoofd dan ze hier op papier is aangegeven. Maar de kaart is wél van dienst. Nu hij er eenmaal zo'n beetje wijs uit kan, kan hij er op aanwijzen waar naar zijn inzicht de vesting het best is te naderen. En daarbij kan hij nu rekening houden met de Hollandse posten.

Maar hij hoeft het plan niet op te stellen; dat zal de Fransman wel doen. Eigenlijk heeft deze al bepaalde voornemens. Geen open aanval om te beginnen. Eerst wil hij in de buurt van de stad een vast punt in bezit hebben om van daar uit de vesting te nemen. Het gaat er dus om, een kleine troep ongemerkt tot dicht bij Gorkum te brengen.

„En dan?” vraagt Ariën.

De kolonel kijkt hem aan; de vraag van de boer bevalt hem niet. Wat meent die kinkel? Dat een koninklijk Frans officier hem uitleg van zijn bedoelingen zal geven?

Ariën herhaalt zijn vraag. Hij voelt zich helemaal niet de ondergeschikte — veelmeer een onmisbare, vrijwillige helper. En door een hooghartig-verbaasde blik laat hij zich niet afschrikken. Hij kan koppig zijn, deze Ariën.

Begrijpt de Fransman, dat hij hier niet te doen heeft met een schuwe boer, die bang is als de kasteelheer even de wenkbrauwen fronst, zoals hij in zijn vaderland boeren kent? Afhankelijke, onderworpen boeren? Het heeft er de schijn van, want hij geeft nu toch enige uitleg. Hij wil met een kleine troep onverhoeds de bewaking van een punt vlak bij de stad, bij een brug bijvoorbeeld — zijn vinger wijst op de kaart — overmeesteren. Dan kan ogenblikkelijk de hoofdmacht, die in de buurt zal wezen, vanuit dat punt de aanval doorzetten.

Ariën knikt begrijpend. Hij wendt de blik van de kaart af; zonder kaart kan hij evengoed of beter overleggen. Een brug. Hij denkt aan de bruggen over de vestinggracht. Daarachter liggen de poorten.... Jawel — maar hoe nader je die ongemerkt? Nu kijkt hij toch weer naar de kaart; daar staan immers de posities van de beide partijen op.

„Zijn die precies aangegeven?” wil hij weten.

Maar deze vraag doet bij de kolonel de maat overlopen. Wat denkt die kerel? Dat een kaart, die door zijn officieren is bijgewerkt, niet volledig zou zijn?

Hij schuift de botte boer opzij. Nijdig. Ten slotte zou hij een plan hebben ontworpen en ten uitvoer gelegd, ook wanneer deze vent niet bij hem was gebracht. En een plan ontwerpen zal hij. Met zijn officieren, en zonder die onbehouwen vlegel.

Biesheuvel merkt terdege de omslag in de stemming van de Fransman. Hij begrijpt, dat deze hem niet zonder meer zal laten gaan, wanneer hij van zijn diensten geen gebruik maakt. Aanvaarden ze hem niet als helper, als gids, dan houden ze hem natuurlijk als gevangene.... Een onprettig vooruitzicht. Een gevaarlijk vooruitzicht.

Hij mag dan niet precies snappen waarom die hoge meneer ineens zo bits en bars tegen hem doet — het zal wel wezen om iets, dat hem in het optreden van Ariën niet aanstaat. Goed, dan zal dat optreden anders worden. Want Biesheuvel is tè ver gegaan, dan dat hij zich nu nog uit deze zaak kan en wil terugtrekken. En hij denkt aan zijn dorps- en buurtgenoten; aan zijn werk en zijn ontsnapping in de verleden nacht. Aan zijn verlangen naar een Franse overwinning óók.

Het kost hem wel enige moeite, maar hij overwint zichzelf en

vraagt aan de tolk, waarom de kolonel zo plotseling anders tegen hem doet.

De tolk legt hem dat uit. Die kolonel is een voornaam Frans edelman, en daardoor is hij niet gewend dat er op zo vrijpostige toon tegen hem wordt gesproken als Ariën doet.

Of de tolk dan aan zijne edelheid wil uitleggen dat hij, Biesheuvel, een doodgewone Hollandse boer is, niet goed op de hoogte met de Franse gewoonten. En dat hij zeker niet de bedoeling heeft, zijn edelheid te beledigen.

De tolk brengt de boodschap over en de kolonel glimlacht. Ietwat gemaakt, ietwat neerbuigend. Hij heeft méér dan genoeg van die lompe Hollander, maar hij kan hem gebruiken. Hij zal hem gebruiken.

Toch krijgt Ariën Biesheuvel niet meer de gelegenheid zich met het overleg te bemoeien, dat de kolonel met enkele officieren voert. Hij mag erbij staan, doch geen woord wordt meer voor hem vertaald en geen vraag wordt meer tot hem gericht. Of... Want als het overleg ten einde schijnt, wenkt de kolonel hem weer naar de tafel en de kaart. Legt de vinger bij een bepaald punt. Ariën buigt over de kaart: het punt, dat de vinger aanwijst, is de brug over de vestinggracht bij de Arkelpoort! Die Fransman heeft dus met zijn kaart hetzelfde gezien, wat hij, Ariën, met zijn kennis van stad en streek het beste oordeelt: de Arkelpoort overmeesteren.

Hij knikt instemmend — hij meent óók, dat die poort het meest in aanmerking komt. Maar dat wordt hem niet gevraagd — de Hollander moet als gids dienen en een weg wijzen, dwars door dit vervloekte watergebied naar het punt, dat door de Fransen is uitgekozen voor de overrompeling.

Gids — ja, dat wil Biesheuvel wezen. Daarvoor had hij zich bij de sergeant aangeboden. En dat hij zich met het plannenmaken heeft willen inlaten, kwam door de wijze waarop de kolonel het gesprek begonnen is.

De tolk oordeelt het niet nodig, deze verzekeringen verontschuldiging uitvoerig over te brengen; hij vertaalt alleen, dat de Hollander bereid is zo'n weg te wijzen. Een weg, waarlangs de bezetting waarschijnlijk geen vijand verwacht. Omdat ze vrijwel onbegaanbaar zal zijn.

„Wijs”, beveelt de kolonel.

Ariën doet dat. De officieren, die de wijzende vinger met aandacht volgen, zien dat ze op de kaart staat in het gebied, dat als helemaal-ondergelopen is getekend.

„Juist daarom”, beweert de gids. „Niemand verwacht daar Fransen. Want wie niet goed bekend is met de streek hier, vindt ze nooit”.

„Jij wel?”

„Ik wel”.

Mooi, dan moet hij met de voorhoede mee, die de overrompeling zal uitvoeren.

De volgende dag... Het weer schijnt de aanslag te begunstigen. 's Morgens, toen de troep uit Vreeswijk op mars ging, was de lucht grauw van laag-hangende regenwolken — nu, in de namiddag regent het in dichte stralen. Als een gordijn hangt het vallende water over de landen, en het uitzicht is vaag en beperkt. De manschappen worden doornat. Zesjouwen mopperend achter hun gids aan, die met de sergeant voorop loopt. Hoe kun je vechten in dit hondeweer en in dit kletsnatte land? Je glibbert en glijdt elk ogenblik! Voor een stevig gevecht van man tegen man is er nergens vaste grond. En je kunt erop rekenen, dat die Hollandse kikvorsen zich in het slik heel wat gemakkelijker zullen bewegen dan zij. Die vermaledijde kerels zijn aan zulk weer en zo'n grond gewend.

Ariën hoort het ontevreden gemompel wel, maar hij verstaat er niets van. De sergeant hoort het en verstaat het. Hij is het mischien met zijn manschappen eens, maar hij mag en wil dat niet tonen. Hij keert zich onder het lopen om en snauwt, dat ze beter doen hun mond te houden. Dat dit miserabele weer ook zijn voordelen heeft. Nu zal geen kip een aanval verwachten, en dat is een belangrijk ding. Ze zullen wraak nemen voor de tegenslag van gisteren.

Of het komt door de barse toon van hun kommandant, of doordat het vooruitzicht op revanche hen een beetje met de ongemakken verzoent — wie zal het zeggen? In ieder geval: het gemompel en gemopper zwijgt. De troep vordert. En op behoorlijke afstand achter haar komt de hoofdmacht. Aangevoerd door de kolonel in eigen persoon. De kolonel, die de schande van de nederlaag door een klinkende overwinning gaat uitwissen.

Ariën volgt een smalle weg, die een voet onder water staat. Wie in de streek niet bekend is, zou haar niet vinden. Zou haar, als hij haar per ongeluk ontdekt had, niet dan met de grootste moeite en voorzichtigheid kunnen volgen. Je moet voortdurend

met een stok tasten en peilen, anders raak je in een ogenblik van de weg in de berm of in de sloot.

Biesheuvel gaat zekerder dan een Fransman ooit zou kunnen; hij heeft verscheidene herkenningspunten aan allerlei terreinvoorwerpen. Aan een paar wilgen, aan een strook riet, aan een molen in de buurt. Hij heeft het grootste deel van zijn aandacht daarvoor nodig, en slechts af en toe laat hij een speurende blik over de omtrek gaan.

Ze zijn Leerbroek voorbij en marcheren nu in de richting van Arkel — een kleine troep, als verloren in de wijldheid van het vlakke waterland en de troosteloze grijsheid van de regen. Ze volgt de Achterdijk, een smalle, lage weg langs een wetering. Het water staat er een paar duim op — je hoort het ruisen bij elke stap, die je voorwaarts doet. De sergeant heeft op aanwijzing van de boer, die naast hem stapt, gezegd dat de mannen dicht achter hen tweeën moeten blijven en geen pas naar rechts of links mogen zetten. Want dan hebben ze grote kans, in het diepere water te geraken, langs de kant van de ondergelopen weg! Hij kan ervan verzekerd zijn, dat ze die aanwijzing zullen opvolgen uit voorzichtige angst!

Ariën gaat zelfverzekerd voorwaarts. Toch met de nodige behoedzaamheid. Hij tast telkens met een stevige stok de grond vóór hem; hij neemt de omtrek nauwkeurig op. In de verte ziet hij een molen. De wieken staan stil; molens doen in deze dagen in deze streek geen dienst. Maar dat komt wel: als de onderneming van vandaag gelukt, kan over een paar dagen misschien begonnen worden met droogmalen! Hij hoopt het en denkt met wraakzuchtige voldoening aan zijn mislukte poging bij Ameide. Daar hebben de bewakers van de waterlinie hem en zijn makkers verjaagd — dit keer zal dat minder gemakkelijk gaan. Zal het helemaal niet gaan. Het is een groot verschil of je met een groepje gewapende boeren komt of met een troep soldaten, die door een behoorlijke krijgsmacht wordt gevolgd. Onwillekeurig kijkt hij even om — zijn ogen zoeken die krijgsmacht. Hij ziet ze niet — ze is blijkbaar verder achter dan hij heeft verwacht. Hield de regen maar een ogenblik op.

Ze naderen de molen. Als ze die voorbij zijn, wordt de weg iets beter begaanbaar, want daar ligt de dijk een eindje hoger. De sergeant kijkt ook naar de molen. Eenzaam en verlaten staat die daar; zo doods als het verdronkenland, waar je geen levend wezen speurt. Toch zou de sergeant graag weten of die molen zo verlaten is als ze lijkt; hij denkt erover een paar van

zijn mannen op kondschap uit te sturen. Ze die molen te laten verkennen. Hij wil het bevel daartoe geven, maar overlegt eerst met zijn gids.

„Onmogelijk”, zegt die. „En onnodig”.

Onmogelijk, want de molen staat aan de overkant van de wetering, en de soldaten, die er heen zouden moeten gaan, zullen ongetwijfeld tot de nek in het water terecht komen. En wie staat er voor in dat ze er heelhuids zullen kunnen uitkruipen?

Hij niet.

Onnodig, want je kunt er op aan dat niemand hier een vijand verwacht.

De sergeant laat zich overtuigen — niet in de laatste plaats omdat hij van zijn manschap zeker geen geestdriftige gehoorzaamheid durft te verwachten voor de opvolging van het bevel van een zó riskant en nat karwei. Hij neemt de molen nog eens scherp op. Er is geen enkel teken van leven te bespeuren. Stil en doodse staat ze in het stille, doodse land. De troep sukkelde verder.

Hoog in de molen volgen twee paar ogen de voortploeterende Fransen.

„Er loopt een boer naast die voorste militair”, zegt een Hollandse korporaal.

Hij krijgt niet dadelijk antwoord, want de soldaat naast hem heeft dat al lang gezien en kijkt met ingespannen aandacht naar die boer. Die vent heeft in zijn houding iets bekends. Hans Berkel denkt erover naar beneden te gaan om van de luitenant diens verrekijsker te lenen, maar hij doet dat niet. Want voor hij hier boven terug kan wezen, is de vijandelijke troep mogelijk zo ver gevorderd, dat hij de mannen alleen maar op de rug kan zien. En hij vertrouwt de scherpte van zijn ogen genoeg om aan te nemen, dat hij die boer wel zal herkennen zonder kijker. Hij buigt een beetje naar voren. Is dat niet . . . ? Warempel, ja! Ariën Biesheuvel van het Pinkeveer! Hans fluit even tussen de tanden zo'n schelm! De twee in de molen zien de vijanden aan de overzijde van de wetering voorbijtrekken.

„Stommerds”, mompelt de korporaal. Hij zou geen molen onverkend in de rug van zijn manschappen laten. Maar er is geen tijd te verliezen. Ze gaan met z'n beiden naar beneden. Daar is de voorbijtrekkende troep eveneens opgemerkt, en als de korporaal en Hans bij hun makkers en meerdere komen, is de luitenant al bezig met een onder-officier te overleggen. Zijn plan is eenvoudig. De kerels een eind voorbij laten trekken — dan met

een vuursein en een paar schoten de bezetting van Gorkum waarschuwen, zodat die hulp zenden kan. De weg, waarlangs de vijand oprukt, kunnen zij hier vanuit de molen afsnijden. Dan zitten de aanvallers tussentweevuren en het moet een klein kunstje zijn, ze deterugtocht af te snijden en gevangen te nemen. „Er zal toch een grotere macht volgen”, brengt de onderofficier in het midden.

De luitenant geeft de mogelijkheid daarvan, de waarschijnlijkheid zelfs, toe. Maar ze zijn hier om te vechten, niet om sluippatrouilles door te laten. En op de smalle dijk kan de vijand immers nooit zijn hele macht ontplooiën.

Achter de molen ligt een platboomde schouw — snel worden daar een aantal manschappen mee naar de overzijde van de wetering gevaren. Ze nemen post op de dijk — ze staan daarbij tot halverwege de knieën in het water, maar dat dooft hun strijd lust niet. En vanuit de molen kunnen hun makkers hen immers met musketvuur ondersteunen!

Op de omloop vlamt een vuur op — zwaar dreunt de knal van enkele musketschoten, die tegelijk worden afgegeven.

Die schoten alarmeren de voortsjouwende Fransen. De sergeant keert zich met een ruk om. In één blik ziet hij de Hollanders op de dijk en het vuursignaal op de molenomloop. Hij begrijpt de betekenis daarvan.

„Stommeling!” snauwt hij tegen Biesheuvel.

Die heeft geen weerwoord, al flitst hem de gedachte door het hoofd, dat de sergeant dan net zo goed een ezel is. Maar het heeft geen zin, daar een bekgevecht over te beginnen. Belangrijker is de vraag, hoe ze uit dit lastig en gevaarlijk parket kunnen raken.

Hoe hij eruit raken kan. Want Ariën begrijpt uitstekend, dat het voor hem het meest gevaarlijk is. Het gevecht geeft voor allemaal gelijke kansen op wond en dood, gevangenneming en later weer vrijheid; maar voor een verrader zal er van latere vrijheid geen sprake zijn. Hij kijkt om zich heen. De sergeant geeft bevelen en de manschappen maken zich gereed voor het gevecht. Ze stellen zich op, zo goed dat gaat, om de verwachte aanval het hoofd te bieden. Een paar leggen hun musket aan — maar de regen heeft de lonten nat gemaakt en er is geen schijn van kans een schot te lossen. Dat kunnen die kerels in de molen wèl.

De musketiers laten hun vuurwapens vallen en grijpen naar hun degens. Er zijn meer met de degen gewapenden, en ze zullen

zich verweren zo goed ze kunnen. Maar de vijand dringt niet op; hij wacht af. Gelijk hééft hij: in een gevecht met de blanke wapens staan de kansen méér gelijk dan wanneer de Hollanders zich bepalen tot een vuurgevecht vanuit de beschutting van hun onderdak.

„Aanvallen!” schreeuwt de Franse sergeant. Hij ziet, dat zijn enige kans ligt in het forceren van een doorbraak in de richting vanwaar ze gekomen zijn. Dat betekent wel de mislukking van de onderneming tegen Gorkum, maar die lijkt toch mislukt. Was de kolonel er met de hoofdmacht, dan... Maar die is er niet en hij is ook nergens te bespeuren. Die is tē langzaam opgerukt.

„Aanvallen!” De sergeant geeft zelf het voorbeeld: zo snel het water hem dat toelaat, rent hij op de Hollanders af, die de weg bezetten. Zijn mannen volgen hem. Vanuit de molen slaan de kogels in hun troep — twee, drie soldaten storten neer. Ariën ziet het — het beneemt hem de weinige moed, die hij nog had. Nee, doorbreken en zo de veiligheid vinden, lukt niet. Wat dan? Hij kijkt rond — waar is een uitweg? En dan eensklaps ziet hij! Het is een gewaagd stuk dat hij doen gaat — maar er is geen andere mogelijkheid. Daar ligt de schouw, waarmee de Hollanders naar de dijk gekomen zijn — niemand is er bij. Niemand let erop: het vechten is verwoed en algemeen. De verrader waadt met haastige, grote stappen naar het vaartuigje. Heeft hij dat eenmaal, dan kan hij de wetering op roeien in de richting van Leerbroek. Roeien gaat sneller dan lopen — zó kan hij ontkomen. Móet hij ontkomen. Het bootje schommelt als hij gejaagd instapt, zich bukt naar de vaarboom... Maar als hij zich opricht om de sliet in het water te plompen en haastig weg te bomen, treft hem een forse stoot. Hij wankelt en houdt zich met moeite overeind. Een tweede stoot gooit hem achterover op de bodem van de boot — een soldaat zet hem de knie op de borst.

„Schurk!” zegt een bekende stem. Hij schrikt fel: hij herkent de stem en nu ook het gezicht.

De soldaat is Hans Berkel.

„Laat me...”, begint Ariën een vraag. Een smekende vraag. Hij krijgt de kans niet, ze af te maken.

„Jij was gids — Ik heb het duidelijk gezien”, grauwte Hans.

„Gids, dat is verrader. En met verraders weten we weg!”

Dat is de dreiging met het lot, waar Ariën doodsbenuwd voor is geweest, dadelijk toen de molen begon te leven. De angst geeft hem kracht; wanhopige kracht. Met een uiterste inspanning

probeert hij Berkel van zich af te werpen — Hans heeft de grootste moeite de onderliggende man onder te houden. Hij roept om hulp — één van zijn makkers hoort die roep en komt. Dan is het uit met de tegenstand van de gevangene — hij wordt stevig gebonden, en de schouw, die hem naar de vrijheid had moeten brengen, brengt hem naar de molen...

Het gevecht op de dijk is nog niet geëindigd. Allebei de partijen hebben versterking gekregen: de Fransen het eerst en aanvankelijk het meest. Maar de Hollanders hebben weten stand te houden tot uit de vesting een paar bataljons hen te hulp zijn gekomen; de Hollanders hebben het voordeel van betere terreinkennis en meer gewendheid aan het water — na een felle strijd van enkele uren heeft de Franse kolonel bevel moeten geven tot de aftocht.

De Staatsen achtervolgen de aftrekkende vijand een eindweegs — meer om zeker te zijn van zijn uiteindelijke aftocht, dan om hem zoveel mogelijk afbreuk te doen. Trouwens: daartoe zijn ze in te gering aantal en het is bovendien ongeraden, zich te ver van de vesting te verwijderen. Maarschalk Wirtz heeft order gegeven de aanslag op Gorkum te verhinderen — die opdracht hebben ze volvoerd. Zesaten een flinke bezetting achter in en om de molen, zodat de weg die hiervandaan naar de stad leidt, sterker bewaakt is dan ze was — de rest van de troepen trekt zich op Gorkum terug.

De Fransen koelen hun gramme woede op de dorpen, die ze doorkomen. In de namiddag-lucht van de vallende avond laaien vlammen op en klinken kreten van vrouwen, van mannen. Ja, hier zijn de Fransen de sterksten; hier „overwinnen” ze. Het geeft hun een gevoel van bevredigende wraakzucht, van voldoening over geroofde buit. En als ze, van Ameide de Lekdijk volgend, Vianen bereiken, is de vrees voor een achter hen aankomende vijand geheel geweken. Hier zijn ze veilig, hier zijn ze onbestreden veroveraars. Onbestreden — want wat kan een kleine bevolking van burgers beginnen tegen gewapende troepen, die bovendien in de meerderheid zijn? Vianen moet lijden, moet betalen voor de nederlaag, die de koninklijke benden die dag hebben geleden.

De nederlaag, die voor de belangrijke vesting aan de waterlinie behoud betekent.

Hoofdstuk 14

KENTERING

Het bericht van de tegenslag der Fransetroepen gaat als een lopend vuur door de onder-water-gezette streek. Mèt het verhaal van het gepleegde verraad.

Gerrit Claessen is nu vast overtuigd van het feit, dat Biesheuvel al lang met verraderlijke plannen heeft rondgelopen; dat diens aanslag op de sluizen en molens bij Ameide verband hield met de poging van de vijand om Gorkum bij verrassing te nemen. Hij vindt die samenhang klaar als de dag. En niemand spreekt hem tegen. Hij kan best gelijk hebben; hij hééft gelijk. Maar dan is het een grimmige voldoening te weten, dat die Judas zijn verdiende loon niet is ontgaan. Ze weten allemaal in de Waard, dat Hans Berkel de man is geweest, die Biesheuvel heeft gevangen genomen; en ze weten ook allemaal hoe het met die gemene verrader is afgelopen. Verschrikkelijk is dat — maar verdiend. Over het laatste zijn ze het nog meer eens dan over het eerste. De vent is ter dood gebracht, nog dezelfde dag dat hij als gevangene in Gorkum binnengebracht werd. Kort en snel recht. Ja recht! Al waagt een enkele het te opperen, dat de kogel, desnoods onthoofden, voldoende geweest zou zijn.

Dood is dood — en daar was het om begonnen. Moest dat nu op zo'n gruwelijke wijze gebeuren? Want gruwelijk is de straf geweest; de verrader is levend gevierendeeld en de stukken van zijn verscheurde lichaam zijn als afschrikwekkende waarschuwing op staken tentoongesteld aan de stadspoorten.

Swaentje vindt dat zo'n marteling achterwege had moeten blijven, en haar moeder valt haar daarin bij. Maar Gerrit denkt daar anders over: als de vent in zijn opzet geslaagd was, wie zal zeggen hoeveel ellende dan over de streek en de bevolking gekomen zou zijn? Want de Fransen zijn alles behalve zachtzinnige jongens.... Je moet je niet indenken wat het lot van

meisjes en vrouwen geweest zou zijn, wanneer diekerels de baas zouden kunnen spelen.

Zijn opmerkingen maken indruk — Swaentje en haar moeder zeggen er niet veel op. Maar medelijden met de terechtgestelde verrader hebben ze tóch.

Een dag of wat later komt er een nieuw gerucht in de buurten en in de hoeven. Een gerucht, minstens even afgrijselijk als het verhaal over de dood van Ariën Biesheuvel. Een ruiter heeft het het eerst verteld, toen hij op zijn rit naar Gorkum in een taveerne rustte. Uit Bodegraven kwam hij, het hoofdkwartier van de Prins, en daar was de tijding gebracht door een bode van de Staten uit 's-Gravenhage. Jan de Witt is vermoord. En zijn broer Cornelis. Het was om die broer begonnen. Die zat gevangen op de Voorpoort in Den Haag, beschuldigd van een poging om de Prins te laten vermoorden. Hoe dat nu allemaal precies in elkaar heeft gezeten, wist de ruiter niet te vertellen. Maar Cornelis de Witt lag in de Voorpoort te bed; hij was op de pijnbank ondervraagd en daar wordt een mens niet gezonder van.

De verteller had gelachen toen hij dat zei; bepaald een vriend van de De Witten was hij zeker niet.

Nou afijn, de rechters hadden de ruwaard van Putten tot verbanning veroordeeld en zijn broer, Lange Jan, was hem op de Voorpoort komen opzoeken om met hem over dat vonnis te spreken.

Maar de burgers van Den Haag waren het er helemaal niet mee eens, dat een De Witt er zo goedkoop af komen zou, en ze liepen te hoop voor de gevangenis. Daar waren wel bewakingstroepen, maar die werden door een vals gerucht weggelokt. De De Witten werden naar buiten gesleurd en afgemaakt. Afgemaakt als beesten. En hun lijken werden opengesneden en opgehangen als slachtdieren....

Het bloederige verhaal van moordlust en wraakzucht, van hartstochtelijke haat en onmenselijke gruwel gaat door de Waard. Dit keer is Gerrit Claessen niet zo boud in zijn beweren, dat de gedoden hun verdiende loon hebben ontvangen, en zeker wil hij de wijze waarop het volk de broeders heeft om hals gebracht, niet verdedigen. Dominee De Prado geeft zijn mening meer onomwonden te kennen. Hij noemt wat er in Den Haag is gebeurd, rondweg een schande en een goddeloosheid.

Niemand zal hem er van verdenken, dat hij niet oprecht vóór

de Prins is, en hij heeft zich al jarenlang geërgerd aan de wijze, waarop Jan de Witt en de regenten de jonge Oranje behandelden en achterstelden, maar dit . . . Het kan zijn, dat die razende moordenaars in Den Haag in hun dolheid niet geweten hebben wat ze deden, maar dominee De Prado meent dat dergelijke daden roepen om Gods oordeel.

De mannen, die hem horen, zijn er stil van. Zó fel is De Prado zelden of nooit. Een enkele waagt tegenspraak. De manier waarop De Witt aan zijn eind is gebracht, mag dan niet goed wezen, dat er een eind aan de macht van Lange Jan is gekomen, zal niemand betreuren.

„Dat is héél iets anders”, zegt De Prado. „Een eind aan zijn macht behoeft niet een eind aan zijn leven te betekenen. En als een man moet worden veroordeeld, dan zijn er rechters in de Nederlanden”.

Jawel, die zijn er, dat is niet tegen te spreken. Maar evenmin is tegen te spreken, dat die rechters Cornelis de Witt een veel te lichte straf hebben opgelegd! Nou, dan moet het volk het oordeel wel voltrekken.

Zo praten de meest fanatieken er over, en wat de dominee zegt of niet zegt: zij blijven bij hun mening. Overigens verandert noch de opvatting van de één, noch de tegenspraak van de ander iets aan het feit.

Jawel, dat mag waar wezen, geeft De Prado toe, even waar is het, dat een moordpartij als in Den Haag Gods oordeel over de daders afroept.

Teeuw Korevaar heeft er bij gestaan, bij dat gesprek. Hij heeft het aandachtig gevolgd, maar hij heeft er geen deel aan genomen. Dat is de predikant opgevallen, en deze heeft daar zo zijn eigen gedachten en vermoedens over. De jonge Korevaar schijnt in de laatste tijd veranderd.

Hij is zwijgzamer geworden. Dominee De Prado herinnert zich het gesprek, dat hij een poos geleden met Teeuw en diens moeder gevoerd heeft op de hoeve van de Korevaars; hij herinnert zich het gesprek met Gerrit Claessen en Teeuw na de dood van Baltus Muys. Hij heeft de indruk, dat de zoon van Gijs Korevaar een moeilijke tijd doormaakt; dat de jongeman zoekt naar zekerheid en innerlijke rust.

Op een middag gaat hij naar de oude hoeve. Hij treft de vrouw thuis. Ze is aan het werk op de vloedzolder, maar als ze ziet wie op bezoek komt, neemt ze er de tijd voor om rustig met de zieleherder te praten. Ja, Teeuw is in de laatste tijd anders dan

toen Muys nog leefde en invloed op hem uitoefende. Dat kan komen door de breuk met Swaentje — dominee weet daar natuurlijk van — dat kan ook komen doorwat er in de gepasseerde dagen allemaal is gebeurd en verteld.

De Prado knikt: juist zijn gedachte. En wat zou, naar de mening van vrouw Korevaar, voor haar zoon het voornaamste zijn? De moeder weifelt: als vrouw is zij geneigd te denken, dat de zaak met het meisje hem het meest bezig houdt. Maar aan de andere kant geeft ze toe, dat die geschiedenis van de verbroken verloving haar oorzaak vindt in Teeuws overtuiging, dat de glazenmaker met zijn oordeelsprediking gelijk heeft gehad.

Ze zijn nog aan het praten als Teeuw thuiskomt.

Hij kijkt niet eens verwonderd op, wanneer hij de bezoeker ziet en groet. Het lijkt wel, als verwachtte hij de één of andere dag diens bezoek.

De Prado probeert niet een soort inleiding te vinden voor wat hij van plan is te zeggen. Hij begint dadelijk over wat hem hierheen heeft gebracht. Het is hem opgevallen toen ze met een man of wat over de moord op Jan de Witt en zijn broer spraken, dat Teeuw geen woord heeft gezegd.

„Wilt u weten, hoe ik daar over denk?” vraagt Teeuw.

Nee, dat is het niet in de eerste plaats, wat de dominee hierheen heeft gevoerd. Maar De Prado heeft toen Teeuw beter gadeslagen dan deze misschien heeft gezien, en hij heeft gemeend op te merken, dat de aandacht, waarmee de jongeman het gesprek volgde, scherper werd toen ze het over het oordeel hadden.

Teeuw glimlacht pijnlijk. De dominee heeft méér en beter gezien dan hij had opgemerkt. Ja, de vraag naar het oordeel weegt hem zwaar. En wat hem niet helemaal duidelijk is, is de kwestie, hoe iemand, die de oordeelsprediking van Muys verwierp, nu zelf over het oordeel spreken kan als het over de moord op de De Witten gaat.

Hij krijgt niet onmiddellijk antwoord op de vraag, die in die opmerking schuilt. De predikant stelt een weervraag. Is Teeuw er nog hartgrondig van overtuigd, dat de prediking van Muys goed is geweest?

De jonge Korevaar weifelt eer hij antwoord geeft. Dan zegt hij langzaam en aarzelend: „Ik weet niet. Eerst kwam het allemaal uit zoals Baltus het had voorspeld. De Fransen wonnen en het land scheen verloren te zullen gaan. Later . . .”

„Later werd de opmars van de vijand gestuit”, zegt de dominee. „En al is hij nog aan de winnende hand — want dat kan ik

niet ontkennen — hij heeft op verschillende plaatsen en tijden tegenslag gehad”.

„Dat heeft hij — geeft Teeuw toe — maar wie zal zeggen, of dat zo blijft? Of het oordeel tóch niet bezig is te komen?”

„Een oordeel is er”, zegt De Prado.

Daar kijken ze allebei verwonderd van op: Teeuw en zijn moeder. Geeft de dominee nu toch toe dat Muys gelijk had?

„Maar je moet goed weten, wat je bedoelt, als je het woord oordeel gebruikt. Muys bedoelde het eindoordeel. Herinner jemaar, dat hij het niet alleen over de Nederlanden aankondigde, maar over alles en iedereen. En dat was fout. Zoals het fout was, dat hij beweerde een bijzondere roeping te hebben en bijzondere openbaringen te ontvangen door de Geest. Het oordeel dat ik zie, en dat we allen kunnen zien, is de bezoeking en de ellende, die ons land tegenwoordig overkomen. Dat is een oordeel over de lichtzinnigheid en de begeerte naar bezit en genot, waar een groot deel van ons volk aan toegaf. De mensen spanden zich in voor het verwerven en genieten van aardse dingen, en de dienst des Heeren verwaarloosden ze. Zelfs toen de ziekte uitbrak, kwam er geen verandering, kwam er geen verootmoediging. Je weet zelf hoe de taveernen vol zaten en de kermissen druk werden bezocht.

Teeuw ziet ineens het feest te Hoornaar voor zich; hij hoort de lawaaierige muziek; het gejoel van de jongkerels en de meiden; het geschreeuw van de ganzen en het hoefgestamp van de paarden, op wier ruggen de deelnemers aan het ganstrekken op en neer wippen. Het herinneringsbeeld verdwijnt even snel als het gekomen is, maar het laat de overtuiging achter, dat de dominee gelijk heeft. Het laat óók schuldgevoel achter.

„Maar dat is anders geworden”, hoort hij De Prado verder gaan. „De herbergen worden minder druk bezocht en in de kerkdiensten komen meer mensen. Vóór het land hier onder water gezet werd, was de kerk zondag aan zondag geheel bezet — dat het nu minder is, komt doordat veel lui zéér bezwaarlijk of onmogelijk komen kunnen. Ze zitten, om zo te zeggen, opgesloten”.

Dat is waar. Trouwens, om dezelfde redenen zie je weinig lui meer bij het pad; alleen als er iets bijzonders is in de buurt, of als er nieuws overwaait, wordt het drukker bij de weg. Dan wil iedereen zien en horen.

„Ik meen te mogen zeggen, dat de stem van het oordeel wordt gehoord en ter harte genomen”.

„Nood leert bidden”, zegt Teeuw. Het lijkt als ligt er in zijn stem, in zijn opmerking, een afwijzing, een veroordeling. Of hij dit bidden niet hoog aanslaat.

De Prado hoort dat. Hij ziet de jonge man scherp aan. „Keur je dat af?” vraagt hij. Hij wacht even en plaatst dan een voltreffer: „Heb jij ook niet uit angst je bij Muys aangesloten. Uit angst dingen gedaan, ondoordachte dingen, die je nu betreurt?” Moeder Dingena hoort de laatste vraag: daar doelt dominee mee op wat er tussen Teeuwen Swaentje is gepasseerd. Ze kijkt naar haar jongen. Hij wordt een tint bleker en zijn handen knijpen samen tot vuisten. Je ziet het wit van de knokkels. Die breuk met Swaentje heeft hem dieper gewond dan hij woord heeft willen hebben.

„Mogelijk”, geeft hij moeizaam toe.

„Nou dan”, zegt de predikant. „Dan zul je het bidden in nood en uit nood toch niet mogen en kunnen verwerpen. Als het maar oprecht is”.

„Dat was het”, mompelt Teeuw. Het is een zelfrechtvaardiging — meer bedoeld om eigen twijfel te overwinnen, dan als verdediging tegen een ander.

„Een oprecht gebed kan er alleen wezen, wanneer er oprecht berouw is. Wie zijn wij, dat we onze naaste zulk een oprecht berouw zullen ontzeggen? Zijn gebed zullen veroordelen?” Het is de herder, die zijn schapen verdedigt; het is de zieleherder, die het ene schaap hier voor hem, troosten wil. Die begrijpt, dat het nu de tijd is, om dit gesprek te beëindigen: het verdoolde schaap moet de gelegenheid hebben tot zichzelf in te keren en deze dingen met zichzelf uit te vechten. Met God in het reine te komen.

Hij staat op en neemt afscheid.

Met de belofte, nog eens terug te zullen komen, gaat hij weg. Het is een paar dagen later. Teeuw staat voor het zolderluik, waardoor je over het ondergelopen land uitkijkt. Een troosteloos gezicht — en al heb je dat nu reeds weken dag aan dag voor ogen, je went er niet aan. Zeker, het uitzicht blijft onveranderd, maar telkens wanneer je het verdronken land weer ziet, bekruipt je een gevoel van machteloze strijd. Waar blijft het werk en de vrucht op het werk: de oogst? De lege dagen benemen je alle levenstevredenheid en het vooruitzicht op het noodzakelijke uitblijven van een oogst stemt een rechtgeaarde boer somber en neerslachtig.

Er waait een koele wind; het glanzende water rimpelt en glanst.

Dat is het enige, dat een beetje leven schijnt te geven aan het doodse landschap.

Juist wil de jonge boer zich omkeren en uit verveling het dikke boek van Vader Cats opzoeken, waarin zijn eigen vader, Gijs Korevaar verscheiden, lange winteravonden zat te lezen, als zijn aandacht getrokken wordt door een kleinschouw, die door een man wordt voortgeboomd. Voorzichtig, en toch op een wijze die laat blijken, dat de man in het bootje met de gesteldheid van land en water hier goed op de hoogte is. Hij blijft tenminste varen boven de sloot, die in droge tijden langs de weg loopt. Bij de boerderij van de Korevaars duwt de man zijn vaartuigje naar waar de slootkant wezen moet. Hij stapt, tastend met zijn hoge waterlaarzen, uit. Nu herkent Teeuw hem: één van de dienaars van de schout. De man ziet omhoog naar waar Teeuw bij het open luik staat.

„Je moet morgen je melden bij de taveerne van Koert Jaspers”, zegt hij. „Graafwerk verrichten”.

„Bij Jaspers?” vraagt Teeuw terug. Hij begrijpt niet dadelijk wat er daar in de buurt te graven valt.

„Ja. Daar komen alle lui, die opgeroepen worden. En daarvandaan gaan ze naar de dijken en de versterkingen, waar gewerkt moet worden”.

„Ik zal er zijn”, belooft Teeuw.

Wanneer de schoutsrakker verder is gevaren, verwondert Teeuw zich over zichzelf. Over het feit, dat hij zonder vraag of tegenwerping onmiddellijk bereid was aan de oproep gevolg te geven. Dat zou een maand of zo terug anders geweest zijn. Toen zou hij gezegd hebben, dat heel die graverij onnut en onnodig was. Misschien zelfs zou hij hebben beweerd, dat ze ongeoorloofd was, omdat je het oordeel niet kon en niet mocht tegen gaan. En nu...

Moeder Dingena heeft de geroepen boodschap gehoord. Het antwoord van haar zoon eveneens. Toch vraagt ze: „Wat had Joost Hofman?”

Teeuw vertelt het: er worden mannen opgeroepen om te graven en hij is één van hen.

„Wat graven?” wil Derck weten. „Bij de dijk?”

„Ja. En bij versterkingen. Waar we naar toe moeten, weet ik nog niet — dat hoor ik natuurlijk morgen wel”.

„Neem mij mee”, zegt Derck.

Daar kijken ze allebei van op, Dingena en Teeuw. Wat moet zo'n jongen? Wat wil zo'n jongen?

Derck ziet hun verwonderde blikken — hij bepleit zijn zaak. Hij wil mee om te helpen. Het gaat er immers om, de Fransen uit de Waard te houden! Te zorgen, dat het water niet zakt en dat de schansen sterk genoeg zijn om elke aanval van de vijand tegen te houden. Daar wil hij aan meewerken. Hij weet goed genoeg, dat de Prins elke man kan gebruiken. Dat begrijp je uit de gesprekken, die je van de ouderen hoort; dat hebben hij en zijn kameraden vaak tegen elkaar gezegd, als ze met hun jongenswijsheid over de oorlog en het leger praat-ten. En thuis is er niets te doen — je verveelt je hele dagen. „Och . . .” schouderhaalt Teeuw. Het kan hem weinig schelen, als de jongen meegaat. Maar moeder moet beslissen.

„Als ik een jonge vent was . . .”, begint Mijntje. Ze is bezig de pot te schuren en heeft het korte gesprek gevolgd. Nu wil ze zich erin mengen. Maar dat zit haar niet glad.

„Jij bent geen jonge kerel”, snijdt Teeuw haar verdere woorden af. Hij heeft op de tong: „Jij bent boenmeid”, maar dat houdt hij binnen. Zijn moeilijkheden van de voorbije weken hebben hem op dat punt minder hooghartig gemaakt.

Mijntje zwijgt: ze weet weer wat haar past. Maar dat ze méé gaan zou met de gravers als zekonen mocht, is vast en zeker. Want Mijntje is fel vóór Oranje en tegen ieder, die tegen de Prins is. Ze werpt Teeuw een boze blik toe — ze heeft liever met Derck te doen. Die jongen wil mee — wat zal de vrouw zeggen? Daar hoeft ze niet lang op te wachten, en Derck ook niet. Moeder Dingena geeft toestemming; zij vindt dat ieder die kan mee helpen, moet voor het land. „En Teeuw houdt wel een oogje op je”, zegt ze erbij. Daar gaat Teeuw niet op in en zijn broer zegt er evenmin iets over. Die vindt het helemaal niet nodig, dat er een oogje op hem wordt gehouden, maar hij snapt, dat het verstandiger is zoiets niet te zeggen. Hij mag mee, dat is de hoofdzaak, en dat oogje van Teeuw . . .

Niks nodig — Derck zal zijn eigen boontjes wel doppen!

De groep, die de volgende dag van de taveerne van Koert Jaspers op pad gaat, is een man of tien sterk. Ze kennen elkaar natuurlijk allemaal en dat geeft aan de ondermening iets gezelligs. Voor zover je tenminste van gezelligheid spreken kunt bij werk, dat door de oorlog noodzakelijk is. Koert Jaspers is er ook bij. Hij had geprotesteerd toen hij werd aangewezen; wie moest voor de taveerne zorgen als hij er niet was? Maar de schout heeft hem kort en goed duidelijk gemaakt, dat er in een tijd als deze niet veel gasten in een taveerne kunnen worden

verwacht, en die paar die misschien komen, wel, die drinken hun bier en hun zoopje brandewijn even lekker of mogelijk lekkerder, als vrouw Jaspers het hun tapt.

Daar maken de mannen grappen over, onderweg naar de plek waar ze werken moeten. Dat is aan de dijk in de buurt van Arkel — daar, waar indertijd de doorsteek is aangebracht. Die moet worden verdiept — in deloop van de dagen heeft het water het dijklichaam aan weerszijden van de bres ondermijnd en hele stukken zijn in het water gezakt. De drempel ligt niet diep genoeg meer.

De mannen werken de hele dag en als het werk wegens de toemende duisternis moet worden gestaakt, zijn ze behoorlijk moe. Ze vinden onderdak in een schuur in de buurt: op de hooizolder zijn slaappleaatsen. Dat wil zeggen; daar is ruimte om te liggen en hooi om een leger van te maken. De boer die de eigenaar is, verzoekt hun vooral zo weinig mogelijk hooi te gebruiken: hij moet met deze voorraad zijn vee in het leven houden voor wie weet hoe lang nog. Want op een nieuwe hooioogst kun je dit jaar niet rekenen.... Hij hoeft niet lang of dringend te vragen — ze zijn immers allemaal boeren en boerenarbeiders en ze weten hoe kostbaar veevoer in deze tijd is.

„Weet je nog hoe Ariën Biesheuvel te keer ging toen hier de doorbraak gegraven werd?” herinnert Gerrit de anderen, als ze in het hooi liggen. Of ze zich dat herinneren! Toen was de vent al niet zuiver op de graat, en achteraf beweren ze niet te begrijpen dat ze hem toen niet de mond hebben gesnoerd. Teeuw glimlacht even wanneer hij die bewering hoort. Omdat de kerel, die nu het hoogste woord heeft over die gemene verrader, die bewuste dag onder de vorsten was in het verzet tegen de soldaats. Maar hij neemt geen deel aan het gesprek. Hij maakt daar zelfs een eind aan.

„Ik ga slapen”, zegt hij. „Morgen is het weer vroeg dag”. En hij zoekt een hoekje om de daad bij het woord te voegen. Al gauw hebben de anderen zijn voorbeeld gevolgd en het wordt stil op de zolder. Je hoort na een poosje niets anders dan het regelmatige ademen van slapers, de wind buiten door de koppen van een paar armetierige knotwilgen en het ruisen en klotsen van het water.

Teeuw kan de slaap niet vatten. Hij ligt doodstil — zijn ogen staren in de schemerige duisternis. Hij heeft de hele dag meegewerkt om de inundatie doeltreffender te maken — en hij heeft dat goed gedaan. Zo goed hij kon. Waarom eigenlijk? Geloof

hij niet meer in het nutteloze van dat werk? In het nutteloze van verzet tegen de vijand? En is hij niet meer vast overtuigd van de waarheid van Muys z'n oordeelsaankondigingen? Hoe komt dat dan? Of liever: hoe is het gekomen, dat hij daar lange tijd wel aangeloofde? Hij denkt aan het gesprek, dat de dominee met hem en moeder heeft gevoerd bij diens bezoek van onlangs aan de boerderij. De vraag van De Prado: „Heb jij niet uit angst je bij Muys aangesloten?” die hem herhaaldelijk heeft beziggehouden, komt weer in zijn herinnering. Ditmaal dringt hij ze niet terug, zoals hij eerder telkens deed. Hij wil in de stilte van deze herfstnacht daarover met zichzelf in het reine komen. Was het de angst die hem drong? Angst — waarvoor? waardóór? Het oordeel, dat de man uit Goudriaan voorspelde, was een algemeen oordeel. Het zou het hele land en het hele volk treffen; het zou alles en iedereen treffen. Maar, dan zou ieder het ook persoonlijk ondergaan. Dan kwam het voor ieder persoonlijk er op aan, of hij gereed was om geoordeeld te worden. Zó had hij het begrepen, en zó had het hem benauwd. Tot stikkenstoe benauwd. Want hij, Teeuw Korevaar, wás niet gereed. Toen had hij in zijn angst, zijn nijpende angst voor wat komen ging, getracht, zichzelf gereed te maken.

Hij had willen zorgen, niet met lege handente staan, wanneer de gevreesde dag komen zou. Door boete en ontzegging had hij zich de redding uit het oordeel, de redding van de ondergang willen waardig maken. Dáárom was het geweest, dat hij afstand deed van dingen, die hem waard waren en lief. Muys had opgeroepen tot boete en berouw — en hij, Teeuw, had gemeend, dat afstand doen van aardse dingen, waaraan hij gehecht was, helpen zou om hem in het komende oordeel veilig te stellen. Op de verdienstelijkheid van zijn volgen van de profeet en op de verdienstelijkheid van zijn zich-alles-ontzeggen had hij zijn hoop gebouwd. Het had niet geholpen. Want in dit eenzame, eerlijke uur wist hij en wilde hij weten, dat hij toch geen rust, geen zekerheid had gevonden. Zijn onrust was gebleven, en twijfel had hij gekend. Kende hij nog. Had De Prado gelijk met zijn bewering, dat Baltus een profeet was zonder roeping? Een man, wiens bewering, door de Geest te spreken en bijzondere openbaringen te ontvangen, niet meer dan aanmatigende eigenwaan was geweest? Maar de vloek dan, die hij had uitgesproken over vader en die werkelijkheid was geworden? Of... was in dat vloekwoord niet veel meer persoonlijke gekrenktheid, persoonlijke wraakzucht, als je dat woord durfde gebruiken, tot uiting

gekomen? Want er waren óók voorzeggingen van Muys, die niet werden bewaarheid. Van een algemeen oordeel was geen sprake, en het oordeel over de Nederlanden scheen te kunnen worden afgekeerd.

Als zijn gedachten op dit punt komen, strijkt Teeuw met de hand langs het voorhoofd. Dat hij met zijn maats hier is, is dat niet juist om de ondergang van het vaderland te helpen tegengaan? Hij voelt het tegenstrijdige in zijn denken en in zijn doen — zijn denken en doen van voor kort en van vandaag. En wanneer handelde hij goed? Toen? Of nu? Weer die twijfel — weer de angst! De angst, die hem gedreven heeft nu zo lang al. Die hem er toe heeft gebracht, zich van zoveelste maken. Swaentje... Hij gaat overeind zitten; de herinnering doet pijn. En wat heeft het geholpen, dat hij met Swaentje brak? Heeft dat hem rust gebracht en zekerheid gegeven? Zekerheid, omdat hij dan toch heel duidelijk afstand heeft gedaan van wat hem aan de dingen, aan de verlangens van deze aarde bond? Omdat hij boog onder de dreiging van het aangekondigde oordeel?

Hij weet beter: niets heeft het geholpen — het heeft hem alleen onzekerder gemaakt. Ongelukkiger daarbij! Nee, deze manier van boetedoening, van zekerheid zoeken en rust, heeft gefaald. Zijn moeilijke denken mat hem af; zijn gedachten warrelen en verwarren. Alleen één zet zich koppig vast in zijn hoofd: als dat allemaal niets en niets helpt, waarom zal hij er dan mee doorgaan? Waarom zal hij dan niet proberen terug te krijgen wat hij van zich af gestoten heeft? Swaentje.

Terwijl hij dit denkt, pakt hem weer de oude angst; maar met een hard woord wil hij zich daaroverheen werken. Die Muys met zijn vervloekte vervloekingen! Het schijnt, dat hij benauwing kan afschudden, dat zijn wil haar overwint. Hij legt zich weer op de rug, sluit de ogen. Slapen wil hij; slapen en vergeten. Maar ergens in zijn kop dreigt donker ombestemde vrees. Als in de morgen de mannen langs de ladder naar beneden klauteren om in de nieuwe dag hun werk weer aan te pakken, heeft Teeuw nog geen oog dicht gedaan.

De gravers hebben de hele dag nog hun werk — de dijkbres was méér verondiept, dan ze aanvankelijk meenden. En nu ze toch hier zijn, zullen ze de doorgraving tegelijk een stuk breder maken. Om te zorgen, dat niet binnenkort het gat weer half-dichtvalt.

In de loop van de dag komen er een paar officieren uit Gorkum om de werkzaamheden te controleren. Van hen horen de

mannen nieuws. Er zijn heel wat meer boeren opgeroepen in de Waard; die zijn op andere punten aan het werk gezet. Bij de dijken, maar óók bij het versterken van schansen. En heel wat jonge kerels nemen dienst in het leger. Dat wordt uitgebreid geoeffend. Terdege geoeffend. Want de Prins wil de beschikking hebben over een troepenmacht, die aan de wapenhandelen aan de legertucht gewend is.

„Als je een oorlog wilt winnen”, zegt één van de militairen, „moet je je niet tot de verdediging bepalen. Dan moet je ook tot de aanval overgaan”.

„Net zo”, zegt Derck die met open mond de woorden van de krijgsman volgt. Hij heeft er zijn spa voor laten rusten.

De opmerking van de jongen klinkt voor een manneke, dat pas komt kijken, tamelijk eigenwijs. Tenminste, Teeuw vindt dat, en hij zegt tegen zijn broer: „Hou jij je er buiten, jong”.

„Als je meewerkt, mag je meepraten”, verdedigt Gerrit de jongen. Hij mag Derck wel, en het feit dat deze vrijwillig is meegetrokken, waardeert hij hoog.

Derck kijkt hem dankbaar aan, maar is toch zo wijs verder zijn mond te houden. Je weet tegenwoordig niet goed, wat je aan Teeuw hebt; die kan soms onverwacht kort en bars doen. „Aanvallen?” vraagt Koert Jaspers. „Het zal wel zo wezen, dat dat de beste manier is om een oorlog te winnen; maar ik zou niet weten, hoe de Prins aanvallen kàn, hier achter de waterlinie”.

„Dat hoef jij ook niet te weten”, zegt de officier scherp. „Als de Prins dat weet, is het voldoende. En — niemand heeft beweerd, dat onze troepen achter de waterlinie zullen blijven”.

Machtig moedig en krijgslustig klinkt dat, maar zeggen en doen, zijn twee. Het ziet er naar uit, dat het voorlopig bij zeggen blijven zal.

„Als jullie je werk doen, zullen wij wel zorgen voor het onze”, wijst de officier Koert terecht. Het is tegelijk een aansporing om het werk te hervatten. Een ogenblik rusten en even over de zaken praten kan wel, maar werken is belangrijker en noodzakelijker. De mannen begrijpen de bedoeling; ze pakken hun spaden vaster en graven. De militairen blijven nog een korte poos toezien — gaan dan weg. Ze moeten méér graversploegen controleren.

Als ze weg zijn — je kunt hen nog wel zien, ginds op de dijk, maar ze zijn ruim buiten hoorwijdte — zegt Jaspers: „Laten we hopen, dat die kerel gelijk krijgt met zijn „aanvallen en overwinnen”. Maar voorlopig lijkt het er bitter weinig op.

Niemand gaat op zijn woorden in — maar dat hij eigenlijk gelijk heeft, wie zou het kunnen tegenspreken?
Voorlopig zullen ze blij wezen, als ze de Fransen buiten de Waard en Holland kunnen houden.
Dáár werken ze voor, hier aan de dijkdoorgraving.

HERNIEUWDE EENHEID

Achter de waterlinie, in de dorpen en op de hoeven, schijnt maar weinig te veranderen. De eendere dagen volgen elkaar troosteloos op: de dagen zonder landwerk, leeg en slepend. Het drasse land en het blinkende water blijven dag aan dag gelijk en je weet met je uren vaak geen raad. Het vee, dat in de hoeven is ondergebracht, moet worden verzorgd, en de boeren doen het zo goed mogelijk. Maar zelfs al neem je daar de tijd méér dan ruim voor, dan schiet er nog genoeg van de dag over, waarin je niet weet wat je doen zult. Praten kun je — met je huisgenoten en met je naaste burens; naar de lucht kijken kun je — om te zien, welk weer je kunt verwachten.... Maar dat wordt allemaal vervelend van eentonigheid.

Uit kribberigheid kom je ertoe om kleinigheden ruzie te maken, en al leg je zo'n onbetekenende ruzie weer gauw bij: de stemming door al dat mistroostige gedoe wordt er niet beter op. De zondag is eigenlijk nog het best door te komen; tenminste als je naar de kerk kunt gaan. Dat kunnen de meesten niet — wie nogal ver van de kerk af wonen, zijn gedwongen thuis te blijven. Het water staat te hoog om er hele einden dóór te waden, en te laag om van een bootje gebruik te maken.

De Korevaars kunnen wel naar de kerk, en de Claessens ook. Dan is het onvermijdelijk, dat ze elkaar zien en spreken.

Waarom ook niet? Dat het tussen Swaentje en Teeuw gelopen is zoals het is gelopen, hoeft toch nog geen reden te zijn, dat de anderen elkaar bokkig voorbijgaan! Waarbij komt, dat zowel moeder Korevaar als vader en moeder Claessen in hun hart hopen, dat het tussen de beide jongelui nog weer in orde komen zal. Vooral, nu het er op lijkt dat Teeuw niet meer zo halsstarrig vasthoudt aan wat Baltus Muys heeft verkondigd. Alleen Gerrit heeft nog steeds geen goed woord over voor wat

hij zijn „mislukte zwager” noemt. Als hij het even kan vermijden, zal hij de vent niet eens aankijken, laat staan aanspreken. Die dagen van het graven in de buurt van Arkel heeft hij Teeuw, zoveel dat in een zó kleine groep als ze daar vormden mogelijk was, ontweken.

En deze zondag, nu de beide families tegelijk uit de kerk komen en Teeuw, wat hij anders in geen weken meer heeft gedaan, een praatje met hem wil beginnen, geeft hij niet meer dan een kort en nors weerwoord en gaat dan met duidelijke opzet naast Swaentje lopen.

Als wil hij haar voor Teeuw beschermen en het haar vroegere verloofde onmogelijk maken, háár aan te spreken. Dat lukt: Teeuw heeft niet de moed met het meisje een gesprek aan te knopen.

Al heeft hij overlegd, dat hij dom deed toen hij in zijn verbeterd vasthouden aan wat Muys verkondigde alles opofferde wat hem aan vergankelijke dingen, aan vergankelijk geluk bond. Het heeft hem immers niets en niets gebaat....

Hij keert zich van Gerrit en dus ook van diens zuster af met een gevoel van verbittering. Tegen Gerrit. Tegen Baltus. Een gevoel van verbittering óók om eigen koppig drijven. Hij voegt zich zwijgend naast zijn moeder, die met de buurvrouw in gesprek is over de preek. Dat gesprek interesseert hem niet in het minst — zijn denken gaat heel andere wegen.

Maar toch is hij blij met de hoofdknik, waarmee Swaentjes moeder hem groet.

Dingena Korevaar ziet het gezicht van haar zoon; ze vermoedt iets van zijn gedachten, van zijn bedoelen. Of.... vergist ze zich in dat laatste?

Pas laat in de avond — de kinderen zijn naar bed en Mijntje is eveneens naar haar slaaphokje — begint ze over wat ze heeft menen op te merken. Zonder veel omwegen. Want Dingena is er de vrouw niet naar om een lange aanloop te zoeken wanneer er ernstige dingen moeten worden besproken.

En Teeuw doet geen moeite om een ernstig gesprek te ontwijken. Integendeel, hij is graag bereid om met moeder te praten over wat hem de laatste dagen voortdurend heeft bezig gehouden. Hij moet er met iemand over praten, en met wie dan beter dan zijn moeder. Hij vertelt van zijn overleggingen in die slape-loze nacht in het hooi; over de vergeefsheid van zijn offer. Over zijn voornemen, dat offer, dat nutteloze offer, ongedaan te maken. Als dat kàn....

Dingena luistert. Ze hoort wel, dat haar jongen zich nog niet helemaal heeft ontworsteld aan de klem van wat Muys profeteerde; dat hij zijn angst voor oordeel en ondergang nog niet helemaal heeft overwonnen, maar ze is er dankbaar voor, dat hij zich begint te bevrijden uit de ban, waaronder hij zo lang heeft geleefd.

Hij moest eens met de dominee gaan praten, meent ze. Die kan hem beter helpen dan zij.

Maar daar voelt de jonge man niet voor. Nee, dit is iets, dat hij liever niet met een vreemde bepraat.

Het woord „vreemde” gebruikt voor de dominee, staat haar niet aan. Dominee De Prado is geen vreemde: hij kent hen al lang. En bovendien, hij is hun herder en leraar.

Dat maakt op Teeuw geen indruk — een dominee hoort niet tot de familie, en hij, Teeuw, is niet van plan zo iemand in familiezaken te halen. Nee, hij wil met Swaentje, desnoods met haar ouders, praten.

„Doe dat dan”, zegt moeder Dingena.

Jawel, makkelijk gezegd, maar hoe gedaan? Heeft moeder vanmiddag niet gemerkt hoe Gerrit hem afzoutte?

„Gerrit is de hoofdpersoon niet”, voert Dingena tegen.

Daar heeft ze gelijk in; maar hoezal Teeuw de hoofdpersoon te spreken krijgen?

„Ga er naar toe”, raadt moeder. „Vraag Swaentje te spreken”. Ze glimlacht terwijl ze dat zegt, want ze weet best dat de jong daar de moed nog niet toe heeft. Ze krijgt gelijk.

„Ik zal wel zien”, mompelt hij en vervalt dan in zwijgen. Maar toch heeft het hem opgelucht, eens te hebben kunnen zeggen wat zijn gedachten meer dan iets anders bezig houdt.

Het te hebben kunnen zeggen aan iemand, die hem begrijpt en met hem meevoelt.

De eentonigheid van de dagen wordt onverwacht op angstaanjagende manier verbroken. Inplaats van berichten over een aanval van de prinsentropen naar buiten de waterlinie, komen er verhalen over een inval van de Fransen in het gebied er achter. Vanuit de richting Utrecht schijnen ze gekomen te zijn en ze hebben Ameide en Lexmond geplunderd en gebrandschat. Meer dan erg is het geweest; wat de invallers hebben meegevoerd aan koren en vee, zou genoeg geweest zijn om de mensen maanden in het leven te houden. Om nog maar te zwijgen over de schade, die ze met hun brandstichten aan verscheidene hoeven hebben toegebracht. En over de mishandelingen, waar de bewoners

van de beklagenswaardige dorpen aan hebben blootgestaan. Vrouwen en meisjes met name!

De verontwaardiging in Blokland en Hoornaar, in alle buurten hier in de streek, is fel. Niet het minst omdat ze met klimmende angst is verbonden. Want wie zal zeggen, dat een volgende keer die rovende en schendende benden niet dieper het land zullen binnendringen?

„Je merkt weinig van de geofende en gedilde troepen, waar die officier het onlangs over had”, zegt Koert Jaspers schamper. Achter zijn schamperheid wil hij zijn vrees verbergen.

Maar er zijn er, die die vrees niet kennen. Althans niet in dezelfde mate als waarin ze de herbergier gevangen houdt. Gerrit Claessen is één van die lui. „Je vergeet, dat als ze dieper de Waard indringen, ze te maken krijgen met de soldaten van de heer Van Brederode”, zegt hij.

De soldaten van Brederode — dat zijn de kerels, die op het slot te Noordeloos liggen na hun nederlaag van een maand of wat geleden. Fraaie troepen zijn dat, als je de geruchten mag geloven, die over hen in omloop zijn. Als je hoort hoe het op dat slot onder de landsverdedigers toegaat, geloof je weinig of niets van alle beweringen over drillen en aan-tucht-gewennen, die over de Staatse vendels worden verteld. Of vallen misschien de mannen van Brederode daar niet onder?

Het is een schimpende vraag. Natuurlijk horen die soldaten bij de Staatse legers, maar de Prins is in Bodegraven en kan niet elke eenzame post komen inspecteren. Brederode schijnt minder strenge tucht te houden dan zijn opperbevelhebber — al moet je toegeven, dat er in de verhalen over zijn mannen veel overdrijving schuilt. Op het slot mag het dan meer dan eens ruig en ruw toegaan, en misschien zit er een korreltje waarheid in de bewering, dat ze daar meer drinken dan eten — de bewoners van het dorp hebben weinig overlast te dulden. Zo een enkele keer schijnt het wel voor te komen, dat een muskietier of een hellebaardier een meisje lastig valt, maar och Zou het dan niet zó zijn, dat zo'n meisje het niet erg vindt, lastig gevallen te worden? Dat ze door haar houding of haar gedragingen de vrijpostigheden van een soldaat om zo te zeggen uitlokt?

Nee, je kunt blij wezen, dat er in Noordeloos troepen liggen; als de Fransen het zouden wagen verder dan Ameide en Lexmond hun strooptochten uit te breiden, krijgen ze met de mannen uit het kasteel te maken. De aanval op Gorkum is indertijd ook afgeslagen!

Jawel, maar daar hebben troepen uit de vesting het grootste aandeel in gehad, vergeet dat niet.

Maar Koert Jaspers verklaart aan de enkele gasten in zijn taveerne, die een dergelijk gesprek voeren, dat hij-voor-zich meer fiducia heeft in het slechte herfstweer, dat zo langzamerhand op komst is, dan in de gewapende macht. Of die nu van de Prins is of van de heer van Brederode.

Mogelijk is dat nog niet ééns zo'n onverstandige opmerking. Want wind en regen, of mist en nattigheid maken een strooptocht niet bepaald aantrekkelijker of gemakkelijker.

„Je zou haast wensen, dat het weer verslechterde”, beweert één van de mannen aan de bierbank.

Niet alle dagen zijn nat en mistig. Er zijn net zo goed droge, heldere herfstdagen. Daar maak je soms gebruik van, wanneer je ergens in de buurt een bezoek wilt afleggen; je wilt kennissen of familieleden weer eens zien en spreken. Of het is nodig, dat je er naar toe gaat. Als er ziekte is bijvoorbeeld. Gelukkig is de ergste tijd van de pokken-epidemie voorbij; een enkel nieuw geval doet zich voor, maar van sterfgevallen heb je in de verleden weken weinig meer gehoord. Meer van de gewone ziekten: een stevige verkoudheid, een flinke zenuwzinkingkoorts, een geval van buikloop . . .

Bij de Claessens is iemand uit Noordeloos komen vertellen, dat Aagte-meu, de zuster van moeder Bettekee, al een paar dagen te bed ligt. De sloof is hard ziek en als een buurvrouw niet naar haar omkeek . . . Ze woont maar alleen, sedert haar man is gestorven, en doet zo'n beetje haar eigen potje. Voor dat potje zorgt de behulpzame buurvrouw, maar die heeft haar eigen huishouden, waar ze geen hele dagen uit kan worden gemist en zo komt het, dat Aagte meestentijds alleen in haar huisje ligt. „Dan ga ik er heen om een paar dagen te helpen”, zegt Swaentje, en haar moeder knikt. Ja, dat is goed.

Als het meisje tegen de noen op weg is naar Noordeloos, ziet Teeuw haar voorbijgaan. Hij weet natuurlijk niet waar ze heen gaat, en nog minder dat ze een dag of wat weg zal blijven. Maar dat laatste merkt hij al betrekkelijk gauw. Hij heeft haar in de loop van de dag niet zien terugkomen. Dat hoeft helemaal niets bijzonders te betekenen; hij kan kwalijk uur na uur op de uitkijk staan, en dus is het heel best mogelijk, dat ze op de terugweg langs gekomen is op een ogenblik, dat Teeuw ergens in huis bezig was. Doch als de jonge Korevaar een keer of wat de kant is opgeslenterd van de hoeve van de Claessens, en ner-

gens iets van het meisje heeft gezien, begint hij zich af te vragen waar ze wel mag zijn. Zou ze hem ontlopen? Hij gelooft — zonder te kunnen zeggen waarom — dat Swaen een vermoeden heeft van zijn voornemen haar te spreken te krijgen. Het zou hem tegenvallen wanneer dat werkelijk het geval zou wezen, maar hij is eerlijk genoeg tegenover zichzelf om te erkennen, dat hij het er aan alle kanten naar heeft gemaakt. En hij mist de moed om de raad van zijn moeder op te volgen: ga er naar toe. Liever is het hem, Swaen „toevallig” tegen te komen. Dat daar voor eerst geen kans op is, wordt hem duidelijk als Derck op een keer thuis komt met het verhaal van de ziekte van Aagte-meu en van Swaentjes helpen-daar. Hij heeft het van Gerrit, die hij in de buurt is tegengekomen.

Teeuw gaat er niet op in, maar de volgende dag, zo tegen de middag, zegt hij tegen moeder Dingena: „Ik ga er eens uit. Ik wil eens kijken hoe het met de soldaten van Brederode staat”. Het voorwendsel is al te doorzichtig. Teeuw weet dat wel, maar hij kan zelfs tegenover moeder niet rondweg voor zijn bedoeling uitkomen. Dat hoeft ook niet. Dingena Korevaar begrijpt haar jongen uitstekend en ze zegt: „Doe dat. Misschien kom je iets aan de weet”. Daar geeft hij geen antwoord op; daar heeft hij zo gauw geen antwoord op.

Onderweg overweegt hij, hoe hij het aan zal leggen om Swaentje te spreken te krijgen. Het zou wel een bijzonder toeval wezen als hij ze ergens in het dorp tegen kwam — ze zal weinig buiten komen, nu ze een zieke meue moet verzorgen. En hij wil en moet haar spreken — hij heeft lang genoeg gelopen met zijn voornemen om terug te krijgen wat hij in botte moedwilligheid heeft vergooid. Nou, dan zit er niet veel anders op, dan boudweg naar het huisje van Aagte-meu te stappen en daar Swaentje op te zoeken. Dat zal hem gemakkelijker vallen dan bij de Claessens binnen te lopen, al weet hij daar nog van vroeger de weg. Dat 'van vroeger' doet het 'em juist! Hij moet niet denken aan het gezicht, dat Gerrit zetten zou. . . .! Kijk, zoiets hoeft hem in Noordeloos niet te weerhouden. Nee, in Noordeloos niet.

Hij weet waar hij wezen moet: even buiten het dorp, aan de andere kant. Een stuk voorbij het kasteel. Hij lacht; dan kan hij in het voorbijgaan kijken, hoe het met de soldaten van Brederode staat, bedenkt hij. Alsof hij daar belangstelling voor heeft: Moeder heeft dat daarstraks uitstekend begrepen — die strooi je niet gemakkelijk zand in de ogen.

Hij is in de nabijheid van het dorp gekomen — een eind verder

heb je het kasteel. Door de al kaal wordende takken van de bomen heen kun je het zien.

Maar Teeuw ziet heel iets anders; iets, dat hem zijn stap doet verhaasten. Vóór hem op de weg gaat een meisje, en naast haar een soldenier. Het meisje herkent hij onmiddellijk; het is Swaentje. De soldaat heeft haar bij de arm gepakt, maar met een onwillige beweging rukt ze zich los. Ze zegt iets tegen hem, nijdig en luid. Teeuw hoort haar stem, al verstaat hij de woorden niet. De soldaat schijnt zich van haar verweer en haar boosheid weinig aan te trekken; tenminste, hij pakt haar opnieuw beet. Steviger, dwingender dan de eerste maal blijkbaar. Want het lukt haar nu niet zich uit zijn greep te bevrijden.

„Laat los, kerel!” schreeuwt Teeuw, en tegelijk holt hij op het tweetal toe. Beiden kijken om — hij ziet het gezicht van het meisje; op dat van de soldenier let hij niet. Want het gelaat van Swaentje toont verwondering en opluchting; daar komt hulp, daar komt Teeuw!

De soldaat denkt er niet aan, het bevel van die boerekinkel op te volgen. Loslaten, een deern loslaten, omdat de eerste boer de beste achter je aan schreeuwt? Kom nou . . .

De boer is vlakbij, hij herhaalt zijn bevel. Hij tast naar het mes, dat in een korte schede aan zijn riem hangt. Het wordt ernst, begrijpt de ander, gevaarlijke ernst. Hij laat het meisje los en trekt zijn degen. Met een paar stappen staat Swaentje — vrij — naast Teeuw. Zij samen! Het geeft de boerenzoon een gevoel van diepe tevredenheid; een gevoel van grimmige moed. Hij wil op zijn tegenstander aandringen, maar het meisje houdt hem vast.

„Niet doen, jongen”, zegt ze. „Niet vechten”. En waarschuwend voegt ze erbij: „Zijn zwaard is langer dan jouw mes”.

„Gelijk heb je”, spot de soldaat. Er ligt iets dreigends in die spot.

„Als je maar weet, dat je van die deern afblijft”, snauwt Teeuw.

„Dat zal hij nu wel”. Swaen weet zich veilig in zijn bescherming; ze is op het ogenblik meer bezorgd voor hem dan voor haarzelf.

De soldaat ziet, dat van een boerenerf vlakbij een paar mannen komen aanlopen; de bewoners van Noordeloos weten maar al te wel, dat er onder de bezettingen van het kasteel verscheidenen zijn, die het hun vrouwen en dochters lastig maken. En ze zijn ieder ogenblik gereed de vrouwlui, als dat nodig is, te hulp

te schieten. Er zijn al meermalen kloppartijen voorgekomen. Tegen een overmacht kan zelfs de dapperste, de onverschilligste soldaat niet op — en de officieren hebben het er niet op, dat er vechtpartijen ontstaan tussen hun mannen en de dorpelingen. Ze zijn immers voor een groot deel op de hulp van die boerenkinkels aangewezen, als het over de ravitaillering van hun manschappen gaat! Daarom steekt de krijgsman zijn zwaard op; hij kijkt met een minachtende blik naar die kerel met zijn mes. Dat moet voorstellen, dat hij voor een boerenmes en een boerenknaap niet bang is.

„Ik wil mijn goede degen niet tegen jou gebruiken”, zegt hij smalend. Maar tegelijk zijn de mannen uit de hoeve vlakbij gekomen. Ze hoeven niet te vragen wat hier gebeurt, en de soldaat hoeft niet in het onzekere te zijn, wat er verder gebeuren zal wanneer hij proberen wil het meisje terug te nemen. Vechten is best, maar je moet een redelijke kans hebben te winnen. Die is hier niet.

„Of je gelijk hebt”, zegt Teeuw donker. Hij is in staat, ondanks alles, de vent aan te vliegen; zijn hand houdt nog steeds het mes.

„Wil die kerel vechten, maat?”, vraagt één van de boeren.

„Hij heeft van mijn meid af te blijven”, antwoordt Teeuw. „En hij zal van haar afblijven”.

„Net zo”. Twee, drie mannen springen Teeuw bij — er hoeft maar iets te gebeuren en ze zullen gezamenlijk die vreemde kerel, die rokkenjager, mores leren. Maar de rokkenjager wacht het verdere verloop niet af.

„Die hele meid is me de moeite niet waard”, hoont hij, en hij keert zich af om weg te gaan. De belediging doet Teeuw het bloed naar de wangen stijgen — het schijnt als wil hij de weggaande kerel achterna om de belediging te wreken. Maar Swaen houdt hem opnieuw tegen en de toegeschoten helpers beletten hem ook een vechtpartij te beginnen. Hij heeft gelijk, zeker hij heeft gelijk — maar je moet niet méér moeilijkheden maken dan er al zijn. Het meisje is immers van de overlast af en de aanrander pakt zijn biezen. Als er gevochten wordt, als er bloed vloeit, heb je mogelijk nog meer poppen aan het dansen. Het is al lastig genoeg om de verstandhouding tussen dorpelingen en bezettingen dragelijk te houden. Nee, geen gevecht als dat niet nodig is.

Teeuw laat zich gezeggen. Hij bedankt de lui, die hem zijn te hulp gekomen. Nee, ze hoeven niet bang te zijn, dat hij toch die kerel zal achterna gaan om met hem af te rekenen.

Waar hij wezen moet, informeert één van de mannen. Klaarblijkelijk wil hij zekerheid, dat de twee kemphanen elkaar toch niet ergens treffen.

„Naar Aagte-meu Jordaans”, zegt Swaentje.

De boer kijkt haar aan. „Dan ben jij zeker die nicht uit Blokland, die daar is komen helpen”, zegt hij. „Ik dacht al: uit het dorp hier is ze niet”.

„Krek zo”, bevestigt Teeuw.

Nou, als ze naar de woning van Aagte-meu moeten, moeten ze net de andere kant op als de soldenier. De boer zegt dat niet; hij overlegt het wèl.

„Prettige wandeling samen”, wenst hij met een klein lachje. Je hoeft niet bijzonder slim te wezen om te snappen wat die twee met elkaar hebben te maken.

Teeuw en Swaentje lopen naast elkaar de smalle weg naar de woning van Aagte. Het meisje zwijgt, in afwachting. Teeuw zoekt naar woorden. Pas wanneer ze vlak bij de kleine hoeve zijn, vindt hij die.

„Laten we nog niet naar binnen gaan”, zegt hij. „We moeten samen praten”.

Swaen knikt — ze gaat het huis voorbij.

En dan praat Teeuw. Vertelt van zijn overleggingen, van zijn onvrede. Hij erkent, dat hij fout is geweest toen hij hun verhouding heeft kapot gemaakt; dat hij zich te veel heeft laten belezen door Baltus Muys. Nu weet hij, dat die méér heeft gezegd, véél meer dan hij kon verantwoorden, Nee, niet dat er geen oordeel over land en volk is gekomen — iedereen die zien kan, moet dat erkennen. Maar het is niet het grote oordeel, waar Muys mee dreigde.

„Muys matigde zich te veel aan”, zegt Swaentje.

„Als ik er aan denk, hoe hij die tekst misbruikte: „Ik heb geen lust in de dood des zondaars”

Het lijkt een wonderlijk gesprek voor twee gelieven, dit spreken over oordeel en oordeelsdreiging. Maar het is dat niet. Deze dingen hebben diep in hun leven ingegrepen; deze dingen hebben scheiding gebracht. En zijn ze niet belangrijker dan de vraag naar hun verhouding, naar hun aardse geluk? Maar ze kunnen en willen deze er niet los van zien. Wanneer ze het samen opnieuw ééns zullen worden, moeten ze het over deze belangrijke dingen eens zijn.

Teeuw erkent, dat hij nog niet over alles met zichzelf in het reine is. Dat zijn afstand-doen van Swaentje een poging is geweest om

innerlijke rust te verdienen, en dat die poging is mislukt. Hij heeft geen mooie woorden en vloeiende zinnen om dat allemaal te zeggen; hij zegt het soms stuntelig en afgebroken — maar hij zegt het. Eerlijk, zonder zich te verontschuldigen; zonder iets te vergoelijken.

Het meisje begrijpt niet alles — wat hij zegt over rust-verdienen door afstand te willen doen van hun beider geluk, doet haar pijn. Heeft hij dan het geluk van hen tweeën op willen offeren om voor-zichzelf-alleen rust te vinden? Maar de verwijtende vraag komt niet over haar lippen. Ze is dankbaar, dat hij terug is gekomen; dat haar verwachting werkelijkheid is geworden. Ze heeft hem steeds verdedigd tegenover Gerrit; nu krijgt ze gelijk. Gelukkig gelijk. Er bloeit medelijden op in haar hart, als ze hem hoort vertellen over de diepe angst, die hem heeft overmeesterd na de dood van zijn vader; de angst voor de vloek waarmee Muys dreigde. Die hij in vervulling meende gegaan. Nee, zó ziet hij het overlijden van zijn vader nu niet meer; de woorden van dominee De Prado zijn niet zonder uitwerking gebleven. Maar donkere dagen vol sombere gedachten heeft hij doorgemaakt éér hij zover kwam als hij nu is.

En nóg benauwt hem de tijd; nóg ziet hij een donkere toekomst. Al wil hij erkennen, dat er meer licht in de duisternis van die toekomst schijnt te komen.

„Het oordeel gaat voorbij”, zegt Swaentje hoopvol, „als de mensen zich bekeren”.

Dat is hetzelfde wat dominee De Prado heeft gezegd; dat is wat Baltus nóóit zei. Die zag een onontkoombaar oordeel, omdat hij wel van boete en bekering sprak, maar niet scheen te geloven, dat die ooit werkelijkheid worden zouden.

Teeuw zucht. Bekerem — ja, daar gaat het om. Maar wanneer zullen de mensen dat doen?

„Maak je daar niet in de eerste plaats bezorgd over”, zegt het meisje. „Jij bent niet verantwoordelijk voor wat de mensen doen; jij bent verantwoordelijk voor wat jij doet”.

Hij buigt het hoofd zonder weerwoord. Want hij begrijpt de duidelijke bedoeling: Bekeer jij je van je verkeerde dingen. En hij weet: dat betekent, dat hij die bekering niet zelf moet willen verdienen, maar dat hij moet leren de rust, waarnaar hij zoekt, als een gave van God te aanvaarden.

Het is laat als Teeuw die avond thuis komt. Overal is het stil, — in de nacht liggen de velden en de hoeven zwijgend en verlaten. Wanneer hij de ouderlijke hoeve binnenkomt en de leer

opklimt, die naar de vloedzolder leidt, maakt hijzo weinig mogelijk gerucht. Ze zullen al slapen.

Dat doen ze — doch niet allemaal. Bij het gele licht van een kaars zit moeder aan de tafel en wacht. Op hem.

Ze vraagt niet als hij met een enkel woord groet. Ze wil zich niet in zijn vertrouwen dringen; hij moet uit zichzelf haar in vertrouwen nemen. Dat doet hij. Sober.

„Ik heb Swaentje gesproken, moeder. Tussen ons is het weer in orde”.

„Gelukkig”, zegt ze. En als hij, besluiteloos of hij méér zeggen zal, draalt, staat ze op: „Laten we gaan slapen”.

„Ja”, zegt hij. Dankbaar omdat ze niet verder vraagt. Even later is de kaars gedoofd.

HOOFDSTUK 16

STORMWEER

Somber is het laatst van december van dit rampvolle jaar. Over land en water hangt al dagenlang een grauwe, dichte mist. Zó dicht bij tijden, dat een mens geentwintig stappen ver kan zien. Het is alsof de ondoordringbare nevel de geluiden versmoort — de stilte is diep en dof. Alleen de geluiden in de hoeve breken haar: het gerucht van het werk, dat de vrouwen doen als ze de maaltijd gereed maken; het geloei van het gestalde vee en het gekakel af en toe van hoenders. De gesprekken zijn spaarzaam, en onwillekeurig gaan de stemmen gedempt. Een troosteloos land — een triest, eentonig leven. Het is ondoenlijk je buiten te wagen; in de grijze verlatenheid kan geen sterveling de weg vinden, zelfs niet naar de naaste hoeve. De bewoners van de verspreid liggende huizingen zijn opgesloten tussen demuren en op de vloedzolders, en de bekrompenheid van hun verblijven, die meer dan vol zijn van mensen en dieren, drukt als lood op hun neerslachtige stemming.

Teeuw Korevaar heeft de paar beesten gemolken, die onderdak zijn gebracht nu maanden geleden al; hij heeft geen verder werk meer en zit doelloos voor zich uit te staren. Derck snijdt aan een stuk hout, dat hij ergens opgediept heeft — hij probeert er de vorm van een bootje aan te geven. Daarkan Aaike dan straks mee spelen. De jongen staat bij zijn broer en kijkt met begerige belangstelling toe hoe diens werk vordert. Mijntje maakt een paar rapen klaar voor de middagpot, en moeder Dingena giet een deel van de melk, die Teeuw in een hoek heeft gezet, in de pappot. Ze brokkelt er brood in voor de middagpap.

„Geurtje melk hebben”, vleit het kleine meisje, dat met een pop op de vloer aan het spelen is. Ze staat op en loopt naar moeder. Maar voor ze deze heeft bereikt, pakt Teeuw haar op. „Kom maar hier, meid”, zegt hij. Hij zet ze op zijn knie en laat

ze daar paardje-rijden. Het kind schatert van plezier als haar broer het paard laat steigeren en ze een heel eind boven zijn hoofd wordt opgetild.

Het wilde spel moet evenzeer dienen om het meisje bezig te houden als om hemzelf afleiding te verschaffen. Trok die ellendige mist nu maar op! Die dwingt je om in huis te blijven — nu al twee dagen aaneen. Hij zou naar de Claessens willen, naar Swaen. Die is al weer een hele poos thuis: Aagte-meu kon haar ontberen.

De eerste keer, dat Teeuw weer op de hoeve van de Claessens kwam, is even moeilijk geweest. Niet door de houding van Bart Claessen of van moeder Bettekee, maar door die van Gerrit. Want al mocht Swaen dan die Teeuw Korevaar weer hebben geaccepteerd — dat wilde nog niet zeggen, dat Gerrit de belediging is vergeten, die Teeuw haar heeft aangedaan. Zijn zuster had hem van te voren gevraagd haar jongen fatsoenlijk te bejegenen, en Gerrit had dat — na een lang gesprek — wel beloofd; toen Teeuw kwam, kon hij toch zijn stroefheid maar met moeite overwinnen. Teeuw had dat natuurlijk gemerkt — die avond had hij het zo gelaten. Maar de volgende dag had hij zijn aanstaande zwager opgezocht en een uitvoerig gesprek met hem gehad. Hem verteld hoe de voorbij-gegane maanden voor hem waren geweest, en ruiterslijk gezegd dat zijn gedrag tegenover Swaen glad verkeerd geweest was. Dat had Gerrit met hem verzoend — nou ja, als Swaentje het gebeurde overstapte, zou hij het ook doen. „Maar een minne streek wàs het”, zei Gerrit — een laatste uiting van zijn wrokkende afkeuring. Dat is alweer een poos geleden, en als Teeuw nu bij de Claessens komt, merk je aan Gerrit niets meer. Vandaag komt hij niet bij de Claessens — door de miserabele mist. Hij moet zich tevreden stellen met zijn kleine zusje. De kraaiende vreugd van het paardrijdstertje doet hem toch plezier; hij blijft met haar spelen tot moeder aan tafel roept.

Misschien is de mist morgen opgetrokken....

Inderdaad verandert het weer in die nacht. Je hoort het in je bed. Er komt wind — ze wordt sterker. De kale takken van de peppels en wilgen kreunen en kraken, het water klotst tegen de benedenmuren. Soms kleppert een luik, dat vergeten is bij het sluiten; een roestige scharnier schuurt en piept.

Zodra het licht wordt — dat is laat in deze kortende dagen — stapt Teeuw zijn bed uit. Hij stoot het zolderluik open en kijkt naar buiten. De wind is aangewakkerd tot een storm — die

heeft de mist verjaagd. Aan de hemel drijven grauwe wolken met grote snelheid laag over de landen; regen striemt naar beneden. Het water drijft kleine schuimkoppen. De jonge boer sluit haastig het luik; de wind staat er op en er komt een stroom koude lucht naar binnen. „Noodweer”, zegt hij.

Hij zegt het in de donkere ruimte van de vloedzolder, zonder zich tot iemand in het bijzonder te richten. Moeder hoort hem. En Derck en Mijntje. Aai en Geurtje slapen door — de gezonde slaap van kinderen.

„Ik kom”, zegt Dingena. Teeuw hoort hoe moeder en Mijntje achter het gordijn, dat hun slaappleats van de rest van de zolder afscheidt, opstaan en kleden. Het duurt niet lang of ze komen te voorschijn.

„Vannacht is het begonnen”, zegt Mijntje. Ze heeft het gehoord. Niemand geeft daar antwoord op, maar moeder zegt: „Het is donker hier”.

Teeuw begrijpt haar bedoeling: hij loopt naar de zijkant van de zolder en zet het luik open, dat daar is. Hier staat de wind niet op. Het is intussen lichter geworden en daardoor kun je verder zien. Niet véél verder, want de dichte regen beperkt het zicht. Wel niet zo sterk als de mist van de vorige dagen, maar toch aanzienlijk.

De vrouwen beginnen hun werk en Teeuw gaat met Derck het vee verzorgen. Dat neemt niet zo heel veel tijd in beslag, en als ze klaar zijn, hebben ze weinig anders te doen dan te zitten en te kijken.

Maar Teeuw heeft geen rust; de storm en de neerplenzende regen hebben iets dreigends en het wilder klotsen van het water tegen de buitenmuren van de hoeve jaagt hem angst aan. Hij kijkt naar buiten, waar de bomen hun kale kruinen zwiepend heen en weer bewegen en waar het water woester gaat. Hij buigt zich uit het open luik — ziet langs de muur omlaag. Stijgt het water? Hij kijkt scherper toe — ja zeker, het staat hoger dan gister. Moeder komt naast hem; zij is bezorgd als hij. Ze luistert naar de geluiden van de wilde morgen. Is daar niet een donker dreunen onder het razen van de storm en het rumoer van de golven? Ze grijpt haar zoon bij de arm. „Hoor!” zegt ze.

Teeuw richt zich op uit zijn gebogen houding. Wat bedoelt moeder? Dan begrijpt hij: in de verte is een doffe donder. Dat betekent...

Hij is het nog niet met zichzelf eens wat het betekent, als hij in de grauwe, doorstormde morgen een schouw ziet aankomen. Het

wankele vaartuigje gaat gevaarlijk op en neer. Een man staat achterin met een grote vaarboom, en vóór hem hurken op de bodem van het bootje menselijke gestalten. In de kop knielt een jongen, die met een roeispaan drijvende stukken hout wegduwt als ze vóór de boeg komen.

De schouw vaart in roepwijdte voorbij. Wanneer zetegenover de hoeve is gekomen, meent Teeuw de man achterin te herkennen. Is dat Koert Jaspers niet? Hij zet de handen aan de mond en schreeuwt door het rumoer van wind en water. Hij wil weten, waarom Jaspers met zijn schouw daar vaart en waar hij heen wil.

Waarom hij daar vaart? De dijken zijn nog verder kapot dan ze al waren: de Lekdijk is stuk geslagen bij Achthoven, tussen Lexmond en Ameide, en boven Hardinxveld is een geweldige breuk in de Merwedijk. Het water bruist daar met enorme kracht naar binnen.

Jaspers heeft geen tijd om meer bijzonderheden te roepen; zijn schouw wil hij hier niet stil laten liggen. Hij gaat naar de kerk in Hoornaar. Die staat op een donk en daar zal het voorlopig wel veilig zijn. In elk geval veiliger dan in de huizen van het dorp.

„Dan is dat gedreun....”, begint Dingena.

Teeuw knikt — natuurlijk het zal het geluid wezen van het binnenstromende water. En dat water zal sterk stijgen! Hij buigt zich opnieuw naar buiten om die stijging na te gaan langs de muur. Zie je wel, het is hoger dan daarnet. Of verbeeldt hij zich dat na het verhaal van Jaspers.

Maar er is niet veel tijd om af te wachten hoe het verder gaan zal met die stijging. Als je te lang wacht, kun je misschien niet eens meer weg!

Derck meent, dat dat wel meevallen zal; een bootje drijft net zo goed op diep als op ondiep water. En ze zitten op de vloedzolder immers veilig? Van dat laatste zijn moeder Dingena en Teeuw niet zo vast overtuigd. Water heeft een geweldige kracht en als het door de storm wordt opgezweept.... Jemoot ook niet vergeten, dat het nu al weken en maanden tegen de muren heeft gestaan, en daar worden die niet bepaald sterker van.

„Er komen meer bootjes”, zegt Mijntje.

Ze heeft gelijk — na deschouw van Jaspers zien ze verscheidene schuitjes varen. Vol vluchtelingen, begrijpen ze.

„Ik zou zeggen....”, begint Teeuw.

„Ja zeker”, valt Mijntje hem in derede. Ze vergeet op dit ogen-

blik helemaal, dat ze maar boenmeid is en heeft af te wachten wat haar broodheer en zijn moeder beslissen. Maar het is ook geen ogenblik om je door dergelijke overwegingen te laten weerhouden om te zeggen wat je zeggen wilt; het gaat nu niet over gezeggers en dienstbaren; het gaat nu om leven en veiligheid. En die zijn voor alle mensen even kostbaar. Teeuw noch Dingena denkt eraan, de meid recht van meespreken te ontzeggen — ze overleggen samen en Mijntje praat mee als gelijkbe-rechtigde.

„Wat moet er met het vee?” weifelt de boerin. Het zal hard vallen, dat te moeten achterlaten. Niet om het geldelijk verlies in de eerste plaats, maar om destomme dierenzelf. Wie zal ze verzorgen? Niemand immers, want als ze gaan, gaan ze allemaal. „De beesten kunnen niet mee”, zegt Teeuw. „Het zal mooi wezen, als de mensen allemaal in de schouw kunnen”.

Hij kijkt met bezorgde blik naar buiten, naar het wilde water en de buigende bomen. Naar de schuitjes, die over dat water hun weg zoeken naar de voorlopige veiligheid van de hooggelegen kerk. Ze dansen op de golven en jeziet, dat soms een stuk water over een bootrand slaat.

„Ik blijf hier”, zegt Derck dapper. Hij gelooft dat de hoeve het best houden zal, al stijgt het water. „Ik zorg wel voor de beesten”.

Maar daar willen zijn moeder en zijn broer niet van horen. Hij praat naardat hij verstand heeft, en dat is op het ogenblik niet veel. Nee, als ze gaan, omdat ze gaan móeten, blijft geen mens achter.

„Kom mee”, zegt Teeuw. Hij gaat de ladder af en Derck volgt hem. Ze gaan de schouw halen die achter het huis ligt. Gemeerd aan een boom op het achtererf. Intussen pakken de twee vrouwen kleren en voedsel bijeen: je weet niet voor hoelang je leven moet van wat je zelf meeneemt. En tegenkou en nattigheid wil je je toch ook zoveel het kan beschutten.

Ze moeten al tot aan de knieën door het water waden, als ze door de benedenkamer naar de ladder komen, de twee zoons van den huize. Teeuw klimt het eerst naar de vloedzolder. Hij kijkt naar de voorbereidselen, die moeder en Mijntje hebben gemaakt — ja, ze hebben van alles en ze hebben veel. Méér kan niet; dat kan de schouw niet laden. Hij overlegt even; dan beslist hij: „We komen met de schouw onder het luik liggen. Dan kunnen jullie je naar buiten laten zakken — natte kleren kunnen we slecht hebben”.

Hij heeft gelijk. Je rokken zijn gauw en gemakkelijk nat, als je door het stijgende water waadt, maar ze zijn langzaam en moeilijk droog te krijgen. Als je ze al droog krijgen kunt straks. „Breng de boot onder het luik buiten”, roept Teeuw naar Derck, die nog onder aan de ladder staat. Ze horen hoe hij terugwaadt; ze horen de schuit schuren tegen de muur. Daar komt het vaartuigje de hoek van het huis om — Teeuw en Dingena zien het met opluchting. Want dit wankeleschuitje moet hen eerst naar de veiligheid dragen.

„Moeder eerst”, verordent Teeuw.

Dingena wil eigenlijk anders; zij wil blijven tot de twee kleinste kinderen veilig aan boord zijn, maar ze verzet zich niet tegen de aanwijzing van haar zoon. Er is geen tijd om veel heen en weer te praten.

„Moeder!” roept Geurtje bang. Ze ziet Dingena uit het luik stappen en omlaag zakken.

„Daar is moeder, kijk maar”, en Teeuw neemt zijn zusje bij de hand en trekt haar naar het luik.

„Kom maar, dan mag jij naar haar toe”.

Hij tilt het kind naar buiten en buigt zich zover voorover als hij kan. Héél ver. In de schouw staat Dingena met omhoog gestrekte, uitgebreide armen; zij zal Geurtje opvangen. Nu blijkt, dat het goed is geweest, dat zij als eerste ging; het kleine meisje schreeuwt niet als haar broer haar loslaat. Moeder is er immers om haar op te vangen! Moeder vangt haar op en zet haar midden op de schouwbodem. Aai laat zichzelf naar beneden zakken; hij is een jongen en groter en flinker dan zijn zusje! Mijntje en Teeuw geven haastig de kleren en de etenswaren aan; ze moeten gooiën soms. Maar Dingena pakt en vangt het grootste deel van de kostbare voorraad — een enkele kaas rolt haar uit de vangende handen, plompt in het water. Geen tijd, om er naar te zoeken. De schouw is zwaar geladen; even overweegt Teeuw zelfs, Mijntje en Derck er uit te laten gaan. Die moeten dan maar op de vloedzolder wachten tot hij ze komt halen. Doch hij zegt dat niet en hij doet dat niet; hoe eer ze met z'n allen in veiligheid zijn, hoe liever het hem is.

Want het water stijgt zienderogen en de wind wakkert nog steeds aan. Met wilde flakkervlagen jaagt ze de golven hoog op. En het dof-donderend geraas uit de vertes schijnt luider te worden.... De schouw vaart. Ze komt uit de luwte van de boerderij en als ze op het wijde watervlak zijn pakt de wind het volle vaartuigje. De vrouwen zitten naast elkaar, gedoken in hun huiken. Elk

heeft één van de kinderen onder de wijde mantel — daar zijn de stumperds tenminste beschut voor wind en regen. Teeuw boomt en Derck staat aan de voorsteven om alle obstakels te vermijden en wat er aan drijvend gevaar aankomt zoveel mogelijk weg te duwen. De regen is ijskoud — je voelt af en toe hagel er tussen. Het striemt en slaat in je gezicht; je moet dikwijls de ogen dichtknijpen van de scherpe pijn. Maar het is zaak ze open te houden; het varen over geïndeerd land eist volle oplettendheid. Je hoeft met je volgeladenschouw maar éventegen een boom of op een onder water verborgen obstakel te varen, en je kiepert om of je stoot lek.

Van alle kanten komen de vaartuigen aan. De mensen, die maanden op hun hoeven bescherming tegen het water hebben gevonden, wagen het niet nog langer op de sterkte en de stevigheid van hun oude boerenhuizen te vertrouwen. Zij vrezen, dat het water door de storm zó hoog zal worden opgejaagd dat hun vloedzolders te laag zullen blijken om er te kunnen blijven. Ze zoeken in hun wiebelende schuiten de hoger gelegen plaatsen in dit ondergelopen land; de donken, waarvan je verwachten mag, dat ze boven de grauwe golven zullen blijven uitsteken.

De boot van de Korevaars zet koers naar de kerk van Hoorbaar. Zoals vele boten doen. Je hebt geen tijd om te kijken, wie er also in je buurt varen — je hebt je aandacht volkomen nodig bij je eigen vaartuig en eigen vaarweg. Maar onder zijn werken door ziet Teeuw toch, dat het bootje daar voor-hen-uit de schouw van de Claessens is. Bart en Gerrit hanteren de bomen; moeder Betteke en Swaentje zitten achterin. Hij stoot zijn vaarboom sneller naar beneden, duwt met meer kracht. Maar er is geen kans, de andere boot in te halen; twee man kunnen méér kracht zetten dan één.

Dan roept hij over het wilde water, door het geluid van de storm en regen: „Claessen!”

Bart Claessen ziet om — hij herkent Teeuw. Hij heft even de hand ten groet — zegt dan blijkbaar iets tegen de vrouwen die hij aan boord heeft. Want Swaentje richt zich wat op uit haar gebogen houding en steekt de arm omhoog. Ze weet nu, dat Teeuw komt; dat de Korevaars hun hoeve verlaten hebben om zich — als zij — in veiligheid te stellen.

Dan bomen ze weer verder, de mannen van de buurhoeven. Tot ze de donk bereiken en daar aanleggen.

Er liggen al verscheidene vaartuigen schommelend aan de rand.

Er zijn veel mensen om de kerk. Er zijn er meer reeds in de kerk. Dat zien ze wanneer ze binnengaan. Haastig, om uit de wind en de regen te komen in de beschutting van het oude gebouw.

Een paar mannen geven er aanwijzingen. Voorlopig is er weinig orde en regel te bespeuren onder de talrijke vluchtelingen, die er reeds zijn, en onder de vele, die nog voortdurend aankomen. Mannen en vrouwen en kinderen. Ze sjouwen met de schamele have, die ze hebben meegebracht. Zoeken plaats voor zich en hun bezittingen. Trachten elk een plekje te vinden, waar ze zich kunnen installeren. Zo goed en zo kwaad dat gaat.

Er zijn een paar predikanten en heemraden, die de leiding nemen. Maar hun aanwijzingen gaan vaak verloren in het geroezemoes van stemmen, het gekrijt van kinderen, het geroep van moeders om kinderen.

Dan klimt er iemand op de preekstoel. Een oude boer is het — een gezegger van één van de grootste boerderijen uit de streek. Hij roept boven het geroezemoes van stemmen uit. De mensen horen hem — het wordt stiller. Alleen een paar kinderen zwijgen niet; ze zijn te veel beangst door wat ze hebben meegemaakt en verward door de ongewone, rumoerige omgeving. Je hoort hun ijle praten, hun hullerige gevraag. En het dringend gefluister van de moeders, die hen tot bedaren trachten te brengen. De zware stem van Wouter Maessen wordt er niet veel minder door verstaan.

Hij wijst de linkerbeuk van de kerk aan voor de mannen; de vrouwen en kinderen moeten in de rechterbeuk bivakkeren. Achterin de kerk kunnen de kleren en de bezittingen, die niet onmiddellijk nodig zijn, worden geborgen; een paar polder-schouten zullen daar toezicht houden, dat niemand bij vergissing het eigendom van een ander zal wegnemen. In het middenschip blijft er plaats voor de predikanten, die hierheen zijn gevlucht, en voor de heemraden, de drossaards, de schepenen en andere gezagsdragers. Die kunnen dan gemakkelijk overleg plegen, wanneer dat nodig zal zijn.

Iemand roept, dat hij zijn vrouw niet alleen wil laten; ze zijn samen met hun kinderen hierheen gevlucht en hij wil zijn gezin bijeen hebben. Maar Maessen schudt het hoofd. Met een dergelijke wens kan geen rekening worden gehouden; wanneer er een beetje orde in de boel zal komen, moeten de aanwijzingen die hij geeft, algemeen worden opgevolgd. Trouwens: het zijn geen aanwijzingen, die hij geeft op eigen houtje; er is met verscheidene

van de oudsten en voornaamsten overleg gepleegd. Dan voegt de man zich.

„En dan nog iets: velen van ulieden hebben vee achtergelaten in hun hoeven; anderen hebben al beesten meegebracht. Er is binnen de kerk geen plaats voor koeien en paarden, maar wellicht is het vee veiliger op de kerkdonk dan op de vloedzolders in de boerderijen. Wie het kan en het aandurft, raad ik, uit zijn hoeve te redden wat er aan vee te redden valt”.

Hij blijft op de preekstoel staan om toe te zien hoe zijn bevelen worden uitgevoerd. Dat gebeurt dadelijk — pakken goed worden achterin het gebouw gedragen, waar Jacob Tymense van Schoonwaard en Everd Teunisse, de schout van Hoornaar toezicht houden. In de zijbeuken wordt stro gelegd, dat in verschillende schouwen was meegevoerd. Dat maakt, dat de mensen niet op de kille zerken hoeven te zitten en te liggen.

Teeuw maakt een plaatsje in orde voor moeder en Mijntje, en Aai en Geurtje. Derck komt met hem aan de mannenkant.

Als hij klaar is, loopt hij naar waar hij Swaentje met haar moeder ziet. Ze praten met Bart Claessen en met Gerrit.

„Dan ga ik”, hoort hij de laatste zeggen.

Hij begrijpt onmiddellijk wat Gerrit bedoelt; hij is overigens hetzelfde van plan. Daarom stelt hij voor: „Laten we samen gaan, jij en ik”.

„Doe dat”, zegt Swaentje en Bart Claessen knikt. De voorslag lijkt hem goed; met z'n tweeën krijg je de beesten eerder aan boord van je schouw.

„Best”, neemt Gerrit het voorstel aan. „Onze schouw is groter dan die van jullie”.

„Wees voorzichtig”, waarschuwt Swaentje nog.

Teeuw geeft daar geen antwoord op; het is geen tijd voor veel woorden. Hij gaat moeder vertellen wat hij en Gerrit willen doen en Dingena Korevaar weerhoudt hem niet. Als het vee gered kan worden, is dat haar lief. De twee jongkerels stappen naar buiten. Daar liggen al meer vaartuigen dan daarstraks. Er staan ook al meer beesten, hun koptouwen vastgemaakt aan de ringen, die in de kerkmuur zijn aangebracht.

Zonder veel woorden klauteren de beiden in de boot van de Claessens — die is werkelijk groter dan de schuit, waarmee de Korevaars gekomen zijn.

De wind is nog sterk en de regen, vermengd met natte sneeuw, slaat de mannen in het gezicht. Het water stijgt nog steeds — het klotst woest tegen de donk en gooit de dansende, schomme-

lende schuitjes die aan de rand liggen gemeerd, tegen elkaar. Met de lange slieten bomen de beide jonge mannen hun vaarttuigje voort over het onstuimigewatervlak. Meer dan eens lopen ze gevaar om te slaan en ze hebben de grootste moeite in de grauwer wordende schemer van de wintermiddag gevaren van hekken, van boomstammen en van drijvende planken, tonnen en meubels te ontwijken. Maar ze klaren het — ze bereiken de hoeve van Bart Claessen. Ze laden enkele stuks vee in en varen terug. Bezwaarlijker is deze vaart dan de tocht-heen, doch als ze bij de donk komen, zijn daar helpende handen, die de beesten op vaste grond brengen.

En weer ondernemen ze de reis; en weer. Vier keer. Dan is het ook te donker geworden, om te varen.

Rondom de kerk loeien verlaten de natte, koude dieren, hinnen- en paarden.

„Je zou zeggen, dat de wind minder wordt”, meent Gerrit. Hij kijkt naar de lucht. Die schijnt minder dik dan ’s middags; het lijkt dat de wolken breken.

„Laten we het hopen”, zegt Teeuw.

Hij blijft niet langer buiten dan nodig is; zijn kleren zijn doornat en in de kerk is een vuur aangelegd; het is daar beter dan hier in de kille, koude avond, die vervuld is van wind en water. Gerrit volgt hem op de voet.

In de kerk is het benauwd door de vochtige warmte, die de vele mensen uitwasemen. Maar aan die benauwde lucht wen je gauw en de warmte doet je tóch goed. Drukkender dan de onfrisse atmosfeer is de sombere stemming. De gezichten staan strak en bezorgd: wat zal er van hen worden? Wat zal er worden van hun landerijen, hun woningen? Van hun schuilplaats? Want als het water blijft stijgen, wie kan dan weten, of de kerk droog blijven zal? Het water staat al bijna bij de drempel!

Het geroezemoes van de pratende vrouwen en mannen vermindert, verstomt. Een man beklimt de kansel. Een oude man. De meesten kennen hem: het is dominee Jacobus Oudenhoven van Nieuw-Lekkerland. Vader Jacob is een bekend en geliefd kanselredenaar in de Waard, en wie hem kennen, hebben eerbied voor zijn wijsheid, zijn levenservaring en zijn geloof.

Hij wacht tot de stilte onder de vluchtelingen volkomen is. Dan vouwt hij de handen en buigt het hoofd. De houding van de machteloze smekeling, die niets anders meer heeft dan zijn gebed. Maar die weet, dat het gebed veel vermag. Omdat de Hoorder der gebeden veel vermag.

Hij bidt kort. Hij erkent, dat de oordelen Gods verdiend zijn. Want hebben zij, de bidders, niet al te vaak de Heere en Zijn dienst vergeten? Hebben ze niet hun aardse bezit en belangen boven de gehoorzaamheid aan Zijn Woord en wet gesteld? Ze erkennen dat met berouw en leedwezen.

En dan pleit de oude prediker op Gods genade, smeekt hij om Gods ontferming. Om bewaring voor hen, die hier in angst bijeengeklonterd zitten. Om bewaring in deze barre nood van storm en overstroming.

Het is doodstil wanneer na het „Amen” vader Jacob van de preekstoel afdaald — het meegebeden gebed heeft rust geschonken. Slechts door het snikken van enkele vrouwen wordt die stilte verbroken....

Nu is het nacht. De meeste kinderen zijn — uitgeput van angst en vermoeidheid — in slaap gevallen. Onder de volwassenen zijn er maar weinig, die de slaap vinden. Zorgende gedachten houden hen bezig. Wat zal de dag van morgen brengen?

Ze luisteren naar de geluiden. In de kerk ritselt hier en daar stro, als iemand zich omkeert op zijn slaappleaats of zitten gaat, wanneer het liggen hem verstramd heeft. Buiten zijn de geluiden van de beesten, die aan de ringen aangebonden staan, en soms het tegen elkaar botsen van een paar boten. Maar het rumoer van de wind verzwakt en het gekletter van de regen houdt op.

Hoofdstuk 17

IN DE GREEP VAN DE WINTER

Door de hoge kerkraden begint aarzelend de morgenschemering naar binnen te dringen. Je kunt de gestalten en de voorwerpen vaag onderscheiden. Het bleke licht is als een verlossing uit de donkere, benauwende nacht. De mannen, die deze nacht hebben doorwaakt, rekken zich op hun harde ligplaatsen en komen overeind. Ook aan de kant waar de vrouwen en kinderen zijn, komt beweging. Hier en daar is een tastend geloop en weldra zijn ze bezig hun wat verwarde kleding in orde te brengen. Iemand gaat naar de plek, waar het vuur heeft gebrand en gooit rijzen en houtspaanders op een hoop. Hij slaat vuur met een tondeldoos en het duurt niet lang, of de houttas vlamt. Wie er zich het dichtst bij bevinden moeten al spoedig een eindje terug; vlak bij de vlammen is de warmte te fel.

Buiten loeit het vee — het moet worden verzorgd, zo goed en zo kwaad dat gaat. Een stuk of wat mannen — Teeuw en Gerrit onder hen — gaan de kerk uit om naar de dieren te zien. Wanneer ze buiten komen, blaast daar een scherpe noordooster. De lucht is strak en onbewolkt.

Teeuw kijkt omhoog: daar vliegt een troep wilde ganzen. De spits van de v-vormige vluchtformatie is naar het westen gericht.

De jonge Korevaar wijst naar de vogels. „Vorst”, zegt hij. Hij kan gelijk krijgen — overtrekkende ganzen beduiden vriesweer.

Maar lang nemen de mannen de tijd niet om zich aan weersverwachtingen te buiten te gaan; er is werk aan de winkel. De dieren die aan de windkant staan hebben bar veel van de koude wind te lijden; het is zaak, hen zoveel mogelijk te beschutten. Ze worden losgebonden en naar de zuid- en de westkant gevoerd. Het is even een zoeken om voor al het vee daar plaats

te vinden, maar het moet. En doordat ze nu dichter op elkaar staan, geven ze elkaar nog wat warmte. Dan wordt er gemolken. Nee, groot is de melkgift vandaag niet, na alle ontberingen, die destomme beesten hebben doorstaan; maar met dit melken zijn vee en volk geholpen. Het vee, omdat het van de melklast is bevrijd; het volk, omdat de melk een welkome aanvulling is van de voedselvoorraad. De mannen dragen telkens volle emmers naar binnen, waar de vrouwen dadelijk beginnen met uitdelen. Brood en melk, met hompen kaas en sneden spek en ham, vormen het ontbijt.

„Het vriest”, zegt Gerrit. Hij heeft een koe gemolken en komt overeind om zijn emmer weg te brengen. Dan ziet hij uit over het water: hier en daar zie je een dun ijsvlies.

„Dat doet het”, bevestigt een ander. „Erg genoeg”.

Het is niet nodig uit te leggen, waarom dat vriezen erg is; iedereen begrijpt dat. Als de vorst doorzet en het ijs sterk wordt, kunnen de Fransen er vandaag of morgen over! Een enkele beweert, dat het zo'n vaart niet lopen zal — het duurt immers dagen vóór de ijslaag daar dik genoeg voor is. En hij meent iets op te merken, dat moedgevender is. Het schijnt, dat het water ietwat is gezakt. In alle gevallen is het niet meer gestegen sedert gisteravond.

Dat komt natuurlijk door de wind: een noordoostenwind drijft het water van de grote rivieren naar zee. Anders dan die westerstorm van de vorige dag, die het in de rivieren opstuwde. Dat wordt het gesprek van de lange morgen; de kansen op vorst en die op verlaging van het water. Nee, naar hun huizen en hoeven teruggaan, daar zijn ze nog niet aan toe. Dan zal het peil eerst een aanmerkelijk stuk gezakt moeten wezen. En dan nog... Wie zal zeggen, hoe erg de muren van hun woningen hebben geleden in de storm en de vloed! Die kunnen wel zó verzwakt zijn, dat ze elk ogenblik kunnen instorten.

Angstiger is het, als de vorst zou dóórzetten. Want dan kun je secuur de Fransoos verwachten. Die ligt immers overal vlak voor de waterlinie; bij Lopik en bij Jaarsveld en bij Willige-Langerak. En in het oosten achter de Diefdijk.

Jacob Tymense en Bart Claessen gaan nog eens naar buiten. Om naar het weer te zien. Een paar andere boeren gaan met hen mee — allemaal zijn ze weerkenners. Ze hebben verstand van de lucht en de wind, ze ruiken om zo te zeggen elke weersverandering, die op komst is. Aandachtiger dan anders nemen ze de omstandigheden op, en hun gezichten drukken hun

bezorgdheid uit. Het vriest, en het vriest hard. In de stilte van het wijde land hoor je het ijs kraken.

Ja, je moet er mee rekenen, dat met één, twee dagen het ijs houdt. En dan.... Dan is er de mogelijkheid, de zekerheid haast, van een aanval door de Fransen.

In het middenschip, waar de schouten en de drossaards, de schepenen en de heemraden bij elkaar staan, wordt overleg gepleegd.

Als het komt zoals ze vrezen, als het ijs de Fransen dragen zal — dan wordt er vast en zeker wéér een aanval op Gorkum ondernomen. Dat wil zeggen, dat de vijand zijn weg zal nemen over Hoornaar en Arkel. En water gebeurengaat, wanneer die ruwe gasten hun woede en overmoed botvieren op het in de kerk saamgedromde volk. Er hebben verhalen derondegedaan over wat er voorgevallen is in Lexmond en Ameide en Meerkerk, toen de soldaten van Lodewijk daar hebben huisgehouden.

En die verhalen doen je de schrik om het hart slaan.

„We moeten uitkijk houden”, zegt Evert Teunisse. Ja, dat is goed. Het helpt wel niet om de vijand tegen te houden als hij komt, maar het lijkt toch beter, dat je het weet wanneer hij verschijnt. Misschien is er dan mogelijkheid voor velen, hopelijk voor allen, om veiligheid te zoeken.

In elk geval hebben er dan meermensen een kans om te ontkomen, dan wanneer ze allemaal in de kerk blijven, die gemakkelijk kan worden omsingeld.

Er wordt een man de toren opgestuurd. Matthijs Herloër, de timmerman uit Hoornaar. Ze beloven hem, dat hij na een uur zal worden afgelost, want in de doordringende wind houdt een mens het zeker niet langer uit. Op de torentrans kun je niet veel lopen, moet je meest stil staan.

De timmerman gaat zijn post innemen; zodra hij iets verdachts ziet, zal hij waarschuwen.

Goed, dat is dat. Nu verder. Want alleen maar afwachten en dan mogelijk trachten te vluchten, is geen voldoende, geen rustgevende voorzorg. En.... er zijn er onder de mannen, die een dergelijke gedragslijn niet dan in de uiterste noodzaak willen volgen. Vechten, je verdedigen — dat willen zij. Maar ze zijn verstandig genoeg om te begrijpen, dat vechten van zo goed als ongewapende boeren tegen een welbewapende troep soldaten geen kans op overwinning biedt. Er moet hulp komen. Hulp van krijgsvolk. En het dichtstbij zijn de soldaten van Heer Wolfert van Brederode. Op het kasteel te Noordeloos liggen die.

Er moet een bode naar heer Wolfert. Om hem de nood en de vrees van de vluchtelingen kenbaar te maken en hem te vragen, een deel van zijn troepen te zenden.

Derck Korevaar is zo dicht mogelijk bij de beraadslagende mannen komen staan; hij heeft hun woorden grotendeels gevolgd. Ze hebben geen erg in hem gehad, anders zou hij wel weggejaagd zijn; jonge jongens hebben zich niet te bemoeien met wat oudere mannen overleggen.

Als Derck verneemt, dat er een bode naar Noordeloos moet, doet hij een stap naar voren: „Ik wil wel gaan”, zegt hij.

Wouter Maessen wendt het hoofd naar de kant waar de stem vandaan komt — de jongen staat achter hem. Hij neemt hem met een snelle blik op: een flinke vent wel. Goed, hij heeft geen bezwaar.

„Mij best”, zegt hij, en hij verwijt de luisteraar niets. „Wat denken jullie, mannen?”

„Als zijn moeder het goed vindt”, zegt Evert Teunisse. Hij kent natuurlijk de weeuw van Gijs Korevaar en hij wil de knaap een dergelijke tocht niet laten uitvoeren zonder dat de moeder er van weet.

Zijn opmerking jaagt Derck het bloed naar de wangen: Teunisse acht hem zeker niet meer dan een moederskindje. Maar dat blijkt anders; de schout gaat zelf naar de zijbeuk, waar hij Dingena Korevaar met haar twee kleinere kinderen bezig ziet. Hij legt haar uit, waar het om te doen is: even heen en weer naar het kasteel. Nee, gevaar is er niet veel bij, of het moest wezen van het water. Maar daar hoeft je voor Derck niet om in de benauwdheid te zitten; de jongen kan een vaarboom hanteren en een schouw bomen. En hij komt uit een betrouwbaar nest, dat is ook wat waard in dit geval.

Die laatste opmerking vleit Dingena, en wat Teunisse over Derck zegt, is waar. De jongen zal heus niet in zeven sloten tegelijk lopen.

„Je ziet geen sloten meer tegenwoordig”, zegt Derck. Hij is wat overmoedig geworden, nu hij bode wezen zal naar heer Wolfert.

„Da's juist gevaarlijk”, mengt Mijntje zich in het gesprek.

Niemand geeft haar antwoord — er is genoeg gepraat; moeder Dingena geeft toestemming en Derck loopt achter deschout aan naar buiten. Hij neemt hun eigen schouw; daar is hij mee getrouwd.

„Denk erom, beleefd en onderdanig zijn”, vermaant Teunisse

hem nog, als de jongen afstoot. „Maar vooral goed zeggen, dat wij ons héél erg bezorgd maken. Je weet niet, wat ons boven het hoofd kan hangen”.

Derck belooft — hij zal zijn woord duidelijk en beleefd doen. Als schout Teunisse de kerk binnengaat, komt Matthijs Herloër door het torenpoortje.

Zijn wachtuur is nog lang niet om; hij is niet meer dan een half uur op de trans geweest. Maar hij is door en door koud; hij waggelt waar hij loopt. Teunisse grijpt zijn arm en brengt hem bij het vuur. De warmte doet deman goed, maar het duurt toch een poos eer hij op zijn verhaal is gekomen.

Het moet dan bar en bar koud wezen daarboven; kouder nog zou je haast zeggen, dan op de donk. Maar wacht moet er worden gehouden; een ander moet de toren op. Niet langer dan een kwartier — ze zullen de wachters elk kwartier aflossen.

Derck boomt zijn ranke vaarttuigje zo snel hij kan over het ondergelopen land. Hij werkt zich daarbij in het zweet. Dat is goed — zo voel je de kou minder. Al merkt hij aan zijn gezicht en zijn handen terdege hoe vinnig het is. Hij maakt haast, want hij weet dat ze in de kerk met spanning naar zijn terugkomst uitzien. Omdat zijn terugkomst zal betekenen, dat er hulp komt. Want hij kan zich geen ogenblik indenken, dat heer Wolfert de vluchtelingen op de Hoornaarse donk in de steek zal laten.

Teeuw heeft toch gelijk gehad met dat vriezen — er komt ijs op het water. Je vaart het nu nog gemakkelijk kapot, maar morgen vast niet meer. Nou ja, als alles goed gaat is hij vóór de avond weer in Hoornaar en wat morgen brengen zal.... Derck is niet onverschillig voor wat er gebeurt en kan gaan gebeuren, dat zeker niet; maar op het ogenblik voelt hij meer het gewicht van zijn zending dan angst voor ijs en Fransozen. Die zijn er nog niet en als ze komen.... Natuurlijk wordt er dan gevochten en met de mannen van heer Wolfert samen kunnen de lui uit de streek die kerels vast wel tegenhouden.

Hij heeft al gauw Noordeloos bereikt en vaart op het slot aan. Hier en daar stoot zijn schouw op een stronk of schuurt ze langs de bodem, waar het water ondiep is. Hij besluit zijn schuitje vast te leggen en te voet verder te gaan. Er is geen mens te zien tussen de huizen en hoeven; geen wonder overigens, want het weer is meer dan guur.

Dicht bij het slot legt hij zijn vaarttuigje vast aan een knotwilg en dan loopt hij naar waar hij tussen de kale takken van bo-

men door de muren van het kasteel ziet. Ze zullen hem toch wel binnenlaten? Hij heeft daar onderweg niet zo over gedacht — maar nu bedenkt hij, dat hij geen enkel bewijsstuk bij zich heeft om te tonen, dat hij wel wis en degelijk door de gezeggers in de Hoornaarse kerk gestuurd is. Nou ja, hij zal zijn woordje wel doen.

Hij hoeft zijn woordje niet te doen; tenminste om toegang tot het slot te krijgen. Er staat geen schildwacht bij het begin van de sticht, die er heen voert, en als hij verder loopt ziet hij, dat de slotpoort evenmin bewaakt wordt.

„Mooie boel”, mompelt hij. Hij mag dan een doodgewone boerenjongen wezen — zoveel weet hij wel, dat een versterkte stelling bewaakt hoort te zijn. Afijn, voor hem is het een gemak dat het hier anders is.

Als hij vlak bij het kasteel komt, hoort hij geschreeuw en lallend gezang. Hij schrikt daar even van, en tegelijk wordt hij nijdig. Hebben die kerels niet wat beters te doen? Is dat de manier om een vijand af te wachten?

Zonder aarzelen gaat hij naar binnen. Hij staat in een groot voorportaal en aarzelt een ogenblik. Welke kant moet hij op? Zijn aarzeling duurt niet lang — het meeste lawaai komt van achter een zware deur aan het eind van de gang, die voor hem ligt. Hij stoot die deur open. . . . Dan ziet hij!

Een groot ruim vertrek. Onder de hoge schouw aan het verste eind vlamt een geweldig vuur, een paar mannen zijn daar met iets bezig. Wat ze er precies doen, kan hij niet zien, maar de braadgeur die het vertrek vult, doet hem begrijpen. Ze zijn bezig vlees te braden. Zijn binnenkomen doet een paar soldaten naar hem opzien.

„Wie hebben we daar?”

„Wat zoek je hier, boer?”

Eén van de kerels — een halfdronken muskietier — waggelt op hem toe met een tinnen kroes in de hand. Hij reikt hem die, maar Derck neemt ze niet aan. Hij heeft andere dingen te doen hier dan te drinken.

„Pak beet”, dwingt de soldaat. „Het is koud buiten en een slok brandemoris zal je goed doen”.

„Ik moet de heer Van Brederode spreken”, zegt Derck, en hij duwt de uitgestoken hand terug.

Een luid gelach klinkt. De heer Van Brederode spreken! Net of die te spreken is voor de eerste boer de beste, die het slot binnendringt! Ja, dat is waar ook: die boerenkinkel komt daar

maar ongevraagd, ongeweigerd, binnen en blijft dan niet eens een dronk, die hem in goeden gemoede aangeboden wordt! Wat verbeeldt zo'n hufter zich wel?

Er komen een stuk af wat drinkebroers om Derck en de musketier staan.

„Allo, neem die kroes en drink een slok. En dan kunnen we praten”.

Derck schudt het hoofd, nee, hij wil wel praten, niet drinken. Hij moet zo gauw mogelijk terug. Met antwoord op zijn boodschap. Een sergeant duwt de soldaten opzij. „Boodschap? Wat voor boodschap?”

Gelukkig, er is dan tenminste één vent, die naar hem luisteren wil. Haastig vertelt Derck.

Van de vorst — Daar lachen ze om, want dat het vriest, weten ze immers hier in Noorloos óók. Daarom zitten ze binnen bij het vuur en verwarmen ze zich met hun brandewijn!

Van de vrees voor een aanval van de Fransen, als het ijs sterk genoeg is.

„Dat is niet sterk genoeg”, beweert de musketier van daar straks.

„Het kan het worden”, geeft Derck luid en fel terug.

De ander schudt het hoofd; wie dan leeft, die dan zorgt. Nou hebben ze last van de kou en vechten ze tegen de kou. Met vuur en brandewijn en goed eten.

„Kijk maar!” Hij wijst naar de schouw; dringt de boerenjongen daar dichtter heen. Dan ziet deze; een paar mannen zijn bezig een varken aan het spit te braden. Een tweede varken is al gekeeld en wordt zo'n beetjeschoongemaakt. Het gaat natuurlijk aan het spit, zodra het eerste klaar is.

„Ik moet heer Wolfert spreken”, herhaalt hij koppig zijn wens.

„Die is niet te spreken!” roept iemand, en weer wordt er luid gelachen.

„Die kan niet spreken moet je zeggen!” schreeuwt een tweede. Het lachen hoont.

Verward ziet Derck van de één naar de ander. Hoe moet hij nu? Hoe kan hij nu? Maar hij vermant zich: Evert Teunisse zal niet zeggen, dat hij, Derck Korevaar, zijn boodschap niet heeft uitgericht.

„Waar is heer Wolfert?” vraagt hij. Het lijkt erop, dat hij op eigen gelegenheid dieper in het slot wil doordringen en zo maar, zonder aangediend te zijn, de bevelhebber zijn last overbrengen. Maar dat gaat niet. Wie zal zeggen, hoe de heer Van Brederode

een dergelijke vrijpostigheid zal opnemen? Als hij een kwade dronk heeft, kon het wel eens wezen dat niet alleen die boerenkinkel, maar ook de man, die hem niet heeft tegengehouden, hard en fel zijn ongenoegen komt te ondervinden.

De sergeant tracht de jongen te bevredigen. Hij zal de boodschap wel overbrengen. Zodra daar een geschikt ogenblik voor is.

Maar Derck beweert, dat er geen tijd is om op geschikte ogenblikken te wachten. Er is angst en nood onder de mensen in Hoornaar en hij wil terug komen met goede tijding. Ze hebben hem opgedragen hun verzoek, hun dringend verzoek, aan heer Wolfert voor te leggen en hij gaat niet terug, vóór en aler hij dat gedaan heeft.

Er ligt zowel vastbeslotenheid als angst in de aandrang van de jongen. De sergeant ziet dat. Goed, hij zal doen wat hij kan. Kom maar mee.

Dat geeft Derck wat moed; hij gaat met de krijgsman mee. Een lange gang door, een trap op Het rumoer hier boven is niet veel minder dan in de zaal waar de soldaten zijn. Bij een deur staat de sergeant stil. „Wacht even”, zegt hij. Behoedzaam duwt hij de deur een eindje open — ver genoeg om naar binnen te kunnen kijken. Dan doet hij een stap terug en trekt Derck naast zich. „Kijk”, zegt hij.

Het is een dronkemanstroep daar binnen. De drinkenden zijn geen gewone soldeniers, dat ziet zelfs een jongen van het platteland. Let maar op hun kledij, hun uitmonstering. Ze zitten aan een lage tafel. Of . . . zitten?

Dat doen er maar een paar. Verscheidenen liggen half over de tafel, anderen zijn van hun zetel gezakt.

„Die daar is Brederode”, wijst de sergeant. Deman, die hij aanwijst, zit in een ruime, eiken leunstoel. Hij heeft een volle beker in de hand, maar is blijkbaar niet meer in staat hem nog naar de mond te brengen. Zijn hand siddert en een grote gulp wijn stort over zijn borst. Hij lacht — schreeuwt om méér drank. Eén van zijn officieren wankelt op hem toe met een schenkan in de hand.

„Je ziet”, zegt de sergeant en het klinkt als een verklaring. Het is een verklaring voor Derck: nu begrijpt hij wat zo straks door één van de soldaten werd geroepen: „Die kan niet spreken, moet je zeggen!”

Zonder één woord keert hij zich om en gaat de trap af. Hij let niet eens op de sergeant, die achter hem aankomt. Hij loopt de

deur van het soldatenverblijf voorbij; hij heeft zijn boodschap niet kunnen overbrengen, maar hij weet wel, al te wel, wat voor antwoord hij meenemen moet naar de wachtenden in Hoornaar. Waarom zal hij langer blijven?

De sergeant voelt toch enig respect voor de jongen, die zijn best heeft gedaan om zich van zijn last te kwijten. Hij voelt ook een beetje meelij met hem, omdat hij met een troosteloze boodschap naar huis keren moet.

„Kom mee en drink een slok”, nodigt hij. Het is goed bedoeld, maar Derck is te verbitterd dan dat hij de goede bedoeling kan opmerken.

„Nee”, zegt hij kort.

„Dan niet”, broemt de sergeant bij zichzelf. Hij laat de boer de boer en gaat naar zijn makkers, naar hun vuur en hun drank. En naar hun gebraden zwijn.

Derck Korevaar vaart terug in de late namiddag. Eerder, véél eerder dan hij heeft verwacht. Nog geen uur is het geleden, dat hij zijn bootje losmaakte van de paal op de donk, en nu boomt hij het alweer haastig terug.

Hij is bitter en verontwaardigd: zijn dat soldaten en zijn dat officieren, die zwijnen daar op het slot? Hij is moedeloos ook; waar moet nu hulp vandaan komen als de vorst doorzet en de gevreesde aanval komt?

Hij denkt aan Geurtje en Aaike; aan moeder en Teeuw. Aan zichzelf en aan wat hem kan overkomen natuurlijk ook. Maar voor zichzelf heeft hij het minst angst. Hij zal, als het moet, vechten; hard vechten ook — maar het moet al gek lopen als hij in geval van nood niet de kans ziet uit handen van de Fransozen te blijven. Hij is jong en vlug en weet de weg hier in de streek als de beste. Maar dan bedenkt hij, dat het laf zou wezen, de anderen in de steek te laten. . . . Nou ja, je kunt alles niet van te voren klaarmaken; hij zal wel zien hoe het loopt. Daar heb je de kerk al. Op de donk staan een paar mannen; ze zien zeker naar hem uit. Want anders zouden ze in de scherpe kou wel binnen blijven. Terwijl hij in zijn bootje nadert, begrijpt hij, hoe die mannen zo juist op tijd buiten zijn; de wachter op de toren heeft hem natuurlijk zien aankomen en beneden gewaarschuwd. Het zijn Teeuw en Evert Teunisse, die hem opwachten.

„Gelukkig, je bent er”, zegt Teeuw. Het doet Derck goed; ze zijn niet gewend, hun bezorgdheid voor-elkaar te tonen, en Teeuw is zeker de laatste om dat te doen. Dat hij het doet, bewijst hoe hij

aan zijn jongere broer op diens gewaagde en gewichtige tocht heeft gedacht.

„Wat breng je voor tijding mee?” vraagt de schout.

„Een zwijnestel is het daar op hetslot”, zegt hij grimmig. „Een zuipersbende”.

Dat zijn krasse woorden voor een snotneus van een jaar of zestien; en zeker als hij het heeft over een man als de heer Van Brederode. Schout Teunisse heeft hem vóór hij ging nog zó op het hart gebonden, vooral beleefd en onderdanig te zijn — daar zal wel niet veel van terecht zijn gekomen, schat de schout nu. Maar, . . . mogelijk heeft de jongen zijn reden, om zich op die krasse manier uit te drukken. Evert Teunisse wil dat weten. „Wát is er een zwijnestel?”

Dan vertelt Derck — met nijdige, kortewoorden. Nee, ze hoeven hier in Hoornaar niet op hulp van die kerels daar in Noorloos te rekenen. De soldaten zuipen en vreten en geloven het voor de rest wel, en de officieren — die Brederode aan het hoofd — zijn geen haar beter.

Teeuw en Teunisse kijken elkaar aan. Verschrikt. Want wat moet dat worden, nu er geen hulp komt?

Ze gaan gedrieën naar binnen; daar worden ze verwacht.

„En . . . ?” wordt van twee, drie kanten geïnformeerd. Ze kijken naar het gezicht van Derck, van Teeuw, van Evert. Geen van de drie geeft antwoord — ze gaan naar het midden, waar de leiders zijn. Daar vertelt Evert Teunisse wat Derck voor tijding heeft meegebracht. De jongen bevestigt het verslag.

Nu moeten de mensen het weten. Ze drommen vol spanning om de groep pratende en luisterende mannen heen. De dichtstbijstaanden horen enkele woorden, begrijpen. Ze vertellen halffluid wat ze vernemen.

Dan wordt het ineens stil: Dominee van Oudenhoven klimt de preekstoel op. Hij zal dus alles vertellen.

Hij vertelt alles. Och, eigenlijk is het maar heel weinig; dat de bezetting zich gedraagt of er geen vijand in de buurt is en er geen schijn van kans bestaat op een overval. Die kerels denken blijkbaar er niet aan, dat de vorst de waterlinie waardeeloos maken zal.

„Ze denken helemaal niet”, bromt Derck. „Ze vreten en zuipen en daarmee basta”. Zijn woorden klinken niet ver, maar de dichtstbijstaanden horen ze wel terdege. En ze benemen hun de moed. Zoals de woorden van „vader Jacob” de moed van alle vergaderden terneerslaan.

Dominee van Oudenhoven merkt dat onder zijn spreken. Hij had trouwens niet anders verwacht. Maar hij heeft méér te zeggen dan alleen de moedbenemende boodschap, waarmee Derck Korevaar is weergekeerd. Want al is er dan geen hulp te verwachten van de mannen op het slotte Noorloos, er kan andere hulp, betere uitkomst komen.

Hoe?

Dat weet de dominee op het ogenblik ook niet.

Vanwaar?

Dat weet hij wel. Hij laat de mensen een psalm zingen.

Wilt niet stellen uw betrouwen
Op princen groot ofte klein;
Wilt op den mensche niet bouwen
Want bij hem is hulpe geen
Als sijn geest uytvaert gelijk,
Wert hy weder aerd' en slijck.

Met hem vergaen sijn raden al
En werden haest'lick tot niet.
Wel hem dien God t'aller tijt sal
Sijn hulp aanbieden met vliet;
die tot Godt heeft sijn toevlucht
In noot en quaet gerucht.

Er zijn er onder de zingenden, die het niet verder brengen dan een paar regels — dan overmant hen de hopeloosheid van hun toestand en hun stem stokt. Maar anderen scheppen moed uit de belofte, die ze in het tweedevers zingen; de belofte, waaraan ze zich vastklemmen in dit uur van bange verwachting. Hun stemmen klinken vaster, naarmate het eind van de zang nadert.

De galm van het zingen versterft in de ruimte van de kerk — er is even een diepe stilte.

Dan zien ze, hoe de oude prediker op de kansel de handen vouwt. Ze volgen zijn voorbeeld en buigen hun hoofden.

Over die hoofden is dan het geluid van de biddende stem, die hun nood uitspreekt, hun toekomst in Gods hand legt en om hulp en uitkomst smeekt.

Het is duister geworden binnen de hoge muren. De mannen, de vrouwen, de kinderen zoeken hun harde slaappleaatsen Hier en daar is het gerucht van een gefluisterd gesprek. Dat spoedig verstomt. De mensen hopen op slaap; op slaap, op een kort vergeten van hun ellende.

Buiten daalt de nacht over land en water.

De Kerstnacht.

BANGE DAGEN, MAAR TOCH KERSTFEEST

Gerrit Claessen staat op de torentrans van de Hoornaarse kerk. Hij heeft een amerijtje geleden Bas Verstraten afgelost, die daar een half uur wacht heeft gehouden. Een half uur kan nu wel, want het weer is wat minder koud dan vorige dagen, en Bas beweerde, dat Gerrit wat hem betrof nog best een kwartier had kunnen wegblijven. Gerrit heeft het hoofd geschud; regel is regel, en hij is niet van plan langer dan de afgesproken tijd op zijn hoge post te blijven. Hij heeft daar — behalve zijn opvatting „regel is regel” — nog een andere reden voor. Als het zijn tijd is om afgelost te worden, is het tegelijk de tijd, waarop de kerstdienst beginnen zal. En die wil hij graag meemaken; je hebt in deze barre dagen een woord van bemoediging nodig. Hij ziet uit over het wijde land beneden hem. De meeste hoeven staan in het water — sommige half onder. Alleen een paar boerenwoningen, die op een hoger gelegen stuk grond zijn gebouwd, zijn nog droog. Ginds die van Eimert van de Heuvel. Eimert heeft zijn toenaam aan zijn hoeve te danken; die ligt namelijk op een heuvel. Gerrit ziet op de dakvorst de kleine zadelstoel, waarin een luidklok hangt. Iedereen in de omtrek kent die klok, want Eimert heeft de gewoonte van zijn vader en zijn grootvader gehandhaafd: elke zondagmorgen en elke feestdagmorgen te luiden. Maar vandaag hangt de klok stil. Toch heeft Gerrit de oude Eimert niet in de kerk gezien, en hij heeft gehoord dat de bejaarde boer geweigerd heeft, zich in de kerk in veiligheid te stellen toen het water kwam. Ze hebben nog geprobeerd hem te bewegen zijn huis en hof te verlaten, maar de oude heeft niet gewild. Zijn hoeve is sterken ligt hoog — waarom zou hij ze in de steek laten?

Er is nergens leven te bespeuren, zover Gerrits oog rijkt. Ja, toch; een eind verderop ziet hij een paar bonte kraaien, die over

het ijs stappen. Daar vliegt de eerste op. Met trage wiekslag zet het dier koers naar het westen. Zijn voorbeeld wordt door de anderen gevolgd. De man op de toren kijkt hen een ogenblik na — dan laat hij zijn blikken weer over de omtrek gaan. Want het mag dan niet meer zó fel koud wezen als gisteren, het heeft vannacht een behoorlijk stuk gevroren en het ijs zou wel eens dik genoeg kunnen zijn, om licht bewapende troepen te dragen. Hij tuurt en tuurt — nee, nergens is ook maar één mensenfiguurtje te zien.

Hoor! daar luidt de klok. IJl en dun zijn de tonen — het is, of ze in de prille vrieslucht fijner zijn dan anders. Het geluid doet Gerrit goed; de oude Eimert volgt zijn gewoonte of er geen bijzondere, geen beangstigende dingen zijn en dreigen. Zijn klok roept als altijd — ze roept over Minkeloos en Grote Weerd, over Hoornaar en naar Noorloos. Ze roept tot de verkondiging van het Woord en tot gebed.

De laatste klokkeslag sterft weg. Dan ziet Gerrit hoe uit de deur van de hoeve een mannefiguur naar buiten komt. Hij herkent de oude Van de Heuvel. Die kijkt naar de kerk, naar de toren. Gerrit rukt zich de muts van het hoofd en, vlak bij de borstwering, zwaait hij er mee door de vriesheldere lucht. De man daar omlaag ziet hem; hij heft de arm omhoog om het zwaaien van Gerrit te beantwoorden. Ze hebben hem dus gehoord op de donk; ze zullen de bedoeling van zijn luiden begrepen hebben. Zijn bedoeling, die vandaag dieper is dan anders. Tevreden gaat hij zijn woning binnen.

En het land aan de torenvoet ligt weer leeg en stil....

Als Gerrit na zijn halfuur wacht is afgelost en de kerk binnenkomt, heeft dominee Van Oudenhoven juist de kansel beklommen. Zijn gelaat is strak, je kunt zien dat het hem zwaar valt zijn gedachten los te maken van de ellende, waarin de vluchtelingen verkeren; van de dreiging van nog grotere ellende, die komen kan. Hij spreekt de zegen; hij gaat voor in gebed. Hij dankt voor de verlossing in Christus, waar het feest van deze dag zo met nadruk aan herinnert, maar je hoort aan zijn stem dat hij meer gewende woorden spreekt, woorden die op een Kerstdag gesproken behoren te worden, dan dat hij zich in overgave en geloof boven de benauwdheid van dit ogenblik kan verheffen. Het treft Gerrit pijnlijk; hij had zó gehoopt op bemoediging en versterking. Naast hem zit Teeuw. Hij neemt deze van terzijde op. Hoe zal Teeuw het gebed vinden?

Gerrit kan dat niet klaar en helder bemerken, maar hij ver-

moedt, dat zijn aanstaande zwager de woorden van de bitter makkelijker aanvaardt dan hij zelf dat doet. Er minder in mist dan hij er in mist.

De tekst, die de predikant voorleest, is natuurlijk uit het kerstevangelie. Wie zou anders hebben verwacht? En in Gerrit komt de hoop naar boven, dat de preek troostrijker zijn zal dan het gebed was. Hij zet zich tot aandachtig luisteren. En ja — aanvankelijk schijnt het, dat vader Jacob troost en bemoediging zal brengen. Hij spreekt van de liefde Gods, zoals die uitkomt in de gave van Zijn Zoon, van de genade en de zondevergeving, welke die Zoon voor ons verdiende. Maar dan moet die genade worden aanvaard. En dat doet een zondaar niet immer; eerder verwerpt hij het genade-aanbod. Leeft naar het goeddunken van zijn boze hart. Zoals het volk van Nederland heeft gedaan in de voorbijgegane tijd; zoals velen in Nederland nog doen. En daarom zijn Gods oordelen gekomen. Pestilentie en schaarste, oorlog en watersnood. En uitredding uit die ellende wil ieder; om uitredding bidt ieder. Maar uitredding zal niet komen, wanneer er geen berouw en geen boete is. Angst is geen berouw, en verlangen naar uitkomst is geen boete. „Om onser vuylen sonden wil besocht de Heere ons met Zijn straffen; dese naare dagen en yselijke nachten zijn de gesels van Zijn toorn”. De sombere, benauwende woorden vallen zwaar op de harten van de luisterenden; benemen hun alle moed. Ergens is onderdrukt gesnik — enkele hoofden keren zich naar de kant van waar het komt. Een vrouw heeft het hoofd verborgen in haar omslagdoek; twee kinderen naast haar kijken met bange ogen naar moeder. Teeuw Korevaar ziet somber en donker voor zich. „Ik houdt ul'eden deze dingen voor tot een gedurige gedenkspiegel voor u en tot een afbeelding voor uwe kinderen. Scheurt uw hart en niet uw kleren en bedenkt”.

De prediker gaat niet verder. Op de torentrap worden hollende stappen hoorbaar; de wachter komt blijkbaar met grote sprongen naar beneden. Vele blikken wenden zich naar de trapdeur. Die wordt open gestoten en de man, die uitkijk hield, roept naar binnen: „De Fransozen! De Fransozen!”

Ineens is de kerk vol rumoer. De ban, waarin de boeteprediker zijn gehoor geslagen had, wordt onderbroken. Mannen dringen naar de kleine, openstaande deur; ze haasten zich de toren op om met eigen ogen te zien. De wachter heeft zich omgekeerd, zodra hij hen in zijn richting komen zag; hij is de eerste die de trans bereikt. Hij strekt zijn arm uit. „Daar!”

Dan zien ze. In noordelijke richting zijn opstijgende rookwolken zichtbaar; daar-tussendoor laaien vlammen. De molens aan het eind van de Zederik staan in lichterlaaie. Dat hebben de Fransen gedaan. Ze moeten de Lek overgestoken zijn; ze moeten de bewakers van de molens hebben overwonnen. Wat zal er verder komen? Zullen de vijanden hun aanval doorzetten? Op Hoornaar aanrukken?

Gespannen turen de mannen op de toren naar de verte. Ze zien de molenwieken vlammend wentelen, ze zien vurige vonken vliegen. Maar oprukkende soldaten ontdekt niemand. Dat geeft even verademing. Toch beginnen sommigen te spreken over vluchten. Ja, vluchten — maar.... waarheen?

Vanaf de trap komen dringende vragen. Wat is er te zien? Waar zijn de Fransozen?

Evert Teunisse houdt de hand boven de ogen, al schijnt de zon hem helemaal niet in het gezicht. Hij doet dat altijd als hij scherp wil speuren. Hij keert zich om. „Ik zie nog geen vijand”, zegt hij. „En zolang die niet komt, is het naar mijn inzicht ongeraden de kerk te verlaten. Waar zouden we heen moeten?”

Niemand, die een antwoord weet. Ze hebben er vaak over gepraat in de voorbije dagen; nu de nood aan de man komt, weet géén waar veiligheid te zoeken en te vinden. De mannen op de toren huiveren. Van kou. Van vrees en ongewisheid nog meer.

Schout Teunisse beslist. „We zullen de wacht op de toren verdubbelen”, besluit hij. „En als de vijand komt....” Hij maakt zijn zin niet af; hij weet zelf niet wat er dan gebeuren moet. „Waren die kerels uit Noorloos maar hier”, wenst een boer. Het is een vrome wens; ze zijn er nu eenmaal niet. En het is de vraag of je veel hulp van die lui zou hebben. Maar in elk geval is het geraden, zoveel mogelijk warme kleren bij de hand te houden — moet je vluchten, dan kun je je tenminste tegen de ergste kou beschermen.

De uren kruipen. Het lijkt wel, of de zon langer dan anders draalt op haar gang naar het westen. De gesprekken worden fluisterend gevoerd — allengs verstommen ze. In benauwenis en vrees.

Tegen de avond roept de wacht van boven. Er komen schaat-sers aan.

Een paar mannen lopen naar buiten. Schaat-sers — dat zullen wel geen Franzosen wezen. Maar wat zijn het dan? Wat bren-

gen ze, die schaatserijders? Bij de donk binden ze af — je kunt zien, dat ze vermoeid zijn; ze strompelen naar de kerkdeur. Een stuk of wat van hen dragen stikkezakken over de schouder; daar zijn levensmiddelen in geborgen en dingen van waarde. In hun ogen liggen vrees en verschrikking.

Men maakt plaats voor hen dicht bij het vuur. Ze gooien hun schaatsen en hun zakken neer en strekken de handen naar de vlammenwarmte. Die doet hun goed. Dan komen de vragen. Vanwaar ze komen en waarom ze komen.

Ze vertellen. De Fransen die de molens in brand hebben gestoken, hebben in de hoeven daar vlak bij huisgehouden als woestelingen. Gemoord en gemarteld hebben ze. Geplunderd ook. De vluchtelingen hebben gegil van vrouwen gehoord; ze hebben gewonden gezien. Kinderen, die bloedend wegrenden en grijsaards, die met moeite het vege lijfkonden redden. Naar alle kanten hebben de stakkers een goed heenkomen gezocht. Als de vijand hen vervolgd had. Maar dat is niet het geval geweest. Ze weten niet, waarom — maar één van hen vermoedt, dat de Fransozen een te kleine troep waren om dieper het land binnen te dringen. Mogelijk waren ze bang voor de bezetting van het kasteel te Noorloos.

Dat woord roept een grimmig, minachtend lachen op. Noorloos! De bezetting van Noorloos! Daar hoeft een bende Fransen geen vrees voor te hebben!

De vluchteling, die vertelt, kijkt vragend naar de boeren vlak bij hem. Geen van hen geeft echter uitleg; ze zijn allen veel te gespannen om meer te horen.

Ze horen meer. Wie kon, heeft de vlucht genomen, en wie schaatsen had heeft die ondergebonden om zo snel en zo ver mogelijk weg te komen. Het ijs is haast overal goed berijdbaar — afgezien dan van enkele zwanenwakken. Op de noordzijde heeft één van hen kans gezien zo'n dier te pakken te krijgen. Het was uitgeput en zat half vast in het groeiende ijs. Hij heeft het de nek omgedraaid en meegenomen — hier is het. Hij gooit de vogel op de grond; dadelijk neemt één van de boeren het op om het te bekijken. Op de sneb ontdekt hij twee dwarse kerven — die vormen het teken van de baronie van Liesveldt. Nou, dan heeft het beest een lange tocht achter de rug. Maar wat zullen ze er mee doen? Smakelijk is een zwanegebraad niet. Maar ze bewaren het dode dier toch; wie weet, wat ze morgen of overmorgen zullen eten? De voedselvoorraad is flink geslonken en honger maakt rauwe bonen zoet.

Het bekijken van de zwaan heeft even het vertellen en luisteren onderbroken — maar dat is veel belangrijker dan een dode vogel.

„Hebben jullie onderweg nog iets gehoord of gezien van Staatse troepen?” wil Bart Claessen weten. Want er zijn toch méér Hollandse soldaten dan de bezetting van het kasteel.

Nee, gezien in ieder geval niet. Devluchtelingen uit Termei hebben wel over het Nederlandse leger gehóórd. Maar dat zal voor de mensen hier oud nieuws zijn. Begin oktober is Prins Willem met een groot leger van achter de waterlinie weggetrokken naar het zuiden, naar Maastricht en verder. Ja, dat is geweten hier in de Waard — zelfs hebben ze gehoord, dat de Prins erin geslaagd is, Maastricht te ontzetten.

Meer niet?

Nou, het zeggen is, dat hij daarna een aanslag op Charleroi heeft gedaan, ergens in de Zuidelijke Nederlanden ligt dat. Die aanslag schijnt te zijn mislukt en denkkelijk is het leger nu op de terugtocht. Het is te hopen, dat het gauw weer in deze streken komt, want een burger uit Schoonhoven die ze vanmorgen in Termei spraken, beweerde, dat maarschalk Luxembourg, één van de veldheren van Lodewijk, troepen gereed heeft om een inval in Holland te doen, zodra het ijs sterk genoeg is om zijn manschappen te dragen.

Die mededeling doet de bezorgdheid toenemen. Als ze waar is Het plan schijnt te wezen, door te dringen tot Den Haag, weet de Termeise vluchteling te vertellen; in dat geval zitten ze hier in Hoornaar voorlopig veilig.

„Voorlopig, maar niet voor goed”, meent Teeuw Korevaar. De oude angst voor het oordeel komt opnieuw en sterker bij hem boven. Trouwens, je hebt best kans, dat er óók een aanval op Gorkum in de bedoeling van die maarschalk — Luxembourg, heet hij zo niet? — ligt. Als dat zo is

Het zal best zo wezen, menen de meesten. De waterlinie biedt geen bescherming meer en je kunt er op rekenen, dat de Fransen daar gebruik van zullen maken. En ze weten nu hoe de Fransen te keer gaan in veroverd gebied.

„Wat moeten ze?”

„Blijven, tot we meer weten”, zegt de schout.

Hij geeft geen reden voor dat zeggen. Waarom zou hij? Wanneer hij ging beweren, dat vluchten in de donkerte en de kou van de vallende nacht ondoenlijk is, zou hij de mensen nog moedelozer maken.

Maar is het zeker, dat niemand dan hij alleen aan de onmogelijkheid van een nachtelijke vlucht denkt?

Dingena Korevaar heeft het gesprek met de vluchtelingen gevolgd. Ze heeft daarbij telkens naar haar oudste zoon gekeken en het is haar niet ontgaan, dat Teeuw erg onder de indruk is gekomen van wat er allemaal verteld werd. Hij zit bij het vuur, dat minder hoog opvlamt dan in het begin van de avond — 's nachts liggen de mensen in de kerk in hun kleren en dekens gewikkeld en dan kun je brandstof sparen. De wegstervende vlammen belichten af en toe, wanneer ze even opflikkeren als er een armvol spaanders op wordt geworpen, zijn gelaat. Sombor en strak staat dat.

Moeder Dingena komt overeind van haar slaapplek. Ze gaat naar haar jongen en hurkt bij hem neer.

„Wat heb je, Teeuw?” vraagt ze.

Hij ziet niet op; hij aarzelt met zijn antwoord. Dan zegt hij, voor zich uit starend in de vlammen: . . . „Het oordeel komt toch”. Meer niet, maar een moeder hoort scherp. Ze hoort de vrees in zijn stem. En ze begrijpt die vrees. Die heeft niet in de eerste plaats zijn grond in angst voor gevecht en wonden — de grond zit dieper. Teeuw is bevreesd voor wat na het gevecht en na de wonden komen kan. Voor anderen — zeker, dat ook — maar voor hemzelf in de eerste plaats: Teeuw is niet gereed met zichzelf. Teeuw heeft geen zekerheid over wat daarna komen zal. Gevecht — dat kan betekenen: dood. Voor de dood kent hij angst.

Met voorzichtige woorden tracht ze zijn gedachten te peilen. En in dit uitzonderlijke uur is Teeuw bereid zijn diepste gedachten uit te zeggen. Omdat hij naar zekerheid haakt. Omdat de oordelen hem dreigen en bedrukken, en omdat hij hartgrondig overtuigd is, dat hij die oordelen heeft verdiend. Ze luistert stil en aandachtig. Ze hoort, dat hij niet meer spreekt over de anderen, die oordelen verdienen; niet over het Nederlandse volk, dat zich weinig of niets gelegen liet liggen aan God en Zijn dienst, maar over zichzelf en over eigen schuld.

Ze ontkent zijn schuld niet; ze doet geen poging die te verkleinen. Maar ze begint over het Kerstfeest. Ze spreekt van Jezus, Die de schuld voor de Zijnen heeft gedragen. „Geloof”, zegt ze. Hij haalt mistroostig de schouders op. Hij geloven dat zijn schuld is weggenomen? Hij is daar nog lang niet aan toe. Zijn gedachten en zijn wijze van leven zijn nog helemaal niet zo, dat hij zo maar die vergeving zou durven aanvaarden.

Het is de oude moeilijkheid; Teeuw Korevaar wil door eigen verdienste zich de vergeving waardig maken. Hij wil zichzelf eerst zover verbeteren, dat hij vrijmoedigheid heeft om te geloven.

„Je kunt beter weten, jongen”, zegt ze.

Hij heeft geen weerwoord. Hij herinnert zich zijn denken die nacht na het graven bij Arkel. Toen hij gevoeld heeft dat zijn zoeken naar zekerheid door boetedoening hem geen stap verder hielp. Maar hij herinnert zich ook de preek van dominee Van Oudenhoven. Die heeft over het oordeel gesproken op een manier, bijna gelijk aan die van Baltus Muys. En daardoor zijn de oude gedachten en de oude vrees weer in hem boven gekomen. En nu kan hij zich daar niet aan ontworstelen. Terwijl de noodzaak om tot een beslissing, tot zekerheid te komen, dringender wordt met het uur. „Ik ga slapen”, zegt hij.

Het klinkt bot, dat woord; het lijkt haast een ruwe afwijzing van moeders pogen om hem te helpen. Het is dat niet; het is veeleer het woord van iemand, die weet, dat een ander uiteindelijk niet helpen kan; dat hij de grote beslissing zelf moet nemen: afstand doen van elke poging om zelf te verdienen en de genade, de zekerheid, de bevrijding van doodsangst te aanvaarden als een geschenk.

Dingena laat hem alleen.

Alleen?

Het is tweede kerstdag.

In de nacht heeft het hard gevoren en het is nu wel zeker, dat het ijs een gewapende macht kan dragen. Maar hoe de uitkijk op de toren ook heeft gespeurd, noch in de morgenuren, noch tegen de middag is er één Fransman komen opdagen. Zou het verhaal van de vluchtelingen over de plannen van Luxembour onjuist wezen? Het kan, want ze hebben het van horen zeggen, en wie weet heeft die Schoonhovenaar, die het hun vertelde, het óók van horen zeggen. En: van horen-zeggen liegt men veel!

Ze willen zichzelf wijsmaken, dat het met een aanval van de Fransen misschien nog wel loslopen zal. Maar dat lukt niet — de angst heeft hen te zeer te pakken en onder alle gesprekken door, die ze voeren, hoor je de toon van vrees. Telkens wanneer de wachter op de toren is afgelost en naar beneden komt, vragen ze of er niets, werkelijk niets te zien is. De wachter schudt het hoofd — zoals de afgeloste vóór hem heeft gedaan.

Nee, er is niets te zien; was dat zo, dan werd er immers dadelijk gewaarschuwd. Och, ze weten dat wel, maartoch vragen ze telkens weer. Net alsof de mededeling „niets te zien” hun wat meer rust en vertrouwen zou kunnen schenken.

En dan nog onverwacht.

Tegen de middag roept de man op de trans. Hij ziet een stoet sleden in de verte. Uit de richting van Gorkum komt die. Er zwermen schaatsenrijders om heen.

Even slaat de schrik door de kerk. Zouden dat Franssen wezen, die de vesting al hebben genomen en nu dieper het land binnendringen?

Verscheidene mannen haasten zich de torentrap op; ze willen zelf zien! Onder het naar boven klauteren zegt Gerrit Claessen: „Het zijn geen Fransozen, schat ik. Waarvoor zouden die sleden meebrengen?”

Dat is een geruststellende opmerking, maar ze nemen niet de tijd om er op in te gaan. Zodra ze boven zijn, zullen ze zien. Nu staan ze weer op de hoge uitkijkpost. Over het grauw-glimmende ijs komen inderdaad sleden aanglijden. Een lange stoet. Achteraan een ijsvlet. Meegenomen natuurlijk voor het geval de mannen die daar naderen, onderweg stukken open water zouden tegenkomen.

De sleden worden geduwd door schaatsenrijders, en om de karavaan heen zwieren soldaten. Begeleidingsmanschappen, ter bescherming meegegeven.

De voertuigen komen dichterbij; je kunt de gestalten er om en erbij beter onderscheiden. Op de sleden zit niemand. Ja toch — op de voorste zit een man, diep in zijn mantel gedoken. De andere sleden zijn met zeilen afgedekt — wat kan daaronder zitten? De glijdende stoet heeft de donk bereikt en de kijkers op de toren haasten zich omlaag. Ze willen de aankomende ontvangen, ondervragen. Weten wat ze brengen en wat hun komst beduidt. Wat ze brengen? Levensmiddelen! Hun sleden zijn daarmee volgestouwd. Straks zullen ze de zeilen eraf halen en dan kunnen de voorraden naar binnen worden gebracht. Er zijn boeren, die daar dadelijk mee beginnen willen, maar de man die op de voorste slee heeft gezeten, weerhoudt hen.

Hij is dominee Alutarius, één van de predikanten van Gorkum, en vóór er met afladen begonnen wordt, wil hij aan de vluchtelingen in de kerk vertellen wat zijn komst en die van de soldaten beduidt.

„Dan allemaal naar binnen, mannen”, zegt de schout. Dralend

wordt aan zijn bevel voldaan; de mensen schijnen de levensmiddelen voorshands belangrijker te vinden dan de boodschap. Maar ze gaan toch — de soldaten blijven buiten om wacht te houden.

„Dan is er dus gevaar”, mompelt Teeuw in zichzelf.

Hij staat vlak bij de preekstoel als Ds. Alutarius die bestijgt. De Gorkumse predikant heeft een ogenblik met de collega's, die hij hier aantreft, en met een paar heemraden gesproken. Heeft hen op de hoogte gesteld van de boodschap, die hij overbrengen komt. Ze hebben gezegd, dat het goed zal zijn, wanneer hij die zelf aan de wachtende mensen mededeelt. Hoe zij over die boodschap denken, zal straks wel blijken — op dit ogenblik uiten ze hun gedachten daarover niet.

De predikant staat op de kansel, boven het volk dat met verwachtingsvolle gezichten naar hem opkijkt. Hij haalt een papier te voorschijn. Het bevat een boodschap van heer Lodewijk Huyghens, de drossaard van het Land van Arkel. Een boodschap, zegt de dominee, die ze ampel moeten overwegen en zijns inziens moeten opvolgen.

Er valt een gespannen stilte als hij begint te lezen.

Drossaard Huyghens raadt de bevolking van de dorpen aan, zich binnen de muren van de vesting Gorkum in veiligheid te stellen. Zeker de vrouwen en kinderen. Naar zijn overtuiging is het voor alle plattelandsbewoners noodzakelijk, maar wanneer de mannen niet kunnen besluiten zijn raad op te volgen — hij kan en wil niemand dwingen en heeft zelfs levensmiddelen gezonden voor het geval zij bij hun vee willen blijven. Maar hij acht het beter, dat vee achter te laten of af te slachten — mensenlevens zijn kostbaarder dan bezit aan levende have. Het is hem onmogelijk aan wie vrijwillig achterblijven in Hoornaar, hulp te beloven tegen de Fransen, wanneer die onverhoopt — maar niet tegen alle verwachting in — de dorpen stropend en plunderend zullen binnendringen.

De predikant heeft de lezing van het moedbenemende schrijven beëindigd; hij vouwt het samen en met het schriftstuk in de hand daalt hij de kanseltrap af. Het blijft even stil — de mensen kijken naar de gestalte, die de preekstoel verlaat. Maar als deze beneden is gekomen en niet meer voor iedereen zichtbaar is, breekt de stilte. Een vrouw barst in snikken uit en valt haar man om de hals. Ze wil niet van hem gescheiden worden. Dan komen de kreten, de woorden los. Weggaan, zonder mannen? Weggaan in deze barre nood, elkaar verlaten zonder te

weten of je elkaar ooit weerzien zult? Want als de vijand komt, als Gorkum wordt belegerd, bestormd, genomen.

Er zijn er, die deraad van de drossaard willen opvolgen. Vrouwen voornamelijk. Een enkele van de mannen. Maar de meerderheid denkt er anders over. Het vee in de steek laten? Het vee, dat niet alleen bezit is, maar óók, maar evengoed vertrouwd deel van het leven en het bedrijf op de boerderij? De boerderij, die toch ééns weer bewoond zal worden? Afslachten — ze denken er niet aan. Dat doet een rechtgeaarde boer niet dan in alleruiterste nood — en ze willen en kunnen niet geloven, dat die alleruiterste nood er is. Nu al is.

Ze zullen vechten voor hun leven en voor hun beesten. Dat vrouwen en kinderen gaan — het zal hard wezen. Maar goed, wanneer die in veiligheid zijn kan een gevecht verbeterd worden gevoerd, zo zeggen sommigen.

Bart Claessen tracht zijn vrouwen zijn dochter te overtuigen, dat ze verstandig zullen doen, met de soldaten uit Gorkum mee te gaan naar de stad; Gerrit en hij blijven.

„Natuurlijk blijf ik ook”, zegt Teeuw, die er vlak bij staat. En hij keert zich naar moeder Dingena. „Dat lijkt mij het beste. Als u en Derck en de kinderen. . . .”

Ze laat hem niet uitspreken.

„Het is best, dat jij blijft. Maar ik blijf net zo goed”.

„Ik ook”, valt Betteke Claessen haar bij.

Swaentje zegt niets, maar ze legt de arm op die van haar moeder. Ze kijkt naar Teeuw. Haar gebaar en haar blik zijn duidelijk. En Teeuw weet, dat moeder een eenmaal genomen besluit niet verandert. Toch: „Denk aan de kinderen, moeder”, pleit hij.

„Ik ben geen kind meer”, zegt Derck. Hij gaat naast zijn moeder staan — tegenover zijn broer.

„Stuur dan Mijntje mee, met Aai en Geurtje”, dringt Teeuw aan. Maar de boenmeid schudt het hoofd. Zij laat in dit ogenblik niet door een ander beslissen, wat zij doen zal — zij beslist zelf. En ze blijft bij haar meesteres. Bij de andere vrouwen. Want dat geen enkele boerin, geen enkel vrouwspersoon bereid is om zonder de mannen weg te trekken, blijkt zonneklaar.

De predikanten mogen zich in de beraadslagingen en de gesprekken mengen en de mensen trachten te overtuigen, dat Gorkum meer veiligheid biedt dan de Hoornaarse kerk — het haalt niet uit. Zij blijven — allemaal.

De vissers uit Gorkum, die de sleden hebben geduwd en in de

kerk zich warmen, verbazen zich over dat besluit. Maar hoe kan een steeman ook begrijpen wat het vee betekent voor een echte boer? Voor een stadsmens betekent een koe melk en boter en kaas; en vlees en leer. Maar dat een koe om zo te zeggen een huisgenoot is, aan wie je je verbonden weet en die je niet in de steek laat, zelfs als het nijpt en nogeens nijpt — nee, daar heeft zo iemand geen begrip voor.

„Wij blijven”, zegt Evert Teunisse. Hij is de schout; hij geeft namens allen het beslissende antwoord.

Dan worden de sleden leeggepakt. Want de gezonden levensmiddelen zullen met graagte en dankbaarheid worden aanvaard. De avond begint te vallen wanneer de laatste vracht naar binnen wordt gedragen. Het is te laat voor de Gorkummers, om vanavond nog de terugtocht te aanvaarden. Dat is niet erg; dan blijven ze deze kerstavond in Hoornaar en gaan morgen naar de stad.

Dominee Alutarius heeft met de predikanten die er zijn, overlegd. Toen hij hoorde, dat de drossaard voedsel en manschappen gereed maakte om naar Hoornaar te zenden, had hij hem opgezocht en gevraagd mee te mogen gaan. Om de door overstroming en nood geteisterde dorpingen — naast het voedsel voor hun lichamen — geestelijk voedsel te brengen. Hij had niet geweten, dat er onder de vluchtelingen verscheidene dienaars des Woords waren. Maar nu hij hier gekomen is met dit voornemen, vinden de broeders-predikanten nu goed, dat hij op deze tweede Kerstdag het Woord bedient?

Ze vinden het goed.

De sleden uit de vesting hebben behalve etenswaren ook kaarsen meegebracht. Die worden te voorschijn gehaald en in de koperen kroonluchters gestoken. Hun stille vlammen spreiden een zacht licht. Voor de tweede maal op deze bijzondere middag staat Ds. Alutarius op de kansel. Hij leest het Kerstevangelie: „Ik verkondig u grote blijdschap, die al den volke wezen zal. Namelijk dat u heden geboren is de Zaligmaker, welke is Christus de Heere, in de stad Davids”.

Dan spreekt hij over die grote vreugde. Zeker, het is een tijd van benauwdheid en zorg, van ramp en oordeel. De vijand staat in het land; hoeve en hof zijn onder water gezet; de felle kou maakt dat de waterlinie geen bescherming meer biedt. Maar te midden van al deze dreigende duisternis is er het grote licht; te midden van deze oordelen is er de zekerheid van bevrijding. Neen, niet in de eerste plaats de bevrijding uit de

macht van de koning der Franssen — misschien zal die nog lang op zich laten wachten. Al heeft ds. Alutarius voor zichzelf de overtuiging, dat ze eens komen zal. God heeft ter zee reeds enkele overwinningen gegeven. Maar de bevrijding van oordeel en straf voor elk, die Jezus Christus erkent en aanvaardt als de Zoon van God, als de Zaligmaker van zondaren. Dat brengt de rust en de zekerheid; het geloven, het wéten, dat Christus de Heere je eigen Zaligmaker is, geleerd door de toepassing des Heiligen Geestes in het hart. Voor dezulken, maar ook voor dezulken alleen, die zichzelf des doods waardig leren kennen in hun diepe schuld voor God, hetwelk de Heere Zelf hun ontdekt, wordt deze grote blijdschap verkondigd. En dan niet als een mededeling alleen, maar op Gods tijd hen daaraan waarlijk deelgenoot makende in de toeëigening van hun hart. Ze luisteren, de saamgedromde vluchtelingen, de mensen met die vreze voor wat de dag van morgen brengen kan. En ze voelen moed en vertrouwen dalen in hun harten. Ja, bij de Heere is uitkomst in alle nood.

Hij luistert, Teeuw Korevaar, de jongeman, die de vrees heeft gekend voor onafwendbaar oordeel; die zelf dat oordeel heeft willen weg-verdienen en die de onmogelijkheid daarvan als een zware last heeft voelen drukken. Nu, onder de woorden van de predikant komt hij tot aanvaarden. Tot aanvaarden van vergiffenis en vrede alléén om Jezus' wil. Na het „amen" van de preek zingt hij vol dankbare overtuiging de slotzang mee:

Wilt onsen Godt een nieuw liedt singen
Want hy heeft groot wonder gedaen;
Door sijn hant kan Hij alle dingen
Overwinnen en gantsch verslaen.
Hij heeft ons 't heyl geopenbaret
Daer door dat wy al zijn bevrijt;
En sijn gerechtigheyt verklaret
Den volckeren breet ende wijt.

Hy heeft gedacht aen sijn genade
Na sijne goedigheyt seer groot
En aen sijn waerheyt vroegh en spade
Tot troost Israëls in de noot.
't Heyl dat ons Godt nu wil toesenden
Is alsins bekend nu ter tijt:
Dies moeten des aerdtbodems enden
Juychen en singen seer verblijt

Hoofdstuk 19

EEN NIEUW BEGIN

De aanvoerder van de dekkingsmanschappen heeft in de avond en ook nog de volgende morgen getracht, het besluit van de boeren ongedaan te maken. Hij heeft met de predikanten gepraat en met de schout en de drost. Hij heeft hen met klem gewezen op de gevaren, waaraan ze zich blootstellen wanneer ze blijven — hij heeft een verzoek, om met zijn mannen te blijven als wachters in en om de kerk, van de hand gewezen. Zijn orders op dat punt zijn streng en niet mis te verstaan; de bezetting van Gorkum is nietzó groot, dat een behoorlijk aantal manschappen gemist kan worden. Wanneer de mensen uit Hoornaar weigeren zullen mee te gaan naar de veiligheid van de vesting, dan moeten ze hun eigen verantwoordelijkheid dragen en hun eigen kwade kansen nemen.

Goed, dat zullen ze dan doen. Ze zijn dankbaar voor de gezonden levensmiddelen en voor het aanbod, hen naar Gorkum te leiden, maar ze blijven.

Het is wel even moeilijk als in de koude morgen de lege sleden, omringd door de soldaten en de vissers op de schaats, vertrekken, maar géén van de vluchtelingen zal hen vergezellen. Velen van hen staan op de donk en zien toe als de sleden wegglijden over de ijsvlakte. Troosteloos en dreigend strekt deze zich uit — een gereed pad voor de vertrekkenden, dus evenzeer een gereed pad voor de komenden. Voor komende vijanden! Het vertrouwen door de preek van ds. Alutarius gewekt, is bij verscheidenen aanmerkelijk verzwakt in de lange uren van de voorbije nacht, en het schijnt dat sommigen onder de vrouwen in dit ogenblik weifelen wat te doen. Maar de mannen blijven standvastig bij hun besluit: niet vluchten, vee en woonplaats niet in de steek laten vóór het naakte leven wordt bedreigd.

Daar gaan de sleden; daar gaan de gewapende helpers. De

sledeijzers glijden; de schaatsen krassen. De afstand wordt groter — de hulp trekt weg.

„Nu zijn we op onszelf aangewezen”, zegt Swaentje. Ze staat naast Teeuw in de scherpe wind en huivert. Haar jongen kijkt naar haar.

„Zover het menselijke steun betreft”, antwoordt hij. En als ze zwijgt, voegt hij erbij: „Ben je de preek van gisteravond vergeten?”

Nee, dat is ze niet, maar ds. Alutarius heeft toch niet gezegd dat God hen redden zal als de Fransen komen? En zou het — ze aarzelt terwijl ze dit zegt — zou het verkeerd wezen, de wijk te nemen nu het nog kan?

Op die laatste vraag gaat Teeuw niet in. Hij zegt: „Het gaat niet in de eerste plaats om redding uit de handen van de vijanden. Het gaat om redding van het oordeel. Om de zekerheid, dat er voor onze zonden vergeving is”.

„Ja”, antwoordt het meisje. Ze begrijpt, dat Teeuw anders heeft geluisterd dan zij. Dat hij bevrijd is van de vrees, die de sombere boeteprediking van Baltus Muys indertijd bij hem heeft gewekt en aangewakkerd.

Een gevoel van dankbaarheid overstroomt haar; een gevoel van benijding daarbij. Dankbaarheid, omdat Teeuw tot overgave van zichzelf, tot aanvaarding van genade is gekomen; benijding, omdat zij niet zó overtuigd durft spreken als hij.

Derck komt naar hen toe.

„Ze zijn weg”, zegt hij, met een hoofdknik in de richting van de kleiner wordende figuren op de wijde vlakte. „En als de Fransen komen, zullen we vechten”.

Zijn toon is overmoedig — hij is er lang niet van overtuigd, dat de Fransozen zich over het ijs hierheen zullen wagen. En evenmin gelooft hij, dat een gevecht beslist zou moeten eindigen in een nederlaag voor de boeren uit de Waard. Ze zijn met een behoorlijk getal en ze hebben flinke kerels met scherpe zeisen en stevige dorsvlegels.

Zijn broer gaat daar niet op in; waarom zou hij de moed van de jongen en dan mogelijk ook de moed van anderen verminderen?

„Misschien komen ze niet”, geeft hij toe. Al is hij daar minder zeker van dan Derck.

De sleden zijn stippen aan de einder — de kijkers buiten de kerk keren zich af en gaan naar binnen. Behalve de boeren, die — als andere morgens — de beesten melken moeten.

Je kunt goed merken, dat de dieren baren boos geleden hebben in de dagen en nachten, die ze in wind en kou buiten hebben gestaan; de melkgift is alweer kleiner dan gisteren. Gelukkig, dat de voedselvoorraad is aangevuld; nu is de krimpemde melk-opbrengst niet zó zorgwekkend.

Maar er zijn andere zorgen genoeg. Want nu ze weer met elkaar zijn en weten, in geval van nood niet op hulp van soldaten te kunnen rekenen, voelen ze de zwaarte van hun besluit heel sterk.

Ds. Van Oudenhoven en Evert Teunisse overleggen in een gesprek, dat ze met halver stem voeren, of het niet geraden is, nog eens iemand naar Noorloos te sturen om heer Wolfert van Brederode bijstand te vragen. Ze besluiten, het niet te doen; als die bode terugkomen zou met een tijding als die door Derck Korevaar meegebracht werd, kon de moed van de mensen hier wel eens méér dalen dan goed is. En op een teleurstellende tijding is de kans groter dan op hulp.

De hele dag blijft die stemming van wankel wachten; die wondermengeling van vertrouwen en vrees. Maar er verandert niets daarbuiten, de omtrek blijft leeg en het heeft de schijn, dat het verlaten land onbezocht zal blijven door vijand en vriend.

Het weer verandert niet veel. Er komen wat wolken aan de strakke hemel en je zou zeggen, dat de wind minder fel wordt. Ze draait iets; loopt een beetje naar west. Zou er verandering in de lucht zitten? Ze durven het niet hopen; ze durven nauwelijks over de mogelijkheid praten.

Het is ver in de namiddag als er een schaatsenrijder komt. De wachter heeft hem al in de verte gezien en naar omlaag geroepen, dat een man nadert uit de richting Schoonhoven. Een man

die zal wel niet veel bijzonders hebben. Denkelijk een bewoner van één van de eenzaam liggende hoeven daar verderop, die eens komt kijken naar familieleden hier. De veronderstelling blijkt juist; als hij heeft afgebonden en de kerk binnenkomt, vraagt hij naar Dingeman Aantjes uit Goudriaan. Nee, die is hier niet; niet geweest ook.

Zo, dat is jammer. Want hij had zijn neef — zelf heet hij Geurt Gijsen, en hij woont onder Nieuwpoort — graag gezien en gesproken.

Hij verwondert zich erover, nog zoveel vluchtelingen hier in Hoornaar te vinden, het lijkt hem héél erg gevaarlijk, hier te blijven.

Waarom? Is het ergens anders dan minder gevaarlijk? Ze

hebben de hele dag uitkijk gehouden, maar er is niets veront-
rustends te zien geweest.

Dat kan, maar al zie je het gevaar niet dadelijk, daarom is het
er wel. Ze lopen grote kans, dat morgen aan de dag de vlucht-
weg naar het westen, naar het hart van Holland, is afgesneden.
Daar horen ze van op. Wat weet hij? Waarom zegt hij zulke
angstaanjagende dingen?

Ze dringen om hem heen — hun gezichten vol gespannen af-
wachting.

En dan vertelt hij. Maarschalk Luxembourg is vanmorgen uit
Woerden opgebroken met een aanzienlijke troepenmacht. Over
het ijs is hij met zijn leger getrokken naar Bodegraven, en je
kunt er op rekenen dat hij doorstoten wil naar Leiden en Den
Haag.

De tijding brengt ontsteltenis.

„Bodegraven”, zegt er één. „Als de Prins daar nog maar lag”.
Ja, dat kun je wensen, maar de Prins ligt daar nu eenmaal
niet meer. Die is immers met het grootste deel van zijn man-
schap naar de Zuidelijke Nederlanden gegaan, een poos gele-
den. En hij is nog niet terug. Wel heeft hij een paar duizend
man achtergelaten onder bevel van graaf Konigsmarck, maar
het zeggen is dat de graaf op de nadering der Fransen met zijn
troepen het kamp bij Bodegraven heeft verlaten en weggetrok-
ken is in westelijke richting.

„Gevlucht”, meent Teunisse bitter.

Geurt Gijsen schudt ontkennend het hoofd. Nee, zó is het niet,
schat hij. Konigsmarck zal de weg naar Leiden en Den Haag
willen verdedigen. Hij, Gijsen, heeft tenminste zo iets gehoord
op zijn tocht hierheen. Bij de Vuilendam heeft hij een vent ge-
sproken, die vertelde, dat de graaf honderden boeren heeft
opgeroepen om zijn troepen te versterken. En dat doe je niet
wanneer je van plan bent te vluchten en niet te vechten.

„De weg naar Leiden en Den Haag”, smaalt één der boeren.
„Man, die weg is vandaag zó breed, dat je hem niet verdedi-
gen kunt! Het ijs draagt immers overal in de waterlinie”.

Hij heeft gelijk — waar zou je de Fransen kunnen tegehouden?
En als die eenmaal de baas zijn in Holland, dan is het met de
veiligheid hier in de Waard gedaan. Dan zit je tussen twee vu-
ren; de Fransen aan de Diefdijk en de Lekkedijk en de Fransen
in Holland. Vecht daar maar eens tegen als de Prins met de
hoofdmacht buitenslands is!

„Waren we maar met de soldaten mee naar Gorkum gegaan”,

zeggen een paar vrouwen. De schrik heeft hen stevig te pakken en ze zouden nog wel op pad willen gaan om achter de vestingmuren bescherming te zoeken. Maar dat kan niet dadelijk; daar is de avond te ver voor gedaald en daarvoor is de onzekerheid van wat er in de Waard aan vijandelijke troepen is en oprukt, te groot. Maar morgenochtend zullen de gezeggers overleggen wat er gedaan kan en moet worden.

Het zal niet meevallen tot een eenparig besluit te komen, zien ze nu al. Want verscheidene boeren blijven zich hardnekkig verzetten tegen het denkbeeld, alles hier achter te laten; terwijl anderen ertoe neigen vee en have op te offeren als daardoor de kans op lijfsbehoud groter wordt.

De nacht sleept. Komt het licht dan nooit deze morgen? Nauwelijks grauw de schemer, of er zijn mannen buiten om te zien, hoe het met het weer en het ijs gesteld is. Of een tocht over het ijs gemaakt kan worden. Eigenlijk verwachten ze niet anders dan dat dit mogelijk zal blijken. Maar als ze in de winterochtend buiten komen, speuren ze een opvallende verandering. De wind zit in het westen en de temperatuur is veel milder dan in de afgelopen dagen. Ze lopen de donk af en zetten voet op het ijs. Dat is minder hard dan gister. Eén van hen bukt en tast met de vingertoppen over het gladde oppervlak. Vochtig is dat! Dooi! Hij kan het niet geloven: dooi! Hij ziet omhoog. De hemel is bewolkt; het zou kunnen zijn dat er sneeuw dreigt.

„Ik zou zeggen, dat het niet meer vriest”, zegt hij voorzichtig tegen de man die vlak bij hem staat. Dat is Bart Claessen. „Het dooi”, antwoordt deze. Hij heeft hetzelfde opgemerkt als de ander, maar hij weifelt minder in het vaststellen van de betekenis van die verschijnselen. Ze geven hem moed.

„Als de dooi doorzet . . .”, gaat hij door.

„Het ijs is voorlopig nog dik genoeg”, beweert een derde bezorgd — want weten ze niet, dat Luxembourg met zijn troepen onderweg is? Gisteren al?

„Och”, zegt Bart, „daar is misschien iets van aan, maar je moet bedenken, dat het water er onder wegstroomt en dat de ijskorst niet dikker wordt. Wel onbetrouwbaarder”.

Hij heeft gelijk, en zegaan naar binnen om de heugelijke tijding te brengen. Die geeft daar opluchting en verwarring.

Want iedereen wil zijn mening geven — of de dooi doorzetten zal; of het ijs zo snel onbetrouwbaar zal worden, dat er van de tocht van de Fransen weinig of niets zal terecht komen; of ze toch naar Gorkum zullen gaan.

Over dat laatste zijn ze het spoedig eens; de weinigen, die daar over dachten, vinden hoe langer hoe minder gehoor en leggen zich spoedig bij de mening van de meerderheid neer. Nee, als het gevaar wijkt.....

Een paar van de meest bedachtzamen waarschuwen voor een al te lichtvaardige blijdschap. Zeker, dat het gaat dooien, is een gunstig ding, maar daarmee is de oorlog niet afgelopen.

„Nee, dat weten we”, wordt er gezegd — maar niemand kan ontkennen, dat straks de waterlinie zijn dienst weer zal doen. En die heeft tot nu toe de vijand prachtig tegengehouden

Dominee De Prado gaat de kansel op. Hij wil iets zeggen dat ze allen horen moeten, begrijpen de druk-pratendemensen. Hun gepraat verstomt. De Prado wacht tot het zwijgen volkomen is.

„Deze dooi”, zegt hij dan, „is een wonder. Een ongedacht wonder. Waarvoor we de Heere zullen danken. En dan willen we Hem tegelijk bidden, die dooi te doen aanhouden en zo door Zijn genade de verschrikking van moord en plundering aan ons te laten voorbijgaan”.

Hij vouwt de handen en buigt het hoofd. Dan klinkt zijn biddende stem. En de van huis-en-hof verjaagden, de nog-in-nood-verkerenden bidden van heler harte met hem mee.

De dooi houdt aan. Tegen de middag gaat de wind liggen en komt een dikke mist opzetten. „Mist, vorst in de kist”, is een bekende weervoorspelling, die hun vertrouwen versterkt. Hun vertrouwen niet in het weer, maar in de daden van Hem, Die het weer beschikt.

Geurt Gijsen wil de volgende morgen naar Goudriaan terug — dat kan. Maar het kan niet op de schaats, want er staat al water op het ijs. Zoveel te beter; dan gaat hij te voet. Dat is mogelijk, want het water dat door de storm vlak voor Kerstfeest de Waard is ingedreven, is aanmerkelijk gezakt en verschillende wegen zijn begaanbaar. Ze mogen glad en glibberig zijn, als je wat uitkijkt, zijn ze te gebruiken.

Geurt gaat niet alleen; een stuk of wat jonge kerels zullen met hem mee gaan. In de hoop dat ze tijding kunnen oplopen over wat er door Luxembourg is gedaan; hoever het Franse leger is doorgedrongen. Of ze die dag terug zullen komen om verslag van hun bevindingen te doen, is niet te zeggen — wie weet waar ze het eerste nieuws zullen horen?

Gerrit gaat mee, en Teeuw en Derck ook. Hij hoeft niet eens lang te vragen aan zijn moeder. Dingena Korevaar is niet bang uitgevallen en Teeuw belooft goed op zijn broerte zullen passen.

Die belofte aan moeder ontlokt Derck een verachtelijk gesnuif; hij is oud en wijs genoeg om zelf uit te kijken. Maar hij is daarbij zo verstandig, dat niet hardop te zeggen; moeder moest er eens uit opmaken, dat hij onvoorzichtig wezen zal en zo haar toestemming intrekken.

„Pas op jezelf óók”, vraagt Swaentje. Een mens weet niet, wat de mannen, die er op uit trekken, kan overkomen — de soldaten van Luxembourg zijn zeker nog niet in hun kwartieren terug, als ze daarheen terug gaan. De onderneming is — naar haar gedachte — gevaarlijk genoeg.

Teeuw lacht: natuurlijk zal hij op zichzelf passen. Maar kijken en horen willen ze; ze moeten weten hoe de zaken er voor staan. Dat komen ze te weten.

In Goudriaan blijft Gijsen achter; hij heeft daar zijn vrouw en zijn kinderen en de vrouw is minder manhaftig dan de boerinnen op de Hoornaarse donk; ze wil haar man niet laten gaan. De anderen trekken verder. Ze nemen de Postkaai naar Nieuwpoort. Dan komen ze aan de grens van het watergebied en kunnen misschien iets te weten komen over de toestand in Schoonhoven en verderop. Nee, de Lek oversteken zijn ze niet van plan — je waagt je niet in bezet land als je daar niets te maken hebt.

Nu staan ze op de Lekdijk. De toren van Schoonhoven steekt af tegen de grijze wolkenlucht. Op de dijk aan de overkant is geen mens te zien. En de inwoners van Nieuwpoort, die hun stadje niet hebben verlaten, kunnen maar weinig vertellen. Ze weten van de tocht van de Franssen; maar hoe die verlopen is? De rivier is een scheiding tussen de twee oevers, die je niet gauw oversteekt in deze dagen.

Niet gauw, dat is waar. Maar als je uitgegaan bent om te weten te komen hoe de zaken ervoor staan.....

„Laten we naar de overkant gaan”, zegt Derck. „Ik durf best”. „De jongste schepen strijkt het vonnis”, spot Gerrit. En toch..... hij voelt wel wat voor het voorstel. Alleen, moet een blaag als Derck daar mee komen? Teeuw overlegt. Hij heeft zijn belofte aan moeder gegeven, dat is waar; maar hij bedenkt, dat hij heeft beloofd voor zijn broer te zorgen, en niet om aan deze kant van de Lek te blijven. Aan de overkant kan hij ook op de jongen passen.

Zijn ogen zoeken de waterkant af; ligt er ergens een bootje? Het lijkt wel, of Derck die zoekende blik begrijpt. Hij loopt de dijkhelling af, naar waar een paar struiken groeien vlak bij het water. De mist hangt over de rivier en tussen het struikge-

was; ze belemmert het zicht. Zo komt het, dat je het bootje pas ziet als je er dicht bij bent.

Derck roept naar boven, dat hij een schuitje heeft gevonden, en op zijn roep komen Teeuw en Gerrit naar hem toe.

Ze overleggen niet lang — vooruit, naar de andere kant.

Het is leeg op het water; het is leeg op de dijk, die naar Schoonhoven leidt. „We gaan even in de stad kijken”, zegt Gerrit, „maar verder niet. En lang blijven doen we evenmin”.

„Afgesproken”, zegt Teeuw. Nu hij hier om zo te zeggen in vijandelijk gebied is, voelt hij de verantwoordelijkheid voor zijn broer sterker dan daar straks.

Ze meren hun bootje. Kunnen ze het hier laten liggen zonder bewaking? Och, waarom niet; er is geen kip te zien.

In de straten van Schoonhoven is veel volk op de been — in groepjes staan de mensen te praten. Met verschrikte, met grimme gezichten. Want als waar is wat die ruiter heeft verteld, die even geleden de stad is komen binnenrijden met berichten uit Holland. . . . En waarom zou het niet waar wezen? Van de Fransen kun je alles verwachten.

De drie uit Hoornaar voegen zich bij een groepje, dat vlak voor het stadhuis druk redeneert. Ze luisteren een ogenblik — dan vraagt Teeuw wat voor tijding er gekomen is.

Weet hij daar geen woord van?

Nee, hij en zijn maats komen uit de Waard; ze lopen net Schoonhoven binnen.

Uit de Waard? Hoe is het daar?

Goed, voor zover het in deze dagen ergens goed wezen kan. Geen Fransoos nog te zien. Maar wat is er hier voor nieuws? Dan komt het verhaal van wat de ruiter heeft verteld. Van de tocht van de Fransen over het ijs weten ze?

Teeuw en Gerrit knikken; ja, dat is hun bekend. Maar hoe is het daarmee gegaan?

Nou, in het begin leek het er op, dat die aanval slagen zou. De bezetting van het kamp in Bodegraven. . . . „ is teruggetrokken, dat hebben we gehoord”, zegt Teeuw. Hij wil méér weten. Is er gevochten?

Gevochten? Gevochten, als hij daarmee bedoelt een veldslag, dan niet. De Hollandse bevelhebber heeft wel veel boeren opgeroepen en die zijn gekomen. Met zijn soldaten en die boeren heeft Konigsmarck de wegen naar Leiden en Den Haag bezet. Teeuw maakt een ongeduldig gebaar; ook dat is oud nieuws voor hem.

Maar tot een gevecht is het niet gekomen. Want toen de Fransen tot voorbij Zwammerdam waren doorgedrongen, viel de dooi in. Onverwacht en stevig. Toen hebben de Fransozen zich niet verder Holland in gewaagd, ze zijn omgekeerd. Over het ijs durfden of konden ze niet meer; ze volgden de lage dijk langs de Oude Rijn. In Zwammerdam en Bodegraven zijn ze als beesten te keer gegaan; het is daar een moordpartij geworden — verschrikkelijk gewoon. Die ruiter heeft er van verteld, dat je de haren te berge rezen. Ze hebben geplunderd en gebrand op een allerijselijkste manier. Toen zijn ze verder teruggetrokken, op Nieuwerbrug aan. En als de Staatse troepen daar hun post niet hadden verlaten.....

„Wat?” vraagt Gerrit. „Hun post verlaten?” Hij kan dat niet dadelijk begrijpen.

Ja, dat hebben ze. Ze vertellen, dat de officier die daar het bevel voerde, een Fransman is in Staatse dienst. Of het nu lafheid van de kerel geweest is of verraad, omdat hij niet tegen zijn landslui wilde vechten, heeft die ruiter niet geweten, maar een feit is, dat hij zijn post in de steek heeft gelaten en weggetrokken is. „Had de vent dat niet gedaan, dan zou die Franse maarschalk met zijn moordenaarsbende vast en zeker gevangen zijn genomen. Want de dijk, waarlangs ze trokken, is zo smal, dat een kleine troepenmacht het hele Franse leger had kunnen tegenhouden en gevangen nemen.

Gerrit haalt de schouders op; hij is daar niet zo zeker van. Maar de Schoonhovenaar legt het hem uit. Op zo'n smalle dijk kan een groot leger zich niet ontplooien aan weerszijden was onbetrouwbaar ijs. Afijn, je kunt er lang en breed over praten, de zaak ligt nu eenmaal niet anders; de plundersaars, de moordbranders, zijn ontkomen en zullen al wel Woerden hebben bereikt.

„'n Schandaal is het”, zegt de verteller nijdig, en niemand die dat niet met hem eens is.

„In elk geval zijn ze terug gemoeten”, stelt een ander met bittere voldoening vast. „En we zullen ze wel krijgen”.

De gedwongen terugtocht van de vijand heeft blijkbaar de moed doen stijgen.

Wat ze over Bodegraven en Zwammerdam horen, doet de drie uit Hoornaar even huiveren; ze denken aan wat hun en de hunden had kunnen overkomen wanneer de kerk in Hoornaar door de vijand was aangevallen. Gelukkig is het zover niet gekomen; Teeuw is er diep dankbaar voor. Swaentje, moeder.....

„Laten we weerom gaan”, zegt Derck. Hij wil het nieuws zo gauw mogelijk overbrengen.

De beide anderen zijn het met zijn voorslag eens en ze gaan de poort uit. Het is laat in de middag — mogelijk zou het verstandig zijn de nacht in de stad te blijven. Maar daar denken ze niet over.

Ze haasten zich de dijk langs naar waar hun schuitje ligt. Zij springen aan boord en roeien over met lange slagen. Als ze de overzijde bereiken, zegt Gerrit: „Dat wordt dik nacht eer we thuis zijn”.

„Kan wel”, meent Derck, „maar we bonzen ze wakker”.

Zo heeft Gerrit het niet bedoeld — het zou hem verwonderen wanneer ze deze nacht niet een uitkijk op de toren zouden handhaven. Ze hoeven dan wel niet een overval van de Fransen te vrezen — ze zullen bar benieuwd zijn met welk nieuws de drie terugkomen, en willen dat natuurlijk zo gauw mogelijk horen. „Morgenochtend is eigenlijk vroeg genoeg”, vindt de jonge Claessen. „Wie weet of ze ons vandaag nog verwachten, nu het al zo laat is”.

Hij heeft onderweg nog eens overlegd: het was verstandiger geweest in Schoonhoven te blijven. Hij had niet zo gauw de voorslag van Derck moeten goedkeuren.

Maar de twee broers zijn dat niet met hem eens. Niet alleen omdat ze hun nieuws zo vlug mogelijk willen vertellen; veel meer omdat ze moeder niet langer dan nodig is in onzekerheid willen laten over hun veiligheid.

„En Swaentje natuurlijk”, lacht Gerrit. Hij heeft zich verzoend met het feit, dat Teeuw en Swaen het weer eens zijn geworden, en de afgelopen dagen heeft hij meer waardering voor Teeuw gekregen. Hij weet nu hoe moeilijk die het heeft gehad in de weken en maanden die achter de rug liggen; de kerel heeft het meer te kwaad gehad dan hij, Gerrit, ooit vermoedde. Hij mag dan gek gedaan hebben naar Gerrits inzicht; hij heeft eerlijk gemeend niet anders te kunnen doen. Heeft zelfs niet anders durven doen. Maar nu is Teeuw tot andere gedachten gekomen; Swaentje heeft hem daar iets over gezegd. Ja, die Swaen heeft de hele tijd geen kwaad woord over Teeuw willen horen; ze heeft hem altijd de hand boven het hoofd gehouden. En ze heeft eerlijk gelijk gekregen.

Daarom kan Gerrit dat lachend zeggen: „En Swaentje natuurlijk”.

Ze komen door Nieuwpoort — het stadje ligt in rust, nergens

zie je meer licht. Jammer, want eigenlijk zouden ze graag een kroes bier hebben gedronken en een ogenblik gezeten.

Maar goed, wat niet kan, dat kan niet, en je kunt moeilijk de waard van de taveerne opkloppen wanneer het alleen om een zit en een dronk is begonnen. Vooruit, dan lopen. Maar ze beginnen hun benen te voelen en ergens aan de Postkaai krui-
pen ze op de zolder van een leeg boerenhuis. Niet lang, nee niet lang. Maar als Gerrit en Teeuw hem na een klein half uur niet wakker hadden gemaakt, zou Derck misschien wel een gat in de volgende dag hebben geslapen.

De morgen begint te grauwen als de drie moe en nat en zweterig warm Hoornaar bereiken. Ze moeten dadelijk vertellen; uitvoerig vertellen. Dat doen ze — al is de uitvoerigheid niet zó, dat er later geen uitbreiding van hun eerste mededelingen komen kan. Want ze zijn behoorlijk vermoeid, om niet te zeggen doodop.

Hun tijdingen geven stof voor langdurige gesprekken tussen de vrouwen en mannen, voor wie een nieuwe dag begint als de drie teruggekeerden ergens in een hoek van de kerk gaan liggen slapen. Dat de Fransen terug zijn getrokken, is goed nieuws; het verhaal over de moord en de plundering van de twee Zuidhollandse dorpen brengt verbittering en verslagenheid.

Dankbaarheid ook, al gebruikt niemand dat woord. Het zou te onwezenlijk klinken, maar dankbaar zijn ze, omdat een zo schrikkelijk lot hen bespaard is gebleven.

„Tot nog toe”, zegt één van de meest vreesachtigen.

Dat bezorgt haar — het was een jonge vrouw, die het zei — een vermaning van Ds. Van Oudenhoven. Ziet ze zó weinig de genadige bewaring en heeft ze zó weinig vertrouwen in verdere bewaring, dat ze in een ogenblik als dit een dergelijke twijfelende opmerking maakt?

Ze ziet de predikant even aan; even maar. Dan zegt ze, en het is alsof ze zelf schrikt van haar durf: „U heeft toch met Kerstmis gezegd dat we zware oordelen verdienen?”

Tot verbazing van de bijstaanden geeft de dominee geen antwoord. Hij keert zich zwiingend af. Het antwoord heeft hem blijkbaar getroffen. Maar hoe?

De vluchtelingen in de kerk zijn de volgende dagen geruster dan ze zijn geweest. De dooi zet door — het ijs wordt brozer en dunner, er komen scheuren in en het begint te verdwijnen. Het water zakt; het zal niet lang meer duren of de verhoging van de waterstand, die het gevolg is geweest van de storm vlak voor de

Kerst, is verdwenen. Dan kunnen ze hun eigen woningen weer opzoeken. Het leven op de vloedzolders is verre van plezierig geweest en gemakkelijk was het evenmin in die beperkte ruimten; vergeleken met hun samenhoeken hier in de kerk is het begerenswaard. Niet alleen om de meerdere ruimte en om het feit, dat het vee beter verzorgd zal worden als het niet langer winterdag en winternacht buiten behoef te staan; veel meer omdat dan elk gezin eigen baas wezen zal en je de dagelijkse moeilijkheden en geschillen over onbenullige kleinigheden niet meer hebben zult. Nee, harde ruzies zijn nog niet voorgekomen gelukkig. Doordat de mannen die de leiding hebben, telkens en telkens weer op eensgezindheid en inschikkelijkheid hebben aangedrongen; doordat de vrouwen, zo goed ze kunnen, inschikkelijk geweest zijn als het ging over eten klaarmaken en eigen ligplaats schoonhouden; doordat de ouders de kinderen straffer in toom hebben gehouden dan gewoonlijk — maar het wordt toch tijd, dat aan dit gedwongen samenwonen een eind komt. Zeker, het saamhorigheidsgevoel is niet verdwenen — maar het moet niet lang meer op de proef gesteld worden. Het is niet verdwenen. Dat merk je telkens als er tijdingen van buiten komen. En die komen.

Meer dan eens passeert een bode van de Staten of de Prins of maarschalk Wirtz het dorp, en als ze de kans krijgen zo'n ruiter te ondervragen, laten ze die kans niet voorbijgaan. Het ging gemakkelijker, toen Koert Jaspersz. nog in zijn taveerne een beker wijn of een kroes bier schonk — dan rustte een ruiter daar al gauw even. Maar de taveerne is nog gesloten; zal nog wel een poos gesloten blijven. Toch weten ze aan nieuws te komen, desnoods door een ruiter op te wachten wanneer de waker op de toren heeft geroepen dat er één nadert.

Zo vernemen ze, dat Prins Willem met zijn leger uit de Zuidelijke Nederlanden is teruggekeerd — twee dagen na de mislukte tocht van maarschalk Luxembourg. Hij moet vreselijk kwaad geweest zijn, de Prins, dat de Fransen de kans gekregen hebben daar bij Nieuwerbrug te ontsnappen, en hij heeft die kolonel Pain et Vin, de bevelvoerder over de Staatse troepen daar, voor de krijgsraad laten dagen.

„Net zo”, zegt Gerrit Claessen met nadruk. Hij vindt het recht en billijk als zo'n kerel veroordeeld wordt. En hij is nijdig, wanneer een paar dagen later wordt verteld dat de krijgsraad geen doodvonnis heeft uitgesproken. Hij weet niet wie dan wel

een doodvonnis krijgt, als zo'n lafbek, zo'n verrader, er géén krijgt!

De meesten vallen hem bij — alleen Swaentje vraagt: „Weet je zeker, Gerrit, dat de man een verrader was? Het kan toch wezen dat hij uit angst...”

Haar broer laat haar niet uitspreken. „Angst?” zegt hij, en in zijn stem ligt verachting. „Angst? Een soldaat mag geen angst hebben”.

Jawel. dat klinkt heel flink en heel stoer; maar is het niet heel onredelijk en onbarmhartig?

„Als je weet wat angst, echte angst is, zeg je zulke dingen niet zo gemakkelijk als jij doet, Gerrit”, beweert Teeuw. Hij spreekt rustig, maar wie scherp luistert, hoort een diepe ondertoon in zijn stem. Swaentje hoort die, en moeder Dingena.

Gerrit niet, want Gerrit is nog te veel verontwaardigd over die laffe kolonel en het veel te zachte vonnis van de krijgsraad. Doch vóór hij een weerwoord kan geven, mengt Evert Teunisse zich in het gesprek.

„Over het vonnis wil ik niets zeggen, mannen. Dat moet de krijgsraad verantwoorden en dat moet de Prins beoordelen. Maar Gerrit zegt, dat een soldaat geen angst mag hebben. Ik weet niet of dat kan. Een soldaat moet moed hebben”.

„Nou, is dat dan niet hetzelfde?” voert Gerrit hem triomfantelijk tegen.

„Nee”, zegt de schout bedachtzaam. „Moed is niet, dat je maar blindelings en wild het gevecht tegemoet rent; zonder nadenken om zo te zeggen. Moed kan ook zijn, al heb je angst en al zou je eigenlijk willen vluchten, toch je plicht doen, toch op je post blijven”.

Gerrit haalt de schouders op. „Het mag zijn, dat je gelijk hebt, schout; zo precies heb ik over de dingen niet nagedacht. En eerlijk gezegd, kan het me weinig schelen, hoe je de zaak wilt uitredeneren. Als zo'n vent maar veroordeeld wordt. Of dat dan is om verraad en lafheid of om plichtsverzuim. Maar ik hou vol; veroordeeld, ter dood veroordeeld, moet-ie worden”.

Verschillende boeren vallen de jonge Claessens bij: maar Teeuw zwijgt en Dingena en Swaentje wenden zich stil af. De woorden van Gerrit doen hun meer pijn, dan deze weet.

En als een paar dagen later bekend wordt, dat de Prins het eerste vonnis van de krijgsraad heeft vernietigd, dat op zijn eis de krijgsraad een terdoodveroordeling heeft uitgesproken, kunnen ze de voldoening van Gerrit daarover niet delen. Al durven

ze het besluit van de Prins niet veroordelen; hij is opperbevelhebber en zal het wel beter weten dan een paar eenvoudige boerinnen. En wat er gezegd wordt over „oorlogsnoodzaak” en „een voorbeeld stellen” . . . behalve recht is er toch ook nog zo iets als genade.

Januari zet minder somber in dan de dagen vóór en rond Kerstfeest geweest zijn. Niet zo zeer wat de weersgesteldheid aangaat; het mag dan minder vriezen, donker en mistig blijft het nog een hele poos. Maar het water zakt al meer, en het is mogelijk, de eigen huizen en hoeven weer te betrekken.

Er komen enkele moedgevende tijdingen. Koelvorden is door de Staatse troepen hernomen en bij verschillende kleinere gevechten in de oostelijke gewesten en in Holland hebben de Fransen geen overwinning kunnen behalen. Dat betekent, dat het leger van de Prins aan kracht wint — het is niet langer de kleine, sober bewapende en deels ongeoefende krijgsmacht, waarmee Oranje de oorlog moest beginnen; de vijand kan merken, dat de verovering van de Republiek zeker niet zo gemakkelijk zal gaan als hij zich indertijd heeft voorgesteld. Dat die verovering helemaal niet zal gaan, beweren de hoopvolsten. Die bewering is wel erg stout; je moet geen „hei!” roepen eer je over de brug bent. En over de brug zijn ze nog lang niet, de verdedigers van het vaderland.

Er wordt beweerd, dat er onderhandelingen gaande zijn met verschillende landen, die waarschijnlijk wel geneigd zijn de zijde van de Republiek te kiezen, omdat in geval van een Franse overwinning de macht van Lodewijk dreigend groot zal worden. En wie zal zeggen, hoe hij een grote macht zal gebruiken? Vast niet ten voordele van de vrijheid van andere staten dan zijn eigen land. Nee, de toestand is nog zorgelijk en wie hoort over de ellende, die de Fransen en hun bondgenoten teweegbrengen in de streken, waar ze heer en meester zijn, bijt grimmig de tanden op elkaar. Volhouden! Volhouden tot het uiterste! Alles beter dan onder Franse overweldiging.

„Liever verdrongen land dan verloren land”, hebben de Hollanders indertijd gezegd, toen de Spanjaards voor Leiden lagen — de Hollanders uit deze tijd zijn van dezelfde overtuiging.

De Waard heeft van het water geleden en lijdt nog van het water — dat is erg, heel erg; maar het is altijd nog beter dan lijden onder de goedwil van de Fransoos. Want de bijzonderheden, die je nu hoort over Bodegraven en Zwammerdam, over de manier waarop de troepen van Lodewijk te keer zijn gegaan in

Termei en Lexmond en in tal van steden en dorpen verder weg, zijn meer dan gruwelijk. Nee, dan zitten ze hier nog niet eens zo slecht.

Al is het leven in de Waard verre van gemakkelijk.

Hoe hebben de woningen er wel uitgezien, toen de mensen die in de kerk van Hoornaar een toevlucht hadden gezocht, er terugkeerden. Het heeft dagen en dagen geduurd van hard werken, eer de boel weer een beetje geredderd was.

De vloeren van de vertrekken op de begane grond zagen er uit! De lemen delen waren modder geworden; de muren waren nat en klam; de meubels geschonden en kapot. Maar ze zijn aan de slag gegaan, de vrouwen; en ze hebben de handen uit de mouwen gestoken, de mannen. De vloedzolders zijn weer een beetje bewoonbaar gemaakt en voor het vee is stalling gevonden.

Dat heeft drukke dagen gegeven, gevuld met werk en zorg. Maar tegen het eind van de maand zijn de meeste huizen zover opgeknappt, dat je er zonder veel bezwaar in kunt wonen, al blijft het behelpen in de beknopte ruimte die beschikbaar is.

Een paar nachten heeft het gevoren. De schrik voor wat daarvoor komen kon, is velen om het hart geslagen — ze zijn nog niet vergeten, hoe maarschalk Luxembourg zich met zijn troepen over het ijs heeft gewaagd. Gelukkig houdt de vorst niet aan — het nieuwe ijs smelt weg vóór het dik genoeg is om er op te staan. De weerkenners, die naar de lucht kijken en verzekeren, dat er geen vriesweer meer te wachten is vooreerst en dat de zon hoe langer hoe meer kracht krijgt, vinden gretig gehoor en graag geloof.

Ze krijgen gelijk: de strenge kou keert niet terug en de februari-maand wordt lauw. Je ziet hier en daar al schuchtere botten aan de struiken. Maar de kleine knoppen zijn blijkbaar te vroeg gekomen — maart is guur en koud. Regen vlaagt over het land en de morgenmist blijft lang hangen. Het deert de boeren niet als andere jaren, want het werk wacht niet en het weer zal geen schade kunnen doen aan de velden.

En toch . . . wanneer in april de lucht zoeler wordt en de dagen lengen, komt er een andere stemming in de dorpen. Minder gedrukt; meer met verwachting vervuld. Verwachting van wat? Ze zouden het zelf niet kunnen zeggen, maar ze voelen de verandering met voldoening. Ze zien de boomknoppen zwellen en barsten; over de takken spreidt zich een friskgroene waas. En dan gaan de lege dagen weer drukken. Want de landen, de drasse en natte landen, blijven nat en dras. Als de zomer nadert

staan de beesten nog binnen. Beschut staan ze, dat is waar; maar ze lijden arremoei, dat is niet minder waar. Er worden haast geen kalveren geboren en erloopen geen veulens op dunne poten door mals gras. De voorraden voer minderen, en voedsel voor de mensen is schaarser dan ze zich van jaren-terug herinneren. Nee, honger hoeft een boer niet telijden — als dat zo is, staat het er in de steden nog slechter voor. Maar schaarste en schraalte heersen overal, en het gedwongen nietsdoen maakt de stemming neerslachtig. De oorlog sleept, al keert het vertrouwen in een uiteindelijke bevrijding van de overheerde streken terug. In Blokland is het leven gelijk aan dat in de laatste maanden van het voorbije jaar. Ze zijn weer op hun oude steeën, de Claessens en de Korevaars en de andere bureu. Ze zoeken elkaar op in de lege dagen, praten en praten en wachten op verandering. Komt die dan nooit?

Teeuw heeft al eens met moeder Korevaar er over gesproken, dat hij en Swaentje trouwen willen, en Dingena Korevaar kan dat van de jongelui begrijpen. Maar ze vindt, dat het daar nu geen tijd voor is. Nog niet.

Bart Claessen denkt er net zo over en och, Teeuw moet de ouden gelijk geven. Hoe kun je je huwelijksleven beginnen op een vloedzolder in ondergelopen land? Toch miert zijn verlangen hem door het hoofd; je kunt wel beredeneren dat je wachten moet, doch je gevoel is soms sterker dan je verstand. Zijn gram tegen de Fransen wordt er bitterder door, en alle berichten, die spreken van Staatse overwinningen en van door de Staten gesloten verbonden, hoort hij aan met verlangende voldoening. Nu hij bevrijd is van de donkere verwachting van onafwendbare ondergang, haakt hij naar een nieuw begin; naar werk op de wijde landen, naar zorg voor een eigen gezin en werken voor eigen vrouw, eigen kinderen.

De zomer komt en gaat; de herfst is er.

Zeeslagen zijn gewonnen; veldslagen zijn in overwinningen geëindigd. Er wordt gezegd, dat Lodewijks bondgenoten genoeg hebben van een oorlog, die hun meer nadeel brengt dan ze ooit hebben gedacht; die geen uitzicht meer schijnt te bieden op de voordelen van een spoedige overwinning, waarop ze gehoopt hadden toen ze met hun troepen de grenzen van de Republiek overtrokken.

De gewesten die ze aanvankelijk veroverden, moeten ze ont-ruimen en zelfs de Franse legers worden gedwongen zich uit hele delen van de Zeven Provinciën terug te trekken.

En dan eindelijk.....

Maanden en maanden heeft de vijand zich weten te handhaven; maanden en maanden is de vrijheid bedreigd. Nu is die bedreiging opgeheven; de legers van Lodewijk liggen niet meer onmiddellijk vóór de waterlinie. Die waterlinie heeft haar dienst vervuld; het meest dringende gevaar is geweken.

Voorgoed!

Weer komt Koert Jaspers de hoeven langs met een oproep van de schout en heemraden. Ditmaal ligt er een opgewekter klank in zijn stem dan toen hij de mannen kwam oproepen om de dijken door te steken. Geen wonder; zijn boodschap is heel anders. De dijkdoorbraken zullen worden gedicht en de werkbare mannen moeten zich met spaden en kruiwagens melden.

Ze komen. Graag. Want er is werk, nodigen nuttig werk. Veelbelovend werk. Bart Claessen gaat mee en Gerrit; Teeuw Korevaar en Derck.

En tal van anderen. Ze gaan naar hetzelfde dijkvak, waar ze indertijd de waterwering hebben afgegraven, naar de dijk in de buurt van Arkel. En ze weten dat op andere plaatsen andere mannen de dichtingsarbeid aanpakken.

Ze zien het water op delanden, zoals ze dat gezien hebben in de troosteloze, lege dagen die voorbij zijn. Die een doffe marteling waren en eindeloos schenen. Maar waaraan nu een einde is gekomen. Een einde, dat een nieuw begin belooft.

Bij de dijkbres zijn geen soldaten — die zijn ook niet nodig. Want niemand, die zich verzetten zal tegen het werk, dat nu aan de dijk wordt gedaan. Integendeel! Gewillig en in noest doorzetten werken de mannen van het vroege morgenlicht tot het avondduister; ze herwinnen hun verdronken velden op het water, dat hen heeft beschermd en geschaad.

Moe zijn ze als ze 's avonds in een boerderij, in een schuur, hun slaapplek zoeken.

„Weet je nog van de laatste keer, dat we hier werkten?” vraagt Gerrit aan Teeuw, die naast hem ligt.

Ja, dat weet Teeuw nog. En hij weet óók van de éérste maal, dat ze hier bij de dijk waren. Toen er geprobeerd is het doorsteken te beletten. Over die keer praat hij niet; zijn herinneringen daaraan zijn niet onverdeeld prettig.

„Toen heeft die broer van je — Gerrit wijst met een hoofdknik naar Derck, die al half slaapt van vermoeidheid — gezegd, dat je een oorlog niet wint met verdedigen alleen, maar met aanvallen”.

„En toen heeft die ene officier gezegd, dat als wij ons werk deden, de soldaten voor het hunne zouden zorgen”.

„Dat heeft-ie”, zegt Teeuw.

En hij voegt erbij: „Ze hebben gelijk gekregen, allebei”.

„Gelukkig. De aanvallen van onze Prins zijn gekomen. En ze zijn geslaagd”.

„Ze zijn gezegend”, zegt Teeuw.

Daar is hij vast van overtuigd — zo vast, nee vaster nu dan hij indertijd overtuigd was van de onafwendbaarheid van het oordeel, door Muys aangekondigd.

De dijkgaten zijn gedicht; in de Lingedijk en in de Lekdijk, in de dijken in het Utrechtse en in die bij Muiden. De werkers zijn naar hun haardsteden teruggekeerd. Door het land, waar het water nog niet is geweken. Maar waar het wijken zal.

Teeuw Korevaar loopt in de latemorgendeweg naar de hoeve van de Claessens. Hij heeft daar de tijd voor: er is geen dringend werk nog in deze dagen. Hij weet dat het niet lang meer duren zal, of er is werk in overvloed.

Hij denkt aan zijn gesprek met moeder over Swaentje en hem. Dat gesprek zal hij binnenkort hervatten.

Swaentje! Ze komt juist naar buiten, als hij het erf van Bart Claessen oploopt. Ze lacht.

„Je komt vroeg op bezoek”, zegt ze. „Als je maar weet, dat een vrouwspersoon het tegenwoordig volhandiger heeft dan de mannen”.

„Ik kom je helpen”, beweert hij met een effen gezicht. Het kan toch niet, meent hij, voor vrouwenwerk staan zijn handen verkeerdt.

Maar dat is een misrekening.

„Goed”, zegt Swaen. „Goed. Ik ga naar deschuur om een oude kuip van de hooizolder te halen. Dat kun jij mooi voor me doen”.

Ze stappen het erf over — gaan de schuur in. Teeuw klimt de ladder op naar de zolder en het meisje komt achter hem aan. Veel hooi ligt er niet meer, ziet Teeuw bij het schemerige licht. In de hoeken is het haast nog donker, en waar staat die kuip? Hij stoot een luik open — de dag stroomt binnen.

Maar de jonge man keert zich niet om om de kuip te vinden. Hij kijkt naar buiten, over het land en het water onder de strakke hemel. Er waait een stevige bries. En daar....!

„Kijk, Swaen!” Hij wijst.

In de verte steken molens af tegen de lucht. Molens, die tijden

aaneen werkeloos zijn geweest. Nu zwaaien hun wieken in forse regelmaat rond.

„Ze malen!”, zegt het meisje.

„Het land komt droog! Het duurt niet lang meer of wij boeren kunnen weer aan de slag. God dank”.

Hij legt zijn hand op haar schouder — dwingt haar hem aan te zien. „Als het zover is, dan...”

Ze begrijpt zijn bedoeling, zijn verlangen.

„Ja”, zegt ze, „dan...”

Stil staan ze samen en zien uit over het wordende land van hun wenkende toekomst.

INHOUD

Hfdst.	blz.
1. Donkere wolken.....	9
2. Geen duivelskunsten.....	15
3. Ziekte onder de mensen en het vee, en . . .	24
4. Een boeteprediker, maar . . .	33
5. Dagen vol vrees.....	60
6. De breuk en het gebod.....	70
7. In de ban van de dweper.....	83
8. Tanende invloed.....	96
9. De dijken doorgestoken.....	103
10. Nieuwe beproevingen.....	114
11. Achter de waterlinie.....	125
12. Geen vrede.....	138
13. De verrader.....	149
14. Kentering.....	164
15. Hernieuwde eenheid.....	177
16. Stormweer.....	188
17. In de greep van de winter.....	200
18. Bange dagen, maar toch Kerstfeest.....	212
19. Een nieuw begin.....	226